

ΕΛΛΟΠΙΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΑ ΕΘΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

ΧΕΙΜΩΝΑΣ '91-'92

ΤΕΥΧΟΣ 8 • ΔΡΧ. 500

«Υπάρχει κάποια (χώρα) Έλλοπια.. με ωραία λιβάδια... γιατί εδώ κατοικούσαν οι Σελλοί, αυτοί που τότε λέγονταν Γραικοί - και τώρα "Έλληνες».

(Στράβων. Ζ, 7, 9 C 328 —
—Αριστοτέλους Μετεωρικά 14)

Έλλοπια

Έκδοση

για τα εθνικά θέματα
Νοέμβριος - Δεκέμβριος -
Ιανουάριος

Ιδιοκτησία: «ΕΛΛΟΠΙΑ»,
μη κερδοσκοπική εταιρεία,
Χαβρίου 3,
105 62 ΑΘΗΝΑ
Αθήνα, τηλ. 3241.039

Υπεύθυνος σύμφωνα με το νόμο:
Γιώργος Θ. Ζερβίδης

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού
για 6 τεύχη 3.000 δρχ.
για 12 τεύχη 6.000 δρχ.
Υπηρεσιών: για 12 τεύχη 7.500 δρχ.
— Κύπρος
για 6 τεύχη 8€
για 12 τεύχη 16€
Υπηρεσιών για 12 τεύχη 20€
Εξωτερικού:
— Ευρώπη
για 6 τεύχη 21 δολ. Η.Π.Α.
για 12 τεύχη 42 δολ. Η.Π.Α.
— Άλλες χώρες
για 6 τεύχη 22 δολ. Η.Π.Α.
για 12 τεύχη 44 δολ. Η.Π.Α.
Αλληλογραφία -
Εμβάσματα - Επιταγές:
Νίκη Ορφανουδάκη
Κυκλάδων 54
124 62 Δάσος Χαιδαρίου
Αττική

Εξώφυλλο 8ου τεύχους: Λεπτομέρεια από
μια «Σταύρωση» του Εμμανουήλ Λαμπάρ-
δου· 17ος αι., ελληνική εκκλησία Αγίου Γε-
ωργίου Βενετίας.

Μερικές μόνο από τις διαφημίσεις σ' αυτό
το τεύχος έχουν εμπορικό χαρακτήρα.

Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται

Φωτοστοιχειοθεσία:
«Φοινίκη», Κωλέττη 15,
τηλ. 3612.649

Αναπαραγωγές φιλμ
«Υψιλον», Εμμ. Μπενάκη 35
Εκτύπωση - Βιβλιοδεσία:
ΑΘΗΝΑ Α.Ε., Κουμπούρη Ευγενία
Ευριπίδου 87

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αγτζίδης Βλάσης
τηλ. 9331.194
Βουρδουμπάκης Βαγγέλης
τηλ. 9919.714
Ζερβίδης Θ. Γιώργος
Καλουδιώτης Δημήτρης
τηλ. 6477.806
Κοροβίνης Βαγγέλης
τηλ. 8223.623
Μανίκας Νίκος
τηλ. 6715.251
Μπινιχάκης Θεόδωρος
τηλ. 9731.013
Ορφανουδάκη Νίκη
Τελιγάδας Νίκος
τηλ. 6920.850

ΜΟΝΙΜΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

ΑΘΗΝΑ

Αλεξάνδρου Γιώργος
Ανδρεάδης Γιάγκος
Αξελός Λουκάς
Βεργέτη Μαρία
Βρανόπουλος Α. Επαμ.
Γεώργιος Κώστας
Δάλκος Χρίστος
Δανίκας Μιχαήλ
Δεληγιαννάκης-Χυτήρογλου Μανώλης
Δημόπουλος Δημήτρης
Ιωάννου Χρήστος
Κ. Αλή
Κακουριώτης Σπύρος
Καραγεωργίου Τασούλα
Καραμπελιάς Γιώργος
Κιούσης Λεωνίδα
Κόρπας Παναγιώτης
Κυριακίδης Γιάννης
Κωφόπουλος Γιώργος
Λαζαρίδης Διαμαντής
Λαζάρου Αχιλλέας
Λάζος Χρήστος
Λέζος Νίκος
(Βορειοηπειρώτης πρόσφυγας)
Λιάρος Διονύσιος
Λιολιούσης Κώστας
Λουκέρης Κώστας
Μαστραπάς Σάββας
π. Γεώργιος Μεταλληνός
Μίχας Ηρακλής
Ξυδιάς Βασίλης
Πάνου Δημήτρης
Παπαγιαννόπουλος Γιώργος
Παπαθανάκης Σταύρος
Παπασταματέλλος Σταμάτης
Πιρπυρής Γιάννης

Πολυχρονίδης Νικόλαος
Πράσος Γιώργος
(Βορειοηπειρώτης πρόσφυγας)
Ραπτόπουλος Θεόδωρος
Ραπτόπουλος Σωτήρης
Ρηγοπούλου Πέπη
Ροδάκης Περικλής
Σαρρής Νεοκλής
Στοφορόπουλος Θέμος
Σχίζας Γιάννης
Τσουκάτου Στέλλα
Φίλης Δημήτρης
Χολέβας Κώστας

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Βακαλόπουλος Κωνσταντίνος
Ζιάκας Θεόδωρος
τηλ. 943403
Τζιούμπας Θανάσης
Φιλανιώτης Τάσος

ΚΑΤΕΡΙΝΗ

Παπαγεωργίου Γιάννης

ΛΕΜΕΣΟΣ

Μακρίδης Ανδρέας
Μακρίδης Κώστας
Μελκή Άντρη
Παστελλάς Ανδρέας
Χρηστίδης Νίκος (ο Κρητικός)

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Αντωνιάδου Μύρια
Βιολάρης Μάριος
Γεωργιάδης Θεόφιλος
Δημητρίου Μαρίνα
Ευθυμίου Ντίνος
Καλλένος Λάμπρος
Καραλιώτας Γιάννης
Κυθραιώτης Γιώργος
Κύρρης Κώστας
Λαζάρου Πέτρος
Μαύρος Λάζαρος
Οικονομίδου Φλωρίτα
Παναγιώτου Αλέκος
Παύλου Σάββας
Πίγγουρας Λάκης
Προδρόμου Πρόδρομος
Σογκιούρογλου Σίμης
Τζίβας Γιώργος
Χατζηχριστοδούλου Πέτρος

ΧΑΝΙΑ

Μαχαριίδης Χρήστος

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

Ταίρκας Χρήστος (Μελβούρνη)

ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ

Καρυπίδης Γιάννης (Τιφλίδα)
Κεσσιδης Θεοχάρης (Μόσχα)
Πολιτίδης Χαράλαμπος (Σοχούμι)
Χιονιδης Ηρακλής (Βατούμι)

Εισαγωγικό Σημείωμα

Τό έγγυημένο από τόν διπολισμό σύστημα τών διακρατικῶν σχέσεων τῆς Βαλκανικῆς ἔχει καταρρεύσει. Ἡ ἔκρηξη τῶν ἀπό δεκαετίες συμπιεσμένων ἐθνικῶν ἀντιθέσεων καί ἡ τριτοκοσμική καθημερινότητα τῆς ζωῆς στίς μεταψυχροπολεμικές βαλκανικές κοινωνίες προδιαγράφουν ἄραγε τό μόνο δυνατό «κοινό» μέλλον γιά τούς λαούς τῆς περιοχῆς;

Αν οἱ ἐλπίδες γιά τήν ἀνασυγκρότηση τοῦ βαλκανικοῦ χώρου ἐναποτεθοῦν στό ἐνδιαφέρον τῆς Δύσης, μοιάζουν πολύ περιορισμένες. Γιατί, μέ τήν ἐξαίρεση τῆς Σλοβενίας καί τῆς Κροατίας, πού μιὰ μερίδα τῶν νικητῶν τοῦ ψυχροῦ πολέμου (Γερμανία, Ἰταλία), τίς κρίνει ἐνσωματώσιμες καί ἀφομοιώσιμες, ἡ ὑπόλοιπη περιοχή —μαζί μέ τό μεγαλύτερο μέρος τῆς πέραν τοῦ Ἑλβα Εὐρώπης— ἀντιμετωπίζεται σάν ἓνα ἐπικίνδυνο περιθώριο ἀνέχειας καί ἐντάσεων. Ἡ Δύση δέν φαίνεται νά διαθέτει τά ἀποθέματα σθένους καί δυναμισμού γιά νά «ἐκχερώσει» τό πάλαι ποτέ ἐχθρικό ἔδαφος.

Δέν εἶναι λοιπόν παράδοξο πού ἡ Δύση, πανικόβλητη ἀπό τήν «ρευστότητα» τῶν ἐξελίξεων στήν «κινούμενη ἄμμο» τῆς Βαλκανικῆς, βρῆκε στό πρόσωπο τοῦ νέο-ὀθωμανικοῦ κατεστημένου τῆς Τουρκίας τόν ἀξιόπιστο καί δοκιμασμένο χωροφύλακα γιά τή διασφάλιση τῆς «σταθερότητας» τῆς περιοχῆς. Ἡ ἐπιλογή αὐτή μπορεῖ νά εἶναι ἀμερικανικῆς ἐμπνευσης, φαίνεται νά βρίσκει ὁμως, μέ ἐπιφυλάξεις, τήν ὑποστήριξη τῶν χωρῶν τῆς Δ. Εὐρώπης.

Η Τουρκία, ἀκολουθώντας τό δοκιμασμένο ἀπό τήν Κύπρο μοντέλο μετατροπῆς μιᾶς μειονότητας σέ τουρκικό κράτος ἐν κράτει, πλαγιοκοπεῖ τίς μουσουλμανικές μειονότητες τῆς περιοχῆς (Ἑλλάδας, Βουλγαρίας καί Γιουγκοσλαβίας) καί ἐκδηλώνει τήν πρόθεση παροχῆς «προστασίας» στήν Ἀλβανία καί τὰ Σκόπια. Ἀδυνατώντας νά κυριαρχήσει οἰκονομικά στόν βαλκανικό χώρο, προσπαθεῖ νά τόν περισφίξει μέ ἓνα νέο-ὀθωμανικό βρόχο καί νά τόν καθλώσει στήν ἐπαρχιακή του μιζέρια.

Αφετηριακό σημεῖο, κατά συνέπεια, ὁποιασδήποτε ἀνορθωτικῆς πορείας τῆς περιοχῆς εἶναι ἡ ἀπόκρουση τοῦ τουρκικοῦ ἐπεκτατισμοῦ. Ἀπ' αὐτήν τήν ἀποψη ἡ ἐπανεκδοση τῶν «ἀναπαλαιωμένων» μεγαλοϊδεατισμῶν τῶν βαλκανικῶν χωρῶν δέν ὀδηγεῖ ἀπλά καί μόνον σέ παρατεταμένες συγκρούσεις, ἀλλά προσφέρεται καί γιά ποικίλες ἐξωβαλκανικές παρεμβάσεις. Ἡ ἀντιπαράθεση, ἐξάλλου, μιᾶς «πανορθόδοξης» συμμαχίας ἀπέναντι στό Ἰσλάμ καί τόν Καθολικισμό μπορεῖ ν' ἀναπαράγει κι αὐτή μέ τή σειρά τῆς τήν ἐπιλογή περιθωριοποίησης τῆς περιοχῆς. Παραδίδοντας τίς μουσουλμανικές μειονότητες στό νέο-ὀθωμανικό δόκανο καί ἀπομονώνοντας ὡς ἀπόβλητους τούς ρωμαιοκαθολικούς πληθυσμούς τῆς χερσονήσου.

Καμμιά προσπάθεια, βέβαια, ἀνασυγκρότησης τοῦ βαλκανικοῦ χώρου δέν μπορεῖ νά ἀγνοήσει τίς ἰδιαιτέρες παραδόσεις καί τά «ἱστορικά ἀντανακλαστικά» τῶν λαῶν τῆς περιοχῆς. Τό ζήτημα ὁμως πού ἐκκρεμεῖ δέν εἶναι ἡ χρησιμοθηρική ἀξιοποίηση τῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων ἐν ὀνόματι πολιτικῶν σκοπιμοτήτων τῆς στιγμῆς, ἀλλά ἡ ἀντληση ἠθικῶν δυνάμεων καί ἐμπνευσης ἀπό τό συμβολικό δυναμικό καί τόν πλοῦτο αὐτῶν τῶν παραδόσεων γιά τήν ἀνάπλαση τῶν ἀποσαθρωμένων βαλκανικῶν κοινωνιῶν. Στό πεδίο αὐτό θά κριθεῖ ἡ συμβολή τῆς —θρησκευόμενης καί μή— διανόησης τῆς περιοχῆς.

Μέ δεδομένη, πράγματι, τήν ἠθική διάλυση καί τήν ἀποσύνθεση τοῦ παραγωγικοῦ καί κοινωνικοῦ ἱστοῦ τῶν βαλκανικῶν χωρῶν πού κληροδότησε ὁ κρατικός κολλεκτιβισμός, ἡ ἀνίχνευση ἑνός διαφορετικοῦ (πρός τό κυρίαρχο δυτικό) συστήματος ἀξιῶν καί ἀναγκῶν καί μιᾶς ἐναλλακτικῆς ἀνθρωπολογίας προβάλλει σάν βασικός ὅρος τῆς ἱστορικῆς ἀνασύνταξης τοῦ χώρου.

Σ' αὐτό τό σημεῖο ἐγκεῖται ἀκριβῶς ἡ δυσκολία καί τό εὖρος προϋποθέσεων πού θέτει μιὰ ἀποτελεσματική ἀναχαίτιση τοῦ τουρκικοῦ ἐπεκτατισμοῦ. Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία πῶς στίς σημερινές συνθήκες «ἓνας εἶναι ὁ ἐχθρός, ὁ τουρκικός ἐπεκτατισμός». Ὅμως μιὰ ἀποτελεσματική ἀπόκρουσή του ὀδηγεῖ καί ταυτόχρονα συμβαδίζει μέ τήν ἀνάδειξη τῶν Βαλκανιῶν σέ ἐστία παραγωγικοῦ καί μορφωτικοῦ - πολιτισμικοῦ δυναμισμού.

Βαγγέλης Κοροβίνης

Μέρες Νοέμβρη

Η φετεινή επετειακή πορεία για την εξέγερση του Νοέμβρη ήταν η μικρότερη από κάθε άλλη χρονιά. Το γεγονός οδηγεί σε μελαγχολικές σκέψεις. Μια πιο ψύχραιμη ανάγνωση ίσως οδηγεί σε καλύτερα συμπεράσματα.

Η εξέγερση του Νοέμβρη ήταν φυσικά η συμπύκνωση πολλών μαζί γεγονότων. Ήταν πρώτα απ' όλα μια έκρηξη ελευθερίας της φοιτητικής νεολαίας. Ήταν επίσης η μεγαλύτερη προσπάθεια ανατροπής της Χούντας. Ήταν η απαίτηση αποκατάστασης της στοιχειώδους αξιοπρέπειας μας, η προσπάθεια για επαναλειτουργία στοιχειωδών κανόνων δημοκρατικής ζωής, για επανασύνδεση της χώρας με το διεθνές περιβάλλον. Ήταν μια πράξη αυτοδιάθεσης σημαντικών δυνάμεων γι' αυτό τον τόπο.

Από την άλλη μεριά, η αποκατάσταση της Δημοκρατίας δεν επήλθε με την αντιδικτατορική πάλη μόνο. Χρειάστηκε, αλοίμονο, το αίμα των Κυπρίων αδελφών, για να έχουμε σήμερα εμείς μια αξιόλογη δημοκρατική ζωή στη χώρα. Ενώ η Κύπρος υφίσταται ακόμη τις συνέπειες της εισβολής και κατοχής.

Το κεφαλαίωδες αυτό γεγονός δεν αποτέλεσε τη συνόψιση των μεταπολιτευτικών αιτημάτων των διαφόρων εκδηλώσεων του Πολυτεχνείου, όπως δεν ήταν δυστυχώς η Κύπρος στους μορφωτικούς και πολιτικούς ορίζοντες μας εκείνες τις άγριες μέρες του Νοέμβρη.

Αντίθετα, σ' όλη τη μεταπολίτευση επικράτησε μια σύνδεση της ανάμνησης του Νοέμβρη με αιτήματα που δεν μας

οδηγούσαν στο μέλλον αλλά μας έστρεφαν στο παρελθόν. Ιδιαίτερα ως προς ένα μονομερή κοινωνισμό και ως προς τις ιδεολογικές αναφορές. Ίσως είναι αυτή η εξήγηση για την τυφλή βία που τροφοδότησε σχεδόν όλες τις διαμάχες αστυνομίας-διαδηλωτών κάθε επέτειο. Μια βία που δεν ερμηνεύεται μόνο με την εκδήλωση των αντανάκλαστικών του μετεμφυλιακού κράτους της δεξιάς, που κρατάει κι αυτό ως τις μέρες μας.

Το Πολυτεχνείο δεν συνδέθηκε με τα αιτήματα μέλλοντος αυτού του τόπου, με την ανάγκη απελευθέρωσης της Κύπρου και χειραφέτησης του Ελληνισμού στις σημερινές δύσκολες συνθήκες.

Ίσως, από μια άλλη ευρύτερη σκοπιά, το Πολυτεχνείο είχε την ατυχία να πραγματοποιηθεί στο ιδεολογικό φόντο μιας καταρρέουσας ιδεολογίας. Όπως και ο Μάης του '68 στη Γαλλία και τα άλλα κινήματα στην Ευρώπη εκείνη την εποχή (αλλά και τα κινήματα στον τρίτο κόσμο, στο Βιετνάμ) εκδηλώθηκαν στο λυκόφως (και εν ονόματι) της ιδεολογίας του κομμουνισμού και όχι στο λυκαυγές νέων απελευθερωτικών ιδεών που τόσο έχει ανάγκη και ο ελληνισμός και ο κόσμος.

Σκέψεις είναι αυτές, για την τοποθέτηση στις πραγματικές της διαστάσεις μιας αξιόλογης επετείου του φτωχού νεότερου εθνικού μας βίου.

Δ.Κ.

Η πατρίς ευγνωμονούσα...

Γράφει μεταξύ άλλων ο κ. Γιώργος Ανδρουλάκης, από τους Βολιώτες Αμαρίου Ρεθύμνου:

«Είμαι τραυματίας της περιόδου Ιουλίου 1974 κατά τήν εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο, συμμετέχοντας στην αποστολή της μονάδας των Λ.Ο.Κ. που έφυγε στις 21 Ιουλίου από την Κρήτη.

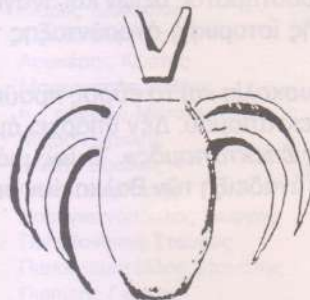
Μετά τον τραυματισμό μου ταλαιπωρήθηκα επί δύο (2) χρόνια στα διάφορα νοσοκομεία και η Πολιτεία μας με «τίμησε» με την περιφρόνησή της, ανταποδίδοντάς μου έτσι την «πίστη» της στα εθνικά ιδανικά για τα οποία πήγα τότε να δώσω το αίμα μου.

Πέρασαν από το 1974 12 χρόνια και μόλις το 1986 πήρα μια σύνταξη πείνας (15.000 δρχ.) μετά από αφάνταστες ταλαιπωρίες. Σημειώστε ότι ήμουν αγρότης και ότι το διαμπερές τραύμα μου κατέστρεψε το δεξί μου χέρι, με το οποίο έβγαζα το ψωμί μου.

Από τότε μέχρι σήμερα αγωνίζομαι να πείσω τους αρμόδιους, ότι είμαι τραυματίας από τις 22 Ιουλίου 1974 και επομένως δικαιούμαι από τότε, έστω αυτή, τήν ταπεινωτική για τραυματία πολέμου, σύνταξη, αλλά μάταια.

* Αναγκάστηκα να προσφύγω στα δικαστήρια, ώσπου με την 4494/ 19-1-90 δικαστική απόφαση θα έπαιρνα 730.000 δρχ.(!) γι' αυτό το χρονικό διάστημα (δηλαδή 5.000 δρχ. το μήνα). Και ξαφνικά έρχεται η πιο απρόσμενη και οδυνηρή έκπληξη. Ο νομικός σύμβουλος του ΥΠ.ΕΘ.Α. κ. Σοφός Αναστάσης κάνει έφεση κατά της παραπάνω απόφασης, για να την ακυρώσει. Και ερωτώ τον κ. υπουργό: Γιατί συνεχίζεται αυτή η απαράδεκτη αντιμετώπιση τραυματιών πολέμου;»

[Αναδημοσιεύεται αυτούσιο από τήν «Ελευθεροτυπία» τής 10ης Οκτωβρίου 1991, στήλη «Οι άναγνώστες γράφουν». Χωρίς κανένα σχόλιο].

Μέσα στον Ιανουάριο θά άρχισει στά γραφεία τής Έλλοπίας σεμιναριακός κύκλος με θέμα την Βόρειο Ήπειρο: Τό Βορειοηπειρωτικό ζήτημα σήμερα (πρόσφυγες, ιστορική άναδρομή, πολιτισμός). Έλλάδα - Άλβανία (διακρατικές σχέσεις, τό ύπαρκτό πρόβλημα τής ελληνικής μειονότητας στήν Άλβανία). Εισηγητές κατά θέμα.

Γιά λεπτομέρειες, πληροφορίες και συμμετοχές στό τηλέφωνο 3241.039, Δευτ. - Τετ. - Παρ. 11-1 τό πρωί.

Δυστυχώς στό προηγούμενο τεύχος ύπήρξαν αρκετά λάθη γιά τά όποια ζητάμε συγγνώμη· τά πίο σοβαρά ήταν στό άρθρο του Δ. Καλουδιώτη στή σελίδα 8, 3η στήλη, όπου τό κείμενο από τήν 19η άράδα έχει ως έξής: «... προτεραιότητα το Κυπριακό. Χωρίς και να αποχωρήσει από την ΕΟΚ όπως αρχικά απειλούσε. Ετοποθετήθη, μάάλιστα, το κυπριακό ως ζήτημα εισβολής και κατοχής, μια τοποθέτηση που τότε φαινόταν επαρκής αλλά δεν είναι. Διότι με την τοποθέτηση αυτή επιζητούσαμε να άρουμε...».

Έπίσης τό μικρό όνομα του κυρίου Κιτσίκη είναι Δημήτρης και όχι Νίκος όπως έκ παραδρομής γράφτηκε στήν σελίδα 60.

Έ επίλογό του τίτλου στό άρθρο του κ. Δάλκου «Ίδεολογικά ταίμπουρδίσματα και γλωσσολογικό ραχάτι» ήταν ευθύνη τής Συντακτικής Έπιτροπής.

Συμπαράσταση στον αγώνα των Βορειοηπειρωτών για ελληνική παιδεία

Οι κάτοικοι της Βορείου Ηπείρου, αλλά και οι Έλληνες της υπόλοιπης Αλβανίας, διεκδικούν το δικαίωμα της Εκπαίδευσης (Γλώσσα, Ιστορία κλπ.) στην μητρική τους γλώσσα, δικαίωμα αναφαίρετο κάθε λαού και κατοχυρωμένο με Διεθνείς Συμβάσεις (Χάρτης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ, Πρωτόκολλο της Κέρκυρας 1914 για την Βόρειο Ήπειρο).

Η «**Επιτροπή Πολιτών για την Βόρειο Ήπειρο**» συμπαραστέκεται ολόψυχα στη νέα αυτή προσπάθεια των Βορειο-Ηπειρωτών.

Καλούμε κάθε πατριώτη να βοηθήσει και αυτός για την πραγματοποίηση αυτού του σκοπού με όποιο τρόπο μπει. Η «**Επιτροπή για τη Βόρειο Ήπειρο**» αναλαμβάνει την πρωτοβουλία να συγκεντρώσει και να αποστείλει εκπαιδευτικό υλικό (βιβλία, τετράδια κλπ.) στα σχολεία των Ελλήνων στην Αλβανία, στην παρακάτω διεύθυνση:

«**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΛΑΩΝ**»

Σολωμού 16, 10683 Αθήνα, Τηλ. 3614608

Καλούμε όλους τους φορείς, συλλόγους Σωματεία που ευαισθητοποιούνται για το θέμα να αναλάβουν ανάλογες πρωτοβουλίες.

[Η «**Ελλοπία**» καλεί τους φίλους της να συνδράμουν τήν προσπάθεια, φέρνοντας εκπαιδευτικό υλικό στην πιο πάνω διεύθυνση ή στά γραφεία μας].

Ας θυμηθούμε τους φίλους Αλβανούς!

Ποιος δεν ξέρει ότι οι σοβιετικοί, οι Ιταλοί και οι Γάλλοι ήταν οι θανάσιμοι αντίπαλοι της ιδέας της απελευθέρωσης της Ιωνίας από τον τουρκικό ζυγό;

Και είναι γνωστό το μερίδιο ευθύνης του καθένα για τη νίκη των τούρκων εθνικιστών, για την ολοκλήρωση της γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου και της Ιωνίας και για την τρομακτική παραμόρφωση του ανθρώπινου τοπίου της Μικρασίας!

Ελάχιστα όμως είναι γνωστή η **Αλβανική στάση**.

Στις 10 Μαΐου 1921, η γαλλόφωνη εφημερίδα της Πόλης «*Le Journal d' Orient*» έγραφε ότι «*πυρήνας... κεμαλικού κινήματος*» είχε αρχίσει να σχηματίζεται από το 1920 στην Αλβανία. Την κίνηση κάλυπτε ο πρωθυπουργός **Σουλεϊμάν Δελβίνας** και ο υπουργός στρατιωτικών **Σελαχεντίν**. Ήδη το χειμώνα του 1920-21 ήταν έτοιμα 4 συντάγματα πεζικού στα ελληνο-αλβανικά σύνορα, ενώ η κυβέρνηση της Αλβανίας αντιμετώπιζε το ενδεχόμενο έναρξης εχθροπραξιών με την Ελλάδα. Η εφημερίδα έγραφε ότι: «*Οποιο-*

ζει στην Αλβανία, έχει την εντύπωση ότι βρίσκεται σε τουρκική γη!».

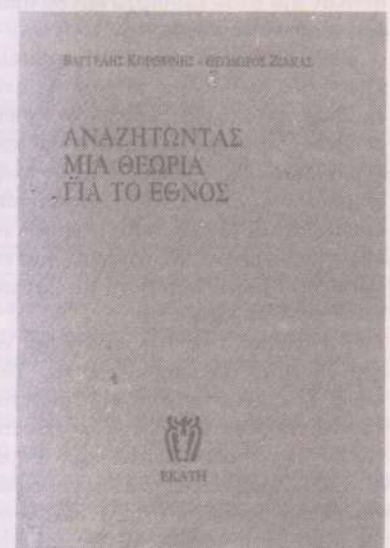
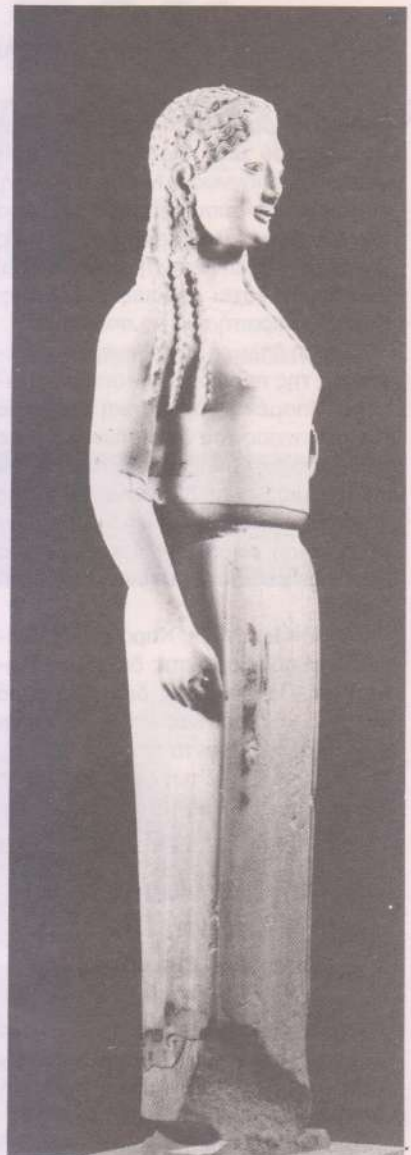
Η συμφωνία Τούρκων - Αλβανών για κοινή δράση κατά των Ελλήνων επιβεβαιώθηκε στις 10 Μαΐου 1921 από το Μουσταφά Κεμάλ, ο οποίος μιλώντας στη Συνέλευση της Άγκυρας είπε τα παρακάτω:

«*Με ευχαρίστηση δεχόμαστε το αίτημα των Αλβανών αξιωματικών, που ζήτησαν την άδειά μας να επιστρέψουν στη χώρα τους και να οργανώσουν αλβανικές δυνάμεις κατά των Ελλήνων...*

... Ο Νουρεντίν πασάς, διοικητής μας από τις μεραρχίες μας της Σμύρνης, πήγε στην Αλβανία με 200 Αλβανούς αξιωματικούς, οι οποίοι είχαν έλθει στη Μικρά Ασία για να μας βοηθήσουν, αλλά οι οποίοι έκριναν ότι θα έκαναν πιο αποτελεσματική δουλειά στη χώρα τους».

Αυτά! Για όσους, αγνοώντας την ιστορία, νομίζουν ότι η Οθωμανική κληρονομιά βαρύνει μόνον την Τουρκία.

B.A.

Φολκλορικά...

Πολύ θόρυβο ξεσήκωσε η δήλωση του γηραιού μας προέδρου, ότι βρίσκεται σε απόγνωση. Η δήλωση αυτή, αν γινόταν σε οποιαδήποτε άλλη χώρα (όχι σώνει και καλά Ευρωπαϊκή και ίσως και σε μίαν άλλην εποχή στην Ελλάδα) θα έπρεπε νάχει κάποιες συνέπειες. Κάποιες παραιτήσεις ας πούμε.

Αλλά τη δήλωση την έκαμε ο **αρχιπέκτονας** της περιόδου την οποία διανύουμε. Επομένως δραματική ομολογία της αποτυχίας του διαπιστώνει. Και σε ποιούς τομείς υπάρχει αποτυχία; Στον οικονομικό, που διορθώνεται χωρίς μεγάλες απώλειες; Όλοι ομολογούν ότι η κρίση είναι εθνική και μάλιστα έχει πια εσπιαστεί στον ηθικό αναβαθμό.

Επομένως, αν ο κ. Καραμανλής διαπιστώνει αδιέξοδο στις διαμάχες Μητσοτάκη-Παπανδρέου, δεν έχει παρά να τους καλέσει και, αφού ανασύρει και τον άλλο γέροντα τον κ. Φλωράκη, ας κάνει το καρρέ των γερόντων να τα βρουν και να τελειώνουμε. Ας καλέσει

και την κ. Δαμανάκη που δεν πάσχει από... βαρικοϊά.

Αν όμως μιλά για την ουσία του πράγματος, αν μιλά για το αδιέξοδο στο Κυπριακό ή για τα εθνικά μας θέματα ή για την ηθική και εθνική αφασία που διέρχεται ο τόπος, τότε: Αυτός μεν, να κοιτάξει τις δικές του επιλογές, έστω της μεταπολίτευσης (για να μην θυμηθούμε την Ζυρίχη). Εμείς δε, να δούμε ξανά το μέλλον του Ελληνισμού, κρίνοντας επιεικώς πλην δίκαια μια εποχή που μπορούσε να μην ήταν χαμένη. Κρίνοντας την ηγεσία αλλά και τους εαυτούς μας. Για να ξαναβρούμε τη δύναμη και το ήθος που απαιτούν οι καιροί. Και τα οποία, ακολουθώντας τις επιλογές των σημερινών γερόντων, δεν διαθέτουμε.

Διαφορετικά, έχει δίκιο κανείς να χαρακτηρίζει τις δήθεν σιβυλικές ρήσεις του κ. Καραμανλή φολκλορικές.

Δ.Κ.

Η Σπάρτη Λακωνίας και η Σπάρτη Πισιδίας (Ιστορικό Ανέκδοτο)

Όταν κατέρρευσε το μέτωπο στο Σαγγάριο, ένα από τα βασικά ενδιαφέροντα των Τούρκων ήταν η συλλογή των ελληνικών σημαίων.

Τα σύμβολα του ηττημένου στρατού ανήκαν πια στον κυρίαρχο και θα αποδείκνυαν στους αιώνες την νίκη του.

Ένας όμως από τους Έλληνες συλληφθέντες, ο Γιάννης Μπεγιέτης από τη Σπάρτη Λακωνίας, αρνήθηκε να παραδώσει τη σημαία, την οποία και πυρπόλησε. Οι Τούρκοι που αντιλήφθηκαν το γεγονός επιτέθηκαν και κακοποίησαν αυτόν που τους στέρησε το πολύτιμο λάφυρο. Μετέφεραν για τιμωρία το Γιάννη Μπεγιέτη στις φυλακές της Άγκυρας.

Η πολιτική των Τούρκων ήταν να περνούν τους συλλαμβανόμενους Έλληνες Μικρασιάτες από στρατοδικεία και να τους καταδικάζουν σε θάνατο για εσχάτη προδοσία, ενώ τους Ελλαδίτες Έλληνες απλώς τους συγκέντρωναν με την προοπτική της ανταλλαγής αιχμαλώτων ή κάποιας άλλης συμφωνίας.

Όταν έφτασε η στιγμή να κριθεί η μοίρα του Μπεγιέτη, τον καθοριστικό ρόλο έπαιξε ο τόπος γέννησής του, η Σπάρτη. Μόνο που οι Τούρκοι δεν ήξεραν ότι εκτός από τη Σπάρτη στην Πισιδία, υπήρχε και Σπάρτη στη Λακωνία! Έτσι ο Μπεγιέτης δικάστηκε και καταδικάστηκε σε θάνατο ως Μικρασιάτης!

Τελικά από μια σειρά συμπτώσεων και αρκετή τύχη, ο Γιάννης Μπεγιέτης γλύτωσε το απόσπασμα και τελικά έφτασε στην Ελλάδα.

Η Σπάρτη της Πισιδίας παραμένει στον ιστορικό της χώρο, έστω και αν συναντιέται πια στους χάρτες με το εκβαρβαρισμένο όνομα *Ισπάρτα* (εις Σπάρτην).

Το όνομα Σπάρτη δεν εξαφανίστηκε όμως στον Ελληνισμό της Ανατολής. Το 1925 πρόσφυγες από τον Πόντο ίδρυσαν στο Βόρειο Καύκασο το χωριό *Σπάρτα*, το νεώτερο Ελληνικό χωριό της ΕΣΣΔ.

Στη περίπτωση αυτή, η ιστορία επέτρεψε να παραμείνουν δύο οι ελληνικοί τόποι που φέρουν το όνομα Σπάρτη.

Β.Α.

"Αν ήταν χούντα...

«... θά σ'ας σκότωνε». Και επειδή δεν είναι χούντα, σ'ας σπάει άπλωσ στο ξύλο, σ'ας προσβάλλει και σ'ας άπειλεί τοιουτοτρόπως:

«'Από δ'ω θα φύγετε νεκροί ή σακάτηδες»

«Θά φ'ας καμιά γλάστρα από κανέναν άγανακτισμένο πολίτη»

«Θά σου ξεριζώσουμε τό παιδί από την κοιλιά».

... Μερικές δηλώσεις των όργάνων τάξης τής έλληνικής δημοκρατίας (;) που συνόδευαν τίς άπεχθείς βιαιοπραγίες τους έναντίον των άφισοκολλητών του Νοέμβρη στά γνωστά έπεισόδια.

Ίδου άλλη μία ύψηλου έθνικού περιχομένου:

«'Αν χυθεί τό αίμα ενός άστυνομικού είναι έθνική άπώλεια, ενώ όταν σ'ας σκοτώνει ό ήρωας Μελίστας είναι έθνική χαρά»

(Έλευθεροτυπία 6-11-91)

«'Ελλάς· πῦρ! 'Ελλήνων· πῦρ! Χριστιανῶν· πῦρ!
Τρεῖς λέξεις νεκρές. Γιατί τίς σκοτώσατε;»

Γ. Σεφέρης

('Από βλακεία, 1968,

«Τετράδιο Γυμνασμάτων Β'», 1976)

Ν.Τ.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΡΟΔΑΚΗΣ

Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

ΟΙ ΘΡΑΚΕΣ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΙ

ΡΗΘΟΣ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

με τον Δημήτρη Καλουδιώτη*

Ελλοπία: Μακαριώτατε, με την τελευταία απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας, δηλαδή με την 716, και με το γεγονός της αποχώρησης του Γ.Γ. του ΟΗΕ, φαίνεται να κλείνει μια περίοδος ως προς το εθνικό θέμα. Θα μπορούσε κανείς να χαρακτηρίσει αυτή την περίοδο ως μετά το Νταβός ή περίοδο Βασιλείου. Θα θέλαμε τη δική σας εκτίμηση. Ποιά είναι τα αποτελέσματα αυτής της περιόδου; Ποιές προοπτικές διαγράφονται σήμερα για το εθνικό θέμα;

Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος: Υπάρχει μια συνέχεια... Είναι αλήθεια από καιρού πολλού, όχι μόνον κατ' αυτήν την περίοδο, προσπαθήσαμε να βρούμε λύσιν ή τουλάχιστον προσπαθήσει η πολιτική ηγεσία να βρει λύσιν. Όχι εκείνην που αποκαθιστά την δικαιοσύνη πλήρως και την ελευθερίαν της Ελληνικής Κύπρου, αλλά μια λύσιν συμβιβαστικήν. Που να μπορεί ο Ελληνισμός, κατά τη γνώμη των πολιτικών αυτών ηγετών, να επιβιώσει έστω και χωρίς την αποκατάστασιν της πλήρους δικαιοσύνης. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια εκινείτο η πολιτική ηγεσία. Το θέμα είναι κατά πόσον επιβιώνει ο Ελληνισμός ή δεν μπορεί να επιβιώσει μέσα σε μίαν συμβιβαστικήν λύσιν. Νοούμενου ότι η Τουρκία βρίσκει μόλις σαράντα μίλια μακριά από την Κύπρο και όλοι ξέρουμε τις επεκτατικές βλέψεις και τα επεκτατικά σχέδια της Τουρκίας προς την Κύπρον αλλά και προς όλες τις κατευθύνσεις, πολύ περισσότερο προς την Κύπρον. Και εδώ ακριβώς είναι οι προβληματισμοί που μας απασχολούν. Είναι αυτή η λύση την οποίαν η σημερινή πολιτική ηγεσία και ο Γ.Γ. των Ηνωμένων Εθνών επιδιώκουν να εφαρμόσουν στην Κύπρο. Είναι η λύση που εξασφαλίζει στον Κυπριακό Ελληνισμό την επιβίωσιν; Είναι το μεγάλο ερώτημα.

Προσωπικά τουλάχιστον πιστεύω ότι αυτή η προσπάθεια, να ευρεθεί μια τέτοια συμβιβαστική λύση, και αυτή η συμβιβαστική λύση που θρυλείται ότι πρέπει να εφαρμοστεί, δεν πιστεύομεν ότι μπορεί να εξασφαλίσει την επιβίωσιν του Ελληνισμού. Αν ημπορεί να αποτελέσει μια βραχυχρόνια συνθήκη ζωής στην Κύπρον που να μην δημιουργήσει προβλήματα έντονα, εις την πραγματικότητα όμως μακροχρόνια θα αποβεί καταστροφική για τον Κυπριακόν Ελληνισμόν.

Ε: Σύμφωνα, αλλά ας δούμε πως σκέπτονται όλοι οι άλλοι. Σας διαβάζω ένα απόσπασμα από την εφημερίδα «Καθημερινή», της ανταποκρίτριάς της στις ΗΠΑ κας Σπυριδάκη. «... Το ψήφισμα 716 αποτελεί την πεμπτοσύια πολυετούς εμπειρίας του Συμβουλίου Ασφαλείας στο Κυπριακό, με πολλαπλές αποτυχίες και επιτυχίες, και κατοχυρώνει σαφώς και τις δύο πλευρές» - μας είπε έμπειρος διπλωμάτης του ΟΗΕ. «Η Ελληνική πλευρά είναι ικανοποιημένη για την πανηγυρική διακήρυξη της ενότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας και η Τουρκική

*Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Χρυσόστομος με τον Δ. Καλουδιώτη

πλευρά θα πρέπει να είναι ικανοποιημένη που αναγνωρίζεται η ισοτιμία των δύο κοινοτήτων».

Θέλω να τονίσω δηλαδή ότι όλοι οι παράγοντες που ενδιαφέρονται για το Κυπριακό κινούνται μέσα απ' αυτό το πρίσμα σκέψεων...

Αρχιεπίσκοπος: Ναι, είναι ακριβώς εδώ που κάναμε το λάθος. Επειδή αρχίσαμε λανθασμένα, προχωρήσαμε λανθασμένα και τώρα ικανοποιούμαστε με κάποιες διακηρύξεις. Οι οποίες διακηρύξεις δεν έχουν κατά την γνώμη μου τόση σημασίαν. Η πράξις είναι εκείνη που έχει σημασία και όχι η διακήρυξις. Λέμεν ότι π.χ. το 716 κατοχυρώνει την ενότητα του κράτους και αποκλείει την κυριαρχίαν της Τουρκοκυπριακής ομοσπονδίας... Δυστυχώς είναι μόνο μία διακήρυξις, διότι αν εφαρμοστεί η ομοσπονδία και αν εφαρμοστεί η ισότητα των δύο πολιτειών οι οποίες θα μετέχουν σ' αυτή την ομοσπονδία, τότε εις οποιανδήποτε στιγμή θέλει η μία από τις δύο «πολιτείες» αποσπάται. Και επομένως αυτό που λέμε, ότι εμποδίζομεν την κυριαρχίαν, την αποχτά και δικαιωματικά. Γι' αυτό κάνομε λάθος να σπεύδουμε να πανηγυρίσουμε για το ψήφισμα τούτο που έχει αποφασίσει το Συμβούλιο Ασφαλείας κάτω από την καθοδήγησιν ασφαλώς του Γκουεγιάρ, κάτω από την καθοδήγησιν αυτών που επηρεάζουν το Συμβούλιον Ασφαλείας και με την δική μας δυστυχώς αποδοχήν. Δηλαδή, δεν νομίζω ότι

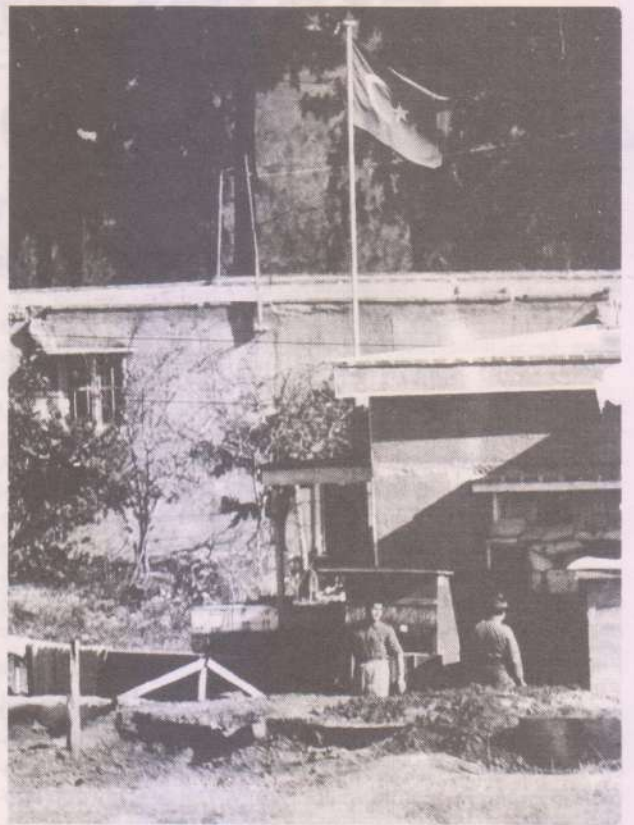
θα απεδέχτο αυτή την έκφραση αυτού του ψηφίσματος, αν και εμείς δεν συμφωνούσαμε. Και για να εξηγηθώ περισσότερο, να αναλύσω περισσότερο τα πράγματα. Ναι μεν ισότητα ή ισοτιμία των δύο πολιτειών. Σήμερα έχουμε μια εμπειρία από τις ομοσπονδίες εις τις διάφορες χώρες. Πού δεν υπάρχουν προβλήματα σήμερα; Παντού σε όλες τις χώρες που υπάρχουν ομοσπονδίες με χωριστούς λαούς, το τονίζω αυτό, υπάρχουν προβλήματα. Δεν υπάρχει πρόβλημα στην Αμερική που υπάρχει ένα είδος ομοσπονδίας, αλλά εκεί δεν υπάρχει χωρισμός διαφόρων λαών, είναι ο ίδιος αμερικάνικος λαός, και υπάρχει λόγω και της μεγάλης εκτάσεως ο διαχωρισμός σε ομοσπονδίες.

Ενώ εις την Κύπρον όπως οδεύομε θα γίνει ο διαχωρισμός των Ελληνοκυπρίων από τους Τουρκοκυπρίους και θα λένε όλοι αυτό είναι το Τουρκοκυπριακόν και αυτό είναι Ελληνοκυπριακόν. Από την στιγμήν εκείνην υπάρχουν τα σπέρματα του τελείου διαχωρισμού. Και άρα της διχοτόμησης. Και όπως είπα προηγουμένως, δεν πρέπει να ξεχνούμε βασικά ότι η Τουρκία είναι σαράντα μόνο μίλια από την Κύπρο. Και αυτό σημαίνει ότι: Η τοιαύτη ομοσπονδία θα διαρκέσει τόσον χρόνον μόνον, όσον χρειάζεται η Τουρκία να δημιουργήσει τες συνθήκες που θα της δώσουν την δικαιολογίαν να προχωρήσει περαιτέρω για κατάληψιν της υπόλοιπης Κύπρου.

Ο διακοινοτικός διάλογος άλλοθι για την Τουρκία

Ε: Μακαριώτατε συμφωνούμε απολύτως μαζί σας σ' αυτές τις διαπιστώσεις. Όμως υπάρχει ακριβώς και η αντίθετη άποψη, η οποία και πανηγυρίζει για διάφορα τέτοια ψηφίσματα. Θα ήθελα μια συμβολή στον προβληματισμό από τη δική σας μεριά, το πώς καταλήξαμε εδώ. Δηλαδή ποια είναι τα κίνητρα, ποιές είναι οι ψευδαισθήσεις, ποιές είναι οι κινητήριες δυνάμεις που ωθούν — δεν τους κατηγορούμεν ότι είναι προδότες — σ' αυτές τις ψευδαισθήσεις, σ' αυτές τις λάθος πολιτικές. Είτε σε επίπεδο πολιτικής ηγεσίας, είτε και σε επίπεδο λαού δηλαδή, πώς ακολουθεί αυτός ο κόσμος αυτήν την καταστροφικήν πορείαν;

Αρχιεπίσκοπος: Είναι αλήθεια ότι εμείς είμεθα ένας μικρός λαός, έχουμε να αντιπαλαίωμεν με την Τουρκία, και η σκέψη ακόμη ότι η Τουρκία βρίσκεται ήδη εις την Κύπρον ώθησεν πολλούς να σκέπτονται — και βάζω εισαγωγικά — «ρεαλιστικά», όπως λένε οι ίδιοι. Και ωθούνται από ξένες υποδείξεις, ότι ένας ρεαλιστικός τρόπος είναι, ήταν και είναι, να διεξάγωμε έναν διάλογον μεταξύ των δύο «κοινοτήτων», να βρούμε μια λύση στο Κυπριακό πρόβλημα που να ικανοποιεί τας δύο πλευράς. Αυτό ήταν το πρώτο λάθος που κάναμε: πέρασε στην παγίδα από την πρώτη στιγμή. Γιατί πέρασε εις την παγίδα; Γιατί το πρόβλημα δεν είναι διακοινοτικό· εις την Κύπρον το πρόβλημα είναι η εισβολή της Τουρκίας, η κατάληψις ενός τμήματος του εδάφους και ο ξεριζωμός του γηγενούς πληθυσμού από τις εστίες του. Ακριβώς με την σκέψιν ότι, αν συνομιλήσωμεν οι δύο κοινότητες, θα βρούμε μίαν λύσιν στο θέμα μας, και επειδή είμεθα αδύνατοι, δεχτήκαμε αυτήν την υπόδειξιν και ακριβώς όπως είπα παγιδευτήκαμε σ' αυτόν τον διακοινοτικόν διάλογον. Γιατί παγιδευτήκαμε; Μην ξεχνάτε ότι ήταν υπόδειξις του Κίσιγκερ και ο Κίσιγκερ είπε στην Τουρκία: «Όσον διεξάγεται διακοινοτικός διάλογος δεν υπάρχει πρόβλημα για σένα διεθνώς». Ήταν την εποχήν που και ο διεθνής οργανισμός ήταν σφοδρώς ενάντια στην εισβολήν και το Κογκρέσο επέβαλε το εμπάργκο. Για να εύρουν την ευκαιρίαν να άρουν το εμπάργκο, αλλά και για να αποφευχθεί αυτή η έντονη επέμβαση του διεθνούς οργανισμού, της διε-

θνούς κοινωνίας ενάντια στην Τουρκία, για να αποκατασταθεί η τάξις στην Κύπρον, μας οδήγησαν, μας ώθησαν στο διακοινοτικό διάλογο. Προσωπικά είχα μιλήσει, μόλις έγινα Αρχιεπίσκοπος το '78, και καταφέρθηκα εναντίον του διακοινοτικού διαλόγου. Είπα ότι είναι φιάσκο σε μια ομιλία μου στη μονή Χρυσοσπηλαιωτίσσης και την άλλη μέρα όλες οι εφημερίδες έγραψαν εναντίον του Αρχιεπισκόπου. Έκαμα μίαν ανάλυσιν, γιατί είναι φιάσκο ο διάλογος. Είναι για να πλένει τα χέρια της η Τουρκία, αλλά και η διεθνής κοινότητα, και μάλιστα, είπα, και κάποτε και οι αδελφοί Έλληνες. Και μερικοί από τους αδελφούς Έλληνες βρήκαν τον διάλογον αυτόν μίαν ευκαιρίαν, να απαλλάσσονται από την άμεσην ευθύνην να αγωνιστούν δυναμικά για να απελευθερωθεί αυτός ο τόπος. Και αυτό έγινε.

Ήρθαν οι Άγγλοι βουλευτές. Θυμάστε μίαν επιτροπήν από την Αγγλικήν Βουλήν, για να κάμει έκθεσιν εις το κοινοβούλιον γύρω από το Κυπριακό πρόβλημα. Ήρθαν και σε μένα. Εκάθησα και τους ανέλυσα, βεβαίως αυτό έγινε μετά το '80, νομίζω το '81 ή το '82, δεν θυμάμαι καλά, και τους είπα ότι μας ωθείτε σ' ένα διακοινοτικό διάλογο. Ο διακοινοτικός διάλογος εν γνώσει σας δεν οδηγεί στην λύσιν. Και να σας εξηγήσω γιατί. Εοείς οι Άγγλοι, λέγω, είστε μελετημένοι αρκετά εις τα πολιτικά θέματα, είμαι βέβαιος ότι το να μας συμβουλευέτε να πάμε στο διακοινοτικό διάλογο είναι για να απαλλαγείτε και σεις της ευθύνης. Θέλετε και σεις να νίπτετε τα χέρια σας για ό,τι συμβαίνει στην Κύπρο. Και θα παρακαλέσω να μην μας εκλαμβάνετε ως *idiots*, που σημαίνει αφελής, δηλαδή αγαθούλης. Βλέπομεν τον κίνδυνον που υπάρχει και βλέπομεν την παγίδα την οποίαν μας στήσατε με τον διακοινοτικό διάλογο. Λέγω ότι θα εδεχόμεσταν το διακοινοτικό διάλογο όταν αποσυρθούν τα Τουρκικά στρατεύματα και οι έποικοι, τότε μάλιστα, οι δύο κοινότητες ώφειλαν να πάνε σε διακοινοτικό διά-

Άγγλος στρατιώτης καί Τουρκοκύπριοι αστυνομικοί έρευνούν έξονυχιστικά Έλληνοκύπριους κατά τόν άπελευθερωτικό άγώνα της Ε.Ο.Κ.Α.

λογο για να βρουν τον τρόπον να αποκαταστήσουν την εμπιστοσύνη μεταξύ τους, όπως υπήρχε και προηγουμένως. Όσον καιρόν υπάρχουν όμως Τουρκικά στρατεύματα και έποικοι, αυτός ο διάλογος είναι παγίδα για τους Έλληνοκυπρίους και δίδει το άλλοθι στην Τουρκία, ώστε να απαλλάσσεται από κάθε ευθύνη για την παράταση της εισβολής και της κατοχής εις την Κύπρον. Και τους εξήγησα ότι οι Τουρκοκύπριοι κινδυνεύουν να γίνουν **μειονότητα** μέσα στο κατεχόμενο τμήμα, σήμερα είναι μειονότητα, τότε ακόμα δεν ήσαν, κινδύνευαν να γίνουν μειονότητα. Και σας ερωτώ, τους λέγω, πέστε μου ειλικρινά και τίμια, νομίζετε ότι οι Τουρκοκύπριοι είναι ελεύθεροι να αποφασίσουν μόνοι τους για την λύσιν που πρέπει να δοθεί στο Κυπριακό πρόβλημα; Ή είναι υποχρεωμένοι να λένουν εκείνο που τους υπαγορεύει η Άγκυρα, κάτω από την κατοχήν της οποίας ευρίσκονται; Εδυσκολεύοντο, «μα η Άγκυρα θέλει να φύγει». Τους λέγω σας παρακαλώ, επαναλαμβάνω, μην έχετε την εντύπωσιν ότι μιλάτε σε ηλιθίους. Επομένως πρέπει να αναλάβετε τις ευθύνες και να μας πείτε ειλικρινά. «*Μα ηξέρομεν ότι η Άγκυρα θέλει να φύγει*». Εάν ξέρετε αυτό το πράγμα, θα σας υποβάλω ένα ερώτημα και αν μου απαντήσετε ίσως με πείσετε. Γιατί φέρνει και εγκαθιστά έποικους; Επανυπέβαλα αυτό το ερώτημα, οι Άγγλοι άρχισαν να βλέπουν ο ένας τον άλλον χωρίς να απαντούν. Σας παρακαλώ θέλω απάντησιν. Πέστε και σε μένα να καταλάβω πώς σκέπτεσθε. Θέλω απάντησιν. Μετά από κάποιαν ώρα, μου λέγει ένας «*δεν μπορούμε να ξέρομε, δεν μας απασχόλησε το θέμα και γι' αυτό δεν μπορούμε να απαντήσουμε*». «*Λυπούμαι πολύ δεν το πιστεύω ότι δεν σας απασχόλησε*». Ήταν τότε που μόλις ανέλαβε ο Οζάλ. «*Ρωτήστε τον Οζάλ και άμα σας δώσει απάντησιν τότε πέστε μου και μένα*».

Λοιπόν η Τουρκία θέλει να μείνει εδώ. Να νομιμοποιήσει και να μονιμοποιήσει την παρουσίαν της στην Κύπρον. Γι' αυτό εδώ σταματώ, να πω ότι ο διακοινοτικός διάλογος είναι εμπαιγμός και λυπούμαι πολύ γιατί όλοι, για ένα διάστημα τουλάχιστον, καλλιεργούσαμεν και τώρα οδεύομεν προς τα εκεί. Τι σημαίνει τετραμερής; Η απόφασις αυτή του συμβουλίου, το 716. Τι σημαίνει τετραμερής διάσκεψις; Δεν υπάρχει κράτος στην Κύπρο; Και θα συνομιλήσωμε οι δύο κοινότητες κάτω από την ποδηγέτησιν των μεγάλων δυνάμεων. Ουσιαστικά πάλιν θα οδηγηθούμε στην ίδια κατάστασιν. Τί θα μας πούνε στο τέλος; «*Πηγαίνετε εσείς οι δύο και συζητάτε να τα βρείτε*». Πάλι διακοινοτικός διάλογος, στην ίδια παγίδα

που μας παγίδευσαν και προηγουμένως.

Γι' αυτό κι εγώ δεν χαιρέτησα την απόφασιν του Συμβουλίου Ασφαλείας, αλλά ελυπήθηκα γιατί πανηγυρίσαμεν εμείς. Ενώ έξυμνοι οι Τούρκοι, εμφανίστηκαν να διαμαρτυρούνται...

Οι «χαμένες» ευκαιρίες

Ε: Ας έρθουμε λοιπόν Μακαριώτατε στη στάση της Ελλαδικής πλευράς.

Η επόμενη διαπραγματευτική φάση θα ξεκινήσει με την αναγνώριση της πολιτικής ισοτιμίας των Τουρκοκυπρίων και με το να έχει τεθεί ως θέμα το δικαίωμα της απόσχισης που ζητά ο Ντενκτάς. Ενώ οι ίδιοι οι Τούρκοι καμιά δέσμευση για οποιοδήποτε ζήτημα ανέλαβαν. Καμιά τους δέσμευση δεν αποτυπώθηκε στο 716 ψήφισμα του ΟΗΕ, παρέμειναν αμετακίνητοι στις θέσεις τους. Εμείς φυσικά θα έχουμε την αναγνώριση της ισοτιμίας ως μείον, και έτσι είναι φυσιολογικό η επομένη διαπραγματευτική φάση, ο «διάλογος», να είναι χειρότερη της προηγούμενης. Ο επόμενος Έλληνας πολιτικός θα μιλά στον Ελληνικό λαό για τη «χαμένη ευκαιρία». Αλλά ποιά ήταν αυτή η ευκαιρία, τη στιγμή που οι Τούρκοι και τώρα και πάντοτε καμιά δέσμευση, έστω και σ' αυτό το εξευτελιστικό για μας πλαίσιο, δεν ανέλαβαν.

Αρχιεπίσκοπος: Θα απαντήσω και σ' αυτό, στις «χαμένες ευκαιρίες». Δεν σας είπαν συγκεκριμένα ποιά ήταν η χαμένη ευκαιρία. Αλλά ασφαλώς, αν πράγματι πηγαίναμε με τις ίδιες σκέψεις να βρούμε ένα τρόπο οποιουδήποτε συμβιβασμού, και να κλείσουμε το θέμα, ασφαλώς θα γίνει και αυτό χαμένη ευκαιρία. Δηλαδή αν έλθουν πάλι οι πολιτικοί μας ηγέτες και κάνουν κάποια άλλη υποχώρησιν, η προηγούμενη θα θεωρηθεί χαμένη ευκαιρία.

Θυμάμαι τον μακαρίτη τον Αβέρωφ, ο οποίος έλεγε ότι ήταν χαμένη ευκαιρία η περίπτωση Χάρτιγκ. Τι μας είπε ο Χάρτιγκ; Να καταργηθεί, να αφοπλιστεί η ΕΟΚΑ και να κάνουμε μίαν αυτο βέρνησιν. Στην ουσία θα κυβερνούσε και πάλιν η Αγγλία, η οποία θα κρατούσε —αυτό περιελάμβανε η πρότασις— τα υπουργεία Αμύνης, Εσωτερικών και Εξωτερικών, και στη συνέχεια θα μας έλεγαν «πηγαίνετε», όταν θα μας είχε αφαιρεθεί η αγωνιστική δύναμις, η ΕΟΚΑ. Δεν μπορούμε να στηριχθο' ε πάνω στην καλή διάθεσιν άλλων, όταν κάνωμε διαπραγματεύεισιν δια την επιβίωσιν μας.

Μετά μας είπαν οι Άγγλοι ότι θα μας έδιναν αυτοδιάθεσιν μετά τη παρέλευσιν δέκα χρόνων και **αν το επέτρεπαν οι γενικότερες συνθήκες ε την Μέσην Ανατολήν**. Δηλαδή όλα βρίσκονταν στο χέρι της Αγγλίας. Δεν υπήρχε τίποτα που μας κατοχύρωνε. Τώρα θα μας πουν ότι και το ψήφισμα 716 είναι χαμένη ευκαιρία. Την στιγμίν που δεν μας κατοχυρώνει τίποτα. Όταν οι Τούρκοι μπορούν να διατηρούν όλες τις δυνατότητες επέμβασης στην Κύπρον. Αλλά οι φίλοι μας ενδιαφέρονται να εξασφαλίσουν την προώθησιν των δικών τους σχεδίων. Αυτό που φανερά επιδιώκουν οι Τούρκοι.

Ε: Ερχόμαστε έτσι στο πρόβλημα των συσχετισμών. Των επιδιώξεων των μεγάλων δυνάμεων, αλλά και της Τουρκίας. Μπορεί η Κύπρος να τα βγάλει πέρα με μια χώρα πενήντα εκατομμυρίων; Μήπως πρέπει να είμαστε ρεαλιστές; Τα ερωτήματα αυτά έχουν πραγματική βάση. Τι απαντά ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου σ' αυτό το βασανισμένο λαό. Ο πρόεδρος Βασιλείου, και όχι μόνον αυτός, σ' αυτούς τους συλλογισμούς στηρίζει την πολιτική του.

Αρχιεπίσκοπος: Βέβαια αυτός είναι ο ισχυρισμός του κ. Βασιλείου. Και μάλιστα πάνε να θεμελιώσουν την δική τους στάση εις τις κατευθύνσεις του Μακαρίου. Αλλά καμμίαν σχέση δεν έχει αυτή η σημερινή κατάσταση με το πλαίσιο των συμφωνιών υψηλού επιπέδου, με το διαπραγματευτικό πλαίσιο του Μακαρίου, το οποίο κάτω από πίεση εδέχθη ο Μακάριος. Προσωπικά είχα συζητήσει και είχα εκφράσει τις διαφωνίες μου στο Μακάριο, που άλλωστε και ο ίδιος αγωνιούσε. Η αγωνία αυτή ήταν που οδήγησε τον Μακάριο στο θάνατο. Όπως ξέρετε ο Μακάριος, κάτω από την πίεση του Κλίφορντ, έδωσε ένα χάρτη στον οποίο διαχώριζε μια περιοχή, η οποία θα αποτελούσε το μέρος εις το οποίο θα συγκεντρώνονταν όλοι οι Τουρκοκύπριοι που θα επιθυμούσαν. Η περιοχή αυτή καλύπτει περίπου το 20% του εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ο χάρτης αυτός αποτελούσε για πρώτη φορά κάτι που διαχώριζε ουσιαστικά ένα τμήμα της Κύπρου. Είχαμε μεγάλη συζήτηση με το Μακάριο.

Προβληματιζόταν πολύ, αν έπρεπε να δώσει έναν τέτοιο χάρτη. Διότι όπως είπε ο ίδιος, «*αισθάνεται το χέρι του να τρέμει στη στιγμή που θα χάραζε έναν διαχωρισμό της Νήσου αυτής, η οποία ήταν κάποτε ενωμένη*». Αλλά και με τον χάρτη αυτόν, ο Μακάριος προνοούσε και προέβλεπε, ότι οι πρόσφυγες θα επέστρεφαν στα σπίτια τους. Εάν οι Τουρκοκύπριοι ήθελαν να μείνουν στο Βόρειο Τμήμα, θα τους έχτιζαν σπίτια σε κυβερνητική γη. Οποιοδήποτε η υπόσχεση του Κλίφορντ ήταν πως, όταν θα έδινε ο Μακάριος τον χάρτη, θα έδιδαν και οι Τούρκοι παρόμοιο χάρτη. Αυτός ο χάρτης ήταν μέσα στα πλαίσια των κατευθυντηρίων γραμμών των διακοινοτικών συνομιλιών του '77. Διαπραγματευτής τότε ήταν ο Τάσος Παπαδόπουλος, ο οποίος θα μεταβaine εις την Βιέννη, να δώσει αυτόν τον χάρτη. Πριν φύγει, ανησυχούσε ο Μακάριος γι' αυτό, αν έπρεπε να δώσει ή όχι τον χάρτη. Την ημέρα που θα 'φευγε μάλιστα, τον κάλεσε σε επαφή ο Μακάριος, δεν κοιμήθηκε το βράδυ, τον κάλεσε από η ώρα 5 το πρωί, να έρθει στο γραφείο του, για να ξανασυζητήσουν το θέμα, αν έπρεπε να δοθεί ο χάρτης. Και όπως μου είπεν και ο ίδιος ο Παπαδόπουλος, ο Μακάριος τον ρώτησε: «*Κατά πόσο, Τάσο, είναι σωστό να δώσουμε τον χάρτη; Γιατί ανησυχώ γι' αυτήν την πράξη*». Και ο Παπαδόπουλος του είπε: «*Μακαριώτατε, βεβαίως το βλέπω, ότι είναι ένα εγχείρημα το οποίο κάνουμε, αλλά από την άλλη μεριά, εφ' όσον υπεσχέθημεν πρέπει να τον δώσουμε και θα δούμε πώς θ' αντιδράσουν οι Τούρκοι*». Πράγματι έφυγε ο Τάσος, έδωσε το χάρτη. Ο Μακάριος αμέσως μετά πήρε την πληροφορία από τον Τάσο, τηλεφωνικά από τη Βιέννη αμέσως, ότι οι Τούρκοι δεν έδωσαν χάρτη και περιορίστησαν απλώς να το μελετήσουν και ν'

αποφασίσουν. Ο Μακάριος από την στιγμή εκείνη είχε πράγματι αναστατωθεί, δεν μπόρεσε να κοιμηθεί δυό-τρεις νύχτες. Τη δε Κυριακή ήρθε να λειτουργήσει στο Μετόχι, την Κυριακή των Βαΐων, και έπαθε την καρδιακή προσβολή. Έκτοτε είχε το πρόβλημα της καρδιακής προσβολής. Θέλω να πω, μια πράξη η οποία έγινε κατ' αυτό τον τρόπο, είχε δημιουργήσει τεράστια προβλήματα στη χώρα.

Οποιοδήποτε επικαλούνται οι σημερινοί «ρεαλιστές» το Μακάριο για να στηρίξουν τον εαυτό τους ενώπιον του τόπου, ότι ο Μακάριος άρχισε κ.ο.κ. κ.λ.π. Και όπως είχα πει και προηγουμένως, τους προκάλεσα να σταματήσουν να επικαλούνται το Μακάριο, διότι αν πράγματι θέλουν να επικαλούνται τον Μακάριο, τότε πρέπει να μείνουν πιστοί σε κείνα που τουλάχιστον παρέχώρησε ο Μακάριος και ο οποίος είχε και τη δυνατότητα να αποσύρει αυτά τα οποία έδωσε. Διότι και άλλωστε η ομιλία του, την οποία έκανε ακριβώς το '77 στην Πλατεία Ελευθερίας, αυτό το νόημα είχε, της απόσυρσης. Ότι ο πολύς ρεαλισμός σημαίνει παράδοση και ηττοπάθεια. Και ο Μακάριος είχε την δυνατότητα να αποσύρει και τον χάρτη. Δυστυχώς δεν επέζησε.

Διέξοδος η επάνοδος στην ουσία του Κυπριακού

Ε: Μήπως αυτή η έννοια της απόσυρσης είναι σήμερα που ξαναγύρισε στην επικαιρότητα; Δηλαδή, μήπως πράγματι όλη αυτή η διαδρομή έχει φτάσει στο τέλος της και το θέμα του να αποσύρουμε όλη αυτή τη διαδρομή των υποχωρήσεων είναι η ώρα να το συζητήσουμε ξανά; Γιατί ο Πρόεδρος Βασιλείου λέει στην προχθεσινή του συνέντευξη στον «Οικονομικό Ταχυδρόμο» ότι «*Όλοι με ακολουθούν. Όλοι ακολουθούν τη δική μου γραμμή. Δεν υπάρχει άλλη γραμμή*».

Αρχιεπίσκοπος: Τώρα δεν ξέρω ποιούς λέγει όλους. Ασφαλώς με κείνους που συνομιλεί, τέλος πάντων θα νομίζει ότι αντιπροσωπεύουν όλους. Κάνει λάθος αν νομίζει ότι οι πολιτικοί με τους οποίους συνομιλεί αντιπροσωπεύουν όλους. Ξέρομεν ότι πολλοί δεν ακολουθούν, και από τους ηγέτες και από το λαό. Δεν ακολουθούν την ίδια γραμμή. Όχι όλα. Τώρα να πει, ένα μεγάλο μέρος τον ακολουθεί, αυτό πιθανόν να είναι πραγματικότητα. Τουλάχιστον τον ακολουθεί λόγω της κομματικοποίησής. Εφ' όσον οι πολιτικοί ηγέτες κάποιων κομμάτων φαίνονται ότι συμφωνούν με τον Βασιλείου, μπορεί να ισχυριστεί, να επικαλεστεί αυτό, ότι τον ακολουθούν. Όταν ήταν εδώ ο κ. Μητσοτάκης μου είπε ότι: «*Μα τη λύση θα την θέσουμε ενώπιον του λαού και επομένως δεν μπορείτε εσείς ή οποιοσδήποτε να λέγει ότι αυτό είναι σωστόν ή όχι*». Και του 'παμε ότι: «*Κύριε Μητσοτάκη, μπορείτε να το θέσετε από τώρα, αν νομίζετε, σε δημοψήφισμα, όχι μετά την συμφωνίαν*». Και αν ο κ. Βασιλείου νομίζει ότι τον ακολουθούν όλοι, καλείται να θέσει τους όρους της συμφωνίας, όπως λέγουν δηλαδή ότι θα μείνουν αντίστοιχα Ελληνικά στρατεύματα προς τα Τουρκικά, τώρα άρχισαν να μιλούν για 2.000, άλλοτε έλεγαν για 5.000 και 6.000. Ότι θα μείνουν Τουρκικά στρατεύματα στην Κύπρον. Ότι οι πρόσφυγες θα περιμένουν ουρά να πάνε —και αν θα πάνε— στο σπίτι τους. Και ότι θ' αποζημιωθούν. Και αν πράγματι αυτός ο λαός ακολουθήσει να ψηφίσει αυτό το κατασκεύασμα, τότε είναι άξιος της τύχης του. Γιατί να το θέσουν μετά; Αν όμως ο κ. Βασιλείου νομίζει ότι η πλειοψηφία τον ακολουθεί, ας το θέσει τώρα, από μόνος του. Για να 'χει στο χέρι του την απόφαση του λαού. Γιατί μετά; Επομένως **δεν μπορώ να πιστέψω ότι η**

πλειοψηφία του λαού είναι δυνατόν να δεχτεί. Διότι και ο κ. Μητσοτάκης, όταν του είπα αυτό, μου λέγει: «*Μα ασφαλώς, αν θα πούμε τώρα στο κόσμο να ψηφίσει ότι θα μείνουν μερικά τουρκικά στρατεύματα στην Κύπρο κλπ., δεν θα ψηφίσει, θ' αρνηθεί ψήφον*». Εκ των υστέρων θα τον βάλεις, εξ ανάγκης, δηλαδή θα τον φέρεις τον λαόν προ του διλήμματος πώς θ' αυτοκτονήσει, ή με τον γκρεμόν ή με τον λάκκον. Όχι, είπα. Δηλαδή ότι όταν πλέον πεις ότι εκλείσαμεν συμφωνίαν και εφτάσαμεν σ' αυτό και θα πάρωμεν την Αμμόχωστον πίσω και κάποια χωριά. Ενώ αν δεν το δεχτούμεν αυτό θα μείνωμεν όπως είναι μέχρι τώρα, παρουσία τουρκικών στρατευμάτων κ.ο.κ. Χωρίς να σκεφτεί σοβαρά ο λαός, είναι δυνατόν να πει ότι είναι καλύτερα που παίρνωμε και την Αμμόχωστον πίσω. **Κατά τη γνώμη μου, και αν ακόμα εγίνοντο αυτά, ουσιαστικά πρέπει να πούμε όχι. Διότι με την μίαν πράξιν νομιμοποιούμε την αρπαγήν, ενώ με την άλλην αρνούμεθα την παρανομίαν εδώ και συνεχώς.**

Και θ' αγωνιζόμαστε ενάντια στην παρανομίαν και θα στηριζόμεθα στο ότι, έστω και στο μέλλον, θα 'χομεν δυσκολίες βέβαια, ώπου σε κάποια στιγμή ο κόσμος θ' αντιληφθεί τη συνεχιζόμενη αδικία και θα μιλήσει. Άλλο να νομιμοποιήσω και άλλο να αρνηθώ την νομιμοποίησιν.

Είπε και κάποιος πολιτικός ηγέτης εδώ, να τηρήσουμε μίαν οποιαδήποτε συμφωνία, γιατί η Τουρκία είναι μεγάλη δύναμις, ως το 2.000 θα γίνει 80 και 100 εκατομμύρια, και εμείς θα μείνωμε εκεί που είμαστε. Και ποια συμφωνία κύριε να τηρήσωμε; Ε, και την Αμμόχωστον πίσω να μας δώσουν, να κλείσωμεν, είπα. Για να κερδίσωμεν τι, κύριε; Μερικά σπίτια; Σπίτια χτίζονται παντού. Μα λέγει, τουλάχιστον πιάνωμε την Αμμόχωστον και αποφεύγομε τον κίνδυνο. Ποιόν κίνδυνο αποφεύγομε; Νομιμοποιούμε τον κίνδυνο, αγαπητέ μου. Διότι δίνωμεν νομικήν υπόστασιν σ' αυτά τα οποία σήμερα φοβάμαι. Αλλά είναι δυνατόν ο κόσμος, όταν βρεθεί προ τετελεσμένων γεγονότων, να σκεφτεί: «*Τι θα κάνωμε πλέον; Το προσυπογράψαν και οι μεγάλες δυνάμεις, το δεχθήκαμε και εμείς, είναι ίσως το λιγότερο κακόν*».

Ε: Ας επανέλθουμε σ' αυτήν την έννοια της απόσυρσης που είπατε προηγουμένως. Δηλαδή της απόσυρσης των υποχωρήσεων που έχουμε κάνει σ' αυτήν την περίοδο.

Αρχιεπίσκοπος: Υπάρχει τρόπος κατά τη γνώμη μου, που μπορούμε να επανέλθουμε στο δίκαιο, χωρίς να μιλούμε είτε για απόσυρση είτε για μη απόσυρση. **Ζητούμεν την αποκατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Κύπρον. Ζητούμεν την επιστροφή όλων των προσφύγων στις πατρογονικές τους εστίες. Ζητούμεν το δικαίωμα της περιουσίας. Το ελεύθερο δικαίωμα και την κατοχύρωση αυτού του δικαιώματος. Ζητούμεν να φύγουν τα τουρκικά στρατεύματα και οι έποικοι από τη Νήσο μας. Αυτά τα οποία ζητούμε δεν είναι κάτι που διαπραγματεύεται, δεν είναι κάτι που μπορούμε να τα συζητάμε.**

Ας επανέλθουμε σ' αυτά, χωρίς να μιλούμε ή αποσύρουμε ή δεχόμαστε κ.ο.κ. Δεν μπορεί κανένας διεθνώς να μας πει όχι. Διότι αυτό το οποίο ζητούμεν είναι το διεθνές δικαίον και το ανθρώπινο δικαίωμα. Και δεν μπορεί κανένας να μας πει «όχι, δεν δικαιούστε να τα ζητήσετε αυτά». Αντί να μιλούμε λοιπόν για απόσυρση του ενός ή του άλλου, να μπορούμε κατ' ευθείαν εις τα θέματά μας και να σταθούμε στο διεθνές δικαίον, στο ανθρώπινο δικαίωμα, και να επιμείνουμε σ' αυτό.

Αρκεί να σας αναφέρω ότι προ καιρού είχα δύο εκ Τουρκικών δημοσιογράφων. Έναν από την Άγκυρα και έναν από την

Κων/πολη. Και όταν συζητήσαμε διάφορα θέματα, τους είπα: «*Ακούστε αγαπητοί μου. Θα ήθελες να σε βγάλουν από το σπίτι σου;*». Μου λέγει, «*Όχι*». «*Αν ήρχετο κάποιος να σε βγάλει από το σπίτι σου, τι θα έκανες;*» «*Θα αγωνιζόμουν να μην έβγαινα*». «*Και αν εκείνος ήταν πιο ισχυρός και σε επετούσαν έξω;*» «*Θα αγωνιζόμουν να πάω πίσω*». Λέγω: «*Αυτό ζητούμε να κάνουμε κι εμείς*». Η απάντηση αυτού του Τούρκου, για μια στιγμή σκέφτηκε, και μου λέει: «*Σ' αυτό έχετε δίκιον. Αυτό είναι το σωστό*». Όταν ο Τούρκος ο ίδιος αναγνωρίζει ότι αυτό είναι δίκαιο και σωστό, πόσον μάλλον η διεθνής κοινωνία, αν εμείς επιμένωμε σ' αυτό. Αν εμείς δεν επιμένωμε, ασφαλώς τότε η διεθνής κοινωνία γιατί να μας το δώσει; Και να σας φέρω ένα άλλο παράδειγμα. Το είπα στην Αθήνα, δεν ξέρω αν σας το ανέφερα και σας. Όταν ήρθεν ο αρχηγός των εργατικών εδώ, ο Κίνος, εκάθισεν ακριβώς εδώ και συζητήσαμε και είπα αυτό που σας ανέφερα και προηγουμένως. Ότι εσείς οι ξένοι μας λέτε για κοινοτικό διάλογο. Δεν μπορεί να γίνει, διότι οι Τουρκοκύπριοι δεν είναι ελεύθεροι. Λοιπόν, όταν είπα στον Κίνος ότι οι Τουρκοκύπριοι δεν μπορούν παρά να λέγουν εκείνο που τους υπαγορεύει η Άγκυρα, το δέχτηκε και μου λέγει ο ίδιος: «*Άρα προϋπόθεσις, πρέπει να φύγουν τα τουρκικά στρατεύματα*». Λέγω: «*Ευχαριστώ, αυτό ήθελα να πω*». Μετά ολίγον, τι μου λέγει ο Κίνος; «*Μα εδώ ήκουσα και κάποιες ρεαλιστικές θέσεις*». Και τον ρώτησα, ποιές ρεαλιστικές θέσεις; Ότι τα τουρκικά στρατεύματα μπορούν να φύγουν σταδιακά σε 6-8 χρόνια και ακόμη —το χειρότερο— ότι μπορούν να μείνουν 5.000 έως 6.000 τουρκικά στρατεύματα και να 'ρθούν και άλλες ίσες δυνάμεις από την Ελλάδα. Αντιλαμβάνεστε τι συμβαίνει. Δηλαδή ο άνθρωπος ήρθε με καλύτερες ιδέες από μας και έφυγε με θολωμένες τις ιδέες του. Είπαμεν εμείς ότι δεχόμαστε να μείνουν και κάποια τουρκικά στρατεύματα εδώ. Αντιλαμβάνεστε αυτό τι σημαίνει; Εάν λοιπόν εμείς..., ασφαλώς φαίνονται χαμένες ευκαιρίες το κάθε προηγούμενο, όπως είπατε προηγουμένως. Εάν κάποιαν φοράν θέλωμε να φαινόμαστε «*ρεαλιστές*» και «*λογικοί*», επαναλαμβάνω, διότι είναι παραλογισμός κατ' εμένα, δεν είναι λογικό αυτό, είναι παραλογισμός. Εξαρτάται λοιπόν από μας πρώτιστα, από την Ελληνικήν Κυπριακήν ηγεσίαν και από την Ελληνικήν ηγεσίαν. Και αν η ηγεσία αυτή σταθεί σωστά, υποστηρίξει το δικαίον του Κυπριακού ελληνοισμού, το δίκαιο της Κύπρου γενικά, σωστά, δεν θα βρεθεί κανείς να τους πει να δεχτεί στρατεύματα Τουρκικά στην Κύπρον ή να τους πει να δεχτεί να μοιράσει την πατρίδα του, να δεχτεί να ξεριζώσει το λαό από τις πατρογονικές του εστίες. Διότι δεν ξεριζώνονται 100 ή 200

άτομα. Ξεριζώνεται το 1/3 του πληθυσμού· και όταν το καταστήσωμεν σαφές, καμιά χώρα δεν θα πει ότι είναι δίκαιον να ξεριζωθεί το 1/3 του πληθυσμού για να δημιουργήσωμεν μια τεχνητήν λύση.

Η στάση της εθνικής ηγεσίας της Ελλάδας

Ε: Ας έρθουμε λοιπόν στο κεφάλαιο Ελλάδα. Μακαριότατε, ήρθατε στην Αθήνα. Κατά τη γνώμη μου η προβολή που είχατε στην Αθήνα ήταν πραγματικά αξύλογη και πραγματικά εθέσατε τα προβλήματα επί των τύπων των ήλων. Η Ελλάδα τι ρόλο παίζει λοιπόν; Ποιές είναι οι εκτιμήσεις σας για τα αποτελέσματα αυτής της «ανόδου» σας στην Αθήνα;

Αρχιεπίσκοπος: Δεν είμαι ικανοποιημένος με τη στάση της εθνικής ηγεσίας της Ελλάδας. Γιατί δεν είμαι ικανοποιημένος; Ποτέ δεν είδαν το Κυπριακό ως Κυπριακό, ως ένα εθνικό πρόβλημα και ότι η Κύπρος είναι ένα τμήμα του Έθνους, το οποίο σήμερα δοκιμάζεται και πρέπει όλος ο ελληνισμός να συστρατευθεί για την σωτηριάν αυτού του τμήματος το έθνους. Δυστυχώς το βλέπουν, ότι υπάρχει κάποιο πρόβλημα, δεν μπορώ να πω ότι δεν τους απασχολεί καθόλου, απλά θέλουν ν' αποφύγουν τις οδυνηρές, ή μάλλον παίρνουν θέσεις τέτοιες, που να μην τους δυσκολέψουν έναντι των τρίτων, των ξένων. Και εδώ είναι ακριβώς το πρόβλημα.

Δεν δίστασα πολλές φορές να πω κύριοι, ότι και η Ελλάδα μας ώθησε στον διακοινοτικό διάλογο, η Ελλάδα επέμενε σ' αυτόν τον διάλογο. Και εγώ πολλές φορές το είπα εδώ σε ηγέτες εξ Ελλάδος που ήρθαν: «Κύριοι, θέλετε κι εσείς να πλένετε τα χέρια σας, να μην αναλάβετε τις ευθύνες σας μπροστά σ' αυτό τον τόπο, γιατί δεν έχετε το θάρρος ν' αναλάβετε ως ηγεσία του Έθνους τις ευθύνες σας έναντι των ξένων για να γίνεται πειστικοί». Γι' αυτό και στην ομιλία μου, που ήρθε ο κ. Μητσοτάκης εδώ, ετόνισα: «Ξέρω ότι η Ελλάδα έχει οικονομικά προβλήματα, αλλά τα εθνικά θέματα δεν βυθίζονται μέσα στο πέλαγος των οικονομικών προβλημάτων, στέκουν πάνω απ' αυτά και το έθνος αγωνίζεται για ν' αντιμετωπίσει σωστά τα εθνικά του θέματα πρώτα κι ύστερα όλα τ' άλλα». Κάποιοι είπα, λέγουν ότι πρέπει να 'μαστε ρεαλιστές για να μας βοηθήσουν οι μεγάλοι μας σύμμαχοι. Εάν πρόκειται να ξεπουλήσωμεν πατρίδα, ανθρώπινα δικαιώματα, δικαιώματα του έθνους, τότε τέτοιος ρεαλισμός δεν βοηθεί το έθνος, το καταστρέφει. Και η πατρίδα και η ελευθερία δεν είναι θέματα για παζάρεμα, δεν είναι εμπόρευμα για παζάρεμα. Και το έθνος, τουλάχιστον μέχρι σήμερα ο ελληνισμός, δεν μας δίδαξε αυτό. Μας έχει διδάξει κάτι άλλο, για το οποίο μας κάνει να καυχώμαστε γιατί είμαστε Έλληνες.

Τι είναι εκείνο; Όπως είπα και στον κ. Μητσοτάκη, τι είναι εκείνο που μας κάνει να καυχώμαστε; Είναι ακριβώς γιατί ο ελληνισμός, όταν το έθνος κινδύνευε, έδιδε την μάχη ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα της μάχης, ήταν έτοιμος να θυσιαστεί γιατί δεν ήθελε να ξεπουλήσει πατρίδα, να ξεπουλήσει δικαιώματα, να απαρνηθεί την ελευθερία του. Έχομεν πολλές φορές αυτό το παράδειγμα. Ήρθαν οι Πέρσες στην Ελλάδα, εισήλασαν. Ο Λεωνίδας ήξερε στις Θερμοπύλες ότι θα σκοτωθεί. Αγωνίστηκε για την ελευθερία του, για την πατρίδα του, για την εθνική του αξιοπρέπεια και τιμή. Γι' αυτό εμείς είμαστε υπερήφανοι και μιλούμε για Θερμοπύλες.

Πώς θα μιλούμε για Θερμοπύλες, όταν εμείς είμαστε έτοιμοι να παραδώσουμε την πατρίδα γιατί δυσκολευόμαστεν δήθεν.

Μιλούμε για Μαραθώνες και αισθανόμαστε συγκίνηση εθνική, γιατί υπήρξαν οι άνθρωποι εκείνοι, που ενώ έβλεπαν την λαίλαπα των Περσών να κατεβαίνει, είπαν όχι θα αγωνιστούμε, θα θυσιαστούμε αν χρειαστεί, αλλά θα σώσουμε την πατρίδα! Και αν όλοι πέσωμεν, ως Έλληνες θα πέσωμεν! Το ίδιο συνέβη κι όταν ο Χίτλερ επενέβη στην Ελλάδα. Το ξέραμε· μπορούσαν η Ελλάδα, η μικρή Ελλάδα, και όταν η Γαλλία έπεφτε και οι άλλες χώρες παραδίδονταν, ότι θ' αντισταθεί έναντι του Χίτλερ; Κι όμως είπαμε το όχι. Γιατί αυτό μας επέβαλλε η εθνική μας αξιοπρέπεια και τιμή. Και γι' αυτό καυχώμαστε ως Έλληνες. Γι' αυτό σαν σήμερα [παραμονές της 28ης Οκτωβρίου] διαγράψαμε αυτές τις τιμές και θέλωμεν να γίνωμεν κάποιοι άλλοι «ρεαλιστές», όχι Έλληνες.

Το Εθνικό θέμα είναι σήμερα το πρώτο

Ε: Αν ο Αρχιεπίσκοπος Κρήτης, για παράδειγμα, προέβαινε σε οποιαδήποτε κρίση για τα ελληνικά κοινωνικά, πνευματικά και πολιτικά πράγματα της χώρας, θα θεωρούνταν απολύτως φυσιολογικό. Πολύ περισσότερο θα έπρεπε να θεωρείται φυσιολογικό, ο Μακαριότατος Κύπρου να κάνει αυτή την κριτική. Είστε και σεις συνδιαχειριστής των τυχόν του Ελληνισμού. Πού βρίσκεται σήμερα ο ελληνικός λαός; Ο ελληνικός λαός ζητάει από σας τη δική σας γνώμη.

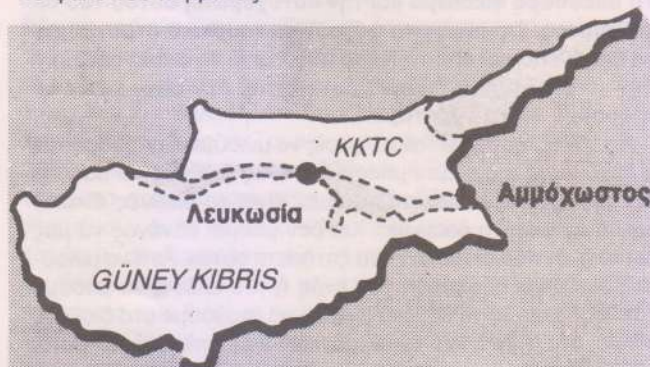
Αρχιεπίσκοπος: Θεωρώ δευτερεύοντα τα οικονομικά, τα πολιτικά, τα εσωτερικά θέματα. Αυτά κάποιαν ημέραν θα τα λύσωμεν. Εμένα μ' ενδιαφέρει το εθνικό θέμα σήμερα, γιατί έχω τον Τούρκον εδώ εισβολέα, караδοκεί, έχει πάρει τη μισή πατρίδα και караδοκεί να πάρει και την άλλη. Τα άλλα θα μπορέσουμε να τα λύσουμε, αν διώξουμε τον Τούρκο εισβολέα, αργά ή γρήγορα, θα βρούμε τρόπο να τα λύσωμεν.

Ε: Για να μπορέσουμε να το κάνουμε αυτό Μακαριότατε, πρέπει να είναι όλος ο ελληνισμός.

Αρχιεπίσκοπος: Ασφαλώς.

Ε: Γι' αυτό πρέπει ν' απευθυνθείτε στον ελληνισμό στο σύνολό του.

Αρχιεπίσκοπος: Απευθύνομαι στον ελληνισμό στο σύνολό του και τους καλώ ακριβώς να συνειδητοποιήσουν την κρισιμότητα των καιρών, να αρθούν πάνω από μικροφιλονεικίες, από μικροκομματισμούς. Διότι εκείνο το κακό που επικρατεί και στην Ελλάδα και άρχισε κι εδώ να επικρατεί, είναι η κομματικοποίηση κατά φανατικό τρόπο, ώστε να βλέπουν με κλειστά μάτια τα όσα γίνονται, δηλ. να τα βλέπουν μέσα από το φακό του κόμματος.

Από τις «όποτιθέμενες δίκαιες λύσεις» που ήρθαν στο φώς.

Κι εγώ σαν λέγω, αν έρθει τώρα κάποιος και μας πει είναι νύχτα ενώ είναι μεσημέρι, ένας ηγέτης ενός κόμματος, οι οπαδοί του κόμματος θα πουν ότι είναι νύχτα. Αυτό είναι το κακό το οποίο συμβαίνει στην Ελλάδα και εδώ χειρότερα και εδώ είναι η αδυναμία μας, γι' αυτό και δεν κινητοποιείται ο λαός παρά τις εκκλήσεις, ενώ μας χειροκροτούν κ.ο.κ. Δεν κινητοποιείται ο λαός διότι πρέπει να του πει και το κόμμα του να κινητοποιηθεί. Κι είναι εδώ ακριβώς η αδυναμία την οποίαν έχομεν. Χρειάζεται ασφαλώς ο λαός να αντιληφθεί ότι τα εθνικά θέματα είναι έξω και πάνω από τα κόμματα και πρέπει όλος ο λαός, όλος ο ελληνοισμός, σε τέτοιες στιγμές να δίδει το χέρι του ο ένας στον άλλον, ώστε όλοι αλληλοπονημένοι να βρεθούμε πάνω στις ίδιες επάλξεις της εθνικής τιμής, του εθνικού αγώνα για την σωτηρία του έθνους.

Οι τύχες του Ελληνοισμού κρίνονται στη Λευκωσία

Ε: Μια λίγο σκληρή ερώτηση Μακαριότατε. Πολλοί στην Ελλάδα και μάλιστα οι Πόντιοι ή οι Βορειοηπειρώτες οι οποίοι βρίσκονται σε πολύ δύσκολη κατάσταση, ρωτούν εμάς τους υπόλοιπους Έλληνες: «εν πάσει περιπτώσει μόνο η Κύπρος είναι εθνικό θέμα;» Πολλοί άλλοι στην Ελλάδα, που ακούνε αυτήν την ανούσια ρητορεία για το Κυπριακό, δείχνουν μια απώθηση προς μια ρητορεία η οποία τους σερβίρεται και η οποία είναι βεβαίως κατά τη γνώμη μου νεκρή. Αλλά εν πάσει περιπτώσει, αυτά τους λένε. Και επειδή είναι κάτι βολικό, δεν μας βάζει μπροστά στις ευθύνες... Εμείς όμως καλούμαστε εδώ ν' απαντήσουμε. Κρίνεται στη διχοτομημένη Λευκωσία η τύχη του ελληνοισμού; Αυτό το ερώτημα μπαίνει

σ' όλο τον Ελληνοισμό. Σ' αυτό το ερώτημα ζητάμε την απάντηση.

Αρχιεπίσκοπος: Αν σκέφτεται κατ' αυτόν τον τρόπο ο ελληνοδίτης, να μου επιτρέψει να του πω ότι δεν αισθάνεται Έλληνας. Είπα και προηγουμένως, ότι όταν ένα τμήμα του έθνους κινδυνεύει, τότε το έθνος συστρατεύεται για να σώσει το ένα τμήμα. Οι όποιες συνέπειες θα είναι πάγιες και για εκείνο το τμήμα του έθνους, αλλά και για ολόκληρο το έθνος. Πρώτα γιατί το να τολμήσει ο ελληνοισμός να απαρνηθεί ένα τμήμα του ισοδυναμεί με προδοσία κατ' εμένα και διαγραφή μιας ιστορίας πέρα των 2.000 χρόνων. Πέραν τούτου όμως, αν αποθρασυνθεί ο Τούρκος εισβολέας, δεν του είναι καθόλου δύσκολο να επιχειρήσει κάπου αλλού. Ήδη έγινε μνεία των Δωδεκανήσων. Γίνεται προσπάθεια στη Θράκη κ.ο.κ. Εάν λοιπόν εδώ δεν αποτύχει ο Τούρκος εισβολέας, τότε ο ελληνοισμός θα υποχρεωθεί να αντιμετωπίσει τον Τούρκο αλλού, εκτός πια αν και εκεί σκεφτεί «μα για την Ρόδο και μόνο να παραδώσουμε τον ελληνοισμό;» Ύστερα, «για τη Χίο και μόνο να παραδώσουμε τον ελληνοισμό;»

Κάποτε και ο μακαρίτης ο Αβέρωφ είπεν εκείνα που είπεν και ο ίδιος ο πολιτικός ηγέτης που αναφέραμε προηγουμένως εδώ. Μου είπε: «Ξέρετε η Τουρκία θα γίνει 100.000.000 μέχρι το 2.000. Είναι παντοδύναμος, έχει ανεξάντλητες πηγές πλούτου, έχει μιαν θέση σπουδαίαν κ.ο.κ.» Και άρα τι θέλεις να πεις κ. Αβέρωφ; Να βρούμε μιαν οποιαδήποτε λύση; Εξέφρασα την λύπη μου και του είπα: «Αυτά μου τα είπεν και κάποιος στην Κύπρον και ήθελα να μάθω ποιός υπήρξε δάσκαλος ποιού ή αν είχατε κοινόν δάσκαλον». Και προχώρησα περαιτέρω και του είπα: «κ. Αβέρωφ πίστευα ότι είστε και πατριώτης. Λυπούμαι πάρα πολύ. Και σας υποβάλλω ένα ερώτημα. Αν αυτά τα οποία λέγετε θα γίνουν πραγματικότητα, τότε ξέρετε τι έπρεπε να μας υποδείξετε; να ριχτούμε όλοι στη μάχην τώρα, πριν η Τουρκία γίνει όπως την λέτε, ώστε να σώσουμε τον ελληνοισμό». Ύστερα λέγω, «αν η Τουρκία καταλάμβανε την μισήν Χίον ή την Λέσβον θα δεχόσαστε να της πείτε δεν πειράζει, μην καταλάβεις την μισήν, κατάλαβε τα 30% ή τα 25%; Ή θα ηγωνίζετο το έθνος να διώξει από τη Λέσβον ή την Χίον τον Τούρκο;» Μου είπε ότι η Χίος είναι ελληνική επικράτεια. «Λυπούμαι πάρα πολύ κύριε Αβέρωφ», του λέγω, «γιατί δεν βλέπετε και την Κύπρον ως τμήμα του έθνους». Διότι με την ίδια λογική πρέπει να παραδεχτούμε όλα τα ελληνικά εδάφη. Σήμερα το ένα, αύριο το άλλο. Δηλ. αν σκεφτόμαστε η Τουρκία είναι πιο ισχυρά, εμείς δεν μπορούμε να την αντιμετωπίσουμε, έχουμε τεράστια προβλήματα οικονομικά κ.ά., με τους συμμάχους μας κ.ο.κ. Άρα αυτήν την ίδια σκέψη που κάνουμε για την Κύπρο, και αύριο θα υπάρξει και άλλη στην Ρόδο μας. Μεθαύριο για τη Χίο, αύριο για την Κρήτη, όπως ανέφερα ή για τις Σέρρες. Καταλάβετε; Δηλ. πρέπει να σταθεί το έθνος ορθό, να συνειδητοποιήσει τον κίνδυνο που αντιμετωπίζει και ν' αγωνιστεί. Φανταστείτε, 3.000 χρόνια επέζησε ο ελληνοισμός, κράτησε περήφανα το λάβαρο του ελληνοισμού εδώ σ' αυτή τη Νήσο και κρατήθηκε κάτω από κατακτητές, από διώκτες, από σφαγείς κλπ. Προσπάθησαν της Ανατολής να αλλαξοπιστήσουν αυτόν τον λαό ή να τον εκριζώσουν, δεν μπόρεσαν τόσες φορές. Ήρθαν της Δύσεως, προπάθησαν επίσης να τον αλλοτριώσουν εθνικά, να το λεβαντινοποιήσουν, όπως θα λέγαμε. Δεν μπόρεσαν. Έμεινε πιστός στα ιδανικά του αυτός ο λαός και αγωνίστηκε για να ενωθεί με τον άλλο ελληνοισμό.

Στην Κύπρο για αρκετά χρόνια βαφτίζουν τις κόρες τους με το όνομα Ελλάδα. Πέστε μου σε κανένα άλλο μέρος του ελληνοισμού γίνεται αυτό; «Ποιό θα είναι το όνομα της κόρης σου;» ερωτά ο παππάς. «Ελλάδα». Αυτή η αγάπη για την Ελλάδα. Κι εμείς διδαχθήκαμε στα σχολεία μας ότι η Ελλάδα είναι η χώρα που αγωνίστηκε για τα ιδανικά της, για την ελευθερία της μέσα στους αιώνες. Εδίδαχθήκαμε, εμάθαμε από τους γονείς μας να αγαπούμε αυτήν την Ελλάδα. Αυτή η Ελλάδα θα μας αρνηθεί σήμερα; Θα ξεσχίσει αυτό το μεγαλείο, το οποίο είχε μέσα στους αιώνες και κάτω απ' αυτή τη μορφή του μεγαλείου, απ' αυτό το ιδανικό αυτού του μεγαλείου αγωνιζόμαστε εμείς για να επιβιώσουμε σ' αυτήν την Νήσον. Ώστε, ας πάει η Κύπρος για να συζητήσουμε ήσυχα... Κι αν ακόμη αυτό θα συνέβαινε, θα ήταν προδοσία και απάρνηση της ελληνικής συνείδησης. Να, το πάθαμε. Αλλά δεν θα συμβεί αυτό, γιατί αν αυτό πούμε, για να ζήσουμε ήσυχα απαρνιόμαστε την Κύπρο, αύριο θα πούμε για να ζήσουμε ήσυχα, θ' απαρνηθούμε κι άλλα μέρη.

Ε: Μακαριότατε, οι Έλληνες, οι Ελλαδίτες, σκέφτονται έτσι και πράγματι αγαπούν την Κύπρο. Είναι χρέος όλων μας να βρούμε εκείνες τις κατευθύνσεις, εκείνες τις πολιτικές που θα ξαναλειτουργήσει μια ενότητα πια ανάμεσα στην Ελλάδα και την Κύπρο.

Αρχιεπίσκοπος: Λοιπόν, αν αγαπούν την Κύπρο, αγαπητέ Καλουδιώτη, πρέπει να δουν ότι η Κύπρος δε μπορεί να επιβιώσει με Ομοσπονδίες, με διαχωρισμούς σε Βορρά και Νότο. Ετόνισα επανειλημμένως ότι η Τουρκία είναι μόνο 40 μίλια από δω και βλέπουμε σήμερα τα παραδείγματα που γί-

νονται σε όλο το διεθνή χώρο, πόσο αντέχουν οι ομοσπονδίες που αποτελούνται από διαφορετικούς λαούς. Επομένως το να δεχτούμε μια τέτοια λύση, όπως προσπαθούν να μας την επιβάλουν, σημαίνει ότι αυτοκτονούμε εμείς οι Κύπριοι, και οι άλλοι Έλληνες αφού εγκαταλείπουν την Κύπρο. Μια ευκαιρία αποφυγής αναλήψεως ευθυνών για τους άλλους Έλληνες είναι το να δεχτούμε μια τέτοια λύση, και ελπίζουμε ότι θα συνειδητοποιήσουν αυτόν τον κίνδυνο. Δεν πάμε για να βρούμε μια λύση για μερικά χρόνια. Πάμε να βρούμε λύση που θα εξασφαλίσει την επιβίωση του Ελληνισμού σ' αυτή τη νήσο μόνιμα. Είπα και προηγουμένως, για 3.000 χρόνια ζει αυτός ο λαός. Η σημερινή γενιά του Ελληνισμού θα τον απαρνηθεί, θα τον καταστρέψει, θα τον προδώσει; Ας απαντήσουν όσοι αισθάνονται συνειδησιακά ως Έλληνες.

Ε: Νομίζοντας ότι πρέπει να τελειώσουμε πια, ας πάμε σε μια πιο προσωπική ερώτηση. Μακαριότατε, διαδεχτήκατε στο θρόνο τον εθνάρχη Μακάριο. Σηκώνετε, δηλαδή, βαρύ φορτίο της ιστορίας ή, κατά μια διατύπωση του επιγραμματικού Γεωργίου Παπανδρέου, είσατε αχθοφόρος μεγάλου ονόματος. Και οι εποχές βάρυναν. Επίσης, σήμερα δεν μπορούμε να λύσουμε τα δύσκολα εθνικά προβλήματα μας κλεισμένοι στο Ελλαδικό κράτος, πρέπει να λειτουργήσουμε σ' όλο τον Ελληνισμό. Τις δικές σας σκέψεις πιστεύουμε ότι θα τις ακούσει ολόκληρος ο Ελληνισμός. Αν και έρχονται από μακριά, είναι καινούργιες, μόλις τώρα υπάρχουν αυτιά να τις ακούσουν.

Αρχιεπίσκοπος: Πρώτα αρνούμαι να δεχτώ το χαρακτηρισμό αχθοφόρος μεγάλου ονόματος. Θεωρώ τιμή και όχι άχθος το ότι είμαι Έλληνας ιεράρχης σ' αυτή την νήσον. Ξέρετε και σεις από την ιστορία της ορθόδοξης μας εκκλησίας εις την Ελλάδα, για την ιστορία της ορθόδοξης εκκλησίας στην Κύπρο. Ότι εκείνο που καταξίωσε την ιεραρχία της ορθόδοξης εκκλησίας, δεν ήταν μόνο ο θρησκευτικός φρονηματισμός του λαού, αλλά και ο εθνικός. Σ' αυτή την εκκλησία οφείλεται, αν εξακολουθούμε μέχρι σήμερα να υπάρχουμε ως Έλληνες, να μιλούμε, να σκεφτόμαστε Ελληνικά, και να φέρουμε Ελληνικά ονόματα. Έρχομαι εδώ να απαντήσω σε μερικούς πολιτικούς που θέλησαν να πουν, πως ο Αρχιεπίσκοπος πρέπει να περιοριστεί στα εκκλησιαστικά του καθήκοντα. Πρώτα πρέπει να καταστήσουμε σαφές ότι εκκλησιαστικό καθήκον είναι να ασχολούμαι με την επιβίωσιν του πληρώματος της εκκλησίας.

Γιατί τι είναι εκκλησία; Εκκλησία δεν είμαι εγώ. Εκκλησία είστε και σεις, είναι ολόκληρος ο λαός. Είναι το πλήρωμα της εκκλησίας. Θυμάστε, ξέρετε από την αρχαία ελληνική γλώσσα τι είναι η εκκλησία. Είναι η συγκέντρωση, η συνάθροισις του λαού. Άρα εκκλησιαστικόν πρώτιστον καθήκον είναι να αγωνιζομαι να επιβιώσει το πλήρωμα της εκκλησίας. Και επειδή το πλήρωμα της εκκλησίας ταυτίζεται εθνικά, να επιβιώσει και εθνικά. Ο ιεράρχης, η ηγεσία της εκκλησίας, οφείλει να βρίσκεται στην πρώτη γραμμή του αγώνα για τη διαφύλαξη του πληρώματος της εκκλησίας, και από εθνικής και από θρησκευτικής και από πνευματικής απόψεως. Των λύκων επερχομένων δεν φεύγει ο ποιμένας ο καλός αλλά ξέρει, κατά την εντολή του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού, ο ποιμήν ο καλός την ψυχήν αυτού τίθει υπέρ των προβάτων. Ο μισθωτός και ουκ ων ποιμήν, θεωρεί τον λύκον ερχόμενον και φεύγει, ότι μισθωτός εστί. Εμείς δε φεύγουμε, θα αγωνιστούμε. Είναι καθήκον μας, και ως εκκλησία ασφαλώς και ως πνευματικός πατέρας αυτού του λαού, αλλά και ως ιεράρχης του ελληνισμού.

Ασφαλώς με λύπην πολλή βλέπουμε τα προβλήματα τα οποία δημιουργούνται στον ελληνισμό, λόγω ακριβώς, κατά τη γνώμη μου, εσφαλμένων ποδηγητήσεων. Δεν κατορθώσαμε, ενώ έχουμε μια τόσο ένδοξη ιστορία, να επιβληθούμε στο σύγχρονο κόσμο και από πνευματικής και από υλικής απόψεως. Προσπαθούμε να γίνουμε παράρτημα ή προσάρτημα κάποιων άλλων. Οπότε μας βλέπουν όχι με το βλέμα που πρέπει να μας βλέπουν. Μας βλέπουν ως κάποιους ευτελείς συνεργάτες τους ή συμμάχους τους. Και αυτό εξαρτάται από μας. Αυτό οφείλεται σε εμάς. Και παρόλα αυτά, προ καιρού θα το είδατε στην εφημερίδα, ότι ο Οζάλ είπε σε ένα συμπόσιο, ότι του είπε ο Μπους εις το αυτί ότι η Ελλάδα είναι ένα τίποτα... Δεν ξέρω αν το προσέξατε.

Πόσοι Έλληνες διαμαρτυρήθηκαν για αυτό; Εγώ σας λέω, πόσοι διαμαρτυρήθηκαν; Κανέναν. Γιατί δεχόμαστε αυτό τον εξευτελισμό; Δεχόμαστε να λέγουν ότι η Ελλάδα είναι ένα τίποτα; Έγινε σύνθημα στην Τουρκία. Ούτε εφημερίδες είδα να διαμαρτυρηθούν, ούτε τηλεοράσεις και ραδιόφωνο, ούτε η πολιτική ηγεσία να βγει πάνω και να καλέσει τον Μπους εις «απολογία» αν το είπε. Αν δεν το είπε, να το διαψεύσει δημόσια. Για να αποδείξουμε ότι η Ελλάδα είναι κάτι γενναίο. Γι' αυτό, όπως είπα και στον πρωθυπουργό τον κ. Μητσοτάκη τότε, αισθάνομαι μειωμένος εθνικά και λόγω αυτού του γεγονότος μειώνεται η εθνική μου αξιοπρέπεια. Γιατί δεν καλέσαμε τον πρόεδρο της Αμερικής αμέσως, να δώσει εξηγήσεις, γιατί δεν πήραμε τον Μπους να του πούμε: «Κύριε, σε φιλοξένησαμε και ήρθες εδώ και μας είπες διάφορα ψέμματα και κατ' αυτόν τον τρόπον μίλησες για την Ελλάδα στον Οζάλ».

Δεχτήκαμε τον εξευτελισμό και υποκύψαμε. Πώς λοιπόν να μην μας περιφρονούν οι ξένοι; Και να μας λαμβάνουν υπ' όψιν;

Εμείς σταθήκαμε εδώ με αξιοπρέπεια, με αξιοπρέπεια για τους εαυτούς μας, για τον Ελληνισμό. Είναι γι' αυτό που καλώ σήμερα τους Έλληνες όπου γης να επανεύρουν τους εαυτούς τους ως Έλληνες που καταξιώθηκαν μέσα στην ιστορία.

Ε: Σας ευχαριστούμε θερμά. Για τη συγκίνηση που μας μετadώσατε.

* Η συνέντευξη παραχωρήθηκε από τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου Χρυσόστομο στο Μέγαρο της Αρχιεπισκοπής στη Λευκωσία, στις 25 Οκτωβρίου '91. Στη συνέντευξη έλαβε μέρος μαζί με τον Δημήτρη Καλουδιώτη και ο Σάββας Παύλου.

Ελλάδα ΚΑΙ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

του Τάσου Φιλανιώτη - Χατζηναστασίου*

Στην αναγκαστικά, λόγω χρόνου, σύντομη αυτή εισήγηση, θα επιχειρηθεί να παρουσιαστεί η σημερινή κατάσταση στη Γιουγκοσλαβία στο φόντο των γενικότερων εξελίξεων που αφορούν τη Βαλκανική, και κυρίως η στάση της Ελλάδας απέναντι στα Βαλκάνια. Τέλος θα υποδειχθούν και θα τεθούν προς συζήτηση άξονες παρέμβασης της Ελλάδας, που αφορούν τη συγκρότηση μιας συνολικής πρότασης αντιμετώπισης των εθνικών ζητημάτων από μια απελευθερωτική, ριζοσπαστική σκοπιά.

Η Γιουγκοσλαβική κρίση

Ενώ ακόμη είναι αβέβαιη η κατάληξη της σύγκρουσης Κροατών και Σέρβων και η Βοσνία ψήφησε μνημόνιο απόσχισης — ερήμην των Σέρβων που την κατοικούν, με άγνωστες ακόμη άμεσες συνέπειες — το μόνο σίγουρο είναι πως στη Γιουγκοσλαβία έμελλε να παιχτεί σε ποτ πουρί η τραγωδία της Βαλκανικής.

Οι Ορθόδοξοι Σέρβοι, απομονωμένοι από τη διεθνή κοινότητα, ξεκίνησαν έναν αγώνα διατήρησης της κυριαρχίας τους στη Νοτιοσλαβία και ταυτόχρονα εξόδου από την περιχαράκωση, στην οποία οδηγεί τους Σέρβους η απόσχιση της Σλοβενίας και της Κροατίας με βάση το σχέδιο της Ιταλίας και της Γερμανίας για ενσωμάτωση του αναπτυσσόμενου Βορρά και απομόνωση του καθυστερημένου Νότου. Φαίνεται όμως πως ο εθνικιστής Μιλόσεβιτς τείνει να αποδεχθεί την απόσχιση της Σλοβενίας και καλλιεργεί την ιδέα της Μεγάλης Σερβίας οδηγώντας τη Σερβία σε οριστική απομόνωση, τους λαούς της Γιουγκοσλαβίας σε εξέγερση και αναζήτηση ερεισμάτων στο εξωτερικό, και την περιοχή όλης της χερσονήσου σε ακόμη μεγαλύτερες συγκρούσεις και καταστροφές.

Πιο συγκεκριμένα, το σχέδιο απομόνωσης της Βαλκανικής περιλαμβάνει

την ενίσχυση του ρόλου της Τουρκίας ως εγγυητού των δικαιωμάτων των μουσουλμανικών μειονοτήτων και βέβαια της ειρήνης και της ασφάλειας στην περιοχή! Γι αυτό και η άμεση ψήφιση μνημόνιου απόσχισης της Βοσνίας μετά την επιτυχία του μουσουλμανικού «κινήματος για τα δικαιώματα» στις εκλογές της Βουλγαρίας (υπενθυμίζουμε ότι η Τουρκία ίδρυσε Τουρκικό προξενείο στο Σεράγεβο το Σεπτέμβρη, παρόλο που εκεί δεν κατοικούν τουρκογενείς αλλά σλαβικής καταγωγής μουσουλμάνοι). Τα Βαλκάνια λοιπόν μισά - μισά, η Ευρώπη με την Τουρκία; Στη Γιουγκοσλαβία παίζεται το μέλλον της Βαλκανικής; Φαίνεται πως μια τέτοια διαπίστωση βρίσκεται κοντά στην ανάγνωση της πραγματικότητας.

Η αποτυχία της ΕΟΚ να σταματήσει τις συγκρούσεις, η σερβική αδιαλλαξία και μεγαλοϊδεατισμός, το παιχνίδι των Κροατών που δεν αναζητούν ερείσματα μόνο στην Ιταλία αλλά και στην Τουρκία, το Κοσσυφοπέδιο και το «Μακεδονικό», κάνουν τη Γιουγκοσλαβία ένα πείραμα για μελλοντικά σενάρια όχι ιδιαίτερα αισιόδοξα.

Στο Κοσσυφοπέδιο η κατάσταση εί-

ναι εκρηκτική, αφού πρόκειται ουσιαστικά για καθεστώς κατοχής. Η τραγωδία ξεκινά ίσως από το γεγονός πως πρόκειται για το λίκνο της Σερβίας, με το οποίο οι Σέρβοι δένονται με εθνικές μήμες αγώνων ενάντια στους Τούρκους, όμως τώρα το 90% των κατοίκων είναι Αλβανοί που ζουν κάτω από τις χειρότερες συνθήκες. Να επισημανθεί ακόμη πως το Κόσσοβο είναι το πιο υποβαθμισμένο οικονομικά κομμάτι της Γιουγκοσλαβίας (π.χ. το εισόδημα είναι 2,5 φορές μικρότερο από το σερβικό και 5 φορές από το σλοβενικό, ενώ το ΑΕΠ είναι στο Κοσσυφοπέδιο το 1/3 της Σερβίας και το 1/7 της Σλοβενίας).

Μια όξυνση της κρίσης λοιπόν στο Κοσσυφοπέδιο φαίνεται πως θα έχει ανυπολόγιστες συνέπειες, αφού οι Αλβανοί ήδη ζητούν ανεξαρτησία και τη βοήθεια της Αλβανίας, που όντας αδύνατη απευθύνθηκε στην Τουρκία που προθυμοποιείται να υπερασπιστεί τα δικαιώματα των ομοδόξων της στα Βαλκάνια.

Φαίνεται λοιπόν δυστυχώς πως την ειρήνη στην περιοχή μόνο μια ισχυρή και βέβαια στρατιωτική δύναμη μπορεί να την επιβάλει. Αυτό σημαίνει πως

περνάμε σε μια νέα ισορροπία τρόμου, όπου Σέρβοι και Έλληνες στη συνέχεια θα συρρικνωθούν και θα υποβαθμιστούν, ενώ οι ορθόδοξες μειονότητες θα μείνουν ανυπεράσπιστες, αφού πια το ξανθόν γένος του Βορρά περί άλλα τυρβάζει και φυσικά δε βρισκόμαστε ούτε στο 19ο αιώνα ούτε στην εποχή του ψυχρού πολέμου. Και βέβαια, όσο η υπόθεση της επικοινωνίας με τη Δύση, για τα Βαλκάνια ως ενότητα, και της επιβίωσης των ορθοδόξων πληθυσμών επαφίεται στον παροξυσμό του σερβικού εθνικισμού, τόσο πιο κοντά έρχεται η απομόνωση, η περιθωριοποίηση της Χερσονήσου και η οριστική δορυφοριοποίηση μας από την Τουρκία.

Η στάση της Ελλάδας

Η τραγωδία στην όλη υπόθεση επισφραγίζεται με τη στάση της Ελλάδας. Η μόνη δύναμη στην περιοχή, που θα μπορούσε να αποτελέσει παράγοντα σταθερότητας και εγγύησης της ασφάλειας και των δικαιωμάτων των μειονοτήτων στην περιοχή, είναι η Ελλάδα. Άλλωστε δεν είναι τυχαίο πως οι κοινωνίες των Βαλκανικών χωρών θεωρούν την Ελλάδα «επίγειο παράδεισο» που, όσο φαιδρό ή ιλαροτραγικό κι αν ακούγεται, αποδεικνύεται με δραματικό τρόπο από τους χιλιάδες φυγάδες που συρρέουν και τις ουρές έξω από τα ελληνικά προξενεία για την εξασφάλιση της πολυπόθητης βίζας. Η Ελλάδα έχει τα εξής ανεκμετάλλευτα πλεονεκτήματα:

— Έχει θεσμικό πλαίσιο για οικονομία αγοράς και μια οικονομία που συγκριτικά είναι σε πολύ καλύτερη κατάσταση.

— Είναι χώρα χωρίς καμία εδαφική διεκδίκηση παρόλο που διαθέτει μειονότητες σε γειτονικές χώρες.

— Είναι η πιο δημοκρατική και με παράδοση εργατικού και άλλων κινημάτων, ενώ οι μειονότητες στην Ελλάδα, σλαβόφωνοι και μουσουλμάνοι, χαιρούν πολύ καλύτερης μεταχείρισης από οπουδήποτε αλλού.

— Είναι μέλος της ΕΟΚ που συνορεύει με όλες, εξαιρέσει της Ρουμανίας, τις Βαλκανικές χώρες.

Απέναντι στους λαούς αυτούς λοιπόν, που προσβλέπουν σε παρέμβαση της χώρας μας, ποιά είναι η στάση του ελληνικού κράτους;

Βλέπουμε ήδη την Τουρκία να παρεμβαίνει οικονομικά στην Αλβανία, τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία (Κοινή Αγορά Ευξείνου Πόντου), δημιουργώντας τις προϋποθέσεις πολιτικής χειρα-

γώγησης των χωρών αυτών. Ταυτόχρονα υπονομεύει τη συνοχή της Γιουγκοσλαβίας, εκμεταλλευόμενη τις μουσουλμανικές μειονότητες.

Την ίδια στιγμή η Ιταλία διεισδύει οικονομικά αλλά και στρατιωτικά στην Αλβανία, αφού περιπολεί τα παράλια κι έχει στείλει στρατιωτικές μονάδες στη χώρα. Στη Γιουγκοσλαβία υποστηρίζει ανοιχτά τους Σλοβένους και τους Κροάτες, ενώ παρεμβαίνει για να ματαιώσει την τετραμερή διάσκεψη της Αθήνας.

Η Ελλάδα, παρά τη διάθεση αρκετών βιομήχανων να προσανατολίσουν τις επενδύσεις τους στη Βαλκανική, φαίνεται διστακτική και άτολμη. Το δάνειο 20 εκ. δολ. προς την Αλβανία που υποσχθήκαμε δεν το δώσαμε, όπως και τα 50 εκ. που υποσχθήκαμε προς τη Βουλγαρία, ενώ η Τουρκία ήδη έχει πιστώσει με 100 εκ. δολ. τη Βουλγαρία. Μόνη έντονη δραστηριότητα φαίνεται να αναπτύσσουν οι μαφιόζοι του «φασόν» που, εκμεταλλευόμενοι τα φτηνά μεροκάματα, κυριολεκτικά λυμαινόνται την Αλβανία και τη Βουλγαρία.

Στο διπλωματικό επίπεδο, μετά τη ματαιώση της «Τετραμερούς» παραμένουμε άπρακτοι. Η πρόδωσή μας στο άρμα της ΕΟΚ μας δεσμεύει μόνο λόγω νοοτροπίας υποτακτικού, όταν η Ιταλία και η Γερμανία ασκούν ανεξάρτητη πολιτική σε βάρος της ευρωπαϊκής ενότητας. Η άλλη εξάρτησή μας, αυτή από τις ΗΠΑ, μας υπαγορεύει ουσιαστικά μεγαλύτερη περιθωριοποίηση, αφού ήδη άρχισαν οι γκρίνιες για τις καλές σχέσεις της Ελλάδας με τη Σερβία, ενώ δεν είναι μακριά η άσκηση πιέσεων για αναγνώριση της «Μακεδονίας» των Σκοπίων.

Εν κατακλείδι η Ελλάδα έχει αποδεχτεί το ρόλο της ως δορυφόρου της Τουρκίας και καρπαζοεισπράχτορα της Εσπερίας. Η πρωτοβουλία των κινήσεων έχει εναποτεθεί στην Τουρκία κι ενώ ο κίνδυνος είναι ορατός δια γυμνού οφθαλμού επαφίμαστε στις κίβδηλες εγγυήσεις των ΗΠΑ και την ομολογία πίστης στην ΕΟΚ.

Δια ταύτα;

Έχοντας καταλήξει στις παραπάνω διαπιστώσεις, γίνεται αμέσως αντιληπτό πως η πολιτική της Ελλάδας στα Βαλκάνια αποδεικνύεται όχι απλώς εσφαλμένη αλλά και επικίνδυνη και άρα απαιτείται ένας αναπροσανατολισμός με τους εξής άξονες:

1. Αντιμετώπιση του τουρκικού επεκτατισμού.

Αυτό συνεπάγεται πολύ συνοπτικά:

— Την ενίσχυση της άμυνας της χώρας με έμφαση στη σύγχρονη πολεμική τεχνολογία που επιτρέπει σε μια μικρή χώρα να οχυρωθεί αποτελεσματικά.

— Την ανάπτυξη μορφών λαϊκής άμυνας.

— Την ενίσχυση του ελληνικού πληθυσμού στη Θράκη με τη δημιουργία υποδομής για την εγκατάσταση παλιννοστούντων Ελλήνων.

— Την άρση των διακρίσεων και την ενσωμάτωση της μουσουλμανικής μειονότητας στην ελληνική κοινωνία.

— Την υπεράσπιση της ελληνικής μειονότητας στην Τουρκία.

2. Οικονομική και πολιτιστική παρέμβαση στα Βαλκάνια

Αυτό σημαίνει πως η Ελλάδα πρέπει να ριψοκινδυνεύσει επιτέλους επενδύσεις, πιστώσεις και συναλλαγές με την Αλβανία, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, και να στηρίξει οικονομικά με διέξοδο προς το Αιγαίο τη Γιουγκοσλαβία. Να αναζωογονηθούν οι αγροτικές εξαγωγές προς τη Βαλκανική. Αρχή μπορεί να γίνει με τα προϊόντα που πετιούνται στις χωματερές, τα οποία μπορούν να στέλλονται ως ανθρωπιστική βοήθεια ώσπου να υπάρξει ρύθμιση των τιμών με την ΕΟΚ κλπ.

Τα επιμορφωτικά, επαγγελματικά και πολιτιστικά προγράμματα με τις χώρες αυτές να συστηματοποιηθούν και να αρχίσουν ανταλλαγές κατά επαγγελματικό και εκπαιδευτικό κλάδο.

Η δημιουργία της περιλάλητης «Κοινής Αγοράς» των Βαλκανίων, με ελεύθερη αγορά στα σύνορα, μπορεί να είναι μια κατεύθυνση περιφερειακής ανάπτυξης που να έχει ως στόχο τη μακροπρόθεσμη ενσωμάτωση στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, όμως κυρίως πρέπει να στοχεύει στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αυτάρκεια των Βαλκανίων. Καθώς πρέπει να ειδωθούν τα προβλήματα που δημιουργεί η διακίνηση εργατικού δυναμικού, όπως και το ζήτημα των δικαιωμάτων των ξένων εργατών στη χώρα μας που πρέπει εμείς ιδιαίτερα να υπερασπίζουμε, η πρόταση αυτή χρειάζεται να εξεταστεί καλύτερα.

Όλα αυτά όμως προϋποθέτουν μια ριζοσπαστική αλλαγή στον τρόπο διαχείρισης των πολιτικών πραγμάτων στην Ελλάδα όσο αφορά πάντα την άσκηση εξωτερικής πολιτικής. Απαιτείται δηλαδή η εγκατάλειψη του αθηναϊοκεντρισμού. Απαιτείται η ανάληψη πρωτοβουλιών και ενός νέου αλλά παραδοσιακά ισχυρού ρόλου από τη Θεσ-

σαλονίκη, φυσική πρωτεύουσα των Βαλκανίων. Η παραγωγική αναβάθμιση της Μακεδονίας και της Θράκης, η αποκέντρωση προς όφελος της συμπρωτεύουσας, της Αλεξανδρούπολης και της Ξάνθης, η ανάληψη ενός διεθνούς, πρώτιστα όμως βαλκανικού ρόλου από τη Θεσσαλονίκη, είναι όροι για την εθνική μας επιβίωση. Εδώ το αίτημα για να κηρυχτεί η Θεσσαλονίκη πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης 1997 αποκτά εθνική σημασία.

3. Στο άμεσο διπλωματικό επίπεδο

Κύριοι άξονες της διπλωματικής μας πολιτικής πρέπει να είναι: η απαγκίστρωση της Σόφιας από τον εναγκαλισμό της Άγκυρας, η εμμονή στον ενιαίο χαρακτήρα με μορφή έστω χαλαρής συνομοσπονδίας, όπως πρότεινε και η ΕΟΚ, της Γιουγκοσλαβίας και η εξασφάλιση σταθερών διμερών σχέσεων ανάμεσα στην Ελλάδα και όλα τα κράτη της Βαλκανικής.

Όσο αφορά το περίφημο «Μακεδονικό», πρέπει να ξεκαθαριστεί πως τα Σκόπια μόνο ως κράτος εξαρτημένο και παράγοντας αποσταθεροποίησης μπορούν να λειτουργήσουν και πως από μόνοι τους ούτε οικονομικά ούτε πολιτικά μπορούν να επιβιώσουν. Προσφέροντας τη δυνατότητα στα Σκόπια να ανοιχτούν προς τη Δύση μέσω Ελλάδας, στα πλαίσια φυσικά μια ενιαίας Γιουγκοσλαβίας, μπορούμε να υπερκεράσουμε το ζήτημα της καπλήλειας του ονόματος «Μακεδονία». Εννοείται ότι δεν αναγνωρίζουμε την ανεξαρτησία των Σκοπίων αφού και οι ίδιοι, προσωρινά τουλάχιστον, δέχονται καθεστώς συνομοσπονδίας με τη Σερβία. Φυσικά το άνοιγμα προς τη Γιουγκοσλαβία δεν αφορά μόνο τα Σκόπια.

Απέναντι στη Γιουγκοσλαβική κρίση η Ελλάδα μπορεί να πάρει πρωτοβουλίες στο βαθμό που είναι η μόνη χώρα που διατηρεί καλές σχέσεις με τη Σερβία. Μια λύση χαλαρής συνομοσπονδίας με αναγνώριση των δικαιωμάτων των μειονοτήτων με επιστασία της ΔΑΣΕ, που μπορεί να εισηγηθεί και να εγγυηθεί η Ελλάδα, είναι η μόνη ορατή λύση που βάζει φραγμό στον επεκτατισμό του Μιλόσεβιτς και χαλάει τα σχέδια της Ιταλίας, της Γερμανίας και της Τουρκίας να εκμεταλλευτούν την κατάσταση.

Αυτοί οι άξονες είναι φυσικά προς συζήτηση, που ωστόσο αφετηρία της και κατάληξη δεν μπορεί να είναι άλλες από τη συνειδητοποίηση ότι πρέ-

πει να τονωθεί το εθνικό φρόνημα. Η τόνωση του εθνικού φρονήματος, χωρίς να παραπέμπει στην καπληυμένη «εθνικοφροσύνη», αποτελεί προϋπόθεση για να βγούμε από το τέλμα.

Η αντιμετώπιση των εθνικών προβλημάτων από μια σκοπιά απελευθερωτική και ριζοσπαστική είναι η μόνη που μπορεί να εγγυηθεί την απαγκίστρωση της χώρας από τις επιλογές των ΗΠΑ, η μόνη που μπορεί να συμβάλει στην εξασφάλιση και εδραίωση της ειρήνης, της ανεξαρτησίας και συνεργασίας των εθνών της Βαλκανικής.

Βιβλιογραφία

- Το κοινωνικό-πολιτικό σύστημα της Γιουγκοσλαβίας, Νέα Σύνορα
- Γιουγκοσλαβία, Λάζαρου Χατζηπροδρομίδη, Παρασκήνιο

— Για μια Εναλλακτική πρόταση (Προυσός '89). Κομμούνα

Περιοδικά

- Αντί, τεύχη: 474, 461, 462, 467, 476, 475, 456
- Νέα Οικολογία, τεύχος 84
- Τετράδια τ. 11
- Ο πολίτης τ. 115
- Ευρωπαϊκά τ. 1
- Οικονομικός Ταχυδρόμος 25/10/'90

Εφημερίδες

- Ελευθεροτυπία 28/2/'91, 3/10/'91
- Κ. Ελευθεροτυπία 6/10/'91
- Καθημερινή 13/10/'91, 29/9/'91, 15/4/'91
- Βήμα 24/3/'91, 15/9/'91

* Η εισήγηση αυτή διαβάστηκε στο διήμερο που διοργάνωσε το Φόρουμ Διαλόγου της Αριστεράς, της Οικολογίας και των Κοινωνικών Κινήσεων, στις 22 και 23 Οκτωβρίου 1991 με θέμα «Εθνικά ζητήματα και Μειονότητες».

Ανάγκη σταθερού «άξονα» φιλίας και συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας και Σερβίας

του Γιώργου Παπαγιαννόπουλου

Ένας από τους παράγοντες σταθερότητας στα Βαλκάνια ήταν και είναι, για πολλά έτη, η σχέση Αθηνών - Βελιγραδίου, παρά τα διαφορετικά κοινωνικά καθεστώτα που υπήρχαν σε κάθε χώρα και παρά το γεγονός της δημιουργηθείσης από τον Τίτο Σλάβο — «Μακεδονικής» ψευδώνυμης «εθνότητας». Από την στιγμή που αναπτύχθηκαν οι αντιθέσεις μέσα στη Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία και φάνηκαν οι αποσχιστικές τάσεις της Σλοβενίας και Κροατίας, βασισμένες στα αντίστοιχα κινήματα, των εθνοτήτων τους, διάφορων όντως από τους Σέρβους και Μαυροβούνιους, η σχέση Αθηνών - Βελιγραδίου παρέμεινε, υποκαθιστώντας την προηγούμενη με μια άλλη, εξελισσόμενη. Παρέμεινε δηλαδή μια σχέση με το Βελιγράδι που σήμερα εκφράζει την Σερβία, τον Ομοσπονδιακό Στρατό και την μισή περίπου Γιουγκοσλαβία. Και ορθώς παρέμεινε αυτή η σχέση γιατί, παρά τις υπαρκτές τριβές σε κάποια θέματα όπως το Σλαβο-«Μακεδονικό», οι σχέσεις Αθηνών - Βελιγραδίου ήταν και είναι ισχυρές (και οφείλουν να γίνουν ισχυρότερες).

Εν τούτοις, το τελευταίο διάστημα στις αθηναϊκές εφημερίδες πυκνώνουν οι φωνές που, προβλέποντας μελλοντική εξασθένηση της δύναμης της Σερβίας, «συμβουλεύουν» τον αναπροσανατολισμό της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής όσον αφορά αυτή την σχέση Αθηνών - Βελιγραδίου και προτείνουν την εγκατάλειψη του όποιου «άξονα» με τη Σερβία, με βασικό επιχειρήμα ότι το ίδιο πράττουν και οι λοιποί «εταίροι» της Δύσης. Στο όνομα του «ρεαλισμού», να αλλάξουμε πλευρά. Να κάνουμε το άσπρο μαύρο και να προσπεράσουμε την τεράστιας έκτασης προπάνδα και το συνεχές σφυροκόπημα ενάντια στη Σερβία από τις Δυτικές δυνάμεις και ειδικότερα από ΗΠΑ, Γερμανία, Αυστρία, Ουγγαρία, Ιταλία, με αφορμή:

α) Ότι κυριαρχεί σ' αυτήν ο Μιλόσεβιτς και το «κομμουνιστικό» του καθεστώς, από τα ελάχιστα εναπομείναν-

Η χαλκογραφία του Μ. Άλεξάνδρου που κυκλοφόρησε ο Ρήγας τό 1797.

τα, που η μεν Δύση θέλει να το εξαλείψει, οι δε «ανανεωτικοί» της αριστεράς το απεχθάνονται ως γραφειοκρατικό...

β) τις ειδικές σχέσεις των Γερμανών, Αυστριακών, Ούγγρων, Ιταλών με την Σλοβενία και την Κροατία,

γ) τη διείσδυσή τους στα Βαλκάνια παντοιοτρόπως: πέραν της Σλοβενίας και Κροατίας, στη Βουλγαρία (μαζί με ΗΠΑ, Μ. Βρετανία), στην Αλβανία (Ιταλία), στην Σλάβικη «Μακεδονία» (Δυτικοί και Τουρκία),

καθώς και την εξάπλωση και στο χώρο της Γιουγκοσλαβίας του ευρύτερου υπό την Τουρκία «μουσουλμανικού τό-

ξου» και συγκεκριμένα στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη και τη Σλαβική «Μακεδονία».

Ποιά «ευρωπαϊκή» πολιτική;

Πρόκειται για τις ίδιες φωνές που δεν έκρυβαν την χαρά τους για την αποτυχούσα σύγκληση Βαλκανικής Διάσκεψης στην Αθήνα τον παρελθόντα Σεπτέμβριο και συμβουλεύουν έκτοτε την πιστή υιοθέτηση από την πλευρά μας «της πολιτικής της Ε.Ο.Κ.» και της Δυτικής Ευρώπης, ότι οφείλουμε δηλαδή να παραμείνουμε συνταυτισμένοι με

την «ευρωπαϊκή» εξωτερική πολιτική. Πρόκειται για «συμβουλή» η οποία στερείται παντελώς βάσης. Γιατί, στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας πού φάνηκε αυτή η «ευρωπαϊκή» εξωτερική πολιτική; Νομίζω ότι δεν υπήρξε καμμία κοινή εξωτερική πολιτική — πέραν μιας αρχικής ευχής για το ενιαίο της Γιουγκοσλαβίας, έστω και ως χαλαρής ομοσπονδίας, από τους Υπουργούς Εξωτερικών — ούτε κοινή αντιμετώπιση. Απεναντίας η πολιτική κάθε μιάς από τις χώρες της Ε.Ο.Κ. απέρρευε από τα δικά της ιδιαίτερα συμφέροντα και μόνον, γι' αυτό και η αδυναμία οποιασδήποτε ουσιαστικής παρέμβασης ως τώρα της Ε.Ο.Κ. Μέχρι να οριστεί τελικά κάποια ημερομηνία, με βάση την οποία όλες οι αντιτιθέμενες πλευρές της Γιουγκοσλαβικής κρίσης όφειλαν να αποδεχθούν κάποιο σχέδιο ειρήνευσης και αποδοχής μιας χαλαρής Ομοσπονδίας κυρίαρχων (όμως) κρατών, όλη η «κοινή ευρωπαϊκή» εξωτερική πολιτική εξαντλείτο στις συνεχιζόμενες διασκέψεις στη Χάγη υπό τον Λόρδο Κάρριγκτον που κατάφερναν να επιβάλλουν την «ειρήνη» για λίγες ώρες κάθε φορά.

Ας θυμηθούμε πώς δρουν οι ευρωπαϊκές (και άλλες) δυτικές χώρες, ως τώρα, στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας:

Το Κεντρο-Ευρωπαϊκό μπλοκ

Κατ' αρχήν το υπό Γερμανική κυριαρχία διαμορφούμενο Κεντρο-Ευρωπαϊκό μπλοκ παρενέβη ευθύς εξ αρχής στη Γιουγκοσλαβική κρίση, με επικεφαλής την Αυστρία και έχοντας την συνεπικουρία της Γερμανίας και Ουγγαρίας, με κύριο στόχο: α) το σπάσιμο της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας, β) την αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Σλοβενίας και Κροατίας, γ) την ενσωμάτωση και αρχήν της Σλοβενίας στην Αυστρία μέσω μιας ιδιαίτερης σχέσης ανάμεσα στις δύο τους. Ανατριχιαστικό, για όλους μας, πισωγύρισμα στην εποχή του Μεσοπολέμου, κουρέλιασμα στην πράξη όλων των διακηρύξεων, αλλά γεγονός αναμφισβήτητο. Το να κλείνει κανείς τα μάτια δεν ωφελεί. Κάποιος θα του τα ανοίξει βίαια, μα θα 'ναι αργά.

Οι Ιταλικές βλέψεις

Η Ιταλία έχει βλέψεις επί των δύο πλευρών της Αδριατικής θάλασσας. Με ενδιαφέρον τόσο για τις Δαλματικές ακτές όσο και για την Κροατία. Πιο

συγκεκριμένα: α) πολλές πολιτικές ιταλικές δυνάμεις απαιτούν να διεκδικηθεί σε περίπτωση διάλυσης της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας η Χερσονήσος της Ίστρια, δηλώνοντας ότι δεν δεσμεύονται από τις σήμερα ισχύουσες συνθήκες, προβάλλουν δηλαδή **αλλαγή συνόρων**, β) με την συνεχή αναφορά στους ιταλόφωνους της Ζάρα και την προστασία των ρωμαϊκών αρχαιοτήτων στην Δαλματία, προωθείται η λογική της επέμβασης στην άλλη πλευρά της Αδριατικής, γ) με την υποστήριξη της ανεξαρτησίας της Σλοβενίας και της Κροατίας. Ιδιαίτερα στο θέμα της Κροατίας, πιθανά αναβιώνει η σχέση Ρώμης - Ζάγκρεμπ που υπήρξε κατά την διάρκεια του Β' παγκόσμιου πολέμου.

Να υπενθυμίσω ότι το 1941, την στιγμή που η Γιουγκοσλαβία κατέρρευε κάτω από τα χτυπήματα των γερμανικών μεραρχιών που επετέθησαν συντονισμένα εναντίον της και από τα δύο μέτωπα (από Βορρά και από τη Βουλγαρία), την στιγμή που η Ιταλία της κήρυξε τον πόλεμο και τα στρατεύματά της διέβησαν την μεθόριο, ενώ οι Ουγγρικές δυνάμεις εισέβαλαν στο Βανάτο και κατέλαβαν ολόκληρη την πεδιάδα ανάμεσα στο Δούναβη και τον Τίσα με το πρόσχημα να υπερασπιστούν τον ουγγρικής καταγωγής πληθυσμό που κατοικούσε στην περιοχή αυτή, αυτή την ώρα της σύγκυσης και της διάλυσης **οι Κροάτες, υποκινούμενοι από τους Ιταλούς, εκήρυξαν την Ανεξαρτησία τους.**

Υστερα δε από την κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας, ο Άξων απέσπασε την Κροατία από το Γιουγκοσλαβικό κράτος, αυτή έγινε τμήμα του Άξωνα υπό την διεύθυνση του Άντε Πάβελιτς, του ιδρυτή από τα 1929 της οργάνωσης των «Ουστάσι». Η Κροατία ανεκνήρυχθη βασίλειο με βασιλέα το δούκα του Σπολέτο και ετέθη υπό την ιταλική προστασία. Ονειρεύονται άραγε στη Ρώμη, εν έτει 1991, παρόμοιες εκδοχές; Θα «υιοθετηθούν» οι Κροάτες και η τουριστική Δαλματία με την δημιουργία μιας στενής σχέσης εξάρτησης με το αναπτυσσόμενο τμήμα της Ιταλίας (και με πιθανή εγκατάλειψη του φτωχού Ιταλικού και με μικτούς πληθυσμούς Νότου στην τύχη του); Είδωμεν.

Πάντως, οι Κεντροευρωπαϊκές χώρες και η Ιταλία, λόγω κοινών στόχων και συμφερόντων αλληλοσυμπληρώνουν η μια την άλλη, παρά το γεγονός ότι στην πορεία πιθανά οι Ιταλοί θα θελήσουν να ενισχύσουν τον δικό τους ιδιαίτερο χώρο Άλπεων - Αδριατικής για να μην ελεγχθεί από τους Γερμανούς.

«Νέα Τάξη» στα Βαλκάνια

Η εικόνα συμπληρώνεται με την προσπάθεια των Η.Π.Α. να επιβάλουν μια «Νέα Τάξη πραγμάτων» στα Βαλκάνια, που μέχρι στιγμής εκφράζεται από τις κινήσεις που αυτές κάνουν με:

α) την Βουλγαρία (και μέσω του προέδρου της Ζέλιου Ζέλεφ, αλλά και με την «ανοχή» τους προς τουρκοβουλγαρική μειονότητα),

β) τα Σκόπια (ο ρόλος Ιγκλμπέργκερ υπέρ της «ανεξαρτησίας» τους),

γ) την Αλβανία (επίσκεψη Μπέικερ στα Τίρανα)

και βεβαίως, και προπαντός, να διαλυθεί η Γιουγκοσλαβία και να απομονωθεί (κατ' αρχήν) το καθεστώς Μιλόσεβιτς.

Όλοι, λοιπόν, οι «πολιτισμένοι» κατά της Σερβίας, επιστρατεύοντας όλες τις προοδευτικές θεωρίες περί «προστασίας των μειοψηφών» (πώς προστατεύουν άραγε οι Η.Π.Α. τους Ινδιάνους και οι Γερμανοί τους εντός των συνόρων τους Σλάβους;) και περί του «σωβινισμού της Μεγαλοϊδεατικής Σερβίας» με ένα και μόνο στόχο: το (μεταξύ τους) μοίρασμα της «πίττας» στα υπό νέο διαμελισμό Βαλκάνια. Κι ενάντια στη Σερβία, γιατί είναι η κύρια δύναμη που πάλεψε να διατηρηθεί η Γιουγκοσλαβία με τη μορφή έστω χαλαρής Ομοσπονδίας και την πιθανή απόσχιση μόνο της Σλοβενίας.

Οφείλω να διευκρινίσω ότι αυτή η κινητικότητα παρουσιάζεται γιατί ενδιαφέρονται οι ίδιοι οι λαοί της περιοχής. Οι βαλκανικοί λαοί είναι για πρώτη φορά στη σύγχρονη ιστορία ελεύθεροι σε ικανοποιητικό βαθμό να επιλέξουν οι ίδιοι το μέλλον τους.

Εν τούτοις, η προσέγγιση των δυτικών αυτών Δυνάμεων μεταξύ τους και η εμπλοκή τους με αυτό τον τρόπο στην Γιουγκοσλαβική κρίση, ενάντια και σ' αυτή την γενικής αρχής απόφαση των Υπουργών εξωτερικών των 12 για την διατήρηση του ενιαίου της Γιουγκοσλαβίας έστω και ως χαλαρής Ομοσπονδίας:

— είναι έξω από τις μέχρι σήμερα λογικές και κατακτήσεις της ΕΟΚ

— συνιστά πισωγύρισμα από όλες τις πλευρές, αναπτύσσει επιθετικές λογικές και βλέψεις για ζώνες επιρροής, διαμορφώνει «μπλοκ» έξω από τα κοινώς αποδεκτά

— είναι ενάντια στην απόφαση των 12 της Ε.Ο.Κ. αφού επιδιώκουν την ανεξαρτησία της Σλοβενίας και Κροατίας σήμερα, του Κοσσυφοπέδιου και της Σλαβικής «Μακεδονίας» αύριο.

Η Ελλάδα μπροστά στη νέα πραγματικότητα

Όμως η επίκληση και μόνον της απόφασης των 12 της Ε.Ο.Κ. από την Ελλάδα, δεν αρκεί. Απεναντίας, οδηγεί την χώρα σε απομόνωση, την ώρα που αυτή πρέπει να αναπτύξει όλες τις δυνατές πρωτοβουλίες στη γειτονιά μας, τα Βαλκάνια.

Για μας είναι στρατηγικής σημασίας η ύπαρξη ενιαίας Γιουγκοσλαβίας, έστω και ως χαλαρής Ομοσπονδίας, γιατί: α) αυτομάτως ακύρωνει και ακυρώνει την ύπαρξη ενός αυτόνομου, ψευδώνυμου «Μακεδονικού» κράτους στα βόρεια σύνορά μας προσθέτοντας μια ακόμα εστία έντασης για τη χώρα μας,

β) κάθε αλλαγή συνόρων στα Βαλκάνια σήμερα εγκυμονεί κινδύνους γενικότερης ανάφλεξης στην περιοχή.

Παρά ταύτα, η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας είναι βέβαιη. Η Γιουγκοσλαβία σαν τέτοια, δεν υπάρχει πλέον. Δεν υπάρχουν οικονομικά συμφέροντα για να την συγκρατήσουν, ούτε κοινή θέληση γι' αυτό των λαών και εθνοτήτων που την συναποτελούν. Τι θα την αντικαταστήσει; Η συνομοσπονδία είναι μια λύση, αλλά υπονομεύεται από συσσωρευμένη εχθρότητα. Η ενότητα μπορεί να επιβληθεί από τον ομοσπονδιακό στρατό (που ελέγχεται κύρια από τους Σέρβους), αλλά το μάθημα του Β' παγκόσμιου πολέμου είναι πως, αν κάποιος θεωρηθεί ως ανεπιθύμητος κατακτητής, θα αντιμετωπίσει ανταρτοπόλεμο. Η μόνη λύση και ελπίδα φαίνεται πως είναι ο διαμελισμός με μια πιθανή αναδιαμόρφωση των συνόρων και θεσμικές εγγυήσεις για τις μειονότητες. Το 1989 άξαφνα ο ψυχρός πόλεμος έληξε και κανείς έξω από την Γιουγκοσλαβία δεν την χρειαζόταν πια. Μα, ούτε κανείς μέσα στη χώρα.

Με βάση αυτή την (νέα) πραγματικότητα οφείλει να προσεγγίσει εκ νέου την περιοχή η χώρα μας. Και κατά την άποψή μου, βασικός παράγων σταθερό-

τητας στην περιοχή είναι η ύπαρξη στενής σχέσης φιλίας - συνεργασίας - άμυνας με το Βελιγράδι και τους Σέρβους. (Ο άλλος παράγων είναι μια αντίστοιχη σχέση με τη Σόφια και τους Βούλγαρους, παρ' όλες τις διακυμάνσεις και την Τουρκική παρέμβαση που εκδηλώνεται ήδη στην γειτονική Βουλγαρία).

Οι σχέσεις μεταξύ Ελληνικού και Σέρβικου λαού είναι σχέσεις ιστορικά διαμορφωμένες από την εποχή των κοινών αγώνων ενάντια στον οθωμανό κατακτητή. Η Σερβία είναι χώρα φίλη, ομόδοξη και σύμμαχος. Έλληνες και Σέρβοι έχουν πολεμήσει μαζί και στους δύο Βαλκανικούς πολέμους και στους δύο παγκόσμιους. Η Σερβία είναι γείτων και, τέλος, η Σερβία είναι αμυνόμενη.

Για τη χώρα μας η σχέση μας με τη Σερβία πρέπει να είναι σταθερή, άσχετα από καθεστώς. Ξαναδιατυπώνω την άποψη — παρ' όλες τις επιδερμικές αντιδράσεις — ότι η Ελλάδα και η Σερβία οφείλουν να έχουν Κοινά Σύνορα. Αυτό σημαίνει ότι: α) η Ελλάδα δεν μπορεί να μείνει αποκλεισμένη οδικά από την Ευρώπη, από την πιθανή ύπαρξη ενός εχθρικού ή ασταθούς κρατιδίου, της Σλαβικής «Μακεδονίας», είτε ως ανεξάρτητης, είτε ως τμήμα μιας «Μεγάλης Βουλγαρίας», β) η Δημοκρατία του Βαρδάρη, η Σλάβικη «Μακεδονία» οφείλει να παραμείνει εντός των ορίων της όποιας Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας προκύψει μετά την ανεξαρτοποίηση της Σλοβενίας και της Κροατίας, στην οποία η Σερβία θα έχει από τα πράγματα ένα αυξημένο ρόλο.

Και για όσους δεν «κατανοούν» αυτή την «Βαλκανική» παλαιομοδίτικη προσέγγιση, είμαι αναγκασμένος να υπενθυμίσω ότι:

— Οι συνειδήσεις διαμορφώνονται όχι με θεωρίες αλλά με το βίωμα. Και η αντίδραση των Σέρβων και των Μαυροβούνιων ενάντια στην επέμβαση των Αυστριακών, Γερμανών, Ούγγρων, Ιτα-

λών, με διαδηλώσεις εναντίον τους και εναντίον του Βατικανού, έχουν ιστορική προέλευση, βιωμένη εμπειρία. Η Γιουγκοσλαβική λαϊκή αντίσταση ενάντια στον Άξονα δεν έγινε τυχαία, αφού χάρη στην «δραστηριότητα» των δυνάμεων κατοχής σε αυτή τη χώρα 1.688.000 ατόμων, δηλαδή το 1/10 του πληθυσμού, εκτελέστηκαν, δολοφονήθηκαν ή εξοντώθηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης (το αποτρόπαιο έργο των κατοχικών δυνάμεων συμπλήρωσε στην Κροατία ο Πάβελιτς εκτελώντας κατά εκατοντάδες του Σέρβους πατριώτες.

— Κατά «τύχη», οι ίδιες Δυνάμεις προωθούν τον διαμελισμό της Γιουγκοσλαβίας.

Θεωρώ λοιπόν, αναγκαία τη στενότερη σχέση και συνεργασία με το Βελιγράδι και τους Σέρβους, αφού διευκρινισθεί ότι:

α) Σε όποιο κράτος και αν προκύψει από τη διάλυση της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας θα υπάρχουν μειονότητες, μια και σε ολόκληρη τη χώρα υπάρχει πανσπερμία λαών και εθνοτήτων. Η διαφύλαξη των δικαιωμάτων όλων των μειονοτήτων είναι επιβαλλόμενη, πέραν από το γεγονός ότι αυτές προστατεύονται και από διεθνείς οργανισμούς (ΟΗΕ, ΔΑΣΕ κ.ά).

β) Σε καμιά περίπτωση η χώρα μας δεν θα επιτρέψει παραπέρα παιχνίδι με την λεγόμενη Σλάβικη «Μακεδονία». Το Μακεδονικό δίχασε τους Βαλκανικούς λαούς ολόκληρο τον 20ο αι. Καιρός να μπει στο ράφι. Και οι Σέρβοι οφείλουν να το κατανοήσουν και να αναλάβουν το ποσοστό ευθύνης που τους αναλογεί για την παράλογη εμμονή και συντήρηση επί μια 45ετία, από το επίσημο Γιουγκοσλαβικό κράτος, μιας πλαστής «Μακεδονικής» εθνότητας.

4.11.91

η φωνή της

ΟΜΟΝΟΙΑΣ

Ο Ελληνισμός της Αλβανίας είναι αποφασισμένος ν' αγωνισθεί μέχρι ν' αποκτήσει όλα τα νόμιμα δικαιώματά του.

ΤΡΙΤΗ 15 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1991, ΑΡΙΘ. ΦΥΛ. 3, ΛΕΚ 1, ΓΡΑΦΕΙΑ «ΟΜΟΝΟΙΑΣ» ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟ, ΤΗΛ.: 3894

Όρθοδοξία και γεωπολιτική στην καθ' ἡμᾶς Ἀνατολή

του Κωνσταντίνου Χολέβα

«Τὴν ἐπόμενη φορά πού θά περικυκλώσουμε τὸ Πατριαρχεῖο θά ἐγκαθιδρύσουμε Τοῦρκο Πατριάρχη».

Δήλωση τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Κινήσεως ὑπὲρ τῶν Μουσουλμάνων τῆς Δυτ. Θράκης, Κωνσταντινούπολη, Αὐγουστος 1991.

«Ἐγὼ Σέρβος γεννήθηκα, Γραικός θέ νά πεθάνω».

Μητροπολίτης Νόβισαντ τῆς Σερβικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας κ. Εἰρηναῖος Μπούλοβιτς στό Συνέδριο γιά τὴ Μακεδονία, Βέροια, Σεπτέμβριος 1991.

Δύο δηλώσεις, οἱ ὁποῖες συνδυαζόμενες μέ πολυάριθμα ἄλλα γεγονότα στόν χώρο τῆς Βαλκανικῆς καί τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, καταδεικνύουν πόσο σημαντικός πνευματικός καί γεωπολιτικός παράγοντας καθίσταται ὁλοένα καί περισσότερο ἡ Ὁρθοδοξία. Ἀσχέτως δὲ τῆς προσωπικῆς σχέσεως τοῦ καθενός μέ τὴν Πίστη καί τὴν Ἐκκλησία, εἶναι ὀφθαλμοφανές καί γενικῶς ἀποδεκτό ὅτι ἡ ἐθνική μας στρατηγική κατὰ τὴν καυτὴ δεκαετία 1991-2000 πρέπει ἀπαραιτήτως νά λάβει ὑπ' ὄψιν τὴν δυναμική τῆς Ὁρθοδοξίας στόν τομέα τῶν διεθνῶν σχέσεων.

Γιά τοὺς Ἕλληνες ἀκόμη καί σήμερα ἡ Ὁρθόδοξη Παράδοση ἀποτελεῖ ἀκλόνητο θεμέλιο ἐθνικῆς ἐπιβιώσεως καί ἀναπόσπαστο συστατικό ἐθνικῆς ταυτότητας καί πολιτιστικῆς ἰδιοπροσωπίας, ὅπως φαίνεται καί ἀπὸ τὴν δομὴ καί ὀργάνωση τῶν κοινοτήτων ἐκτός Ἑλλάδος. Κοινοτήτων πού ἐμπλουτίζονται συνεχῶς ὄχι μόνο μέ τίς εὐχάριστες ἐκπλήξεις πού μᾶς ἐπιφυλάσσει συνεχῶς ὁ Ἑλληνισμός τῆς Ρωσίας, ἀλλὰ καί μέ ἀποκαλύψεις ξεχασμένου Ἑλληνικοῦ στοιχείου, ὅπως αὐτό πού μᾶς θυμίζει δημοσίευμα τοῦ Τύπου στίς 29-6-1991. Διαβάζουμε συγκεκριμένα: «*Θρησκευτικὴ Κοινότητα Σοβιετικῶν Ἑλλήνων δημιουργήθηκε στὴ Μόλδοβα (Μολδαβία) γιά πρώτη φορά στὴν ἱστορία τῆς Δημοκρατίας αὐτῆς. Ἔτσι δίδεται ἡ δυνατότητα ἀναβιώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ πού ἔχει ἱστορία ἑκατὸ καί πλέον χρόνων στὴν Βεσσαραβία*».

Ἡ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολή

Ἀκόμη καί σήμερα τῶν Ἑλλήνων οἱ κοινότητες ξεφυτρώνουν ἀνά τὸν κόσμο κι ἔρχονται νά προστεθοῦν στό στερέωμα τοῦ Μειζονος Ἑλληνισμοῦ καί τῆς Ὁρθόδοξης Ρωμησοσύνης. Στό στερέωμα δὲ αὐτό λάμπουν ἐντόνως καί μεταδίδουν τὸ φῶς τους, παρά τίς προσπάθειες διαφόρων φωτοσβεστών, τὰ τέσσερα Πρεσβυγενῆ Πατριαρχεῖα Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καί Ἱεροσολύμων. Ἡ ἐπιβίωση τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὡς οἰκουμενικοῦ μεγέθους ἐπέκεινα ἐδαφικῶν ὁρίων καί τοπικισμῶν, ἐξαρτᾶται κατὰ μεγάλο βαθμὸ ἀπὸ τὴν ἐπιβίωση καί ἰσχυροποίηση τῶν τεσσάρων Πατριαρχείων.

Τὰ τέσσερα αὐτὰ Πατριαρχεῖα μᾶς βοηθοῦν νά κατανοήσουμε τὴν ἔννοια τῆς Ὁρθόδοξης Κοινοπολιτείας, ὅπως ὀνόμασε τὸ Βυζάντιο / Ρωμανία ὁ γνωστός Βυζαντινολόγος Ντιμίτρι Ομπολένσκι. Νά ἀντιληφθοῦμε ὅτι μέσα ἀπὸ πνευματικούς ἢ καί ἐνοπλους ἀγῶνες σφυρηλατήθηκε, ἀργὰ ἀλλὰ σταθερά, ἡ ἐνότητα τῶν ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξων Ρωμηῶν, δηλαδὴ τῶν πνευματικῶν ὑπηκόων τῶν τεσσάρων Πατριαρχείων, χωρὶς νά παίζει ἰδιαίτερο ρόλο ἡ γλώσσα ἢ ἡ καταγωγή. Μᾶς βοηθοῦν δὲ τὰ Πατριαρχεῖα νά κατανοήσουμε τὸ ἱστορικό γεγονός τῆς «*καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς*», τῆς περιοχῆς ἐκείνης στὴν ὁποία τὸ Γένος δημιούργησε τὴ νεώτερη συνείδησή του καὶ καλλιέργησε τὴν παράδοση καί τὸν πολιτισμὸ του.

Ὅσο κι ἂν ἔχουμε ἐπηρεασθεῖ ἀπὸ τίς διάφορες δυτικῆς προελεύσεως ἰδεολογίες τοῦ 18ου καί 19ου αἰῶνος, δὲν πρέπει νά λησμονοῦμε ὅτι ὁ Ἑλληνισμός καὶ ἡ Ὁρθοδοξία εἶναι οἰκουμενικὲς ἔννοιες καί μόνο σ' ἓνα τέτοιο πνευματικό περιβάλλον μποροῦν καί πάλι νά ἀκμάσουν, ὅπως σὲ παλαιότερες ἐποχές.

Τὰ πρεσβυγενῆ Πατριαρχεῖα

Ὁ ρεαλισμός, βεβαίως, ἀπαιτεῖ νά προσαρμοζόμαστε στίς ἐκάστοτε περιστάσεις πού ἔχουμε νά ἀντιμετωπίσουμε. Γι' αὐτὸ ἡ ἄμυνα τοῦ **Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου** πρέπει νά ὑποστηριχθῆ ἀπὸ μία γενικώτερη ἐπιθετικὴ πολιτικὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οἱ προκλήσεις τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖες ἴσως ἐπέδρασαν καί στὴν βιολογικὴ κάμψη τοῦ ἐκδημήσαντος Πατριάρχου Δημητρίου, δὲν εἶναι παρά τὸ προανάκρουσμα μεγαλύτερων προβλημάτων. Ὁφείλουμε, λοιπόν, ἐκτός ἀπὸ τὴν ἐπίκληση τῶν Διεθνῶν Κανόνων καί παραλλήλως πρὸς τὴν διαμαρτυρία μας σὲ κάθε κατεύθυνση, νά ζητήσουμε ἐντόνως καί κατηγορηματικῶς: **α)** Τὴν ἐπαναλειτουργία τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης. **β)** Τὴν ἐφαρμογὴ ἐπακριβῶς καί λεπτομερῶς τῶν διατάξεων τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάννης σχετικά μέ τὴν Αὐτοδιοίκηση τῶν ὁμοεθνῶν μας στὴν Ἴμβρο καί στὴν Τένεδο. Ἐάν κάποιος δοκιμάζουμε τὰ νεύρα μας, πρέπει νά δείξουμε ὅτι γνωρίζουμε καὶ νά ἀντέχουμε καί νά διεκδικοῦμε τὰ νόμιμα.

Τὸ Πατριαρχεῖο Ἀλεξανδρείας ἔχει ἰδιαίτερο ρόλο νά διαδραματίσει, στό προεχές μέλλον, λόγω τοῦ συνεχῶς αὐξανόμενου γεωπολιτικοῦ βάρους τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ ἀγνωστὴ — ἐν πολλοῖς — Μαύρη Ἠπειρος ἔχει πολλὰ προβλήματα, οἰκονομικά, κοινωνικά, φυλετικά καί ὁ σπόρος τῆς Ὁρθοδοξίας μπορεῖ νά ἐνεργήσει ἡρεμιστικά καί λυτρωτικά στίς δηλητηριαζόμενες ψυχὲς τῶν ταλαιπωρημένων Ἀφρικάνων. Τὸ ἐπίσημο Ἑλληνικὸ ἐνδιαφέρον γιά

Ἡ εἴσοδος τοῦ κτιρίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στό Φανάρι: Ψηφιδωτή παράσταση τοῦ Χριστοῦ Παντοκράτορος. (Ἔργο Σωτ. Βάρβογλη).

τὴν Ὁρθόδοξη Ἱεραποστολή ἀποτελεῖ ὄχι ἀπλῶς ἔκφραση χριστιανικοῦ χρέους ἀλλὰ καὶ διπλωματικὴ ἐνέργεια μερίζονος ἐθνικῆς καὶ πολιτιστικῆς σημασίας. Σημασίας πού συνέλαβαν εὐστόχως καὶ ἐγκαίρως οἱ ταγοὶ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Το Πατριαρχεῖο Ἀντιοχείας ἔχει βρεθῆ ἐδῶ καὶ ἄρκετά χρόνια σὲ δευτέρη ἢ καὶ τρίτη μοίρα ἀπὸ πλευρᾶς ἑλληνικοῦ ἐνδιαφέροντος. Πολὺ κακῶς, διότι ἡ ἱστορία καὶ ἡ παράδοση τῆς Ρωμιοσύνης εἶναι ἐνιαία καὶ οἱ ἀραβόφωνοι «Ρούμ Ὀρτοντόξ» εἶναι κληρονόμοι τῆς ἴδιας κληρονομιάς μέ τοὺς ἑλληνοφώνους Ὁρθόδοξους (ἴδε ἄρθρο μας στο 2ο τεύχος τῆς *Ἑλλοπίας*). Εἶναι ἀξιοθαύμαστη ἡ ἐπιμονὴ τῶν Ὁρθοδόξων νὰ προβάλλουν τὴν κληρονομιά αὐτὴ παρά τίς πολλαπλές ἀπειλές καὶ δυσχέρειες, μέ ἀποκορύφωμα τὴν δημιουργία Ὁρθοδόξου Πανεπιστημίου στὸν Λίβανο, μέσω τοῦ ὁποῦ ζητεῖται ἡ στενότερη πνευματικὴ ἐπαφὴ μέ τὸν ἀπανταχοῦ Ἑλληνισμό. Ἐξ ἄλλου ἄς μὴν λησμονοῦμε ὅτι ἡ σημερινὴ ἐδρα τοῦ Πατριαρχείου, ἡ

Δαμασκός, εἶναι πρωτεύουσα τῆς Συρίας, ἡ ὁποία ἔχει ἱστορικὰ δικαιολογημένες ἐδαφικὲς ἀπαιτήσεις ἀπὸ τὴν Τουρκία. Πρόκειται γιὰ τὸ σαντζάκι τῆς Ἀλεξανδρέττας (ἀραβικὰ *Χατάϊ*), πού ἡ γαλλικὴ διπλωματία χάρισε κυριολεκτικὰ στοὺς Τούρκους κατὰ τὸν Μεσοπόλεμο.

Ὅσο δὲ γιὰ τὸ Πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων, εἶναι περιττὸ νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι βρίσκεται πραγματικὰ στὸν λάκκο τῶν λεόντων. Ἡ συμπαραστάς μας δὲν πρέπει νὰ περιορίζεται σὲ χλιαρὰ διαβήματα γιὰ τὸν ξενῶνα πού καταπατοῦν Ἰσραηλινοὶ φανατικοί, ἀλλὰ καὶ στὴν οὐσιαστικὴ ἐνίσχυση σὲ ἀνθρώπινο δυναμικὸ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κύπρο. Πιστεύουμε δὲ ὅτι μπορεῖ ἰδιαιτέρως νὰ ἀξιοποιηθῆ τὸ φιλορθόδοξο καὶ φιλελληνικὸ πνεῦμα τῆς Μουσουλμανικῆς ἡγεσίας τῆς Ἰορδανίας. Ὁ βασιλεὺς Χουσεΐν γλύτωσε, ὡς μικρὸ παιδί, ἀπὸ δολοφονικὴ ἀπόπειρα χάρις στὴν ἐπέμβαση τοῦ Ὁρθοδόξου κληρικοῦ Θεοδοσίου, ὁ ὁποῖος πέθανε μόλις πρό ὀλίγων μηνῶν. Ὁ δὲ ἀδελφός τοῦ Χουσεΐν, ὁ πρίγκιπας Χάσαν, ἡγεῖται τοῦ διαλόγου μεταξύ Ὁρθοδο-

ξίας καὶ Ἰσλάμ μέ στόχο τὴν καλύτερη ἐπικοινωνία καὶ τὴν ἀλληλοκατανόηση μεταξύ δύο κόσμων, πού εἶναι ἀνάγκη νὰ συνεννοοῦνται ἐνώπιον τῶν κοινῶν προβλημάτων τῆς περιοχῆς.

Γιὰ μιὰ Ἑλληνικὴ εἰρηνικὴ ἀντεπίθεση

Τὸ Ἰσλάμ, ὅμως, δὲν ἐμφανίζεται πάντα μέ συμφιλιοτικὲς διαθέσεις. Χρησιμοποιεῖται ὡς ὄπλο ἀπὸ τὸν Τουρκικὸ ἐπεκτατισμὸ, ὁ ὁποῖος ὀνειρεύεται Ἰσλαμικὲς Δημοκρατίες μέ τουρκικὲς σημαίες ἀπὸ τὰ Βαλκάνια ἕως τὴν Κίνα!

Προτείνουμε, λοιπόν, τὴν ἑλληνικὴ εἰρηνικὴ ἀντεπίθεση μέ τὴν δημιουργία ἐνός «Ἑλληνικοῦ Τόξου», στὸ ὁποῖο θὰ μετέχουν ἡ Ἑλλάς, ἡ Κύπρος, ἡ Αὐτόνομη Βόρειος Ἡπειρος τὴν ὁποία πρέπει νὰ ἐπιδιώξουμε, ἡ Αὐτόνομη Ἑλληνικὴ περιοχὴ, πού θὰ ἰδρυθῆ στὴ Νότιο Ρωσία, καὶ οἱ ἑλληνικὲς μεινότητες τῆς Νοτίου Γιουγκοσλαβίας μαζί μέ τοὺς Ἑλληνοφώνους Σαρακατσάνους τῆς Βουλγαρίας. Ὁ διάδρομος αὐτός θὰ μπορούσε νὰ ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα μιᾶς Ὁρθόδοξης Συνομοσπονδίας μέ ἐμφαση στὶς πολιτιστικὲς καὶ οικονομικὲς σχέσεις καὶ στὴν ὁποία — ἀναλόγως τῶν ἐξελίξεων — εἶναι δυνατόν νὰ συμμετάσχουν καὶ τὸ Μαυροβούνιο, ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Ρουμανία, ἡ Γεωργία, ἀκόμη καὶ ἡ συγγενὴς πρὸς τὴν Ὁρθοδοξία Ἀρμενία.

Γιατὶ νὰ ἀφήνουμε ὄλες τίς πρωτοβουλίες στὰ χέρια τῶν Τούρκων (π.χ. Κοινὴ Ἀγορὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου), ἢ τῶν Ἰταλῶν (Ἀδριατικὴ Πρώτοβουλία) ἢ ἄλλων παραγόντων πού ἐπιθυμοῦν ἐπέκταση τῶν συμφερόντων τους; Ἡ ὀρθοδοξία καὶ ἡ κληρονομία τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Μεθοδίου ἀποτελοῦν ἐνα συγκριτικὸ πλεονέκτημα γιὰ τὸν Ἑλληνισμό στὴν δεκαετία τῶν μεγάλων ἀνακατατάξεων. Θὰ τὸ ἀξιοποιήσουμε ἄραγε;

Η στάση μας στο «Μακεδονικό» και η κατάσταση στα Βαλκάνια

του Θόδωρου Ζιάκα

Δεν έχουμε ξεφύγει από το αποσπασματικό τρόπο θεώρησης των εθνικών μας θεμάτων. Τα βλέπουμε ένα ένα χωριστά και όχι στο σύνολό τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το λεγόμενο «μακεδονικό».

Λέμε ότι συνιστά «καίρια απειλή» για την εθνική μας υπόσταση. Πώς όμως μπορεί να θεωρηθεί απειλή ένα τεχνητό και τελείως ανίσχυρο κρατικό κατασκεύασμα; Μόνα τους τα Σκόπια δεν είναι σε θέση να απειλήσουν κανένα. Από μόνα τους δεν αποτελούν παρά μια εθνολογική γραφικότητα φολκλορικού και μόνο ενδιαφέροντος. Η κινδυνολογία που στηρίζεται στη μεμονωμένη θεώρηση των σκοπιανών διεκδικήσεων κανένα δεν πείθει.

Αν τα Σκόπια αποτελούν κίνδυνο, τούτο μπορεί να απορρέει από την πιθανή ένταξή τους σε ευρύτερα σχέδια αποσταθεροποίησης και διαμελισμού της χώρας μας. Σε μια τέτοια όμως περίπτωση πρέπει κανείς να μιλήσει για τα συγκεκριμένα αυτά σχέδια και να αποκαλύψει όσους βρίσκονται πίσω τους...

Εκτός από την απαίτηση για συνολική θεώρηση των εθνικών θεμάτων, υπάρχει και μια άλλη εξ ίσου βασική. Μιλώντας για έξωθεν απειλή αναφερόμαστε σε σχέσεις δύναμης, όπου η απειλητική δύναμη του άλλου δεν είναι παρά η άλλη όψη της δικής σου αδυναμίας. Έχουμε επομένως τα ερωτήματα: Σε τι συνίσταται η δική μας αδυναμία; Έχουμε φτάσει στο σημείο να είμαστε πιο αδύνατοι ακόμα και από τα Σκόπια; Τα ερωτήματα αυτά δεν μπορούν να παρακαμφθούν.

Δεν θεωρώ τον εαυτό μου «βαλκανιολόγο». Αισθάνομαι όμως την ανάγκη να διαμαρτυρηθώ για τον άνωθεν εκπορευόμενο στροθοκαμηλισμό. Και να προτείνω μόνος μου μια συνολική και χωρίς μισές αλήθειες τοποθέτηση του ζητήματος.

Οι πηγές του σκοπιανού ανθελληνισμού

Κατ' αρχήν πρέπει, με ψυχραιμία και με τη μεγαλύτερη δυνατή αντικειμενικότητα, να εντοπίσουμε και να σταθμίσουμε τις πηγές από τις οποίες αντλεί τον όποιο δυναμισμό του ο σκοπιανός εθνικισμός. Αλλιώς δεν μπορούμε να δούμε πώς ακριβώς εντάσσεται στις κυοφορούμενες επικίνδυνες ανακατατάξεις στα Βαλκάνια.

Δεν θα καταφύγω σε εκτεταμένες αναλύσεις, όπου η ουσία χάνεται στις λεπτομέρειες και η κατανόηση στην αχλύ της γενικής άγνοιας. Από πού αντλεί τον ανθελληνικό φανατισμό του ο σκοπιανός εθνικισμός; Είναι αφέλεια να εξακολουθούμε να πιστεύουμε ότι είναι καθ' ολοκληρίαν «κατευθυνόμενοι». Οι πηγές του, κάθε άλλο παρά μυστηριώδεις, είναι οι εξής: Η πρώτη τοποθετείται στα τέλη του περασμένου αιώνα και στις αρχές του τωρινού. Είναι η αντίθεση μεταξύ των ελλήνων και των βουλγάρων για την κυριαρχία στον ιστορικό χώρο της Μακεδονίας. Η δεύτερη και πιο πρόσφατη, είναι η αντίθεση των σλαβόφωνων ελλήνων αριστερών εναντίον του ελλαδικού κράτους, με το οποίο ήρθαν σε σύγκρουση κατά τη μεταξική δικτατορία και ιδίως κατά τον εμφύλιο πόλεμο (1946-1949) — για να καταφύγουν στη συνέχεια, ως επί το πλείστον, στην Αυστραλία και τον Καναδά.

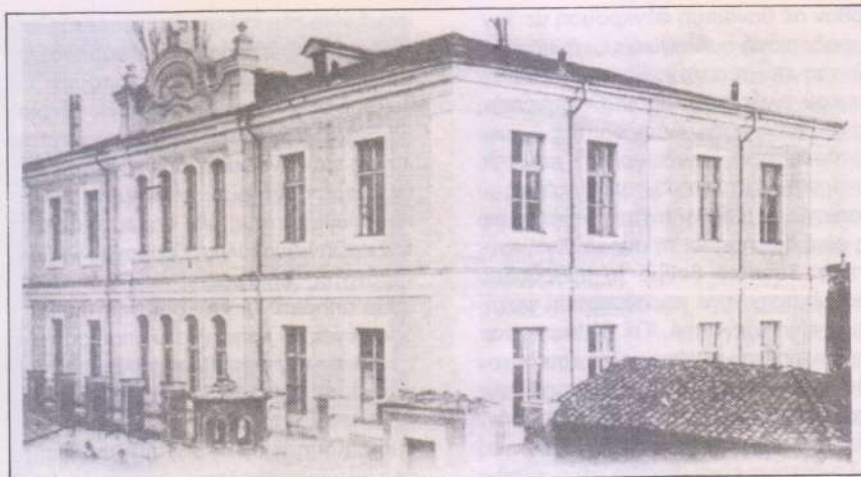
Η δεύτερη αυτή πηγή του σκοπιανού εθνικισμού έχει επικαλύψει και σε μεγάλο βαθμό έχει υποκαταστήσει την πρώτη. Πρόκειται για μια θεμελιακή μετατόπιση που καθορίζει τον σημερινό χαρακτήρα του λεγόμενου «μακεδονικού» ζητήματος. Σ' αυτή τη μετατόπιση στηρίχθηκε ο Τίτο και πέτυχε τη μετάλλαξη του από ζήτημα βουλγαρικού αλυτρωτισμού σε «μακεδονικό».

Το φαινόμενο είναι αρκετά ιδιόμορφο και χρειάζεται ειδική μελέτη (βασισμένη στα ακόμη απρόσιτα αρχεία του Υπουργείου Εξωτερικών και του ΚΚΕ). Στο επίπεδο όμως που εδώ θίγουμε το ζήτημα, αρκεί να τονίσουμε την κρυμμένη διάσταση του σκοπιανού εθνικισμού, που είναι η στενή σύνδεσή του με τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο. Δεν είναι τυχαίο ότι σε ανθελληνισμό πρωτοστατούν οι σλαβόφωνοι έλληνες που πήραν μέρος στον εμφύλιο. Ταυτίζουν τον «ελληνισμό» με την ελληνική Δεξιά και η αδιαφοροποίητη αντίθεσή τους έχει τυφλώσει τόσο, που έχουν αρνηθεί την ελληνική τους ταυτότητα, πέφτοντας θύματα της πιο χονδροειδούς παραχάραξης της μακεδονικής εντιοπιότητας σε δήθεν «εθνική».

Μια άλλη κρίσιμη διάσταση που αποσιωπάται, είναι η στάση του ελλαδικού κράτους απέναντι στο τιτοϊκό κατασκεύασμα, από τον καιρό που αυτό φιλοτεχνήθηκε και εγκαταστάθηκε μέχρι σήμερα. Το ελλαδικό κράτος δεν πρόβαλε ποτέ καμιά αντίσταση στην επιχείρηση του Τίτο να μεταλλάξει τον βουλγαρικό χαρακτήρα του σκοπιανού

Ελληνική Άστική Σχολή Μοναστηρίου

αλυτρωτισμού και να κατασκευάσει εκ του μη όντος ένα «μακεδονικό» έθνος. Απεναντίας καλύψαμε πλήρως με την ένοχη σιωπή μας την πιτοϊκή παραχάραξη. Και τούτο γιατί ο Τίτο, ερχόμενος σε ρήξη με το Στάλιν, είχε γίνει το χαϊδεμένο παιδί της Δύσης. Εμείς δε, βασιλικότεροι του ατλαντικού βασιλέως, τοποθετήσαμε, όπως πάντα, τα «ευρύτερα συμμαχικά συμφέροντα» υπεράνω των «στενών» εθνικών μας συμφερόντων. Ποτέ δεν μιλήσαμε για το πραγματικό περιεχόμενο της σύγκρουσης Τίτο-Στάλιν, που δεν ήταν, όπως παραπλανητικά παρουσιάστηκε, μια σύγκρουση μεταξύ διαφορετικών «μοντέλων σοσιαλισμού», αλλά μια σύγκρουση για την ηγεμονία στα Βαλκάνια. Ο Τίτο ήθελε να γίνει ο Στάλιν της Βαλκανικής, εντάσσοντάς την σε μια «βαλκανική ομοσπονδία» υπό τον έλεγχό του, και σ' αυτό του χρειαζόταν μια «Δημοκρατία της Μακεδονίας», που θα περιλάμβανε τόσο την ελληνική όσο και τη βουλγαρική... Παράλληλα, χαρίζαμε τους πομάκους στους «σύμμαχους και φίλους» τούρκους —μην τυχόν και «τους κερδίσουν οι βούλγαροι κομμουνιστάι». Πρόκειται για την ίδια ακριβώς λογική.

Αυτά είναι γνωστά στους διαμορφώνοντες τη διεθνή κοινή γνώμη και είναι φυσικό να μη συγκινούνται από τους όψιμους ολοφυρμούς μας.

Η νέα κατάσταση στα Βαλκάνια

Αυτά ανήκουν σε ένα παρελθόν από το οποίο δεν μπορούμε να απαλλαγούμε με στρουθοκαμηλισμούς και ξόρκια. Αποτελούν σταθερό δεδομένο του προβλήματος.

Το δεύτερο δεδομένο είναι η νέα κατάσταση στα Βαλκάνια, που προέκυψε από την κατάρρευση της κομμουνιστικής ιδεολογίας και του κοινωνικού καθεστώτος που εν ονόματί της είχε επιβληθεί στις ανατολικές χώρες. Πρέπει κι εδώ να σταθούμε νηφάλιοι και διορατικοί, για να εντοπίσουμε με ακρίβεια το χαρακτήρα και τη δυναμική των συντελούμενων ανακατατάξεων.

Μπορούμε να ξεκινήσουμε από μια αναμφισβήτητη διαπίστωση: το κληροδοτημένο από τη Γιάλτα σύστημα σχέσεων στα Βαλκάνια έχει τελειώσει. Όσοι κλείνουν τα μάτια τους και προσπαθούν να το κρατήσουν όρθιο, απλά θα ταφούν στα ερείπιά του. Κι όταν λέμε «σύστημα» εννοούμε όχι μόνο το πολιτικό και κοινωνικό καθεστώς, αλλά και τα ίδια τα σύνορα των βαλκανικών κρατών. Πρέπει να το χωνέψουμε ότι, καλώς ή κακώς, το παλιό έπεσε και δραστήρια να πάρουμε μέρος στη δημιουργία του καινούργιου. Οι άλλοι, και πριν απ' όλα οι μεγάλες δυνάμεις, έχουν λίγο πολύ τις στρατηγικές τους και παρεμβαίνουν ενεργά. Εμείς τι κάνουμε; Ξέρουμε τι θέλουμε ή ακολουθούμε παθητικά δίχως προσανατολισμό;

Το παλιό σύστημα κρατών στα Βαλκάνια θεμελιώθηκε σε ορισμένα εντελώς συγκεκριμένα γεωπολιτικά δεδομένα, προερχόμενα από μακρές ιστορικές διαδικασίες. Ήταν τα ακόλουθα:

α) Η αναγέννηση των ορθοδόξων λαών (ελλήνων, σέρβων, βουλγάρων, ρουμάνων) και η ανατροπή της Τουρκοκρατίας στα Βαλκάνια.

β) Η ανάδειξη της Ρωσίας σε μόνιμο αντίπαλο δέος της Δύσης, γεγονός που επιτάχθηκε επί κομμουνισμού με τις υπεφιάλες βλέψεις της σοβιετικής

νομενκλατούρας για παγκόσμια ηγεμονία.

γ) Η πτώση των κεντροευρωπαϊκών δυνάμεων (ήττα της Γερμανίας στον Πρώτο και τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και μαζί η διάλυση της αυστροουγγρικής αυτοκρατορίας).

Η ενιαία Γιουγκοσλαβία, αφ' ενός, και το ελλαδικό κράτος-«ανάχωμα» στον «από Βορρά κίνδυνο», σε στενή συμμαχία με την κεμαλική Τουρκία, αφ' ετέρου, δηλαδή ο πυρήνας του βαλκανικού status, ήταν αυστηρή συνάρτηση των παραπάνω γεωστρατηγικών δεδομένων. Και ακριβώς η ανατροπή αυτών των δεδομένων είναι που προσδιορίζει τον βαθύτερο χαρακτήρα της σημερινής κρίσης στα Βαλκάνια και προσδιορίζει συνάμα τον όχι επιφανειακό της χαρακτήρα.

Η ανατροπή είναι πλέον ορατή και δια γυμνού οφθαλμού: Οι ορθόδοξοι λαοί αποδεικνύονται πεσμένοι σε μεγάλη παρακμή, με πρωτοπόρο στην πτώση το ρωσικό έθνος, που κλείνεται τώρα στον εαυτό του για να περισώσει ό,τι μπορεί να περισωθεί. Οι βούλγαροι, οι ρουμάνοι, οι σέρβοι, βγαίνουν από τη νύχτα του κρατικού κολλεκτιβισμού απίστευτα εξουθενωμένοι, στο έλεος της Ιστορίας που είχαν θεοποιήσει. Οι έλληνες, μαγνητισμένοι οι μισοί από τον δυτικό ατομικισμό και οι άλλοι μισοί από τον ανατολικό κολλεκτιβισμό, ζουν ακόμη στο δικό τους κόσμο και τρώνε τις σάρκες τους. Παράλληλα έχουμε τη θεαματική επάνοδο της κεντρικής Ευρώπης στο προσκήνιο. Η Γερμανία έχει τα προβλήματά της, αλλά δύσκολα μπορεί να κρύψει τον δυναμισμό της και τις ηγετικές φιλοδοξίες της στη γηραιά ήπειρο. Παρατηρούμε τέλος την ανασυγκρότηση της Τουρκίας, που έχει υπερνικήσει την ιστορική κρίση του «μεγάλου ασθενούς». Η Τουρκοκρατία, αφού επιβίωσε στη Μικρασία, χάρη στη γενοκτονία των πιο αναπτυγμένων μικρασιατικών λαών (αρμενίων και ελλήνων), δεν κρύβει τις βαλκανικές βλέψεις της. Μιλάει πια για «νέου τύπου κατακτήσεις».

Το παλαιό σύστημα δεν εξυπηρετεί τις ανερχόμενες δυνάμεις, ενώ οι κατερχόμενες, κι πριν απ' όλες η Ρωσία, δεν είναι σε θέση να αποσοβήσουν την ανατροπή του. Συνοριακές ρυθμίσεις και κρατικές δομές, που λόγω ύπαρξής τους είχαν την αποτροπή της «ρωσικής εξάπλωσης», μένουν τώρα μετέωρες. Οι κεντρικές δυνάμεις προωθούν ρυθμίσεις που εξυπηρετούν τη δική τους δυναμική. Αυτή περνά από την επανεν-

σωμάτωση της Σλοβενίας και της Κροατίας στην κεντρική Ευρώπη. Οι καταπιεσμένες βαλκανικές εθνότητες και μειονότητες, προσπαθούν να επωφεληθούν και συνδυάζονται απροκάλυπτα με τις εξωτερικές παρεμβάσεις. Οι αλβανοί του Κοσσυφοπεδίου, τα Σκόπια, οι μουσουλμάνοι της Βοσνίας, και επίσης της Βουλγαρίας και της Ελλάδας, πυροδοτούν τα θεμέλια του παλιού status. Στριζόμενη στο περιβόητο πλέον «μουσουλμανικό τόξο», η Τουρκία προβάλλει ως ηγετική δύναμη στα Βαλκάνια.

Η καθίζηση των ορθόδοξων λαών

Το μυστικό της βαλκανικής κρίσης είναι τελικά η καθίζηση των ορθόδοξων λαών. Καίριο ζήτημα: Ποιος είναι ακριβώς ο χαρακτήρας της καθίζησης αυτής; Μια δημιουργική απάντηση μπορεί ίσως να δοθεί, αν τοποθετηθεί στη μεγάλη κλίμακα της παλιάς προβληματικής των σχέσεων Ανατολής / Δύσης. Ο κομμουνισμός και η αριστερή ιδεολογία γενικότερα ήταν μια οξεία μορφή εκδυτικισμού που επιβλήθηκε στους λαούς της ρωμανικής πολιτιστικής κοινοπολιτείας. Όπως και άλλοτε υποστηρίξαμε, είναι λάθος να θεωρεί κανείς τον κομμουνισμό ως έναν «άλλο πολιτισμό», διαμετρικά αντίθετο προς τον δυτικό. Τα ίδια ανθρωπολογικά πρότυπα λάτρευε και το ίδιο σύστημα αξιών - αναγκών υπηρετούσε, αλλά από διαφορετικό (κρατιστικό-κολλεκτιβιστικό) δρόμο. Τα πρότυπα αυτά και η αντίστοιχη παιδεία,

ήρθαν σε θανάσιμη σύγκρουση με την παραδοσιακή συλλογική ψυχή, προκαλώντας την τερατογονία του μπολσεβικικού ολοκληρωτισμού. Οι συνέπειές του είναι τώρα πλέον ορατές — χειρότερες από την τουρκική και την ταταρική κατάκτηση, γιατί όπως διαπιστώνει ο Σολτζενίτιν, τότε ο λαός είχε διατηρήσει τη σπονδυλική του στήλη. Σε ποιο βαθμό οι ορθόδοξοι λαοί έχασαν την παραδοσιακή ψυχή τους είναι άγνωστο. Το βέβαιο είναι ότι δεν απέκτησαν την ψυχή του δυτικού ανθρώπου. Οι «μεταλλάξεις» που έχουν επισυμβεί είναι προς το παρόν αδύνατο να πιθανολογηθούν.

Το ζήτημα είναι πάντως ότι ο ευρύτατος αυτός χώρος θα αρχίσει να απουσιάζει από το πεδίο της δύναμης. Θα κλειστεί για μεγάλο διάστημα στον εαυτό του. Το αν θα κατορθώσει κάποτε να επανέλθει στο προσκήνιο ή θα καταχωρηθεί στην κατηγορία της (κατά Δανιλέφσκι) «ουδέτερης εθνογραφικής μάζας», δεν είναι κάτι που μπορεί να προβλεφθεί. Πιστεύουμε βέβαια πως οι λαοί της πολιτιστικής μας περιμέτρου έχουν μέλλον. Γι' αυτό άλλωστε και συζητάμε. Θέλοντας όμως να είμαστε ρεαλιστές, πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι μια νέα αναγέννησή τους είναι αμφίβολη και δεν ξέρουμε από τι περιπέτειες θα περάσει και πόσο διάστημα θα χρειαστεί.

Η περιθωριοποίηση κύρια τάση

Οι αισιόδοξοι απολογητές του δυτικού καπιταλισμού, παρ' όλη την περι-

φανή νίκη του επί της «αυτοκρατορίας του κακού», αναγκάζονται σήμερα να βάλουν νερό στο κρασί τους. Ο «εχθρικός χώρος» βρίσκεται σε τέτοια εξαθλίωση, που δεν μπορεί να γίνεται λόγος για «ενσωμάτωσή» του. Το διαπιστώνουν έντρομοι οι γερμανοί στην προσπάθεια τους να απορροφήσουν την πρώην Ανατολική Γερμανία. Οι δυνατότητες επέκτασης του καπιταλισμού αποδεικνύονται απίστευτα περιορισμένες. Η καπιταλιστικοποίηση των χωρών του υπαρκτού σοσιαλισμού εμφανίζεται σαν ουτοπία μεγαλύτερου μεγέθους από κείνη του κομμουνισμού. Καπιταλισμός σημαίνει πριν απ' όλα βιωμένη ιδεολογία, πρακτικές, θεσμούς, κοινωνικές τάξεις. Εκεί δεν υπάρχει τίποτε απ' αυτά. Μόνο μαφίες και ανακτορικές μηχανορραφίες. Οι αναγκαίοι καπιταλιστές, που θα πλοηγούσαν το παράλυτο λαϊκό σώμα στην περιφέρη «οικονομία της αγοράς», δεν πέφτουν από τον ουρανό. Ούτε φτιάχνονται με σεμινάρια της ΕΟΚ. Εν πάσει περιπτώσει, δεν γίνονται από τη μια μέρα στην άλλη.

Κυρίαρχη και δεσπόζουσα τάση, στα πλαίσια της Νέας Τάξης, είναι η περιθωριοποίηση των περιφερειών και η περιχαράκωση της πλούσιας καπιταλιστικής μητρόπολης. Η εγκατάλειψη του υπανάπτυκτου κόσμου στη μοίρα του και η περιφρούρηση της μητρόπολης από τα κύματα του εθνισμού και του θρησκευτικού φουνταμενταλισμού. Η κοινωνία των «δύο τρίτων», στο εσωτερικό και η παραδοχή ότι τα πρότυπα του δυτικού πολιτισμού δεν έχουν πλανητική εφαρμοσιμότητα, ότι περιορίζονται μόνο γι' αυτό που λέγεται «δυτικός άνθρωπος», στη δομή του οποίου και μόνο αντιστοιχούν.

Και τι θα γίνει με τα Βαλκάνια; Θα τεθούν εντός ή εκτός των τειχών; Να ποιο είναι το ερώτημα-κρίκος στο οποίο, χωρίς πανικούς και προκαταλήψεις, καλούμαστε να απαντήσουμε. Και κατ' αρχήν: τι απάντηση έχουν δώσει στο ερώτημα οι μεγάλοι μας σύμμαχοι και εταίροι:

Για τη Σλοβενία και την Κροατία το πράγμα είναι σαφές. Δυτικές χώρες είναι, θα τις ενσωματώσουν αργά ή γρήγορα στο φυσικό τους κορμό. Η Γερμανία, η Ιταλία και το Βατικανό, κινούνται και ουρανό. Το πρόβλημα περιορίζεται επομένως στους ρωμανικούς και στους ισλαμικούς λαούς των Βαλκανίων. Κι εδώ οι απόψεις μάλλον έχουν αποκρυσταλλωθεί. Συνοψίζονται στην εκτίμηση ότι ο χώρος μας θα είναι, για

Σύλλογος τῶν Φιλομούσων στό Μοναστήρι* ἀρχές 20ου αἰώνα

απρόβλεπτο διάστημα, εξαιρετικά προβληματικός, με αμελητέες δυνατότητες ανάπτυξης. Εξαιρετικά ασαφής και επικίνδυνος. Χώρος φτώχειας και επικίνδυνων εντάσεων. Με άλλα λόγια η γνωστή «πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης». Ένας τέτοιος χώρος τοποθετείται εξ ορισμού και από μόνος του, στο περιθώριο. Το μόνο που του χρειάζεται είναι ένας ικανός χωροφύλακας.

Οίκοθεν νοείται ότι το θέμα δεν είναι οι δικοί μας ευσεβείς πόθοι, αλλά τι σχέδια έχουν για τη γούνα μας οι μεγάλοι μας σύμμαχοι. Είτε μας αρέσει είτε όχι, η Αμερική έχει ήδη κάνει τις επιλογές της. Υιοθέτησε την τουρκική πρόταση και αναθέτει την ευθύνη των Βαλκανίων στην Τουρκία. Προωθεί δε την αποδοχή της κι από τους άλλους μεγάλους της Δύσης, (όπου, είναι αλήθεια, συναντά σημαντικές επιφυλάξεις— ευτυχώς αλλά ως πότε;). Το τουρκικό σχέδιο εφαρμόζεται ήδη και πιάνει ολόκληρο το ισλαμικό τόξο. Η Αμερική ανάγκασε ήδη τη βουλγαρική Δεξιά σε δορυφορική σχέση με την Τουρκία. Ενθαρρύνει τα Τίρανα στις βλέψεις τους για τη μεγάλη Αλβανία (που θα περιλαμβάνει το Κοσσυφοπέδιο, ίσως και την «Τσαμουριά») και τους παροτρύνει σε στρατιωτική συμμαχία με την Τουρκία. Υποστηρίζει συγχρόνως τις διεκδικήσεις των Σκοπίων, θέτει θέμα «μακεδονικής» μειονότητας στην Ελλάδα και παίζει με την ιδέα της «ενιαίας Μακεδονίας». Υπονομεύει τέλος τη συνθήκη της Λωζάνης, για να ενισχύσει τις τουρκικές βλέψεις στην ελληνική Θράκη. Τη δική μας ηγεσία την καθλώνει τέλος σε αδράνεια, εφόσον η υποταγή στις ΗΠΑ αποτελεί το θεμελιακό δόγμα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

Τα Σκόπια από μόνα τους δεν αποτελούν ασφαλώς πρόβλημα. Εντασσόμενα όμως στο τουρκικό σχέδιο, που προωθείται όχι μόνο από την Τουρκία, αλλά και από τη μοναδική στον κόσμο υπερδύναμη, που κατά δυστυχία μας αποτελεί και το μοναδικό μας «σπήριγμα», γίνονται κίνδυνος και μάλιστα απειλητικός.

Δεν κατακρίνουμε την Αμερική. Ούτε έχει νόημα. Η Αμερική είναι υπερδύναμη και ενεργεί ρεαλιστικά με βάση τις πλανητικές ευθύνες της. Εφόσον τα Βαλκάνια πρόκειται να αποτελέσουν τα επικίνδυνο περιθώριο της Ευρώπης, τους χρειάζεται, κατά μαθηματική συνέπεια, ένας δοκιμασμένος χωροφύλακας. Κι αυτός είναι καταφανώς και από παράδοση, μόνο οι Τούρκοι. Ποιος άλλος θα μπορούσε να είναι; Από τους ρωμανικούς λαούς κανείς δεν μπορεί ούτε φιλοδοξεί να παίξει τον επιζητούμενο αυτό ρόλο.

Το πρόβλημα είναι δικό μας

Εδώ η μέση αφασία μας θα πει: Ας κάνουν ό,τι θέλουν με τους άλλους, αλλά εμείς τι χρωστάμε; Γιατί δεν μας αφήνουν ήσυχους;

Πρέπει κάποτε να συνειδητοποιήσουμε ότι τα ινδάλματά μας δεν τρέφονται με τους εθνικούς μας μύθους. Όσο κι αν δεν κολακεύει τούτο την «υπερηφάνειά» μας, πιστεύουν για μας ακριβώς τα αντίθετα απ' αυτά που μας λένε. Κατ' αρχήν δεν μας θεωρούν πραγματικό έθνος. Πρόκειται, λένε κατ' ιδίαν, για σλάβους, αρβανίτες, βλάχους και γύφτους, που τους καλλιεργήσαμε, επειδή μας συνέφερε κάποτε, την ιδέα ότι είναι έλληνες κι αυτοί το πίστεψαν. Η Ελλάδα δεν είναι έθνος, αλλά απλώς γεωγραφικός χώρος, κράτος που εμείς το φτιάξαμε, για να υπηρετήσει καθορισμένα δικά μας συμφέροντα στα Βαλκάνια και την Ανατολική Μεσόγειο. Απόδειξη είναι αυτό που αποκαλούν «Διχασμό», δηλαδή ο αλληλοσκοτωμός τους για τα δικά μας συμφέροντα. Οι μεταξύ τους διαφορές είναι μεγαλύτερες απ' αυτές που τους χωρίζουν από τους Τούρκους. Υπάρχει πιο αμάχητο τεκμήριο, ότι πρόκειται για πλάσμα κράτους, από τη manía με την οποία σέρνουν ο ένας τον άλλο στα δικαστήρια σαν κοινούς λωποδύτες; Πρόκειται για κράτος-φάντασμα, τα σύνορα του οποίου μπορούν να αλλάξουν κατά το δοκούν. Μας εξυμνητούσε και το φτιάξαμε. Δεν μας εξυμηρετεί, το διαλύουμε!

Πόσο κωμικές αλήθεια προβάλλουν, σ' αυτό το πλαίσιο, οι προσπάθειές μας να αποκρούσουμε τους ομότιμους μας ανεγκέφαλους των Σκοπίων και να αποδείξουμε ότι οι αρχαίοι μακεδόνες ήταν έλληνες; Το πρόβλημα, ω κάφροι, δεν είναι αν Φίλιππος κι ο Αλέξανδρος ήταν έλληνες, αλλά αν ο Μητσοτάκης, ο Παπανδρέου και οι συν αυτοίς, είναι πράγματι έλληνες. Αν όλοι εμείς, ελληνόφωνοι και αλλόφωνοι, εντός και εκτός των συνόρων, είμαστε έλληνες. Και τούτο αποδεικνύεται μόνο με την εθνική ενότητα, ομοψυχία και αποφασιστικότητα να τινάξουμε στον αέρα μια Νέα Τάξη που θα βασιζόταν στα νεο-οσμανικά όνειρα. Αλλά τι λέω, αφού *δειλοί, μοιραίοι και άβουλοι αντάμα*, δεν κάνουμε τίποτα και προσδοκούμε να γίνει κάποιο θαύμα;

Λέγεται ότι το πρόβλημά μας είναι οι συμμαχίες. Ότι χρειαζόμαστε «κυλιόμενες συμμαχίες» κ.τ.τ. Για να έχεις όμως συμμαχίες πρέπει να είσαι κάτι. Να είσαι αξιόπιστος. Ο Καραγκιόζης δεν μπορεί ποτέ να είναι αξιόπιστος σύμμαχος.

ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ

Αν κάποιος βρίσκει πολύ απαισιόδοξη την ανάλυσή μου, δεν έχει παρά να καταθέσει τα αισιόδοξα αντεπιχειρήματα. Η αναίρεση της ανάλυσής μου θα με χαροποιούσε όσο δε λέγεται.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΡΟΥΜΑΝΙΑ

Σύντομα Ιστορικά Στοιχεία

της Ένωσης Ελλήνων Ρουμανίας

Οι πρώτες μαρτυρίες για την εμφάνιση των Ελλήνων στον Καρπαθο-Δουναβο-Ποντιακό χώρο, χρονολογούνται από τον 7ο αιώνα π.Χ. Τότες εμφανίστηκαν και εκ των υστέρων αναπτύχθηκαν στους επόμενους αιώνες, στις ακτές του Ευξείνου Πόντου, οι πόλεις-κάστρα: Τόμις, Καλάτις, Ίστρια, Διονυσούπολη κ.ά. Αυτές οι ελληνικές πόλεις συμβάλανε στη διάδοση του πολιτισμού στη Δακία, αποκαθιστώντας φιλικές σχέσεις με τους ντόπιους πληθυσμούς. Οι πόλεις αυτές δεν διεξήγαγαν κατακτητικούς πολέμους, δεν είχαν στρατό, υπερασπίζονταν από τους ντόπιους κατοίκους και αποτελούσαν σημαντικά εμπορικά και εκπαιδευτικά κέντρα.

Οι Έλληνες ιστορικοί είναι οι πρώτοι που έγραψαν για τους Δάκες. Ο Ηρόδοτος διατύπωσε τη γνώμη ότι «Οι Δάκες είναι οι γενναιότεροι και δικαιότεροι μεταξύ των Θρακών». Ο Πλάτων μνημονεύει τους Βόρειους Θράκες και τους θεωρεί από ορισμένες απόψεις ανώτερους από τους κατοίκους της παλιάς πόλης των Αθηνών. Ο δε Στράβων γράφει για το συγκεντρωτικό κρτος του Βοϊρεβίστα.

Μετέπειτα, μετά την κατάληψη της Δακίας από τους Ρωμαίους και με την ίδρυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, οι σχέσεις ανάμεσα στον ελληνικό και ρουμανικό λαό εισέρχονται σε μια νέα φάση. Ο Χριστιανισμός διεισδύει στη Δακο-Ρουμανία στην ελληνική γλώσσα. Τα πρώτα εκκλησιαστικά βιβλία τυπώνονται στην ελληνική γλώσσα και, μετά την επέκταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σ' αυτόν το γεωγραφικό χώρο, οι κάτοικοι παρέλαβαν και ανέπτυξαν μια σειρά τεχνικο-θησκευτικές αρετές, ειδικά από το Άγιο Όρος, οδηγώντας τον διάσημο ρουμάνο ιστορικό Νικολάε Ιόργκα να διατυπώσει στο ιστορικό του έργο για την εποχή εκείνη ότι: «*παρατηρούμε, στα ρουμανικά εδάφη, ένα Βυζάντιο μετά το Βυζάντιο*». Η ελληνο-ρουμανική φιλία συνεχίστηκε και αναπτύχθηκε στους

Άποψη της πόλης του Βουκουρεστίου (Γεννάδειος Βιβλιοθήκη)

κοινούς αγώνες για την ελευθερία και ανεξαρτησία, για την κοινωνική δικαιοσύνη, για την ενότητα και την ειρήνη στα Βαλκάνια.

Η κατάσταση της Ελληνικής μειονότητας μέχρι το 1949

Στην περίοδο του μεσοπολέμου και μέχρι το 1949, η ελληνική μειονότητα στη Ρουμανία απαριθμούσε περίπου 100.000 άτομα και ήταν συγκεντρωμένη, κυρίως, στις λιμενικές πόλεις και σ' άλλα εμπορικά κέντρα, δημιουργώντας δικές της κοινότητες, καλά οργανωμένες, ειδικά στις πόλεις Βουκουρέστι, Κονσταντζα, Βράιλα και Γαλάτσι. Μικρότερες κοινότητες υπήρχαν στις πόλεις Μανγκάλια, Τούλτσα, Σουλίνα, Ιάσι, καθώς και σε άλλες περιοχές της χώρας.

Οι ελληνικές κοινότητες διέθεταν δημοτικά σχολεία και λύκεια, εκκλησίες και πολιτιστικά ιδρύματα, καλλιεργώντας τις εθνικές παραδόσεις και την ελληνική κουλτούρα, σε στενή φιλία και συνεργασία με τους ρουμάνους, μεταβιβάζοντας έτσι τις εθνικές μας αξίες στις επόμενες γενιές.

Μετά την εθνικοποίηση του 1948, πολλοί Έλληνες έχασαν τις περιουσίες

τους. Οι εκκλησίες και τα σχολεία καταργήθηκαν, με εξαίρεση το Ελληνικό Λύκειο Βουκουρεστίου (οδός Αούστρουλου), που λειτούργησε ανεξάρτητα μέχρι το 1954, και σε συνέχεια δημιουργήθηκε ελληνικό τμήμα στα πλαίσια του λυκείου «Μιχάι Βιτεάζου».

Λόγω της δύσκολης οικονομικής κατάστασης που δημιούργησε η εθνικοποίηση του 1948 και της επίσημης πολιτικής που αποσκοπούσε στη βαθμιαία απορρόφηση των μειονοτήτων, ένας σημαντικός αριθμός Ελλήνων ειδοποιήθηκε από τις αρχές να εγκαταλείψει το έδαφος της Ρουμανίας, άλλοι παλιννόστησαν ή μετανάστευσαν, αφήνοντας στη Ρουμανία τις περιουσίες τους, γιατί αναχωρώντας είχαν το δικαίωμα να πάρουν μαζί τους 60 κιλά (ιματισμό και είδη οικοσκευής) κατ' άτομο. Ένας σημαντικός αριθμός όμως, παρέμεινε στη Ρουμανία και, υπαγόμενοι στην αρχή το καθεστώς του *ατόμου άνευ ιθαγενείας*, υπέστησαν καταδιώξεις, καταπίεσεις και ταπεινώσεις. Ορισμένα παραδείγματα:

— Δεν είχαν το δικαίωμα να κατέχουν θέσεις σε διάφορους τομείς, σύμφωνα με την επαγγελματική του κατάρτιση και τις ικανότητές τους.

— Δεν είχαν τη δυνατότητα να αναπτύξουν την εκπολιτιστική και καλλιτεχνική τους δραστηριότητα στη μητρική τους γλώσσα για τη διατήρηση των εθνικών παραδόσεων και της εθνικής κουλτούρας.

— Οι νέοι, ελληνικής καταγωγής, που κατείχαν τη ρουμανική υπηκοότητα, υπηρετούσαν τη στρατιωτική θητεία τους όχι σε στρατιωτικές μονάδες, αλλά σε τάγματα εργασίας.

— Πολλοί Έλληνες, δίχως καμιά αντικειμενική αιτία, στέλνονταν σε καταναγκαστικά έργα.

Όλα αυτά τα καταπιεστικά μέτρα, καθώς και η μεθοδευμένη τρομοκρατία, αποσκοπούσαν στον βίαιο εκρουμανισμό της ελληνικής μειονότητας, γεγονός που κατά κάποιον τρόπο έφερε τα προβλεπόμενα αποτελέσματα. Μια σειρά Έλληνες, για ν' αποφύγουν τα καταπιεστικά και περιοριστικά μέτρα, για να μπορέσουν να σπουδάσουν τα παιδιά τους, για να σταδιοδρομήσουν σε διάφορους τομείς κ.τ.λ., ζήτησαν τη ρουμανική υπηκοότητα, μερικοί δε αρνήθηκαν και την εθνικότητά τους. Η απόκτηση όμως της ρουμανικής υπηκοότητας, δεν εσήμαινε ότι είχαν τα ίδια δικαιώματα με τους πραγματικούς ρουμάνους, στην οικονομική, πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας. Συνεχίζονταν να θεωρούνται ξένα και ελάχιστοι αναδεικνύονταν «με πολύ προσοχή».

Στην περίοδο μετά το 1949

Μετά το 1949, η ελληνική μειονότητα της Ρουμανίας, αυξήθηκε ποσοτικά με την εγκατάσταση 8.000 περίπου Ελλήνων Πολιτικών Προσφύγων. Η κατηγορία αυτή των ατόμων, από το 1952 μέχρι το 1963 απέκτησαν τη ρουμανική υπηκοότητα. Στην περίοδο αυτή παρατηρείται μια αναβίωση στις εκδηλώσεις του ελληνισμού, αλλά σύντομης διάρκειας. Μετά το 1963 οι ρουμανικές αρχές, δίχως καμιά αιτιολογία ή εξήγηση, τους απέσυραν τη ρουμανική υπηκοότητα, υποφέροντας και η κατηγορία αυτή των ατόμων, όλες τις συνέπειες που απορρέουν από το καθεστώς του ξένου πολίτη.

Από το 1974 —τότε που δημιουργήθηκαν ευνοϊκές πολιτικές και νομικές συνθήκες στην Ελλάδα και άρχισε ο επαναπατρισμός των πολιτικών προσφύγων— παρατηρείται και πάλι μια περίοδος κάμψης στις ελληνικές δραστηριότητες.

Οι Σύλλογοι των Πολιτικών Προσφύγων, οι οποίοι εκπροσωπούν περίπου

1.600 άτομα, ασχολούνται κυρίως με τα προβλήματα του επαναπατρισμού, η δε εκπολιτιστική και πατριωτική δραστηριότητα έχει ατονήσει τελείως. Σήμερα τη βαρύνουσα θέση του ελληνισμού της Ρουμανίας την κατέχουν οι «παλιοί Έλληνες», πολλά δε μέλη των Συλλόγων των Πολιτικών Προσφύγων προσχώρησαν στην Ένωση Ελλήνων Ρουμανίας.

Στις τωρινές συνθήκες, με την ανατροπή της δικτατορίας του Τσαουσέσκου, η οποία μεταξύ άλλων επιδίωκε στην ουσία την εξαφάνιση —σ' ένα σύντομο χρονικό διάστημα— των μειονοτήτων στη Ρουμανία, επιβάλλεται όπως η Ένωση Ελλήνων Ρουμανίας δημιουργήσει τις απαραίτητες συνθήκες για να επαναποκτήσει ο ελληνισμός της Ρουμανίας την στερημένη εθνική του υπόσταση και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, συνεισφέροντας από την πλευρά του, με τα ταπεινά μέσα που διαθέτει, στην ανοικοδόμηση μιας ελεύθερης και δημοκρατικής Ρουμανίας.

Προβλήματα που θα πρέπει να βρουν τη λύση τους

1. Επιστροφή από το Πατριαρχείο Ρουμανίας των εκκλησιών που ανήκαν στις ελληνικές κοινότητες και πλαισίωση αυτών με Έλληνες ιερείς. Μερικές απ' αυτές τις εκκλησίες αποτελούν ιστορικά μνημεία και απαιτούν κάποια παλινόρθωση.

2. Δημιουργία παράλληλων τάξεων με παράδοση της ελληνικής γλώσσας, σ' όλα τα εκπαιδευτικά επίπεδα, με την προοπτική στο κοντινό μέλλον, να λειτουργήσει κανονικά το πρώην ελληνικό λύκειο Βουκουρεστίου και να πλαισιωθεί με διδακτικά προσωπικό.

3. Οργάνωση της επιστημονικής, εκπολιτιστικής και καλλιτεχνικής δραστηριότητας στη μητρική γλώσσα.

4. Υπογραφή μιας σύμβασης μεταξύ των Κυβερνήσεων της Ελλάδας και Ρουμανίας για τη μεταφορά των κοινωνικών ασφαλίσεων από τη μια χώρα στην άλλη, στη βάση της αρχής της αμοιβαιότητας. Επίσης, σύναψη ορισμένων εκπολιτιστικών, καλλιτεχνικών και επιστημονικών συμφωνιών, προς όφελος και των δύο λαών και ειδικά προς όφελος της ελληνικής μειονότητας της Ρουμανίας.

5. Δημιουργία στις ελληνικές κοινότητες εκπολιτιστικών ιδρυμάτων και λεσχών, με ειδικά τμήματα, όπως:

- τμήμα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας και φιλολογίας, αρχίζοντας από το αλφαβητάριο

- τμήμα γνώσεων ιστορίας και αρχαιολογίας

- τμήμα γεωγραφικών και τουριστικών γνώσεων

- τμήμα ελληνικής μουσικής και λαογραφίας

- οργάνωση βιβλιοθηκών σε κάθε κοινότητα, όπου θα πρέπει να περιέλθουν τα βιβλία που κατασχέθηκαν παράνομα και να προστεθούν και άλλα νέα βιβλία.

6. Δημιουργία μιας εκδοτικής υπηρεσίας για την εκτύπωση:

- μιας δίγλωσσης εφημερίδας (ελληνικά και ρουμανικά)

- αλφαβηταρίων και σχολικών βιβλίων

- ενός λογοτεχνικού, τεχνικού, τουριστικού και εμπορικού περιοδικού

- εκκλησιαστικών ημερολογίων, καζαμιών, αρχαιολογικών φωτο-αλμπουμ με τις ελληνικές παροικίες του Ευξείνου Πόντου, αφισών, κ.τλ.

7. Αποκατάσταση συνδέσεως με τη Γ.Γ. Απόδημου Ελληνισμού της Ελλάδας και ανάπτυξη ορισμένων σχέσεων και επαφών με τις κοινότητες και τις ενώσεις των Ελλήνων του εξωτερικού, για ανταλλαγή πείρας και συνεργασία για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η ελληνική διασπορά.

8. Προοπτικά επιδιώκουμε την οικοδόμηση μιας τουριστικής μονάδας με ελληνικό προφίλ, τη λειτουργία εστιατορίων με ελληνική κουζίνα και μουσική, την οργάνωση καλλιτεχνικών συγκροτημάτων ανωτάτου επιπέδου, την οργάνωση τουριστικών εκδρομών τοπικά και στο εξωτερικό, κ.ά.

Όλες αυτές οι πολλαπλές δραστηριότητες θα πραγματοποιηθούν σταδιακά, στη βάση της αλληλοκατανόησης μεταξύ των κοινοτήτων και των τοπικών αρχών, με μια ιδιαίτερη φροντίδα όπως όλες αυτές οι δραστηριότητες να βρίσκονται σε πλήρη αρμονία με τα αισθήματα του ρουμανικού λαού, με κύριο στόχο τη δημιουργία ενός φιλικού κλίματος και αμοιβαίου σεβασμού μεταξύ όλων των πολιτών της κοινής μας πατρίδας, της Ρουμανίας, άσχετα από την εθνικότητά τους.

Το Συμβούλιο της Ένωσης Ελλήνων της Ρουμανίας

ο Πρόεδρος

Σωτήρης Φωτόπουλος

ο Α' Αντιπρόεδρος

Γεώργιος Βητανίδης

ΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΕΠΕΚΤΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

του Γιώργου Καραμπελιά

Σήμερα στις δύο όχθες του Αιγαίου, όπως και την εποχή των μηδικών πολέμων, συγκρούονται δύο λαοί, αλλά και δύο νοοτροπίες ριζικά διαφορετικές. Συγκρούονται από τη μια πλευρά ο τούρκικος επεκτατισμός, στηριγμένος στον όγκο, τον πληθυσμό, το κράτος, και από την άλλη τα ιστορικά υπολείμματα του ελληνισμού, ενός λαού και ενός πολιτισμού που, ενώ περιορίστηκε στα πλαίσια μιας στενής γεωγραφικής περιοχής, συνεχίζει να φαντασιώνει και να ονειροπολεί σύμφωνα με ένα ξεπερασμένο υπερεθνικό και υπερκρατικό κοσμοπολιτισμό — που συχνά τον βαφτίζει διεθνισμό — ενώ γύρω του φουντώνουν οι πιο επικίνδυνοι και πρωτόγονοι εθνικισμοί. Αυτά τα δύο έθνη, το ελληνικό και το τούρκικο, αποτελούν δυο διαφορετικές ιστορικές διαμορφώσεις, δύο διαφορετικές ιστορικότητες και ψυχοσυνθέσεις. Οι μεν, ναυτικοί, έμποροι, ταξιδεμένοι, ατομικιστές, σε μόνιμο ανταγωνισμό μεταξύ τους· οι δε κατακτητές, συλλογικοί, ριζωμένοι σε μεγάλες εκτάσεις και όχι σε παράλια, έδιναν ελάχιστο βάρος στις οικονομικές και πολιτισμικές δραστηριότητες, σε σχέση με την στρατιωτική και πολιτική διαχείριση και την κατάκτηση.

Διαμόρφωση του τουρκικού έθνους

Η διαμόρφωση του τουρκικού έθνους αποτέλεσε μια μακρά διαδικασία. Τα τούρκικα φύλα εμφανίστηκαν στη Μέση Ανατολή και ειδικά στην Περσία ήδη από τον 6ο ή 7ο αιώνα, προερχόμενα από τις στέπες της Κεντρικής Ασίας. Σταδιακά ενσωματώθηκαν στην περιοχή σαν πολεμιστές —μέχρι τον 10ο αιώνα ήταν πολεμιστές- σκλάβοι των αράβων ηγεμόνων— και στο τέλος κυριάρχησαν πάνω στα ίδια τα αραβικά εμιράτα και το χαλιφάτο της Βαγδάτης. Μέχρι το Σουλεϊμάν το Μεγαλοπρεπή, η πορεία των Τούρκων είναι μια πορεία διαρκούς επέκτασης που τους έφερε μέχρι την καρδιά της Ευρώπης. Αυτή η επεκτατική ιστορία δέκα αιώνων δεν έχει ιστορικό προηγούμενο σε διάρκεια και έκταση, εκτός ίσως από τους Ρωμαίους. Έφερε τους Τούρκους από την Μογγολία στη Βιέννη. Ταυτόχρονα αποτελούσε και τον παράγοντα που δεν επέτρεπε την διαμόρφωση ενός Τουρκικού έθνους. Οι Τούρκοι αποτελούσαν μια τάξη πολεμιστών - διαχειριστών που παρέμεναν σε μεγάλο βαθμό έξω από την παραγωγή αλλά και την διαχείριση της οικονομικής ζωής. Επρόκειτο για μια «τάξη-έθνος». Όταν σταμάτησε η εδαφική επέκταση, άρχισε η παρακμή της Αυτοκρατορίας, που έφτασε μέχρι το 1922. Η σύγχρονη εθνική συνείδηση των Τούρκων διαμορφώθηκε πολύ αργά, σαν συνείδηση απώλειας των κατακτημένων εδαφών, και εκπορεύεται από τα πάνω, από το κράτος και τους λειτουργούς του, και μάλιστα το στρατό.

Του Ζαφείρη Ίωσηφίδη από την ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

Η ιδεολογία των νεότουρκων, που οδήγησε στην γενοκτονία των Αρμενίων, τις σφαγές και τους εξανδραποδισμούς των Ελλήνων και την κατάπιξη του εθνικού κινήματος των Κούρδων, υπήρξε μια ιδεολογία διατήρησης κάποιων κεκτημένων από τα υπολείμματα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η διαμόρφωση της σύγχρονης Τουρκίας έγινε με μια πολιτική συστηματικής ενσωμάτωσης και εξανδραποδισμού των μειονοτήτων. Σύμφωνα με την απογραφή του 1912, στην Μικρά Ασία ζούσαν περίπου 5 εκατομμύρια Τούρκοι και 5,5 εκατομμύρια αλλοεθνείς. Και βέβαια στους Τούρκους περιλάμβαναν ήδη το μεγαλύτερο μέρος των Κούρδων. Επομένως η εθνική ομογενοποίηση των πληθυσμών της Μικράς Ασίας πραγματοποιήθηκε με τη βία, βία που συνεχίζει να εξασκείται κατ' αρχήν εναντίον των Κούρδων, αλλά και ενάντια στους υπόλοιπους χριστιανικούς ή μουσουλμανικούς πληθυσμούς που ενσωματώνονται.

Οι ρίζες και η φύση του σύγχρονου επεκτατισμού

Το Κεμαλικό κίνημα αποτέλεσε τον οριστικό φραγμό στην παρακμή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Εν τέλει η τουρκική κυριαρχία διατηρήθηκε πάνω σε ολόκληρη τη Μικρά Ασία, την Κωνσταντινούπολη και την Ανατολική Θράκη. Η Τουρκία θα έπρεπε να γίνει σύγχρονο κράτος, και η νεοτουρκική πολιτική να ολοκληρωθεί. Για μια περίοδο μερικών δεκαετιών η

Τουρκία στρέφεται προς τα μέσα, καταπνίγονται οι κουρδικές εξεγέρσεις (1925, 1930, 1937), ξεριζώνεται η γλώσσα των μειονοτήτων, Λαζών κ.λπ., ολοκληρώνεται μέχρι το 1956-60 η εκδίωξη των Ελλήνων. Παράλληλα το κράτος δημιουργεί τη βάση της βαρειάς βιομηχανίας και σταδιακά παραχωρεί τμήματα της στους ιδιώτες. Όπως τονίσαμε ήδη, **το τούρκικο έθνος δημιουργείται από τα πάνω, από το κράτος**. Ιδεολογία αυτού του νέου κράτους, που κληρονομεί την Οθωμανική αυτοκρατορία, είναι η ιδεολογία του ρεβανσισμού: ένας καταπιεσμένος οθωμανικός εθνικισμός που για την ώρα — μέχρι το Δεύτερο Πόλεμο — δεν έχει την δυνατότητα να εκδηλωθεί σε όλες τις διαστάσεις του. Γιατί οι τουρκόφωνοι της Σοβιετικής Ένωσης βρίσκονται ενσωματωμένοι μέσα στη δεύτερη υπερδύναμη του κόσμου, ενώ η Τουρκία νοιώθει ακόμα ανίσχυρη και οικονομικά πολύ ασθενής για να διεκδικήσει προς τη Δύση, όπου εξάλλου έχει εγκαθιδρυθεί ένα σταθερό status quo για αρκετά χρόνια, ιδιαίτερα στα Βαλκάνια. Έτσι, μόνο μια χώρα προσφέρεται σαν αντικείμενο του Τουρκικού επεκτατισμού σε πρώτη φάση, η Ελλάδα, για πολλούς λόγους, ένας από τους οποίους ήταν η συμμετοχή τους στην ίδια συμμαχία. Γιατί προφανώς αμφισβήτηση των συνόρων της Βουλγαρίας θα ερχόταν σε αντίθεση με την ΕΣΣΔ, πράγμα αδιανόητο στο παρελθόν.

Τα πρώτα βήματα του Τουρκικού επεκτατισμού (1956-1974)

Τα πρώτα βήματα του Τουρκικού επεκτατισμού μετά τον πόλεμο, εκτός από την κατάληψη της Αλεξανδρέττας από τη Συρία, θα γίνουν προς την κατεύθυνση της Ελλάδας, ιδιαίτερα με αφορμή το Κυπριακό. Η αγγλική πολιτική θα βάλει και πάλι την Τουρκία στο παιχνίδι και ο ενδοτισμός των ελληνικών αρχουσών τάξεων θα κάνει τα υπόλοιπα. Ένα κίνημα με στόχο την Αυτοδιάθεση - Ένωση θα εκτραπεί προς μια ψευδοανεξαρτησία που επέτρεψε τη διατήρηση των αγγλικών βάσεων και κυρίως επέτρεψε στην Τουρκία να βάλει ήδη το ένα πόδι της στην Κύπρο σαν εγγυήτρια δύναμη. Ένα ελληνικό νησί για 3.000 χρόνια, μπαίνει στην διαδικασία της σταδιακής του επανένταξης στην Τουρκική σφαίρα επιρροής και προοπτικά στην οριστική τουρκοποίησή του.

Ταυτόχρονα, με τους διωγμούς στην Πόλη και την εκδίωξη των Ιμβριών και των Τενέδων ξεριζώνεται οριστικά ο ελληνισμός της Τουρκίας, ενώ η αντίστοιχη μουσουλμανική μειονότητα της Ελλάδας, παρά την ηλίθια πολιτική της ελληνικής Δεξιάς που οδηγεί στην τουρκοποίηση των βουλγαρόφωνων Πομάκων, παραμένει ανέπαφη. Και αυτή η περίοδος ολοκληρώνεται με την Κατοχή της Κύπρου το 1974 και την πρώτη ήττα του ελληνικού στρατού μετά το 1922 από την Τουρκία. Το επίπεδο της αντιπαράθεσης θα αναβαθμιστεί.

Ο τούρκικος επεκτατισμός βασικό πρόβλημα της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας

Αν μέχρι το 1974 η βασική αντίθεση του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού ως προς τα εξωτερικά θέματα ήταν η αντίθεση με τον Αμερικάνικο ιμπεριαλισμό, μετά το 1974 αυτή μετατοπίζεται στην αντίθεση με τον Τούρκικο επεκτατισμό. Τώρα πια, στη νέα συγκυρία, η Τουρκία μεταβάλλει σταδιακά το ελληνικό κράτος σε κράτος υπό απαγόρευση. Με τις διεκδικήσεις στην υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου αρνείται ουσιαστικά πως τα νησιά αποτελούν οργανικό τμήμα μιας νη-

σιωτικής χώρας και διεκδικεί τμήματα της υφαλοκρηπίδας που περιλαμβάνουν τα ίδια τα ελληνικά νησιά. Η Ελλάδα αμφισβητείται στον ίδιο της τον εθνικό χώρο και δεν τολμάει να προχωρήσει σε γεωτρήσεις και έρευνες στο Αιγαίο. Εξίσου αμφισβητείται και ο εναέριος χώρος.

Η Τουρκία εμπεδώνει την κατοχή στην Κύπρο, μεταφέρει εποίκους, δημιουργεί νέο ψευδοκρατίδιο στο Βορρά και ταυτόχρονα προωθεί ένα καινούργιο πόνι στη σκακιέρα των διεκδικήσεων. Εκείνο της μειονότητας στη Θράκη. Η Θράκη αρχίζει πλέον να τίθεται υπό αμφισβήτηση. Ο ελληνικός λαός ζει υπό την μόνιμη αμφισβήτηση των συνόρων του. Τα τούρκικα αεροπλάνα παραβιάζουν καθημερινά τον εναέριο χώρο ώστε να εθιστούμε στην ιδέα πως δεν μπορούμε να αντιπαραθεθούμε στον ισχυρό γείτονα.

Τέλος, με την κρίση και τον πόλεμο στον Κόλπο και με την κατάρρευση των καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης και ιδιαίτερα της Σοβιετικής Ένωσης, ανοίγεται μια νέα φάση που μας φέρνει σε μια πιο επικίνδυνη κατάσταση: βρισκόμαστε πλέον υπό την άμεση απειλή πολέμου.

Από τον τούρκικο επεκτατισμό στον «υπο - ιμπεριαλισμό»

Με την κατάρρευση της Ανατολικής Ευρώπης και ιδιαίτερα της Σοβιετικής Ένωσης, καθώς και με τις παράλληλες εξελίξεις στη Μέση Ανατολή, ο στρατηγικός και γεωπολιτικός ρόλος της Τουρκίας αναβαθμίζεται. Στη Μέση Ανατολή, μετά την απώλεια του Ιράν και την ουσιαστική διάλυση του Ιράκ, η Τουρκία φαντάζει και πάλι, μαζί με το Ισραήλ, σαν μεγάλη δύναμη και παράγοντας σταθερότητας στην περιοχή των πετρελαίων. Παράλληλα η αποσύνθεση της Σοβιετικής Ένωσης και η ανάδειξη της αυτονομίας, που θα φτάσει ίσως και μέχρι οριστικό αποχωρισμό των τουρκόφωνων ισλαμικών δημοκρατιών, ανοίγει νέες δυνατότητες στον Παντουρανισμό. Τέλος η αποσύνθεση των Βαλκανίων ενεργοποιεί τις μουσουλμανικές μειονότητες, των οποίων η Τουρκία εμφανίζεται ως προστάτιδα και τις οποίες προσπαθεί να μεταβάλει σε τουρκικές μειονότητες, κατά το παράδειγμα της μειονότητας στην Ελλάδα. Αυτή η νέα συγκυρία, που αναδεικνύει την Τουρκία σε μεγάλη δύναμη στην περιοχή, καταγράφεται από τους Αμερικάνους, οι οποίοι τείνουν να της αναθέσουν το ρόλο του υπο - ιμπεριαλιστικού σταθμού που κάποτε είχε ο Σάχης. Παράλληλα τη χρησιμοποιούν, ή θέλουν να τη χρησιμοποιήσουν, σαν αντίβαρο στην εξάπλωση της Δυτικής Ευρώπης προς την Ανατολική. Στο βαθμό που η Τουρκία δεν πρόκειται άμεσα να γίνει αποδεκτή στην ΕΟΚ, αποτελεί έναν από τους βασικότερους υποσταθμούς της Αμερικάνικης πολιτικής στον κόσμο, με το αζημίωτο βέβαια. Και αυτό το αζημίωτο είναι πρώτα απ' όλα η Ελλάδα. Οι τούρκικες διεκδικήσεις ανεβαίνουν ένα ακόμα σκαλί. Στην Κύπρο θέλουν ουσιαστικά συγκυβέρνηση με διατήρηση του τούρκικου στρατού στο νησί, δηλαδή την μεταβολή της σε τουρκικό προτεκτοράτο. Ο Οζάλ, δηλαδή ο πρόεδρος της χώρας, έθεσε δύο φορές θέμα Δωδεκανήσων, ενώ ο Σαδίκ ιδρύει το κόμμα του στα Δωδεκάνησα — τι περιεργη σύμπτωση αλήθεια. Τέλος στη Θράκη αναμειγνύεται πλέον ανοικτά η τούρκικη πολιτική και προοιωνίζονται συγκρούσεις μεγαλύτερης κλίμακας. Σε αυτή τη νέα περίοδο που έχει ανοίξει, θα επιχειρηθεί από την Τουρκία και τους Αμερικάνους η πλήρης υποταγή της Ελλάδας στην Τουρκία, η αποδοχή του γεγονότος ότι στην περιοχή η Ελλάδα θα πρέπει να υποταχτεί οριστικά και μακροπρόθεσμα στο ρόλο ενός τουρκικού προτεκτοράτου. Αυτό το νόημα έχει η αδιά-

κοπή υπενθύμιση από την Τουρκία του γεγονότος, ότι στις αρχές του επόμενου αιώνα η Τουρκία θα έχει 80 εκατομμύρια πληθυσμό ενώ η Ελλάδα θα έχει μείνει στα 10. Για τους Τούρκους είναι σκάνδαλο ότι τα ελληνικά νησιά δίπλα στη Μικρά Ασία είναι «αδειανά», για να χρησιμοποιήσουμε την έκφρασή τους, δηλαδή φιλοξενούν μερικές εκατοντάδες χιλιάδες Έλληνες ενώ στα παράλια ζουν 15 εκατομμύρια Τούρκοι.

Με αυτά τα δεδομένα και αν δεν υπάρξουν σημαντικές αλλαγές στην ελληνική πολιτική, στο βαλκανικό σκηνικό, στην Ευρώπη και την ίδια την Τουρκία, οδηγούμαστε αναπόφευκτα σε μεσοπρόθεσμη βάση σε νέα μεγάλη αντιπαράθεση με την Τουρκία, με τη μια ή την άλλη ευκαιρία που θα επιλέξει η Τουρκική πολιτική για να επιβάλει την ηγεμονία της στην Ελλάδα και τα Βαλκάνια.

Οι δυνατότητες μιας νεο - οθωμανικής πολιτικής

Α. Αυτή η επιστροφή των τουρκικών αρχουσών τάξεων σε μια νεο - οθωμανική πολιτική — μετά το Κεμαλικό πρελούδιο της εσωτερικής ενσωμάτωσης του Τουρκικού έθνους — στηρίζεται κατ' αρχήν στην εσωτερική ενίσχυση της συσσώρευσης του κεφαλαίου. Η Τουρκία έχει σημαντικούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης, χαρακτηρίζεται «νέα βιομηχανική χώρα» από τη Διεθνή Τράπεζα και αυξάνει τις εξαγωγές της, τόσο προς τη Μέση Ανατολή, όσο και προς την Ευρώπη. Παράλληλα δε, σε συνεργασία με τις ΗΠΑ, αναπτύσσει την πολεμική της βιομηχανία. Σε αυτό το γεγονός στηρίχτηκαν και όσοι ποντάρουν στον «εξευρωπαϊσμό» της Τουρκίας για να πάψει να είναι επεκτατική. Αυτή υπήρξε για παράδειγμα επί πολλά χρόνια η άποψη του παλιού ΚΚΕ εσωτερικού και της ΕΑΡ: «*Ας εξευμενίσουμε - εξευρωπαϊσούμε την Τουρκία, για να πάψει να είναι επιθετική*». Όμως το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης της Τουρκίας δεν είναι τέτοιο ώστε να μπορεί να κυριαρχήσει στους γείτονές της οικονομικά. Η Τουρκία δεν είναι Γερμανία ή Ιαπωνία. Στο βαθμό μάλιστα που συνεχίζει να έχει τεράστια οικονομικά προβλήματα, ταχύτατη επέκταση του πληθυσμού, τεράστιες κοινωνικές ανισότητες, η οικονομική της ενίσχυση λειτουργεί μάλλον σαν ελιξήριο του επεκτατισμού της και όχι αντίστροφα.

Β. Το δεύτερο στοιχείο είναι η ανατροπή των παγιωμένων ισορροπιών στην ευρύτερη περιοχή, που μεταβάλλει την Τουρκία σε ισχυρή γεωπολιτική δύναμη. Η ήττα του αραβικού κόσμου με τον πόλεμο του Κόλπου, η οικονομική και στρατιωτική υποβάθμιση του Ιράν και η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, έρχονται να συνδυαστούν με την κρίση των Βαλκανίων.

Γ. Το τρίτο στοιχείο είναι η βαθύτατη κρίση και οπισθοδρόμηση της ελληνικής κοινωνίας, που έχει λιγότερο ή περισσότερο αποδεχτεί την παρασιτική της ενσωμάτωση στη Δύση και είναι ανίκανη να αντιδράσει τόσο στην εσωτερική σήψη, όσο και στους εξωτερικούς επεκτατισμούς.

Δ. Τέλος το ίδιο το Κουρδικό ζήτημα, ενώ αποτελεί το μεγαλύτερο αγκάθι στην επεκτατική πολιτική της Τουρκίας, αποτελεί ταυτόχρονα και παράγοντα ενίσχυσής της, γιατί στρατιωτικοποιεί την κοινωνία και ενισχύει τον αφομοιωτικό σωβινισμό των αρχουσών τάξεων της Τουρκίας.

Ένα έθνος που δεν χωράει στα πλαίσια του κράτους

Απέναντι λοιπόν σε ένα έθνος που σχηματίστηκε μέσω του κράτους, βρίσκεται ένα έθνος που ποτέ δεν μπόρεσε εν τέλει να δεχτεί το κράτος, ένα έθνος που, μέσω του «ελληνισμού», υπερέβαινε σχεδόν πάντα την κρατική - εθνική υπόσταση. Και αν αυτό υπήρξε παράγοντας ανάπτυξης και πολιτισμού για όλη τη Μεσόγειο στο παρελθόν, σήμερα μεταβάλλεται σε θανάσιμη απειλή για την επιβίωσή του.

Είναι αλήθεια πως αυτό το στοιχείο χαρακτηρίζει την ίδια την αρχέγονη φύση του ελληνισμού, που δεν υπήρξε ποτέ κρατικός ή κρατικίστικος. Η επέκτασή του ήταν πολιτιστική, εμπορική· σπάνια προχωρούσε πέρα από τα παράλια ή τις πόλεις. Έτσι υπήρξε φορέας γλώσσας, πολιτισμού, τέχνης, ανταλλαγών, αλλά ποτέ κράτους και συστηματικής κατάκτησης στην αρχαιότητα, ή βιομηχανικού πολιτισμού στην σύγχρονη εποχή. Αλλά αν το εμπόριο και οι μεταφορές στις αγροτικές κοινωνίες αποτελούσαν το ανώτερο επίπεδο της οικονομικής ζωής, δεν συμβαίνει το ίδιο με την βιομηχανική. Κατά συνέπεια οι Έλληνες, στην αρχαιότητα και μέχρι την Βυζαντινή εποχή, ενώ υποτάσσονταν σε κατακτητικά κράτη που στηρίζονταν στην εδαφική τους επέκταση — με κλασικό το παράδειγμα της υποταγής στη Ρώμη, η οποία δεν πρωτοστατούσε στην τέχνη ή ακόμα και το εμπόριο, αλλά διαμόρφωσε την ίδια την έννοια του σύγχρονου κράτους —, κατόρθωναν όμως να υπερισχύουν ή έστω να επιβιώνουν οικονομικά και πολιτιστικά. Αυτή η φύση των Ελλήνων και κυρίως των ανώτερων τάξεων είχε σαν συνέπεια την υποταγή τους στη

Δύση, από τη στιγμή και πέρα που αναπτύσσεται ο βιομηχανικός καπιταλισμός, και στις κατακτητικές δυνάμεις που έρχονται από την Ανατολή. Όσο η Οθωμανική Αυτοκρατορία και οι γύρω Ανατολικές αυτοκρατορίες μπορούσαν να επιβιώσουν ως πολυεθνικές αυτοκρατορίες, οι Έλληνες έμποροι κατόρθωσαν, ιδιαίτερα στο 19ο αιώνα, να αποκτήσουν ένα πεδίο δραστηριότητας που άρχιζε από την Αλεξάνδρεια και έφτανε στην Οδησό ή το Τριέστι. Όμως η ανάπτυξη των εθνικών κρατών, που από τη Δυτική Ευρώπη επεκτάθηκε προς την Ανατολή, υπονόμεισε αυτή τη νέα εμπορική και πολιτιστική άνθιση του ελληνισμού. Τα εθνικά κράτη συνέτριψαν τον ελληνισμό. Το όνειρο του Ίωνα Δραγούμη, η πολιτική του Φαναριού, που προσπαθούσαν να διατηρήσουν την οικονομική και πολιτιστική πρωτοκαθεδρία των Ελλήνων μέσα σε μία πολυ-εθνική και πολυ-πολιτισμική Οθωμανική αυτοκρατορία, δεν ήταν δυνατό να αναστρέψουν μια διαδικασία αναπόφευκτη και προκρούστεια για τον ελληνισμό. Στην περιοχή μας, στα Βαλκάνια, τη Μικρά Ασία, παντού, επέπρωτο να κυριαρχήσουν τα εθνικά κράτη. Πολιτισμοί διεθνικοί ή υπερεθνικοί όπως ο ελληνικός (σαν μικρογραφία του εβραϊκού ή σαν τον αρμένικο), εφόσον δεν διέθεταν κάποιο ισχυρό κρατικό και βιομηχανικό υπόβαθρο, ήταν καταδικασμένοι να σβήσουν. Το ελληνικό έθνος, που σε ολόκληρη την ιστορική του διαδρομή δεν ταυτίστηκε ποτέ με το έθνος-κράτος, υποχρεώθηκε από μια ιστορία που χώρισε με το ξίφος των συνόρων τους λαούς, να περιοριστεί μέσα στα εθνικά όρια της ψωροκώσταινας, τουλάχιστον στη φάση της κυριαρχίας των εθνικών κρατών. Γι' αυτό και το 1922 σηματοδότησε μια ιστορική παρακμή μεγάλης κλίμακας, ίσως χωρίς επιστροφή.

Και οι ελληνικές άρχουσες τάξεις έμειναν με την αυταπάτη της οικονομικής ή πολιτισμικής ανωτερότητας, της καπατσουσύνης του ρωμιού. Όμως αυτή η καπατσουσύνη μένει ανίσχυρη μπροστά στους εξανδραποδισμούς, τις ανταλλαγές πληθυσμών, τις γενοκτονίες, όσο ανίσχυροι έμειναν οι Αρμένιοι απέναντι στην σφαγή τους από τους Νεό-Τουρκους και οι Εβραίοι απέναντι στα κρεματορία του Χίτλερ.

Αυτή η λογική χαρακτήριζε, για παράδειγμα, τους Κωνσταντινουπολίτες απέναντι στους «μπουνταλάδες» Τούρκους, αλλά σήμερα ο ελληνισμός ξεριζώθηκε από την Κωνσταντινούπολη. Η ίδια λογική χαρακτηρίζει σήμερα τους Κύπριους. «Εμείς είμαστε πιο ικανοί, επιβιώσαμε 3.000 χρόνια με όλους τους κατακτητές· και αν βρεθούμε πάλι με τους Τουρκοκύπριους θα κυριαρχήσουμε, έστω και με ταπεινωτικούς πολιτικούς όρους». Όμως απέναντι τους δεν έχουν τους Τουρκοκύπριους, αλλά τον Τουρκικό στρατό, και αυτή τη φορά η προσφυγοποίησή τους δεν θα τους φέρει απλά στη Λεμεσό, αλλά πολύ πιο μακριά, στον Πειραιά.

Οι Έλληνες δεν μπόρεσαν από την αρχαιότητα να οικοδομήσουν εθνικό κράτος, γι' αυτό και την εποχή των εθνικών κρατών περνούν ίσως τη μεγαλύτερη κρίση της ιστορίας τους. Και αυτή η γνήσια θέληση να ξεφύγουμε από τα στενά και άχαρα όρια του ελληνικού κράτους, από την επαρχιακή μιζέρια μας, είναι εκείνη που κάνει τους Έλληνες τόσο ένθερμους υποστηρικτές της ΕΟΚ. Μέσω μια φυγής προς το μέλλον, να αποφύγουμε το παρόν. Όμως η γεωπολιτική και οικονομική πραγματικότητα είναι αδήριτη. Αν εδώ στην Ελλάδα, εδώ στα Βαλκάνια δεν κερδίσουμε το δικαίωμα μας για ένταξη σε μια ευρωπαϊκή υπερεθνική Κοινότητα, δεν έχουμε καμία ελπίδα. Γιατί εδώ θα κριθεί η δυνατότητα επιβίωσης μας. **Πρέπει να υπερασπίσουμε το έθνος-κράτος μας, για να μπορέσουμε να το υπερβούμε.**

Ο παρασιτικός εκδυτικισμός και ο ενδοτισμός

Αλλά βέβαια ο μεγαλύτερος κίνδυνος προέρχεται από την ίδια την παρούσα «αφασία» της ελληνικής κοινωνίας και προπαντός των άρχουσών τάξεων. Μια κοινωνία στην οποία ο παραδοσιακός κοσμοπολιτισμός έχει μετεξελιχθεί στο υπέρτατο ιδεώδες της παρασιτο-τουριστικής και μεταπρατικής ενσωμάτωσης στη Δύση, που αποδέχεται εδώ και πάνω από δέκα χρόνια μια πολιτική αποβιομηχανοποίησης, την οποία προώθησε αρχικά το ΠΑΣΟΚ και ολοκληρώνει σήμερα ο Μητσοτάκης με τον Ανδριανόπουλο, δεν είναι δυνατό να αντισταθεί αποφασιστικά στον τούρκικο επεκτατισμό.

Σε ότι αφορά τις άρχουσες τάξεις, το γνωρίζουμε το μάθημα. Η ψευδοεθνοφοροσύνη τους ήταν το προπέτασμα της θεμελιώδους ενδοτικότητάς τους. Γνωρίζουμε την πολιτική τους στην Κατοχή και την Αντίσταση, στο Κυπριακό, και την υποταγή τους στα κελεύσματα των Αγγλοαμερικάνων. Και αυτό δεν είναι τυχαίο. Είναι δομικό στοιχείο των ελληνικών άρχουσών τάξεων και του κράτους που οικοδομούσαν. Τάξεις δεμένες με το εμπόριο, τις μεταφορές, τις διεθνείς χρηματιστικές δραστηριότητες, όχι μόνο περνούν με δυσκολία σε παραγωγικούς τομείς αλλά και δεν ταυτίζουν τη δική τους επιβίωση με οποιαδήποτε κρατική - εθνική υπόσταση. Ούτως ή άλλως επιβιώνουν, ή έχουν την αυταπάτη πως θα επιβιώσουν, σε οποιοδήποτε καθεστώς.

Αυτή η πολιτική των ελληνικών άρχουσών τάξεων ξεκίνησε από το Φανάρι και τους φαναριώτες και τους διεθνοποιημένους Έλληνες έμπορους και συνεχίζεται σήμερα με μια αστι-

ΕΛΛΗΝΑ ΘΥΜΗΣΟΥ

- ΤΑ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΑΝΑ ΤΟΥ '55 ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ
- ΤΟΝ ΑΓΓΙΛΑ ΤΟΥ '74 ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ
- ΤΗΝ ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ ΣΤΟΝ ΠΟΝΤΟ
- ΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΙΜΒΡΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΕΝΕΔΟ
- ΤΗΝ ΑΠΕΙΛΗ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ ΚΑΙ ΤΗ ΘΡΑΚΗ

ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΚΑΤΑΔΙΚΗΣ
ΤΟΥ ΨΕΥΔΟΚΡΑΤΟΥΣ
ΚΑΙ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑΣ
ΓΙΑ ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΤΩΝ
ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΙ
ΕΓΚΛΩΒΙΣΜΕΝΩΝ
ΑΔΕΛΦΩΝ ΜΑΣ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 15 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ

ΠΡΟΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΣΤΗΝ ΠΛ. ΧΗΜΕΙΟΥ
ΩΡΑ 5.30 μ.μ.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ

κή τάξη εφοπλιστών και εισαγωγών.

Δείξαμε ήδη πως η εμπορική αστική τάξη, μια τάξη μεσαζόντων μεταξύ Ανατολής και Δύσης στα πλαίσια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, δεν συνέδεσε ποτέ την τύχη της με τη δημιουργία ενός ισχυρού εθνικού κράτους, παρά μόνο μετά την ευτυχή συγκυρία των βαλκανικών πολέμων και μέχρι το 1922. Όμως τότε ήταν πλέον αργά ή σχετικά αργά.

Σήμερα αυτές οι τάξεις αρκούνται σε μια πολιτική ένταξης στην ΕΟΚ και υποταγής στους Αμερικάνους, πολιτική που αναπόφευκτα οδηγεί στην υποταγή στους τοπικούς τοποτηρητές των Αμερικάνων, τους Τούρκους.

Όμως αν ακολούθησαν μια παρόμοια πολιτική και στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής (είτε φυγή στην Αίγυπτο, είτε συνεργασία με τους Γερμανούς), υπήρξαν τότε άλλες πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις που αντιστάθηκαν. Οι δυνάμεις των λαϊκών τάξεων και της Αριστεράς ανέλαβαν αυτές την ευθύνη του εθνικού αγώνα, αποδεικνύοντας στην πράξη πως οι κυρίαρχες τάξεις στην Ελλάδα είναι ανίκανες να πράξουν κάτι τέτοιο.

Στη συνέχεια η Αριστερά ήταν η μόνη δύναμη που υποστήριζε με επιμονή τον αγώνα των Κυπρίων για αυτοδιάθεση και η ανάπτυξη του μεταπολεμικού φοιτητικού κινήματος συνδέθηκε με τις κινητοποιήσεις για την Κύπρο ενάντια στην πολιτική της κυβέρνησης Καραμανλή.

Όμως μετά το 1963-64 η πολιτική της Αριστεράς μεταβάλλεται. Ακολουθώντας την σοβιετική πολιτική, που ήθελε μια Κύπρο εκτός Ελλάδας, ώστε να μην ενταχθεί στο ΝΑΤΟ, και

ταυτόχρονα ήθελε να συντηρεί το Κυπριακό σαν μια μόνιμη πηγή αντιπαράθεσης ανάμεσα σε δύο χώρες του ΝΑΤΟ, την Ελλάδα και την Κύπρο, η ελληνική Αριστερά εγκαταλείπει σταδιακά το αίτημα της αυτοδιάθεσης. Η δικτατορία που ακολούθησε, το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου και η τουρκική εισβολή, ήρθαν να ολοκληρώσουν μια διαδικασία απαξίωσης του εθνικού ζητήματος. Μετά την μεταπολίτευση και ιδιαίτερα στην δεκαετία του '80, η Αριστερά με ένα φοβερό στρουθοκαμηλισμό αρνείται τη σημασία του εθνικού ζητήματος. Χωρίς να βλέπει πως το εθνικό αποτελεί τη βάση λαϊκών κατακτήσεων και ανάπτυξης του αντιαμερικανισμού των ίδιων των λαϊκών μαζών, παραμένει προσκολλημένη είτε σε μια παραδοσιακή πολιτική αντιιμπεριαλιστικής ρητορείας, είτε αποδέχεται μια λογική στρεβλού εκδυτικισμού.

Η παραδοσιακή αντιιμπεριαλιστική ρητορεία συνεχίζει να θεωρεί τις ΗΠΑ ως κύριο πρόβλημα της Ελλάδας, ενώ ήταν σαφές πως οι ΗΠΑ αποτελούσαν το κύριο πρόβλημά της... Σοβιετικής Ένωσης και όχι της Ελλάδας, ενώ η άμεση και απτή απειλή για τον ελληνικό λαό ερχόταν τώρα από τον στενό σύμμαχο των ΗΠΑ, τον τουρκικό επεκτατισμό. Ο τούρκικος επεκτατισμός ερμηνευόταν απλώς ως πολιτική των Αμερικάνων για να ελέγχουν και τις δύο χώρες και όχι ως αυτόνομος και αυτοτελής παράγοντας. Ταυτόχρονα η άλλη εκδοχή της Αριστεράς, η ανανεωτική, προωθούσε μια πολιτική αντίληψη που απέρριπτε ή υποβάθμιζε εξ ίσου την σημασία της τουρκικής απειλής και πόνταρε στον εκδυτικισμό της Ελλάδας αρχικά και της Τουρκίας αργότερα, ως όρο για την άρση των ανταγωνισμών.

Όπως συνέβηκε συνήθως με τις περισσότερες προτάσεις του ΚΚΕ εσωτερικού, όλοι ή σχεδόν όλοι τις έκαναν πράξη, χωρίς ποτέ να αναγνωρίσουν την πατρότητα των απόψεων τους. Ο εκδυτικισμός, μέσω της ένταξης στην ΕΟΚ και της παρασιτικής ενσωμάτωσης στη Δύση, έγινε ο στόχος όλης σχεδόν της ελληνικής κοινωνίας. Οι έλληνες μεγαλοαστοί εισήγαγαν εμπορεύματα από τη Δύση, εξαγοντας όλο και λιγότερα εμπορεύματα, πουλώντας όμως τουρισμό, μεταφορές και μετανάστες, ενώ οι έλληνες αριστεριστές και οικολόγοι σε ένα μεγάλο ποσοστό εισήγαγαν ιδέες και πρακτικές χωρίς καμιά προσπάθεια προσαρμογής στις ελληνικές συνθήκες και παραγωγής μιας εγχώριας αντίληψης για τους κοινωνικούς ανταγωνισμούς και την διαπλοκή εθνικού, κοινωνικού και οικολογικού ζητήματος σε μια χώρα των Βαλκανίων.

Το πνεύμα βρισκόταν στις Βρυξέλλες, αλλά η σάρκα, η υλική πραγματικότητα μας τοποθετούσε δίπλα στην Αλβανία, τα Σκόπια, το Κόσσοβο και την νεοοθωμανική Τουρκία. Και όσο διατηρούνταν ο χωρισμός της Ευρώπης στα δύο, όσο η Ελλάδα τοποθετούνταν στη Δύση πολιτικά, μπορούσε να βαυκαλιζέται με την ιδέα πως ήταν Δύση και οικονομικά και γεωγραφικά. Όταν όμως ο χωρισμός κατέρρευσε, ξαναβρέθηκε στην πραγματικότητα απότομα και οδυνηρά. Από όλες τις πλευρές των συνόρων μας αστάθεια, εμφύλιες συγκρούσεις, ανατροπές και πάντα η μεγάλη απειλή από τα ανατολικά, πολύ εντονότερη σήμερα. Για μερικά χρόνια οι Έλληνες ονειρεύονταν στο... Λουξεμβούργο και ξύπνησαν στο Σεράγεβο.

Η Αριστερά στις διάφορες εκδοχές της απέτυχε και στο εθνικό, ενώ οι λίγες διαφορετικές φωνές πνίγονταν ως εθνικιστικές. Τώρα πλέον δεν είναι μόνο οι άρχουσες τάξεις που έχουν προσχωρήσει στη λογική του ενδοτισμού, αλλά μια ολόκληρη κοινωνία σαγηνεύτηκε για χρόνια από τις σειρήνες ενός φτιαχτού, εισαγόμενου και ασταθούς ευδαιμονισμού.

Και η σημερινή αφύπνιση θα είναι πιο οδυνηρή για τις λαϊκές τάξεις και στρώματα. Αυτές καλούνται να πληρώσουν την κρί-

ση, αυτές θα κληθούν να πληρώσουν βαρύτερα και τα εθνικά ζητήματα και τις πιθανές νέες καταστροφές που θα έλθουν. Ας ελπίσουμε ότι έστω την ύστατη ώρα θα αντιδράσουν και θα προσπαθήσουν να αρθρώσουν έναν εναλλακτικό λόγο που ίσως να αποφύγει ή να μετριάσει μερικούς από τους κινδύνους που μας απειλούν.

Τα στοιχεία μιας εναλλακτικής πρότασης

Μια εναλλακτική αντίληψη θα μπορούσε ίσως να στηριχτεί στις ακόλουθες προτάσεις:

Α. Στην οικοδόμηση ενός διαφορετικού παραγωγικού μοντέλου, που απορρίπτει τον παρασιτισμό και προωθεί την αυτονομία και την εγχώρια παραγωγή προϊόντων και... ιδεών. Ενός διαφορετικού κοινωνικού μοντέλου που πραγματοποιεί έναν διαφορετικό εκσυγχρονισμό, που στρέφεται ενάντια στα συμφέροντα των παρασιτικών κυρίαρχων τάξεων, ανοικτά και αδιφισιβήτητα. Απαραίτητη προϋπόθεση για κάτι τέτοιο είναι μια διαφορετική ηθική και πολιτισμική αντίληψη για την σχέση με τη φύση, με τον άνθρωπο, με τους άλλους λαούς.

Μόνο μια τέτοια ανασυγκρότηση με κέντρο τις λαϊκές τάξεις θα μπορούσε να προσφέρει και τις βάσεις για μια παλλαϊκή άμυνα, και μια αυθεντική «εθνική ομοψυχία».

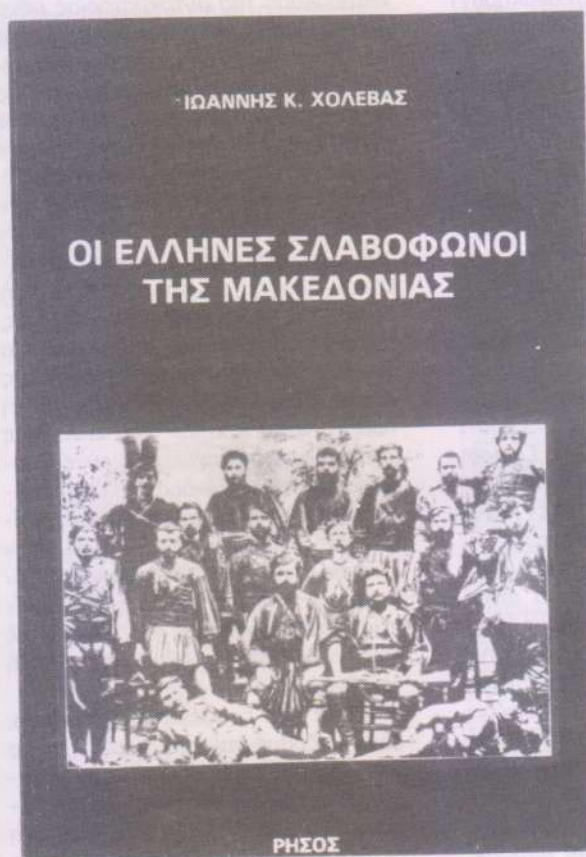
Β. Στην πρόωση μιας Ευρώπης που δεν θα είναι ένα κλαμπ των δυτικών, αλλά που θα περιλαμβάνει και τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και της Νότιας και των Βαλκανίων. Μόνο μια τέτοια διεύρυνση θα έδενε οργανικά την Ελλάδα με τον ιστορικό της χώρο.

Γ. Την δημιουργία ενός ισχυρού βαλκανικού πόλου, που θα οδηγούσε ακόμα και σε μορφές ομοσπονδποίησης, μόνου ικανού να εμποδίσει την μπακλαβαδοποίηση των βαλκανικών λαών και την μεταβολή τους σε ένα άθυρμα στα χέρια των μεγάλων δυνάμεων.

Δ. Της στρατηγικής συμμαχίας με τον Κούρδικο λαό που απειλεί τον τούρκικο υποϊμπεριαλισμό, καθώς και με όλους τους προοδευτικούς Τούρκους που αρνούνται την μεταβολή της χώρας τους σε επιθετιστή και υποσταθμό του Αμερικάνικου ιμπεριαλισμού. Και όπως φάνηκε στη διάρκεια του πολέμου του κόλπου, η πλειοψηφία των Τούρκων ήταν ενάντιο στην συμμετοχή στον πόλεμο.

Διαφορετικά, είναι βέβαιο πως θα αντιμετωπίσουμε όλο και σοβαρότερα προβλήματα και προκλήσεις και στο τέλος θα αναπτυχθούν πραγματικά σωβινιστικές και εθνικιστικές τάσεις. Γιατί αν δεν αναλαμβάνονται τα εθνικά ζητήματα από τις λαϊκές τάξεις, αργά ή γρήγορα θα αναληφθούν από κάποιους άλλους, έστω και με καταστρεπτικές συνέπειες. Αυτό είναι το δίδαγμα όσων συμβαίνουν στην Ανατολική Ευρώπη και τις άλλες βαλκανικές χώρες σήμερα. Κάτι αντίστοιχο θα συμβεί και εδώ, αν δεν υπάρξουν οι δυνάμεις που θα συνδέσουν τα κοινωνικά ζητήματα με την αντιμετώπιση της απειλής ενάντια στην εθνική μας ακεραιότητα.

9 Οκτωβρίου 1991

Τουρκολαγνεία και μισελληνισμός ένός βρεταννοῦ πανεπιστημιακοῦ

του Μιχαήλ Γ. Δανίκα

Μία από τις πλέον αξιοσημείωτες περιπτώσεις ακαδημαϊκού μισελληνισμού είναι ο καθηγητής της αισθητικής στο πανεπιστήμιο του Λονδίνου (και συγκεκριμένα στο κολλέγιο Birkbeck **Ρότζερ Σκρούτον** (Roger Scruton), υπεύθυνος επίσης της τριμηνιαίας επιθεωρήσεως «*The Salisbury Review*». Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι η παρουσίαση στο ευρύτερο αναγνωστικό κοινό αποσπασμάτων από τα γραπτά του καθηγητού Σκρούτον, ο οποίος — και εδώ είναι το περίεργο της όλης υπόθεσεως — είναι άνθρωπος βαθιάς κλασικής παιδείας. Στο παρόν άρθρο θά ασχοληθούμε και με μία ελλαδική προέκταση του φαινομένου Σκρούτον ή οποία, νομίζουμε, παρουσιάζει αρκετό ενδιαφέρον.

Δέν θά ασχοληθούμε στο παρόν άρθρο με τό γιατί ένας άνθρωπος κλασικής παιδείας διάκειται τόσο εχθρικά στην σύγχρονη Ελλάδα. Η αντίφασις αυτή αφορά τόν ίδιο τόν κ. καθηγητή. Έχουμε όμως υποχρέωση νά αποκαλύψουμε τήν πολιτική του καθηγητού Σκρούτον, ο οποίος μέσω της επιθεωρήσεως του «*The Salisbury Review*» επηρεάζει ηγετικά στελέχη και διανοούμενους του Βρεταννικού συντηρητικού πολιτικού χώρου.

Τό 1983, και συγκεκριμένα τήν 7η Ιουνίου, ο καθηγητής Σκρούτον δημοσίευσε στην έφημερίδα «*The Times*» άρθρο σχετικά με τήν ένδεχομένη επιστροφή τών άριστουργημάτων του Παρθενώνος στην Ελλάδα. Φυσικά, ο καθείς μπορεί νά λάβη θέση υπέρ ή κατά της επιστροφής τών έργων αυτών στην Ελλάδα. Καί τό δικαίωμα τουτό δέν τό άρνούμεθα στον κ. καθηγητή. Άλλά στο άρθρο του ο Σκρούτον προέβαινε σέ δηλώσεις οι οποίες είχαν καθαρά άνθελληνικές αιχμές, όπως: «*Τί είναι ή σημερινή Έλληνική δημοκρατία; Μιά εύθραυστη δημοκρατία που μεγάλωσε με ρίξεις μεταφτευμένες από τήν Εύρώπη*». «*[οι Άγγλοι] είναι οι κληρονόμοι της λογοτεχνίας, τών νόμων και τών θεσμών τών αρχαίων Άθηνών*» και άκόμη ότι «*τό νά επιστρέψου-*

με τά μάρμαρα στην Ελλάδα είναι σάν νά επιστρέψουμε λίθινους όγκους σ' αυτούς που δέν στάθηκαν φύλακες της βαθύτερης σημασίας τους». Στο ίδιο άρθρο ο καλός καθηγητής δηλώνει επίσης πώς κατά τήν εποχή της τουρκοκρατίας «*οί Έλληνες δέν υπήρχαν ως έθνος*». (Βέβαιως αυτό τό τελευταίο δέν άντέχει καν σέ κριτική: ο κ. καθηγητής θάπρεπε νά γνωρίζει ότι προϋπόθεση εθνικοαπελευθερωτικού άγώνος είναι ή ύπαρξις εθνικής συνειδήσεως. Έκτός και άν συγγεί τήν εθνική συνείδηση με τήν κρατική ύπόσταση...)

Άλλ' εκεί που εφθασε σέ δυσθεώρητα ύψη μισελληνισμού και τουρκοφιλίας, είναι στο άρθρο του «*Οι Τούρκοι της Κύπρου*» που δημοσιεύθηκε και πάλι στην έφημερίδα «*The Times*» στις 22/11/83, λίγο μετά τήν ανακήρυξη του ψευδοκράτους του Ντεκτάς². Δείγματα γραφής του κ. καθηγητού: «*Εάν δέν είχαν επέμβη οι Βρεταννοί για νά ένασωματώσουν τήν νήσο [Κύπρο] σέ μία άλλη αυτοκρατορία [δηλ. τήν Βρεταννική αυτοκρατορία], οι Τουρκοκύπριοι θά είχαν έξοντωθή όπωσ και οι Τουρκοκρήτες, κανείς από τούς οποίους δέν γλύτωσε από τόν ένθουσιασμό τών Έλληνοφώνων συμπατριωτών τους*». «*είναι γεγονός άναντίρρητο πώς στο μυαλό πολλών Έλληνοκυπρίων «ένωσις» σήμαινε επίσης τό διώξιμο του Τούρκου «ξένου»*». «*[δέν ύπάρχει λόγος που νά ύπαγορεύει] ότι τά εδάφη που αναφέρονται από τόν Όμηρο θάπρεπε [και σήμερα] νά κυβερνώνται από τήν Άθήνα*». Σ' όλο δέν τό έν λόγω κείμενό του, ο Σκρούτον αναφέρεται στην «*τουρκική επέμβαση*» του 1974. Τό κείμενο του κ. καθηγητού είναι άπαράδεκτο, τόσο διότι δικαιώνει τήν εισβολή τών Τούρκων στην μεγαλόνησο, αλλά και διότι παραχαράσσει ιστορικά γεγονότα, ειδικά εκείνα τά σχετιζόμενα με τούς Τουρκοκρήτες και τόν εθνικοαπελευθερωτικό άγώνα της ΕΟΚΑ της περιόδου 1955-59.

Σέ πρόσφατο βιβλίο του³ και στο άρθρο του «*In defence of the nation*»

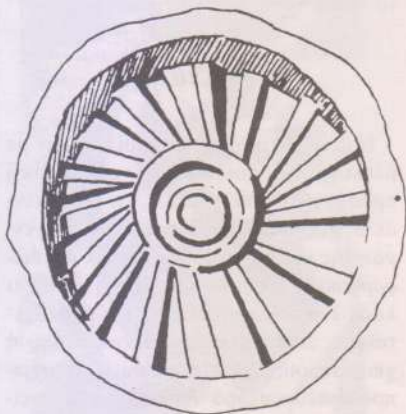
(σ.σ. 299 - 328), ο καθηγητής Σκρούτον όμολογουμένως υπερβαίνει τόν ίδιο του τόν έαυτό. Άναφερόμενος στην κατάρρευση της Όθωμανικής αυτοκρατορίας, μς λέει τά εξής: «*Μέ τήν κατάρρευση της αυτοκρατορίας μόνο δύο τμήματά της έδειξαν διατεθειμένα νά κυβερνηθούν με τό πνεύμα του νόμου και νά άναδείξουν δημοκρατικούς θεσμούς: ή Τουρκία και ο Λίβανος*!». Νά άγνοή άραγε ο κ. καθηγητής ότι τήν σύγχρονη Τουρκία τήν κυβέρνησε μέ σιδερένια πειθαρχία ο Κεμάλ ως τόν θάνατό του; Νά άγνοή ο κ. Σκρούτον ότι στην «*δημοκρατική*» Τουρκία έξοντώθηκαν Έλληνες και Κοϋρδοι; Νά άγνοή άραγε ο κ. καθηγητής πώς ο στρατός επενέβη τρεις φορές, στα τελευταία 30 χρόνια, στην πολιτική ζωή της χώρας αυτής; Νά άγνοή ο κ. Σκρούτον ότι ή τωρινή «*δημοκρατία*» της Τουρκίας καταγγέλεται συνεχώς σέ διεθνείς οργανισμούς; Νά είναι άραγε ή τουρκοφιλία του καθηγητού άποτέλεσμα άγνοίας, από πλευράς του, στοιχειωδών ιστορικών γνώσεων, νά ναι ίσως άποτέλεσμα συνειδητής του επίλογής ή μήπως συνέπεια κάποιας συναλλαγής (έξ ίσου συνειδητής); Άβυσσος ή ψυχή του ανθρώπου...

Μέ τά όσα αναφέρθηκαν άνωτέρω, δέν νομίζουμε ότι μένει άμφιβολία πώς ο καθηγητής Σκρούτον διάκειται έξαιρετικά δυσμενώς στα ελληνικά συμφέροντα. Έτσι με έκπληξη αλλά και θλίψη διαπιστώνουμε ότι ελληνική πολιτική

επιθεώρηση, ή μηνιαία «Πολιτική Έποπτεία», διαφήμιση την φιλότουρκη επιθεώρηση του κ. καθηγητού «The Salisbury Review» σε δύο τουλάχιστον τεύχη της, στο τεύχος 134 (Μαΐου 1988, σ. 33) και στο τεύχος 144 (Απριλίου 1989, σ. 13). Καί όλη αυτή ή διαφήμιση (από πλευράς τής «Πολιτικής Έποπτείας») του κ. καθηγητού στο τεύχος της του Μαρτίου 1988 είχε δημοσιεύσει τό φιλοτουρκικότατο άρθρο μιάς διεθνώς άγνωστης, της Lady Maitland, μέ τίτλο «President Denktash». Άπροσεξία καί άνευθυνότητα τής «Πολιτικής Έποπτείας» για ένα τόσο σοβαρό θέμα; Όπως καί νάχη τό θέμα, τό σφάλμα τής ελληνικής τούτης επιθεωρήσεως είναι μέγα. Καί δέν νομίζουμε ότι διαθέτουμε τήν πολυτέλεια, αυτές τις κρισιμότατες για τό έθνος μας στιγμές, τέτοιων αποπημάτων.

Σημειώσεις

1. 7de Roger Scruton, «Our concrete case for keeping the marbles», The Times, 7/6/83. Τό άνωτέρω άρθρο δημοσιεύθηκε κατόπιν καί στό βιβλίο του Roger Scruton, «Untimely Tracts». Τις ίδιες ιδέες εξέφρασαν καί στό άρθρο του «Who owns art?» στό πρόσφατο βιβλίο του «The philosopher on Dover Beach», σσ. 162-165, έκδ. Carcanet, 1990.
2. 7de Roger Scruton, «The Turks of Cyprus», The Times, 22/11/83. Τό άρθρο άναδημοσιεύθηκε στό βιβλίο του κ. καθηγητού «Untimely Tracts».
3. 7de Roger Scruton, «The philosopher on Dover beach», σσ. 299-328. Τό σχόλιο σχετικά μέ τήν κατάρρευση τής Όθωμανικής αυτοκρατορίας καί τήν «δημοκρατική» Τουρκία εύρίσκεται στήν σελίδα 325.

Τουρκία και Ευρώπη

«Η Τουρκία θα πρέπει να προσβλέπει στη μογγολική της κληρονομιά»

Αυτός είναι ο τίτλος του άρθρου του Πίτερ Μίλαρ στην εφημερίδα «The European».

Στο άρθρο αυτό, που σηματοδοτεί μια διαφορετική άποψη για την αντιμετώπιση της Τουρκίας, ο αρθρογράφος επισημαίνει το γεγονός ότι οι Ευρωπαίοι ξεχνούν ότι η πραγματική πατρίδα των Τούρκων είναι η Κεντρική Ασία και οι ίδιοι είναι φορείς του πνεύματος του Τζεγκίς Χαν.

Δημοσιεύουμε αποσπάσματα αυτού του άρθρου:

«Την τελευταία φορά που δώσαμε ιδιαίτερη προσοχή στους έμμεσους απογόνους των μισθοφόρων του μογγόλου αυτοκράτορα στον 16ο αιώνα ήταν όταν, με την ανασύστασή τους ως αυτοκρατορίας των οθωμανών Τούρκων, ήλθαν ανησυχητικά πλησίον των θυρών της Βιέννης. Τότε είχαμε σχεδόν λησμονήσει από πού είχαν έλθει αρχικώς. Οι Τούρκοι ήταν μουσουλμανικό έθνος, με τη βάση τους στη Μέση Ανατολή, συχνά συγχεόμενοι από τη Χριστιανοσύνη με τους ομοθρήσκους τους, τους άραβες μουσουλμάνους. Το να αποκαλέσει κανείς έναν Τούρκο «Άραβας» αποτελεί μέχρι σήμερα μια θανάσιμη προσβολή»...

«Η Τουρκία στην Ευρώπη οδηγήθηκε σε μια τελική παρακμή σχεδόν άμέσως μετά αφού έφθασε στο απόγειό της. Και από τα μέσα του 19ου αιώνα αποκαλούσαμε το οθωμανικό έθνος ως «τον ασθενή της Ευρώπης». Ήταν μια ασθένεια που μας επηρέαζε μόνο διότι βλέπαμε τους ρώσους ανταγωνιστές μας στην Ανατολή πρόθυμους να παίξουν τον ρόλο του άρπαγα.

Αλλά η Τουρκία στην πραγματικότητα ποτέ δεν είχε δεσμούς με την «Ευρώπη». Παρά τις ένθερμες ικεσίες των σημερινών ηγετών της να ληφθούν υπόψη για συμμετοχή στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, γνωρίζουν ότι οι δεσμοί τους μαζί μας υπήρξαν απλώς ένα τυχαίο γεγονός της νομαδικής στρατιωτικής ιστορίας»...

«Οι περισσότεροι πολίτες της σημερινής ΕΟΚ, με την εξαίρεση των Ελλήνων, έχουν λησμονήσει, ή δεν ενδιαφέρονται, ότι οι Τούρκοι έβγαλαν την ιστορική Μικρά Ασία έξω από τον κόσμο της κλασικής κουλτούρας (που ακόμη και σήμερα αναγνωρίζουμε ως τον πρόγονο του πολιτισμού μας) και την κατέστησαν γέφυρα με την καθαυτό Ασία.

Οι ανάγκες του Τζεγκίς Χάν για σκληρούς μισθοφόρους ήσαν που έβγαλαν τους Τούρκους από την αρχαία τους πατρίδα στην Κεντρική Ασία μέχρι τις ακτές της Μεσογείου. Ήσαν άνδρες που είχαν σκληραγωγηθεί από τη ζωή στο εχθρικό κλίμα των χερσότοπων όπου η Κίνα συναντάται με τη Σιβηρία. Το Βυζάντιο θα πρέπει να τους είχε φανεί ως παράδεισος»...

... «Η ιστορία της Τουρκίας αυτόν τον αιώνα, από τη δημοκρατία του Κεμάλ Ατατούρκ και μετέπειτα, υπήρξε μια προσπάθεια προσαρμογής με την Ευρώπη. Τόσο οι νικητές όσο και οι ηττημένοι στις τελευταίες εκλογές είναι κληρονόμοι αυτής της παράδοσης»...

«Η σκληρή αλήθεια για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα είναι ότι προσβλέπει σε μια εθνο-γεωγραφική ενότητα, και οι Τούρκοι δεν εκπληρώνουν ούτε τη μία ούτε την άλλη προϋπόθεση»...

«Ίσως προτιμούμε να διατηρήσουμε την Τουρκία εναρμονισμένη με τη Δύση, αλλά δεν κάνουμε τίποτα γι' αυτό. Εν τω μεταξύ, οι αρνητικές δυνάμεις προς ανατολάς αλλάζουν το παιχνίδι. Η αναγέννηση ενός αισθήματος ταυτότητας που να συνδέει τους τουρκογενείς λαούς εμφανίζεται ταχέως ως αναπόφευκτη. Η σπασμένη αλυσίδα που άφησαν οι ορδές των Μογγόλων ενδέχεται να ξανακάνει την εμφάνισή της ως περιφερειακό μπλοκ, ως ενδιάμεση ζώνη μεταξύ Ρωσίας και Κίνας, μεταξύ Ευρώπης και Ισλάμ. Δεν θα είναι κάτι τό ιδανικό, αλλά, ελλείψει καλύτερων ιδεών, ασφαλώς θα μπορούσε να είναι και χειρότερο».

ΤΙ ΜΑΣ ΧΩΡΙΖΕΙ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

του Μανόλη

Δεληγιαννάκη-Χυτήρογλου

Ο επεκτατισμός της Τουρκίας απέναντι στους Έλληνες (και όχι μόνο), ήδη πριν από τη δημιουργία του Τουρκικού κράτους, είναι ένα γεγονός το οποίο σημάδεψε αφ' ενός τη ζωή των εντός του Ελλαδικού και του κολοβωμένου Κυπριακού κράτους κατοικούντων Ελλήνων, αφ' ετέρου το θάνατο ή το βίαιο εκτουρκισμό των υπολοίπων.

Η από τόσα χρόνια αντιπαλότητα μεταξύ των δύο λαών έχει οδηγήσει σε μια αμοιβαία αντιπάθεια, ενώ διάφορες ερμηνείες δίνονται προς κατανόησή της. Με κάποιες από αυτές, που την εντοπίζουν στο διαφορετικό αίμα, πολιτισμό, θρησκεία των δύο λαών, θα ασχοληθεί το παρόν κείμενο. Φιλοδοξία του είναι να ανοίξει ένα διάλογο πάνω στα αίτια του Τουρκικού επεκτατισμού και όχι να κλείσει ένα τόσο σοβαρό και παραμελημένο θέμα. Ας κάνουμε όμως προηγουμένως δύο επισημάνσεις:

α) Οι Τούρκοι είναι λαός αλταϊκός. Οι Τούρκοι κατάγονται από τα υψίπεδα των Αλταϊών ορέων της Ασίας. Ξεκίνησαν από κει και έφτασαν στη Μ. Ασία κατά κύματα, με τελευταίους τους Οθωμανούς. Η εθνολογία τους εξετάζει μαζί με τους Ουραλικούς λαούς σε μια ευρύτετη εθνολογική ομάδα. Άμεσοι συγγενείς τους είναι οι Τάταροι, οι Αζέροι, οι Ουζμπέκοι, ενώ πιο μακρινοί οι Μογγόλοι κι ακόμα μακρινότεροι οι Εσθονοί, οι Φινλανδοί και οι Ούγγροι.

Τα τουρκικά ανήκουν στις συγκολλητικές γλώσσες, χαρακτηριστικό των οποίων είναι ότι οι διάφοροι γραμματικοί τύποι δείχνονται, όχι με αλλαγή της κατάληξης, αλλά με ιδιαίτερες καταλήξεις που προστίθενται, συγκολλούνται ή μία στην άλλη. Έτσι «σπίτι» θα πει EV, σπίτι EVLER, σπίτι μου EVLERIM και στα σπίτια μου EVLERIMDE.

β) Η σημερινή πληθυσμιακή σύνθεση του τουρκικού κράτους είναι εντυπωσιακά ανομοιογενής. Γιατί δεν είναι μόνο οι Κούρδοι, Αρμένιοι, Ασσύριοι, Χαλδαίοι, Έλληνες, Λαζοί και πάνω από 20 άλλοι λαοί, που συχνά πυκνά και οι ίδιοι οι Τούρκοι ημιπίσημα αναγνωρίζουν. Οι κάτοικοι της Τουρκίας που θεωρούν τους εαυτούς τους Τούρκους, είναι σε πολύ μεγάλο ποσοστό

άνθρωποι που ανήκουν σε άλλες φυλές, έχουν όμως σήμερα εθνική συνείδηση τουρκική. Αιώνες εξισλαμισμών και εκτουρκισμών οδήγησαν στο φαινόμενο, να δηλώνουν Τούρκοι άνθρωποι με διαφορετική εθνική προέλευση. Προσχωρήσαντες στο κυρίαρχο έθνος της αυτοκρατορίας με την ελπίδα μιας καλύτερης ζωής, θύματα του παιδομαζώματος, κρυπτοχριστιανοί που σιγά σιγά ξεχάσανε τη μυστική λατρεία και συνείδησή τους, εγκλωβισμένοι εξισλαμισθέντες κατά τις ανταλλαγές, θεωρούνται σήμερα Τούρκοι. Κάποιοι διατηρούν ακόμα τη συνείδηση της παλιάς τους ταυτότητας. Όμως γι' αυτούς τους αγνοούμενους δε μιλεί κανένας.

Ο «βάρβαρος ασιάτης»

Μια θεώρηση των Τούρκων είναι αυτή του *αιμοδιψή Ασιάτη*, στον οποίο αντιπαραβάλλεται ο *πολιτισμένος — και πατέρας του πολιτισμού — Έλληνας*, δίνοντας έτσι στην αντιπαράθεση ένα χαρακτηρισμό πάλης της *εγνεούς Δύσης* με την *άξεστη Ανατολή*, του καλού με το κακό. Ευτυχώς, εξαιτίας του προφανούς ρατσισμού της, αυτήν την άποψη εσστερνίζονται ελάχιστα, ενώ αποτελεί τον άξονα προσέγγισης του ζητήματος από πλευράς παραδοσιακών αντιλήψεων. Χρειάζεται όμως να σταθούμε εδώ, όχι για να αντικρούσουμε την άποψη που θέλει τον Τούρκο απολίτιστο Ασιάτη, αλλά:

α) Για να επισημάνουμε ότι οι Ασιάτες είναι βαθύτατα πολιτισμένοι. Οι Πέρσες, οι Ινδοί, οι Άραβες, είναι παραδείγματα λαών που δημιούργησαν σπουδαίο πολιτισμό. Το ότι οι Τούρκοι δε δημιούργησαν κάποιο ανάλογο πολιτισμό, αλλά κυρίως δανείστηκαν από τους Πέρσες και τους Άραβες, δε σημαίνει βέβαια ότι δεν έχουν το δικαίωμα να συμμετάσχουν σ' αυτούς. Απλά δεν έχουν δικαίωμα να τους σφετερίζονται. Οι πολιτισμοί είναι κτήμα όλων των λαών, ανεξάρτητα ποιοί τους δημιουργούν.

β) Για να απορρίψουμε την Ευρωπαϊκή φύση των Ελλήνων. Οι Έλληνες είναι πριν απ' όλα Έλληνες. Σύνορο

ανάμεσα σε ανατολή και δύση, που στην ακμή του αγκαλιάζει μεγάλες περιοχές και των δύο πλευρών, ενώ στην πτώση του απομένει μια γραμμή ανάμεσά τους. Οι Έλληνες είναι πιο κοντά στην Ανατολή παρά στη Δύση, πιο κοντά στην Ασία παρά στην Ευρώπη. Η θρησκεία τους είναι πιο κοντά στα δερβίςικά τάγματα, τα οποία άλλωστε επηρέασε, παρά στην Ιερά Εξέταση. Η μουσική τους είναι ανατολική, κομμάτι μιας τεράστιας παράδοσης που φτάνει μέχρι το Γάγγη, που δεν κατάργησε το τριημίτιο και δεν σκλαβώθηκε στο πιάνο. Που επηρέασε και επηρεάστηκε από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα μέσα από το πάρε δώσε με τους γειτονικούς λαούς. Παράδοσης που έχει παιδιά της τους εκκλησιαστικούς ύμνους και τις ωδές των δερβίσηδων, το Ραβί Σανκάρ και το Βασίλη Σαλέα, τα ποιντικά τραγούδια και τα ταξίμια του σαζιού. Τα γλέντια μας είναι δεμένα με την έκσταση του χορού και όχι με τις ασφυκτικές καρέκλες των αιθουσών συναυλιών. Πολλοί νεοέλληνες βέβαια προσπαθούν να αποβάλουν τη φύση τους, να την αντικαταστήσουν με μια ευρωπαϊκή τέτοια. Σ' αυτούς τους νεοέλληνες απαντώνται και όλα τα δυτικά προτερήματα, όπως ο τεχνοκρατισμός, ο ατομισμός, η αλαζονεία η απέχθεια προς τους επαρχιώτες κ.λπ. Τους ευχόμαστε καλά μυαλά και τους αφιερώνουμε το τραγούδι «*Έλληνες είμαι Ανατολίτης, γέννημα θρέμμα της Αφροδίτης, παιδί του έρωτα και της αγάπης, τη μέρα άγιος τη νύχτα ανάρτης*» (Αγγελόπουλος).

Ο «Αλταίος»

Μια άλλη άποψη, απορρίπτει μεν με βδελυγμία οποιαδήποτε ρατσιστική προσέγγιση του θέματος, το τοποθετεί δε ως πρόβλημα μη δυνατότητας συνεννόησης και συνύπαρξης μεταξύ δύο διαφορετικών κόσμων. Οι Έλληνες είναι λαός Ινδοευρωπαϊκός, οι Τούρκοι Αλταϊκός. Δεν τίθεται θέμα καλύτερου ή χειρότερου, τίθεται θέμα όμως ότι αντιπροσωπεύουν δύο διαφορετικές αντιλήψεις, στάση ζωής, φιλοσοφία κ.λπ., οπότε δε μπορούν να συνυπάρξουν. Δεν

έχουν θέση οι Τούρκοι στην ΕΟΚ γι' αυτό το λόγο. Σα να λέμε, τα εγκλήματα που έχουν διαπράξει οι Τούρκοι δε θα τα διέπραττε κάποιος Ινδοευρωπαϊκός λαός. Από την άλλη, οι Γερμανοί, πέρα από τη δική τους γενοκτονία των Εβραίων και των Τσιγγάνων, θεωρούνται εμπνευστές των γενοκτονιών των Αρμενίων και των Ποντίων. Οι επίσης Ινδοευρωπαίοι Ισπανοί εξαφάνισαν λαούς και πολιτισμούς της Αμερικής με αδιανόητη σκληρότητα και με επίκληση της σωτηρίας των σφαγιαζομένων.

Οι λαοί όμως δε συνάπτουν σχέσεις μεταξύ τους με βάση κάποια πιστοποιητικά καθαρότητας. Οι Ουράλιοι Εσθονοί συνεννοήθηκαν μια χαρά με τους Ινδοευρωπαίους Λεττονούς και Λιθουανούς απέναντι στους επίσης Ινδοευρωπαίους Ρώσους.

Εξ άλλου, από τους σημερινούς Τούρκους δεν έχουν όλοι Αλταϊκή καταγωγή. Και δε μας τιμά να χαρίζουμε στους Τούρκους λαούς, που η ανάγκη και η βία τους έσπρωξαν να γίνουν τέτοιοι.

Η άποψη που αποδίδει την αντιπαλότητα Ελλήνων και Τούρκων στη διαφορετική εθνολογική προέλευσή τους, όσο ουδέτερα και «επιστημονικά» κι αν γίνεται, είναι επικίνδυνη από τρεις πλευρές: Γιατί διακατέχεται από ένα υπερπόντα ρατσισμό, γιατί αποτυγχάνει να ανιχνεύσει την πηγή των προβλημάτων ανάμεσα στους δύο λαούς, και γιατί παραγνωρίζει το γεγονός της μη τουρκικής καταγωγής πολλών Τούρκων.

Ο μουσουλμάνος

Η θέση των δύο διαφορετικών και ασυμβάτων κόσμων επανέρχεται και από τη θεώρηση της αντιπαλότητας υπό το πρίσμα της θρησκείας. Το γεγονός όμως των φιλικών σχέσεων Ελλήνων με Κούρδους και Άραβες στερεί από την άποψη αυτή οποιαδήποτε επίφαση πειστικότητας.

Τελικά, ποιός;

Η αναζήτηση των αιτίων της τουρκικής επιθετικότητας σε χώρους όπως η καταγωγή, η θρησκεία, ο πολιτισμός, δεν μπορεί να αποδόσει ευρήματα. Ούτε άλλωστε χρειάζεται να δημιουργούμε θεωρίες για να εξηγήσουμε τον τουρκικό επεκτατισμό. Υπεύθυνη για τον τουρκικό επεκτατισμό είναι η ιδεολογία του τουρκικού κράτους και όχι οι Τούρκοι σα λαός.

Αυτό βέβαια δεν τους εξαγνίζει ούτε τους καθιστά άμοιρους ευθυνών. Ένα πολύ μεγάλο τμήμα του τουρκικού λαού έχει ενστερνιστεί την επεκτατική και ρατσιστική ιδεολογία και πολιτική του κράτους των. Όμως δεν ήταν πάντα έτσι. Στα πλαίσια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας υπήρχε η δυνατότητα ανάπτυξης της ιδιαιτερότητας των διαφόρων κοινοτήτων, αυτό άλλωστε επέτρεψε στους Έλληνες και τους Αρμένιους να κυριαρχήσουν στην οικονομία της. Μόνο αφού αφυπνίζονται εθνικά οι

Τούρκοι κάτω από τη νεοτουρκική ιδεολογία αρχίζουν οι συστηματικές καταπίεσεις των άλλων εθνοτήτων και οι γενοκτονίες. Και ο Τουρκικός λαός, στο βαθμό που έχει δεχτεί, ή έστω ανεχθεί, αυτή την πολιτική, είναι υπόλογος απέναντι στην ανθρωπότητα, απέναντι στους λαούς που καταπίεσε και καταπιέζει, απέναντι στον εαυτό του τον ίδιο. Ο τουρκικός λαός οφείλει να αναλάβει τις ευθύνες του, να αναγνωρίσει τα σφάλματά του και να μην τα επαναλάβει στο μέλλον. Οφείλει να αποχωρήσει από περιοχές, να αποζημιώσει θιγμένους, να άρει όλους τους περιορισμούς στην ελεύθερη έκφραση και ανάπτυξη των λαών που σήμερα καταπιέζει.

Σε μια τέτοια περίπτωση, οι Τούρκοι θα μπορούσαν να συνυπάρξουν με τους γειτονικούς τους λαούς χωρίς να αντιμετωπίζουν την επιφυλακτικότητα που σήμερα υπάρχει. Έχοντας μετανιώσει για τα εγκλήματά τους και έχοντας πληρώσει γι' αυτά, θα έχουν τη δυνατότητα να ξαναχτίσουν τις σχέσεις τους με τους γείτονές τους στη βάση του αλληλοσεβασμού. Τότε μόνο θάνα κι οι ίδιοι πραγματικά ελεύθεροι, γιατί ένας λαός που καταπιέζει άλλους δεν μπορεί να είναι ελεύθερος. Και τότε τα σύνορα πολύ εύκολα θα ατονήσουν, κι εμείς θα μπορούμε να ταξιδεύουμε όποτε θέλουμε στην Αθήνα, από τη Μικρασιατική πατρίδα όπου θα έχουμε επιστρέψει.

πραΐξη

Εναλλακτικό Βιβλιοπωλείο

«ΠΡΑΞΗ»

Αρμενοπούλου 24 τηλ. 202-349
Ροτόντα, (στον πεζόδρομο)

— Λογοτεχνία, Θεωρία, Ιστορία, Οικολογία, Εθνικά θέματα,

Παιδαγωγικά

— Περιοδικά (και παλιά τεύχη)

ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΑ ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΜΕΡΟΣ Β'

του Άχ. Γ. Λαζάρου*

Η πλαστογράφηση της ιστορίας της Κύπρου

Τά Έλληνόπουλα δέν διδάσκονται τίποτε γιά τήν Κύπρο, ώστε και πτυχιούχοι του 'Ιστορικού Τμήματος Πανεπιστημίου και συνάμα σπουδαστές Σχολών Ξεναγών νά άμφισβητούν τήν έλληνικότητά της. Άλλά τά Τουρκόπουλα και στό μάθημα της Κοινωνιολογίας ένστερνίζονται τέλεια τήν τουρκική πλαστογράφηση της ιστορίας της Κύπρου. Στήν Ε' τάξη του Δημοτικού μαθαίνουν άπαλά-άπαλά σέ σύντομο κεφάλαιο, έπιγραφόμενο 'Η Κύπρος, τά ακόλουθα:

« Η Κύπρος ποτέ δέ βρέθηκε κάτω από τήν κυριαρχία της Ελλάδος. Καταλήφθηκε τό 1571 από τους Τούρκους και τό 1878 παραχωρήθηκε προσωρινά στήν Άγγλία. Τό 1925 συμπεριλήφθηκε στήν ομάδα των άποικιών της Άγγλιας. Τότε δόθηκαν άδειες παραμονής στους μετανάστες από τήν Ελλάδα, ενώ καταπιέζονταν οι Τούρκοι κάτοικοι του νησιού. Έξαιτίας της κατάστασης αυτής πολλοί από τους Τουρκοκύπριους έπαναπατρίστηκαν και έτσι μέ τόν καιρό αύξήθηκαν οι Ρωμιοί, ενώ οι Τούρκοι λιγόστεψαν. Σήμερα οι Τούρκοι άνέρχονται στό 1/5 του πληθυσμού της Κύπρου (650.000) (sic).

Τό 1960, μετά από συμφωνία άνάμεσα στήν Τουρκία, Άγγλία και Ελλάδα, ιδρύθηκε ή Κυπριακή Δημοκρατία. Άποφασίστηκε νά συμμετάσχουν στή διοίκηση και οι Τούρκοι και οι Ρωμιοί άνάλογα μέ τόν πληθυσμό τους. Οι Ρωμιοί όμως άγνόησαν τή συμφωνία αυτή και άπομάκρυναν τους Τούρκους από τίς δουλειές τους. Στο διάστημα αυτό σημειώθηκαν αίματηρές μάχες, ενώ τουρκικά χωριά δέχτηκαν τήν ένοπλη επίθεση των Ρωμιών. Οι συνομιλίες, πού μεσολάβησαν μέ σκοπό νά άποκατασταθεί ή τάξη, κράτησαν πολύ καιρό, χωρίς κανένα άποτέλεσμα. Τό 1974 οι Ρωμιοί καθοδηγούμενοι από τους Έλληνες αξιωματικούς, έπαναστάτησαν και άφού άνέτρεψαν τόν Πρόεδρό τους, θέλησαν νά επιτύχουν τήν ένωση μέ τήν Ελλάδα. Τότε ό τουρκικός στρατός κατέλαβε δικαίως τό

1/3 της Κύπρου, τό όποιο και έξακολουθεί νά έλέγχει»²³.

Τά Τουρκόπουλα δέν ξεχνούν τήν Κύπρο! Διότι και στήν Α' τάξη Γυμνασίου και πάλι στό μάθημα της Κοινωνιολογίας μαθαίνουν τήν έξωραϊσμένη τουρκική προπαγάνδα μέ εύληπτο και εύσύνοπτο κεφάλαιο, έπιγραφόμενο: 'Ένα νησί μπροστά στά λιμάνια της Μεσογείου.

« Η Κύπρος, ποτέ στήν ιστορία δέν έγινε ελληνική, ωστόσο, ή Ελλάδα επιδιώκει νά τήν καταλάβει σέ πολύ σύντομο χρονικό διάστημα. Τό έρεισμά της είναι ότι υπάρχουν στό νησί 420.000 Ρωμιοί. Τό μεγαλύτερο όμωσ ποσοστό των Ρωμιών αυτών δέν είναι αυτόχθονες, αλλά εγκαταστάθηκαν εκεί, όταν κατείχαν τό νησί οι Άγγλοι. Σχετικά μέ τους πρώτους κατοίκους της Κύπρου, πού λέγεται ότι ήταν Ρωμιοί, είναι γνωστό πώς πήραν τό όνομα αυτό, επειδή δέχτηκαν τό χριστιανισμό και τήν όρθοδοξία.

Ο σκοπός της Ελλάδος, πού κρατιέται μυστικός, είναι πολύ διαφορετικός. Έκατοντάδες νησιά σκορπισμένα στό Αιγαίο χαρίστηκαν σ' αυτήν. Σέ περίπτωση πού θά έκρηγι πόλεμος, θά άποκλειστούν τά

λιμάνια μας αλλά και τά στενά των Δαρδανελλίων. Η Ελλάδα αναζητεί τους τρόπους μεταβολής του Αιγαίου σέ ελληνική λίμνη. Έλπίζει μέ τήν κατάληψη της Κύπρου νά άποκλείσει και τά λιμάνια μας στή Μεσόγειο. Έτσι ή Τουρκία θά βρίσκεται μέσα στά πλοκάμια της και θά έχει διακοπή κάθε έπαφή μέ τόν έξω κόσμο. Τά όνειρα της Ελλάδος δέ σταματούν εδώ. Θά καταληφθεί ή άνίσχυρη Τουρκία και θά ιδρυθεί ή «Μεγάλη Ελλάδα».

Η Κύπρος λοιπόν βρίσκεται σέ αξιόλογη θέση όχι μόνο από τήν άποψη της διαβίωσης και υπεράσπισης της ζωής, της περιουσίας και της τιμής των 120.000 Τούρκων, αλλά συγχρόνως και από τήν άποψη της ασφάλειας της Τουρκίας. Άέν πρέπει νά λησμονηθεί ότι ή Κύπρος έμεινε κάτω από τήν κυριαρχία των Τούρκων εκατοντάδες χρόνια (1571-1878). Η Ελλάδα επιδιώκει νά γίνει κυριαρχος της Κύπρου, ενώ προηγουμένως δέν είχε καμιά σχέση. Έμφανίζεται ως κληρονόμος της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, ξεχνάει όμως ότι θά ήταν δυνατό νά ζητήσουμε κι έμεις όλόκληρη τήν Ελλάδα σαν πραγματικοί κληρονόμοι της 'Οθωμανικής αυτοκρατορίας»²⁴.

Η φιλευσπλαχνία του Μωάμεθ Β΄!

Τά Τουρκόπουλα διδάσκονται επίσης την ευτέλεια και βαρβαρότητα των Έλλήνων, συνάμα δέ την ανωτερότητα των Τούρκων. Κατά τά τουρκικά βιβλία από τό 1821 είναι ανέλετοι και ανανδροί οι Έλληνες, αφού δέν όρρωδούν νά σκοτώνουν και παιδιά: «Οί Έλληνες έχουν αποδείξει από τότε ότι είναι ίκανοί νά σκοτώνουν χωρίς όικτο τά μωρά μέσα στην κούνια τους»²⁵. Γιά τήν καταστροφή τής Χίου, τήν όποία απέικόνισε ό Γάλλος Φερδινάνδος-Βίκτωρ-Ευγένιος Ντελακρουά, δέν γίνεται διόλου λόγος. Αντίθετα διδάσκεται ή φιλευσπλαχνία του Μωάμεθ Β΄ κατά τήν άλωση τής Κωνσταντινουπόλεως: «Ο Μωάμεθ Β΄ παρουσίασε τά πιο τρανταχτά παραδείγματα του ανθρωπισμού του τουρκικού έθνους. Επέτρεψε στους κατοίκους τής πόλης νά συνεχίσουν τίς εργασίες τους όπως πριν και σεβάστηκε τή θρησκεία τους, τά ήθη και τά έθιμά τους»²⁶. Άλλά οί ιστορικές πηγές διαψεύδουν τά τουρκικά σχολικά βιβλία. Ο Ίωσήφ Βρυνένιος γράφει τά εξής: «Καί Κωνσταντίνος μέν έπεσεν επί τής μάχης ό Παλαιολόγος μετά των περι αυτών άγωνιζόμενος· τών δέ λαμπρότητι γένους διαφερόντων μονοουχι πάντες οί μέν άνήρηνται, οί δέ ζωγηθήντες διεπράθησαν, οί δέ εις δουλείαν άπήχθησαν. Καί τών άλλων δέ πολιτών τό πλείστον μέρος μαχίρας έργον έγένετο· ει τι δέ και υπελείφθη κατάλειμμα, οί μέν εις άλλοτρια διεσπίασθησαν χώρας φυγή χρησάμενοι, οί δέ τήδε κακέισε περιήχθησαν δοριάλωτοι· πάσα δέ κτήσις και περιουσία πάσα υπό Τούρκους δεσπόταις μετέπεσε. Καί ναοί μέν ιεροί προντέθησαν εις διαρπαγήν, οίκοι δέ λαμπροί και περιφανείς υπέστησαν γύνωσιν και ή Πόλις ήρήμωται και σχεδόν ήφάνισται. Καίτοι δέ θρησκευέν τά πάτρια Γρακοίς έπετράπη, άλλ' ή του διδάσκειν τόν λαόν έλευθερία αυτοίς κεκόλασται...»²⁷. Έξ άλλου κατά τήν Έκθεσιν Χρονικήν: «οίκοι ούσης τής Πόλεως [ό Μωάμεθ Β΄] ώρισεν όπως φέρωσι σεργούνιδες· έφερον γάρ εκ τε Μηδείας και των χωρίων αυτης· υπέκυψαν γάρ άπαντα, ή Μήδεια, ή Άγαθόπολις, ή Μεσημβρία. Καί άφαντες πληθος άνδρων τε και γυναικων έφερον αυτούς εκ τε Σηλυβρίας και Ήρακλείας και Όρεσιιάδος και Πανίδου, οικήσαντες αυτούς εν τή έρήμω Πάλει...»²⁸. Άποσιωπάται δέ και τό προσωπικό επίτευγμα του Μωάμεθ Β΄ κατά τή διάρκεια των πολέμων που διεξάγει. Είναι ό αίτιος του θανάτου 873.000 ανθρώπων! Μυριάδων αιχμαλώτων, τεραστίων οικονομικών ζημιών, φρικτών τι-

μωριών, ανασκολοπισμών, πριονισμών, διχοτομήσεων, έκδορών, κτηνωδών βασανιστηρίων. Επιμελέστατα άπουσιάζουν από τά τουρκικά σχολικά βιβλία άναφορές στό Παιδομάζωμα, στους έξισλαμισμούς και στις όδυνηρότατες έπιπτώσεις τους. Κατά παροιμία ελληνική, ό έξισλαμιζόμενος από γονείς χριστιανούς καταντά έφτά φορές Τούρκος!²⁹ Ο Μωάμεθ Β΄ ήταν από χριστιανή μητέρα, που φυσικά δέν μνημονεύεται στα τουρκικά βιβλία. Διότι τότε θά ψάχνονται όλα τά Τουρκόπουλα για τήν καταγωγή τους.

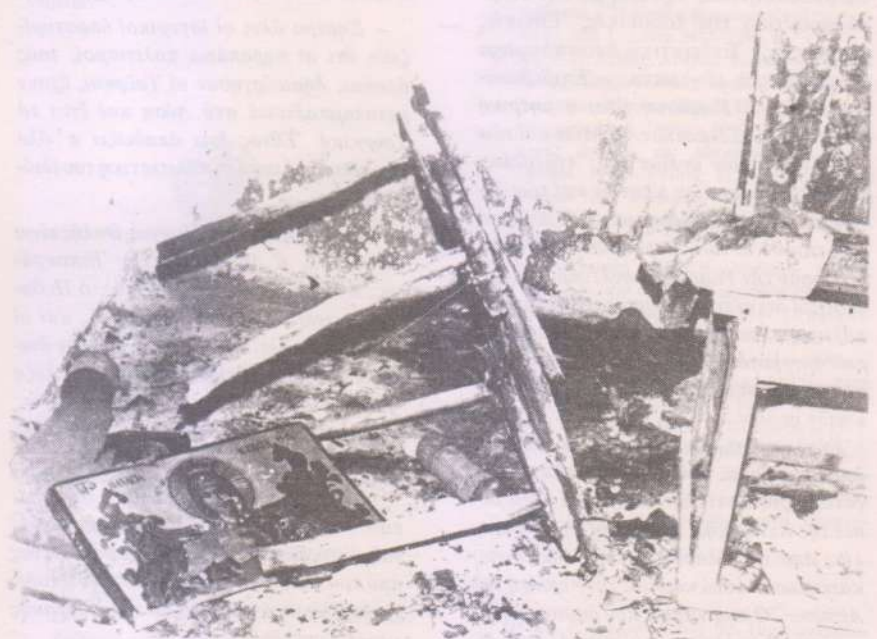
Οί Έλληνες καιουν και καταστρέφουν τήν Σμύρνη!

Οί Τούρκοι χάνουν τόν έλεγχο τής αλήθειας και του ψεύδους. Διότι φθάνουν νά παραθέτουν στα σχολικά βιβλία τους και χοντροκομμένες διαστρεβλώσεις. Στο μάθημα τής Κοινωνιολογίας τά Τουρκόπουλα τής Α΄ Γυμνασίου για τά γεγονότα τής Σμύρνης μαθαίνουν τά εξής: «ή Σμύρνη άν και καταλήφθηκε στις 15-5-1919 από τους Έλληνες, ή Τουρκική λόγχη στις 9-9-1922 έδωσε τό μάθημα που έπρεπε στον Έλληνα και έλευθέρωσε τήν πόλη τής Σμύρνης. Οί Έλληνες φεύγοντας έκαψαν και γκρέμισαν τήν πόλη...»³⁰. Άλλά ό George Horton, και μόνον με τόν τίτλο του βιβλίου του *Η Κατάρα τής Άσίας* (ή, ή Μάστιγα τής Άσίας) άποστομώνει τους Τούρκους. Στο δέ ΙΔ΄ κεφάλαιο, επι-

γραφόμενο *Η Καταστροφή τής Σμύρνης* (Σεπτέμβριος 1922), δίνει στους Τούρκους καυτή άπάντηση: «*Η καταστροφή τής Σμύρνης εν πάση περιπτώσει έλαβε χώραν στα 1922 και καμία πράξη που διαπράχθηκε απ' τήν Τουρκική φυλή σε όλη τή διάρκεια τής κηλιδομένης από αίμα ιστορίας της δέν παρουσίασε κτηνωδέστερα και περισσότερα άκόλαστα χαρακτηριστικά, ούτε ποικιλώτερες απ' τίς χειρότερες μορφές ανθρωπίνων βασανιστηρίων που έχουν επιβληθεί εις βάρος άμάχων και άόπλων*»³¹.

Ο Όμηρος και οί φιλόσοφοι τής Άρχαιότητας είναι Τούρκοι!

Άδιάντροπη περιπλάνηση χαλκεύεται και μέ βοηθήματα, που άπευθύνονται και στό ευρύτερο κοινό, ώστε νά διδάσκεται ό,τι και οί μικροί μαθητές, δηλαδή ό,τι τά έθιμα στα έπη τής Ίλιάδας και τής Όδύσσειας είναι τουρκικά, συνακόλουθα δέ ό Όμηρος και ό κόσμος τής όμηρικής εποχής άνήκουν στους Τούρκους. Στην τουρκική έπίσης έθνότητα εντάσσονται και οί Θράκες των χρόνων εκείνων. Φυσικά ή τεκμηρίωση περιττεύει. Μάταια ό καθηγητής του πανεπιστημίου Βουκουρεστίου και εκδότης-διευθυντής του περιοδικού Orpheus Vasile Pârganu έγραφε: «*Ο Όρφεύς ήταν Θράξ, ό Πέλοψ ήταν Φρύξ, αλλά και οί δύο ταυτόχρονα ήσαν και Έλληνες. Τά όμηρικά έπη αναπαριστούν αυτήν τήν πνευματική κατάσταση. Τά άρχαι-*

ολογικά ερήματα του τελευταίου μισού του αιώνα έχουν επιβεβαιώσει τόσο περισσότερο την ακρίβεια των αρχαίων ελληνικών παραδόσεων»¹².

Βοηθήματα δέν συνιστώνται αποκλειστικά στους εκπαιδευτικούς αλλά και στους στρατιωτικούς, διπλωματικούς και άλλους υπαλλήλους, στους οποίους παρέχονται διαστρεβλωτικές πληροφορίες για τις ανά τους αιώνες τουρκοελληνικές σχέσεις με την ενεργό φροντίδα της τουρκικής Έθνικής Έταιρείας. Ένδεικτικά άποσπάσματα είναι αρκετά εύγλωττα: «Επιβεβαιώνοντας ότι η Τουρκική είναι η μητρική γλώσσα των Σουμερίων, Χιτιτών και των λοιπών αρχαίων φυλών της Ανατολίας, των Αιγυπτίων, των Κρητών και των Αιγαιωτών που δημιούργησαν τον Έλληνικό πολιτισμό και των Έτρούσκων που δημιούργησαν την Ρωμαϊκή κουλτούρα, νά καταδείξει ότι αυτοί οι αρχαιότεροι ανώτεροι πολιτισμοί που αποτελούν την κύρια πηγή του σύγχρονου Αντικού πολιτισμού είναι προϊόν της φυλετικής διανοίας των Τουρκοικών φυλών...»¹³.

Εύγλωττοτερα είναι τα ακόλουθα άποσπάσματα, που περιέχουν λεπτομέρειες φρικιαστικές: «τουρκικά φύλα μέσω της Κεντρικής Ασίας και της Ανατολίας από τη θάλασσα και τη Μακεδονία, κατέκλυσαν κατά καιρούς την περιοχή του Αιγαίου. Ο πολιτισμός που δημιουργήθηκε εδώ αποκαλείται, πολιτισμός του Αί-

γαίου. Η λέξη Αιγαίο στά Ουϊγκαρικά (τουρκική διάλεκτος) είναι Έγκε, Έτε, Έτί, στην Τσαγαταϊκή Έγκέ και Έγέ. Η τουρκική έννοια της λέξης αυτής σημαίνει: κύριος, εξουσιαστής, αφέντης. Αλλάχ. Οί Τούρκοι στην περιοχή του Αιγαίου 2.480 χρόνια π.Χ. έρχόμενοι από την Κεντρική Ασία δημιούργησαν τους εξής πολιτισμούς: 1. Στην Κρήτη τον Μινωϊκό Πολιτισμό. 2. Τόν Κυκλαδϊτικο πολιτισμό. 3. Στην Πελοπόννησο τον Μυκηναϊκό.

– Σήμερα όλοι οί ιστορικοί ύποστηρίζουν ότι οί παραπάνω πολιτισμοί, τους οποίους δημιούργησαν οί Τούρκοι, έχουν μεταλαμπαδευτεί στη Δύση και έτσι τό Τουρκικό Έθνος έχει αποδείξει σ' όλο τον κόσμο τή μεγάλη πολιτιστική του ιδιότητα.

– Ο Έλληνας επιστήμονας Θαλής είναι Τούρκος... ο Δημόκριτος, ο Έπποκράτης, ο Όμηρος, ο Ηράκλειτος, ο Πυθαγόρας είναι τουρκικής καταγωγής και οί τουρκικές πολιτιστικές άρετές έχουν διαδοθει από την Ίωνία στη Δύση... Η λέξη Ίων είναι τουρκική και σημαίνει κύριος και αφέντης. Τό πραγματικό όνομα του μεγάλου Όμηρου (sic) είναι Όμέρ...

– Όπως αντίλαμβάνετε από τά παραπάνω, οί Τούρκοι έχουν θέσει τίς βάσεις του Αντικού πολιτισμού. Σήμερα κανένας από τους σοβαρούς ιστορικούς δέν αποδέχεται πλέον τό πρωτότυπο της ελληνικής κουλτούρας»¹⁴.

Παντουρκισμός: Ένας ρατσιστικός έθνισμός

Παρά την προφανή ύπερβολή της κατακλείδας του άποσπάματος, οί Τούρκοι με την έπιμελημένη, συντονισμένη και έπιμονη προπαγάνδα κερδίζουν έδαφος σέ παγκόσμιο επίπεδο. Τό δέ παραδοξότερο είναι ότι τά τουρκικά φληναφήματα διοχετεύονται και στην ελληνική κοινή γνώμη από συγγραφείς με ελληνικά όνόματα, μάλιστα και πολυτιλούχους¹⁵.

Έπομένως μόνον άνίδειο αφινιδιάσθηκαν από τό σύρραμμα του Τούρκου πολιτικού Τ. Οζαλ, πού μάλλον μετριοπαθής φαίνεται με τόν τίτλο του βιβλίου *Ή Τουρκία στην Εύρώπη*. Περισσότερο ταιριαστός θά ήταν με αντίστροφη: *Ή Εύρώπη στην Τουρκία!*

Προσφύεστατα, λοιπόν, ό Ν. Σαρρής τονίζει ότι: «ή τουρκική ιδεολογία αντίλαμβάνεται τόν έξευρωπαϊσμό της Τουρκίας ως έκτουρκισμό της Εύρώπης»¹⁶. Ασφαλώς αυτό συμβαίνει βαθμιαία¹⁷. Ή κατοχή μεγάλου τμήματος της Κύπρου¹⁸, οί παράνομες δραστηριότητες των δύο μουσουλμάνων βουλευτών στη Θράκη, οί χάρτες για τό Αιγαίο και τόσα άλλα δέν είναι τυχαία γεγονότα. Αποτελούν ένεργειες μελετημένες, σταθερές, άπειλητικές. Ή πλεκτάνη έχει λάβει επικίνδυνες διαστάσεις, οί δέ άπόηχοί της είναι αισθητότατοι και άπτότατοι.

Δέν είναι μικρότερης σημασίας ή πρωτοτυπία της τουρκικής εκπαίδευσως, στην όποια διδάσκεται και τό μάθημα Έθνικής Ασφάλειας. Οί δέ «ιδιάσκαλοι» επιτελούν ύψιστο καθήκον: «Αναπτύσσουν τά όπλακά τους συστήματα και μέσα, και προσπαθούν με τήν επεκτατική διάθεση και παντουρκιστική ιδεολογία πού έχουν, νά εμπειδώσουν στον άπλό Τούρκο νέο άπό τά μαθητικά θρανία και μετέπειτα στη διάρκεια της στρατιωτικής θητείας, ότι ύπερέχει έναντι των άλλων εθνών και λαών και ότι διαθέτει τά χαρίσματα εκείνα πού τόν θέτουν στην πρώτη βαθμίδα της ανθρώπινης πυραμίδας»¹⁹. Παράλληλα δέν παραλείπεται και ή άχαλίνωτη συναισθηματική διεγερση με ποίηση, στην όποία τά νησιά του Αιγαίου παρουσιάζονται σάν τουρκικά και δήθεν αναμένουν εναγώνια και παραπονεμένα τήν άπελευθέρωση και τήν ένωση με τή «μητέρα» Τουρκία!

Μερικά δείγματα άρκοουν, για νά καταστούν συνειδητοί οί φοβεροί κίνδυνοι, πού έγκυμονούν τά άναγνώσματα αυτά. Στη συλλογή²⁰ ύπάρχουν για όλα τά νησιά, μικρά και μεγάλα. Θά παρατεθούν τά όλιγόστιχα:

Οι ευθύνες των Μεγάλων δυνάμεων για την καταστροφή του ελληνισμού της Ανατολής

του Βλάση Αγτζίδα

Η καταστροφή του ελληνισμού στις αρχαίες πατρίδες του, στην Ιωνία, στον Πόντο, στην Ανατολική Θράκη, αποτελεί ένα από τα πλέον τραγικά γεγονότα της ανθρώπινης ιστορίας.

Η δικαιοσύνη, η ηθική και μαζί μ' αυτές τις έννοιες εκατομμύρια νεκροί και «ανταλλάξιμοι», θυσιάστηκαν στο βωμό ταπεινών συμφερόντων.

Βέβαια, ο διχασμός των Ελλήνων και η ανεπάρκεια του ελλαδικού κέντρου βαρύνονται κυρίως για την ήττα.

Όμως η γενοκτονία των Ελλήνων της Ανατολής και ο εξαναγκασμός της Ελλάδας σε πρωτοφανώς προσβλητικές υποχωρήσεις βαρύνουν τις μεγάλες δυνάμεις της εποχής.

Με το τέλος της ανθρωποφαγής, ο μητροπολίτης Τραπεζούντας Χρύσανθος, γράφει:

«Με την ενοχή συμμετοχή δύο μεγάλων δυνάμεων της Δύσης, της Γερμανίας και της Αυστρίας, κατά τα έτη 1914-1918 εσφάγη από τους Νεότουρκους ολόκληρον έθνος, το Αρμενικόν και εκατοντάδες χιλιάδες Ελλήνων απεσπάθησαν βιαίως των εστιών τους και πέθαναν στην εξορία.

Με την ένοχη συμμετοχή των συμμαχικών Χριστιανικών δυνάμεων της Δύσεως κατά τα έτη 1919-1922, το εθνικό κίνημα των Τούρκων υπό τον Μουσταφά Κεμάλ, συνεπλήρωσε το έργο των Νεοτούρκων»¹.

Όλοι οι «σύμμαχοι» της Ελλάδας είχαν αρχίσει από πολύ νωρίς, πολύ πριν την επάνοδο του Κωνσταντίνου, να υποστηρίζουν τον Κεμάλ.²

Η Γαλλία ενθαρρύνει εξ αρχής τους Τούρκους να αντισταθούν.

Η υποστήριξη των Γάλλων προς τον κεμαλικό στρατό βρίσκει και την επίσημη έκφρασή της με την γαλλοτουρκική συμφωνία της Άγκυρας, που υπογράφεται στις 20 Οκτωβρίου 1921. Τη μέρα της υπογραφής της συνθήκης, ο Γιουσούφ Κεμάλ ανακοινώνει την απόφαση της κεμαλικής κυβέρνησης, να παραχωρήσει σε Γάλλους κεφαλαιούχους την εκμετάλλευση κοιτασμάτων

σιδήρου, χρωμίου και ασημιού. Ακόμα ανακοινώνει την επιθυμία των κεμαλικών για μικτές γαλλο-τουρκικές εταιρίες για την κατασκευή και εκμετάλλευση λιμανιών, σιδηροδρομικών γραμμών κ.λ.π.

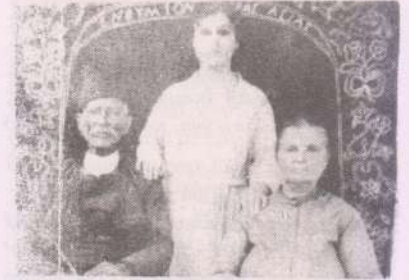
Σ' ένα απόρρητο κρυπτογραφημένο τηλεγράφημα του Γάλλου πρωθυπουργού Αριστείδη Μπριάν προς τον Στρατηγό Gougeaud, που αποκαλύφθηκε πολύ αργότερα, διατάσσεται η παράδοση στις τουρκικές αρχές από στρατιωτικές στολές και τουφέκια μέχρι αεροπλάνα και υλικό για τηλεγραφικό σταθμό.³

Οι Αμερικάνοι απ' την πλευρά τους είναι αντίθετοι με τη διάλυση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, γιατί αποβλέπουν στην δημιουργία αμερικανικού προτεκτοράτου πάνω σ' όλη την Τουρκία.

Η αμερικανική αντιπροσωπεία ζητά τη διατήρηση του τουρκικού καθεστώτος στην ασιατική Τουρκία. Οι Ηνωμένες Πολιτείες θέλουν την εντολή των συμμάχων για ολόκληρη την ασιατική Τουρκία, αποβλέποντας στα πετρέλαια της Μοσούλης. Ο αμερικανός ναύαρχος Τσέστερ, ζητά πρόνοια για μεγάλη σιδηροδρομική γραμμή που θα συνδέει το εσωτερικό της ανατολής με τα παράλια της Μεσογείου⁴. Χαρακτηριστική είναι, μετά το τέλος των τραγικών γεγονότων, η παρομοίωση του Μουσταφά Κεμάλ με τον Γεώργιο Ουάσιγκτων.⁵

Οι σοβιετικοί αντιμετωπίζουν την Ιωνία, την Ανατολική Θράκη, τον Πόντο, την Αρμενία, το Κουρδιστάν σαν τον παραδοσιακό χώρο των Τούρκων, με αποτέλεσμα την άφθονη βοήθεια προς τους κεμαλικούς σε όπλα, χρήματα και συμβούλους. Θεωρούν επαναστάτες τους στρατιωτικο-γραφειοκράτες Οθωμανούς και αποσιωπούν το γεγονός της ύπαρξης μεγάλων μη τούρκικων πληθυσμών.

Η Μεγάλη Βρετανία, ενώ αρχικά υποστηρίζει τις ελληνικές θέσεις, δεν

«ΕΝΘΥΜΙΟΝ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ». Ο Γιαννακός Χατζηχριστοδούλου με τη σύζυγό του Μαρία και τη κόρη τους Ειρήνη στο Μουραντιέ Μαγνησίας της περιφέρειας Σμύρνης.

επεμβαίνει για να περιορίσει την ήττα της συμμαχού της Ελλάδας⁶.

Πίσω από τις πλάτες της ελληνικής κυβέρνησης, Άγγλοι, Γάλλοι και Αμερικάνοι με τον στρατηγό Χάρμποτ, πηγαίνουν στη Σεβάστεια για επαφές με τους κεμαλικούς στρατηγούς, αναγνωρίζοντας έτσι το κεμαλικό κίνημα. Τα στρατιωτικά όργανα των συμμάχων, που είχαν καθήκον να φρουρούν τις αποθήκες πολεμοφοδίων, αφήνουν ελεύθερες τις πόρτες για να εξοπλίζεται στα φανερά πια ο κεμαλικός στρατός.

Την περίοδο που το Βατούμ βρίσκεται στην κατοχή των Άγγλων, ο Βρετανός αρμοστής απαγορεύει στις ποντιακές οργανώσεις να συγκροτήσουν ποντιακά τάγματα για να αγωνιστούν για την απελευθέρωση του Πόντου. Επίσης απαγορεύει την απόβαση ελληνικού στρατού στην Τραπεζούντα.

Ακόμα και ο ίδιος ο άγγλος πρωθυπουργός Λόυντ Τζωρτζ παραδέχεται τις αγγλικές ευθύνες. Δηλώνει στη Βουλή των Κοινοτήτων: *«Οι Τούρκοι οργάνωσαν εναντίον των Ελλήνων του Πόντου, χωρίς να διασώζονται απ' τις Αγγλογαλλικές δυνάμεις»⁷*

Οι Ιταλοί μαζί με τους Γάλλους, εφοδιάζουν τον κεμαλικό στρατό με όπλα, ματισμό, φορητά αυτοκίνητα, αεροπλάνα, καταδιωκτικά και αναγνωριστικά, ενώ ο ελληνικός στρατός έχει αφηθεί από τους «συμμάχους» τελείως αβοήθητος.

Λίγα χρόνια αργότερα, πρόσφυγες στη Νέα Μαγνησία Θεσ/νίκης. Δεύτερος από δεξιά ο γιός τους Αντώνης.

Οι τρεις σύμμαχες χώρες (Αγγλία, Γαλλία, Ιταλία) απορρίπτουν πλήρως την τελευταία αγωνιώδη πρόταση των μικρασιατών και της ελληνικής κυβέρνησης για δημιουργία αυτόνομου Μικρασιατικού κράτους με πρωτεύουσα τη Σμύρνη⁸. Απειλούν με ένοπλη συμμαχική αντιμετώπιση στην περίπτωση που η ελληνική κυβέρνηση προχωρήσει στην κατάληψη της Κωνσταντινούπολης.⁹

Στο λιμάνι της Σμύρνης, την ημέρα της εισόδου των Τούρκων και της έναρξης των φοβερών σφαγών του άμαχου πληθυσμού, βρίσκονται 21 πλοία συμμαχικά, από τα οποία 11 αγγλικά, 5 γαλλικά, 2 ιταλικά, 3 των ΗΠΑ. Το μοναδικό τους ενδιαφέρον είναι η προστασία των προξενείων τους. Οι εκπρόσωποι των «συμμάχων» θαυμάζουν απάθειες και ολότελα αδιάφοροι το φρικτό θέαμα.¹⁰ Στην Κωνσταντινούπολη, οι «συμμαχικές» αρχές αδιαφορούν τελείως για τους πρόσφυγες απ' τον Πόντο και τους αφήνουν αβοήθητους χωρίς κάποια στοιχειώδη έστω στέγαση και περιθαλψη¹¹. Στα Μουδανιά, οι γαλλικές αρχές, αποπλίζουν τους Έλληνες στρατιώτες και τους παραδίδουν στους Τούρκους¹².

Οι Βρεττανοί αντιπρόσωποι στη Λωζάνη, επανειλημμένα υπενθυμίζουν στον αρχηγό της τουρκικής αντιπροσωπείας, Ισμέτ Πασά, ότι η Τουρκία δεν θα ήταν σε θέση να διαπραγματευθεί ως «νικήτρια», αν ο αγγλικός στρατός δεν είχε αδρανήσει τον Αύγουστο, Σεπτέμβριο και Οκτώβριο του 1922, αν

δηλ. δεν είχε επιτρέψει συνειδητά την καταστροφή¹³.

Ακόμα και το Βατικανό έχει ανάμειξη στα γεγονότα. Λίγα χρόνια μετά την καταστροφή έρχονται στο φως διάφορα έγγραφα που αποδεικνύουν περίτρανα πως το Βατικανό, όπως και άλλες δυνάμεις, είχαν παρακινήσει τη Γαλλία να βοηθήσει τους Τούρκους, γιατί δεν ήθελε να πάρουν οι ορθόδοξοι Έλληνες την Κων/πολη. Το Βατικανό φοβόταν πως η Ελληνορθόδοξη Εκκλησία θα γινόταν σοβαρός αντίπαλος σε περίπτωση που θα εδραιώνονταν στο παλιό κέντρο του ανατολικού χριστιανισμού¹⁴. Έτσι για δεύτερη φορά στην Ιστορία, η μεσαιωνική παροιμία των καθολικών χριστιανών της κεντρικής Ευρώπης πραγματοποιείται με τη βοήθεια των δυτικών συμμάχων:

«Οι χριστιανοί τότε μόνο θα είναι πραγματικά ευτυχείς, όταν θα εξαφανιστούν οι καταραμένοι Έλληνες αιρετικοί κι οι Τούρκοι καταστρέψουν την Κωνσταντινούπολη»¹⁵.

Υπάρχει ένα τραγούδι των Ποντίων της Πάφρας που είναι κατάρα για τους Άγγλους συμμάχους:

*Κοίταξε τις πέτρες της Άγκυρας,
βλέπε και τα δακρυσμένα μου μάτια.*

*Μείναμε σκλάβοι των Τούρκων,
για δες της τύχης τα γραμμένα.*

*Οι λόφοι της Άγκυρας είναι μο-
νοκόμματοι,
η Ελλάδα κάηκε, κατακάηκε.
Να τυφλωθείς καταραμένε Άγγε,
στην Ελλάδα δεν απόμεινε ελπί-
δα.*

*Ο στρατός που πήγε για την Άγκυρα,
έμεινε εκεί πεσκέσι στους Τούρ-
κους.*

*Όσοι μας βοήθησαν έκαναν πί-
σω
και τους Έλληνες τους παρέσυρε
το κύμα¹⁶.*

Παραπομπές

1. Χρυσάνθος, μητροπολίτης Τραπεζούντας, «Η εκκλησία Τραπεζούντος», Αρχείο Πόντου, τομ. 4-5 (1973), Αθήνα, σελ. 782.

2. Ο Βασίλης Νότης γράφει: «Οι δυτικές δυνάμεις, που αυτή την εποχή στέλνουν στρατό για να καταστείλουν τη Σοβιετική Επανάσταση, παραμένουν απλοί θεατές του πολέμου ανάμεσα στον ελληνικό και στον τουρκικό στρατό. Ο ελληνικός στρατός δεν υποστηρίζεται από τις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις καθ' όσον η νίκη του τουρκικού στρατού έχει πιο μεγάλη σημασία γι' αυτές. Η ελληνική νίκη που θα κατέληγε σε προσάρτηση της Σμύρνης και ενδεχόμενα της Κωνσταντινούπολης, που συγκέντρωναν το πιο σημαντικό τμήμα της ελληνικής αστικής τάξης, θα είχε ως συνέπεια την ισχυροποίηση του ελληνικού καπιταλισμού σε μια ανταγωνιστική δύναμη για την Ευρώπη». (Νότης Βασίλης, «Εκβιομηχάνιση και οικονομική ανάπτυξη στην Τουρκία», Αθήνα, Εκδ. Ίδρυμα Μεσογειακών μελετών, 1985, σελ. 36, 37.

3. Παγτζιλόγλου Μίλτος, «Η γενοκτονία των Ελλήνων και των Αρμενίων της Μικράς Ασίας» Αθήνα, 1988, σελ. 141, 173.

4. Για τη στάση της Αμερικανικής Κυβέρνησης, δες το βιβλίο του Λ. Μακκά, «Η εθνική πολιτική του Βενιζέλου», Αθήνα, 1936. Μοσχόπουλος, Ν., «Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό Ηλίου», τομ. 13, σελ. 578.

Εφημ. «Εθνικός Κήρυξ», 10/1922, αρ. φ. 10

5. Κείμενο του τότε αμερικανού προξένου στη Σμύρνη, Τζωρτζ Χόρτον στην εφημερίδα «Ουάσιγκτων Σταρ», αναφορά Καψή Γιάννη, «Χαμένες Πατρίδες», σελ. 43.

6. Κουχτσόγλου Γ., «Η πραγματική Αγγλία», Αθήνα, 1956.

J. Meynard — Π. Μερλόπουλος — Κ. Νοταράς, «Πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα», Αθήνα, 1974.

7. Δήλωση Λόυντ Τζωρτζ στη Βουλή των Κοινοτήτων, αναφορά Γρηγοριάδη Φοίβου, «Πώς χάσαμε τη Θράκη και την Πόλη», περιοδ. «Ιστορία για σας», Αθήνα, τεύχ. 13, 1/7/1972, σελ., 42.

8. Λουκάτος Σπύρος, «Οι μεγάλες δυνάμεις και η μικρασιατική καταστροφή», Η Μικρασιατική Εκστρατεία και καταστροφή, Αθήνα Εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 1983, σελ. 68. Κουλίγκας Βασίλης, σελ. 901.

9. Λουκάτος Σπύρος, σελ. 68.

10. Λουκάτος Σπύρος, σελ. 70.

11. Σαμουηλίδης Χρήστος, «Η ιστορία του Ποντιακού Ελληνισμού», Αθήνα, Εκδ. Αλκυών, 1985, σελ. 269.

12. Λουκάτος Σπύρος, σελ. 71.

13. Κουχτσόγλου Γ., ό.π.

14. Άβρο Μανχάτταν, «Το Βατικανό και ο 20ος αιώνας», Αθήνα, 1960, Εκδ. Κάδομος.

15. Καρλ Μαρξ, από άρθρο στη New York Daily Tribune, 13/3/1854, αναφορά στο περιοδ. ΤΟΤΕ, Αθήνα τέχ. 9, σελ. 44.

16. Αντωνιάδης Θ. Γεώργιος, «Το τραγούδι των Ποντίων», περιοδ. Ποντιακή Εστία, 1-2-3/89, τεύχ. 76, σελ. 48,9

ΟΙ ΔΙΩΓΜΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ (1908-1918)

Βάσει τῶν ἀνεκδότων ἐγγράφων τῶν κρατικῶν ἀρχείων τῆς Αὐστροουγγαρίας

του Πολυχρόνη Κ. Ένεπεκίδη*

Ἦρθα ἀπὸ τὴν Βιέννη, — ἀλλὰ δὲν πρόκειται νὰ σὰς μιλήσω γιὰ μουσική. Ἦ μάλλον ναί! Γιατί ἡ γιγαντιαία ἱστορική τοιχογραφία πού θέλω νὰ σὰς δείξω εἶναι καὶ μιά ἠρωϊκή συμφωνία, ἀφοῦ μᾶς ἀναστατώνει ἀκόμη καὶ τώρα ἐγγίζοντας τὰ πió γνήσια στρώματα τοῦ ἀνθρώπου. Συχνά σταματοῦμε βουβοὶ καὶ μπερδεμένοι στὴν σκέψη μπροστὰ σὲ ὅ,τι συνέβη, σὲ ὅ,τι μᾶς κόβει ἀκόμη ἀπὸ τὸν φόβο τὴν ἀνάσα. Εἶναι πράγματι μιά ἠρωϊκή συμφωνία, γραμμένη μὲ αἷμα τῶν προγόνων μας πού θυσιάστηκαν καὶ μὲ τὰ δάκρυα ἐκείνων πού ἔμειναν πίσω, κάπου στὴν Ἑλλάδα. Καὶ ὅ,τι περίσσεψε εἶναι ἐγγράφα — τὰ ἐγγράφα ξένων ἀρχείων. Γι' αὐτὰ θέλω νὰ σὰς μιλήσω. Θὰ ὑποφέρουμε βέβαια ἀπὸ τὴν ἀνάμνησι, ἀλλὰ θὰ ἀποζημιωθοῦμε ἴσως μὲ τὴν διαπίστωση ὅτι θὰ μάθουμε νεώτερα, κάποιες σημαντικές λεπτομέρειες. Περισσότερο φῶς στὴν ἱστορία μας δὲν μπορεῖ νὰ κάνει κακό — τουλάχιστον σὲ ὅσους πιστεύουν στὴν πρόοδο καὶ στὴν ἐλευθερία.

Τὸ ἀντικείμενο τῆς ἐργασίας αὐτῆς εἶναι οἱ διωγμοὶ τῶν συμπατριωτῶν μας τῶν Ποντίων στὰ χρόνια τοῦ πρώτου μεγάλου πολέμου. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐπέζησαν καὶ εἶχαν καὶ τὸ κουράγιο μάλιστα νὰ τοὺς περιγράψουν σὲ ἀπομνημονεύματα, σὲ ἱστορικές συνθέσεις, σὲ συλλογές τῶν λευκῶν βιβλίων. Καὶ ἡ τέχνη δὲν ἔμεινε ἀδιάφορη. Ἦ ποιήσι καὶ τὸ μυθιστόρημα, τὸ θέατρο καὶ ἡ ζωντανὴ στοματικὴ παράδοσι ἀνάμεσα στοὺς ἐπιζῶντες, καλλιέργησαν σάν ἕνα εἶδος κρυφῆς λατρείας τὸν πόνο γιὰ τὴν πατρίδα πού ἠθελαν νὰ ξεχάσουν καὶ δὲν ξεχνιόταν. Ὅταν, σ' ἕνα πληθυσμὸ 700.000 Ποντίων, 350.000 περίπου ἐκτοπιζόνται καὶ περίπου 180.000 ἐξοντώνονται, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπο ξεριζώνεται ἀπὸ τὰ χῶματα μὲ τὰ ὁποῖα εἶχε ζυμωθῆ, ὄχι χτές, ὄχι προχτές, ἀλλὰ ἀπὸ πάντοτε, ἔ, τότε τουλάχιστο ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ νὰ στεκόμαστε σιωπηλοὶ μπροστὰ στὴν καταστροφὴ καὶ σάν σὲ μνημόσυνο νὰ μελετοῦμε τίς θυσίες καὶ τοὺς νεκροὺς μας. Τίποτε ἄλλο. Γιατί — καὶ πρέπει αὐτὸ νὰ τὸ ποῦμε ἐδῶ — δὲν ξέρομε περίπτωση στὴν ἑλληνικὴ ἱστορία, πού νὰ ἀξιοποιήσαμε τὸ μαρτύριο καὶ τὴν θυσία μὲ τὴν βοήθεια τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης καὶ τῆς πολιτικῆς. Καὶ ὁ τελευταῖος πόλεμος ἀπέδειξε ὅτι σάν Ἕλληνες δὲν ἔχουμε τὸ μονοπώλιο τῆς θυσίας, ἀλλὰ καὶ μᾶς θύμησε ὅτι ἔχουμε τὸ προνόμιο μῆς ἄλλης μοναδικότητας. Νὰ πολεμοῦμε, νὰ ὑποφέρουμε, καὶ νὰ χαιρόμαστε ὅτι συνεχίζουμε αὐτὸ πού εἴμαστε. Καὶ εἶναι καλὸ αὐτὸ πού εἴμαστε. Ἐχει κάποιο μεγαλεῖο ἡ ἐθνικὴ μας αὐτὴ ἀφέλεια.

Τί περιέχουν τὰ ἀρχεῖα

Ἐπανερχομαι λοιπόν στὰ ἐγγράφα τῆς Βιέννης. Ἐν πρώτοις μερικές λέξεις γιὰ τίς νέες σπουδαίες αὐτές πηγές τῆς εὐ-

1916: Οἱ Πόντιοι στρατιῶτες τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ στὰ ἐργατικά τάγματα ἐξόντωσης τους. Λίγοι ἀπ' αὐτοὺς ἐπέζησαν.

ρωπαϊκῆς ἱστορίας. Τὰ ἀρχεῖα αὐτὰ τῆς παλαιᾶς Αὐστροουγγαρικῆς μοναρχίας δόθηκαν τὸ 1958 ἐλευθέρως στὴν ἱστορικὴ ἔρευνα μέχρι τὸ 1918, ἐπειτα ἀπὸ σχετικὴ ἀπόφασι τῆς Αὐστριακῆς Κυβερνήσεως. Εἶμαι σὲ θέσι νὰ γνωρίζω ὅτι ἡ Αὐστριακὴ Δημοκρατία δὲν θὰ ἐδέχετο νὰ παρακρατήσῃ ὠρισμένα ἀποθέματα ἀπὸ τὰ ἀποδεδειγμένα ἐγγράφα τῆς, ἀκόμη καὶ ἂν αὐτὰ τὰ ἐγγράφα δὲν θὰ ἦσαν πολὺ εὐχάριστα εἰς αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν χώραν, εἰς αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν ἱστορικὴν προσωπικότητα. Για μιά κακῶς ἐννοουμένη ἀβροφροσύνη εἶναι πολὺ ὑψηλὸ ἀντίτιμο ἢ συγκάλυψις τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας.

Καὶ τώρα τὸ ἐρώτημα! Σὲ ποιά μεγάλα θέματα τοῦ Ποντιακοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς ἐποχῆς τοῦ πρώτου πολέμου μᾶς δίνουν μιά νέα, ἢ συμπληρωματικὴ ἢ καὶ ἀποκαλυπτικὴ ἀπάντησι τὰ ἐγγράφα τῆς Βιέννης;

Ἐν πρώτοις στὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων Ἑλλήνων καὶ Τούρκων καὶ πῶς οἱ σχέσεις αὐτές χάλασαν μὲ τὸν καιρὸ γιὰ νὰ ὀδηγήσουν στίς γνωστές ὀμότητες. Ἄλλο θέμα: Ποιὸ ρόλο ἔπαιξε ὁ Διχασμὸς ὡς πρὸς τὴν μοῖρα τοῦ Ποντιακοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ποιὸς ὑπῆρξε ὁ ἐμπνευστὴς καὶ ὁ ρυθμιστὴς τῶν ἐκτοπίσεων καὶ τοῦ μακελειοῦ. Πῶς δημιουργήθηκαν τὰ ἀνταρτοσώματα τῶν Ποντίων, τὸ ἰσοζύγιο τῶν καλῶν καὶ τῶν δεινῶν πού δημιούργησαν καὶ τίς σχέσεις των πρὸς τὸν

Ιούλιο του 1914: «Οί κυβερνώντες Νεότουρκοί βασιζονται επί ενός μέρους του υπαλληλικού κόσμου, κατόπιν στους χαμάληδες, τους άραμπατζήδες, και διά την προπαγανδιστικήν των δραστηριότητα στηρίζονται εις τούς καϊκταήδες των οποίων τās καταχρήσεις εύνουσιν διά μιās σιωπηράς άνοχής. Κατ' αυτόν τόν τρόπον ώδήγησαν αι τελευταία βουλευτικά έκλογαί, παρά την έντυπωσιακήν άποχήν των έκλογέων, εις πλήρη νίκην των νεοτούρκων ύποψηφίων, οί όποιοί άντιπροσωπεύουν άπλώς την μειονότητα του πληθυσμού».

Αυτά γράφει ο αυστριακός διπλωμάτης από την Τραπεζούντα, ενώ έπειτα από ένα χρόνο, τόν Σεπτέμβριο του 1915, διαβάζομεν εις μιάν αυστριακήν έκθεσιν από την Άμισόν, τά εξής χαρακτηριστικά:

«Οί έδώ Τουρκοί είναι ώς επί τό πλειστον μέ τό μέρος των Κεντρικών Δυνάμεων. Μόνο μία μικρά μερίς έχθρική προς τό Κομιτάτον «Ένωσις και Πρόοδος» είναι έναντιόν μας. Οί Έλληνες εύρίσκονται άνευ εξαίρέσεων μέ τό μέρος των έχθρών μας διά τόν λόγον ότι έχομεν συμμαχήσει μέ τούς Τούρκους. Η ύπό της Ελλάδος ακολουθουμένη προς ήμās φιλική πολιτική δέν εύρίσκει μεταξύ των ούδεμίαν απήχησιν. Ο διακαής των πόθος είναι νά εισέλθουν συντόμως εις την Κωνσταντινούπολιν οί Άγγλοι και οί Γάλλοι διά νά τούς έλευθερώσουν από τόν τουρκικόν ζυγόν». Ο ίδιος αυστριακός διπλωμάτης της Άμισού γράφει ακόμη: «Όλοι οί Έλληνες της Τουρκίας θεωρούν ώς πραγματικήν των πατρίδα την Ελλάδα, ενώ οί εθνικοί των στοχασμοί κατευθύνονται άποκλειστικά προς τās Αθήνας».

Γερμανοί και Τουρκοί

Άλλά στάς Αθήνας μαίνεται ο Διχασμός. Είναι Σεπτέμβριος του 1915. Ο Βενιζέλος αναγκάζεται νά παραιτηθή γιά δεύτερη φορά. Αίτια τό τηλεγράφημα του Πασάβωφ. Η Βουλγαρία παροτρύνεται νά χτυπήσει την Σερβία. Η Ελλάς μένει ούδετέρη παρά τίς συμμαχικές της ύποχρεώσεις. Οί Κεντρικές Δυνάμεις και μαζί τους ή Τουρκία είχαν κερδίσει τόν πρώτο γύρο. Οί Νεότουρκοί πιστεύουν ότι έφτασε ή μεγάλη τους ήμέρα. Τό στρατιωτικό πνεύμα της Γερμανίας, πού δέν αγαπά κανενός ειδους διαταγμό, βρίσκει στό πρόσωπο των Νεοτούρκων τόν άδίστακτο έκτελεστή των πιό βάρβαρων μέτρων. Στρατολόγησι του χριστιανικού πληθυσμού, ένταξι στά περιβόητα τάγματα έργασίας και έκτόπισι των παραλιακών προς την ένδοχώραν είναι τά πρώτα μέτρα του στρατάρχου Λίμαν Φόν Σάντερς. Αυτός έδωσε τίς θεωρητικές αυτές ντιρεκτίβες, οί Τουρκοί τίς εξετέλεσαν, και ώς άμοιβή του έδωσαν τόν τίτλο του πασά. Πριν όμως άκούσουμε τόν ίδιο αυτόν Γερμανό φεσοφόρο στρατάρχη, άς δούμε πώς έσκέπτοντο οί ίδιοι οί Τουρκοί ώς προς τά μέτρα κατά των Έλλήνων. Από τά μέτρα αυτά υπέφερε έως θανάτου ή πόλις της Άμισού και της περιοχής της. Τρομαγμένος και αυτός ο αυστριακός πρόξενος της Άμισού Κβιατκόβσκι, ενημερώνει τόν Νοέμβριο του 1916 την κυβέρνησι του μέ τά εξής:

«Η διάθεσις των Τούρκων άπέναντι των Έλλήνων εκφράζεται έντονώτατα μέ τās δύο κάτωθι γνώμας του έδω μουτσεαρίφη Ραφέτ μπέη, ο όποιος είναι κατά τά άλλα ένας ήσυχος άνθρωπος. Εις τās 26 Νοεμβρίου τρέχοντος έτους (1916) μου ειπέ ο Ραφέτ μπέης: "Τελικά μέ τούς Έλληνας πρέπει νά ξεκαθαρίσωμε όπως και μέ τούς Άρμενίους. Η Ελλάς θά εισέλθη εις τόν πόλεμον τό άργότερον κατά τās διαπραγματεύσεις της ειρήνης, όποτε θά ειμεθα έλεύθεροι γιά δρāsιν".

»Μετά δύο ήμέρας μου ειπεν ο Ραφέτ μπέης: "Πρέπει τώρα νά τελειώνουμε μέ τούς Έλληνες. Έστειλα σήμερα εις τά

Ένοπλη όμάδα Ποντίων άνταρτών από τά Κοτύωρα.

περίχωρα τάγματα διά νά σκοτώσουν έπάνω στό δρόμο κάθε Έλληνα".»

Και τό μακελειό άρχισε. Ο θάνατος περιοδεύει σέ πανάρχαιες πολιτείες του Πόντου. Οί Έλληνες έξοντώνονται κατά χωριά. Οί γυναίκες βιάζονται, οί πρόκριτοι όδηγούνται στην κρεμάλα, άν γλυτώσουν από τά δεινά της έξορίας, οί περισσότεροι λεηλατούνται. Είναι αδύνατο νά αναφέρομε έδώ τό πλήθους χρονικό του έγκλήματος. Οί εκθέσεις των προσβεβυτών και των προξένων φαίνονται σαν νά έχουν άποσπασθή από φανταστικά μυθιστορήματα συγγραφέων πού τούς χτύπησε ή τρέλλα. Ιδού μερικά άποσπάσματα από τās εκθέσεις του μαρκησιού Παλλαβιτινί, πρεσβευτού της Αυστροουγγαρίας στην Κωνσταντινούπολι. Αφορούν την πόλι εκείνη πού υπέφερε ίσως περισσότερο από κάθε άλλη. Αφορούν τή Σαμψούντα! Νά τί συνέβαινε, σέ στυλ τηλεγραφήματος:

«11 Δεκεμβρίου 1916. Ληηλατήθησαν 5 ελληνικά χωριά, κατόπιν έκάησαν. Οί κάτοικοι έξετοπίστησαν.

12 Δεκεμβρίου 1916: Εις τά περίχωρα της πόλεως καίονται χωριά.

14 Δεκεμβρίου: Όλόκληρα χωριά καίονται μαζί μέ τά σχολεία και τίς εκκλησίας. Ο πληθυσμός έχει παραδοθή εις την μεγαλύτερη άθλιότητα

16 Δεκεμβρίου: Χθές έκαψαν τό μεγαλύτερο καπνοχώρι.

17 Δεκεμβρίου 1916: Εις την περιφέρεια της Σαμψούντος έκαψαν 11 χωριά. Μαίνεται ή λεηλασία. Κακοποιούνται οί χωρικοί.

31 Δεκεμβρίου 1916: 18 ελληνικά χωριά κάηκαν έξ ολοκληρώρου, 15 έν μέρει. Περίπου 60 γυναίκες έβιάσθησαν. Έλεηλήθησαν άκόμη και εκκλησίας».

Στίς 20 Ιανουαρίου 1917 γράφει ο πρέσβυς Παλλαβιτινί προς τόν ύπουργόν του στην Βιέννη: «Εκ Σαμψούντος άγγέλλονται νέοι έκτοπισμοί και φυλακίσεις Έλλήνων. Η κατάστασις των έξορισθέντων προκαλεί την άπόγνωσιν. Όλους τούς άναμένει ο θάνατος. Προσπάθησα νά επιστήσω την προσοχή του Μεγάλου Βεζύρη επί των γεγονότων και νά τονίσω πόσον λυπηρόν θά ήτο εάν οί διωγμοί του ελληνικού στοιχείου θά έλάμβανον την μορφήν και τās διαστάσεις των άρμενικών διωγμών. Ο Μέγας Βεζύρης μοί υπέσχεθη ότι θά προσπαθήσει νά άσκήση την επιρροήν του επί του Ταλαάτ μπέη και του Έμβέρ πασά».

CARTE DE LA RÉPUBLIQUE DU PONT.

*Citoyens du Pont-Euxin, levez-vous !
Rappelez aux nations libérales vos droits suprêmes
à la Vie et à l'Indépendance.*

G. CONSTANTIN

Ο χάρτης πού κυκλοφόρησε στο Α΄ Παμποντιακό Συνέδριο στη Μασσαλία τό 1918: «Πολίτες τού Εύξεινου Πόντου, ξεσηκωθείτε! Αξιώστε από τά φιλελεύθερα έθνη τά ύγιιστα δικαιώματα στη Ζωή και τήν Ανεξαρτησία».

Τήν ίδια υπόσχεσι έδωσε ο διαβόητος αυτός Ταλαάτ μπέης και στόν Αμερικανό πρέσβυ. Είπε ότι θά εξαίρεση από τούς έκτοπισμούς τουλάχιστο τίς γυναίκες και τά παιδιά. Αλλά τήν επομένη ημέρα κιόλας, 31 Ιανουαρίου 1917, έκμισθρεύεται ο αίμοσαγή αυτός πασάς και Μέγας Βεζύρης Ταλαάτ μπέης τά έξής σ' ένα αυστριακό πράκτορα: «Βλέπω γιά τήν Τουρκία νά πλησιάζη ή ώρα νά ξεκαθαρίσουμε τώρα μέ τούς Έλληνες όπως τό 1915 μέ τούς Αρμενίους».

Τίς επίσημες αυτές ειδήσεις μεταβιβάζει ο ύπουργός τών Έξωτερικών τής Αυστρίας πρós τό Βερολίνο μέ τό έρώτημα τί δέον γενέσθαι. Ο ύπουργός συνοδεύει τίς έκθέσεις τών πρεσβευτών του μέ τό έξής έρώτημα:

«Αί εκ τής Τουρκίας καταφθάνουσαι ειδήσεις καθιστούν όλονέν και πιθανωτέραν τήν υπόθεσιν, ότι αι συνέπειαι αι προκληθείσαι εκ τής άγκιστρώσεως τών Ρώσων εις τας τουρκικάς άκτάς τής Μαύρης Θαλάσσης μεταξύ τών εκεί χριστιανικών (έλληνικών) πληθυσμών, δηλαδή οι σχηματισμοί άνταρτικών σωμάτων, χρησιμεύουν ως προσχήματα διά τούς Τούρκους διά μίαν έκτεταμένην γενικήν καταδίωξιν του έλληνικού στοιχείου, μέ τήν εκδηλον τάσιν νά εξοντώσουν ολοσχερώς τούς Έλληνες ως έχθρούς του κράτους όπως προγενεστέρας και τούς Αρμενίους. Τήν τακτικήν αυτήν εφαρμόζουν οι Τούρκοι καταπολεμούντες όχι μόνον τούς άντάρτας αλλά και έκτοπιζοντες τούς πληθυσμούς, άνευ διακρίσεως τής δυνατότητος άν θά έπιζήσουν, από τας άκτάς εις τό έσωτερικόν τής χώρας χωρίς τήν λήψιν καταλλήλων μέτρων εκ μέρους τής τουρκικής διοικήσεως, ώστε οι έκτοπιζόμενοι νά είναι έκτεθειμένοι εις τήν αθλιότητα και τόν εκ πείνης θάνατον. Τά έγκαταλειπόμενα σπίτια τών έξοριζομένων λεηλατούνται εις

τό πλείστον υπό τών τουρκικών ταγμάτων τιμωρίας, ή καιόνται και καταστρέφονται. Και όλα τά άλλα μέτρα, τά όποια εις τούς διωγμούς τών Αρμενίων εύρίσκοντο εις τήν ήμερησίαν διάταξιν, επαναλαμβάνονται τώρα εναντίον τών Έλλήνων. Τά γεγονότα αυτά, συνεχίζει ο Αυστριακός ύπουργός, ενδεικνυται φυσικά νά προκαλέσουν εις όλόκληρον τόν πολιτισμένον κόσμον κύμα άγανακτήσεως εναντίον του τουρκικού καθεστώτος. Έκτός αυτού ύφίσταται και ο κίνδυνος, ή Έλληνική Κυβέρνησις, τής όποίας ή στάσις άπέναντι τής Τουρκίας ούδαμώς εμπνέεται υπό τής φροντίδος διά τό έλληνικόν στοιχείον τής όθωμανικής αυτοκρατορίας, θά ήτο δυνατόν νά έγκαταλείψη τήν εν λόγω στάσιν της εάν καταλήξη εις τό συμπέρασμα ότι δέν είναι εις θέσιν νά άποτρέψη τήν μοίραν τών συμπατριωτών της εις τήν Τουρκίαν».

ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ:
Η στάση τής Ελλάδας

* Ο Πολυχρόνης Κ. Ένεπεκίδης είναι Όμότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου τής Βιέννης. Τά στοιχεία πού περιέχονται στο άρθρο πρωτοπαρουσιάσθηκαν σε διάλεξη του τό 1962 στην Αθήνα. Η παρουσίαση τών στοιχείων αυτών ύπήρξε σταθμός γιά τή γνώση τών ιστορικών γεγονότων και τήν διεκδίκηση πολιτικών αιτημάτων πού σχετίζονται μέ τήν Γενοκτονία του Ποντιακού Έλληνισμού.

Σύντομα θά δημοσιευθούν τά γερμανικά και έλληνικά άρχεια πού αναφέρονται στην Γενοκτονία τών Ποντίων, στην έκδοση μέ τίτλο «Μνημεία του Ποντιακού Έλληνισμού» τής Εύξεινου Λέσχης Θεσσαλονίκης.

25 ΧΡΟΝΙΑ

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΙΔΗΣΕΟΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΩΝ

ΜΕ ΤΟΥΣ ΠΟΝΤΙΟΥΣ ΤΗΣ ΝΟΤΙΑΣ ΡΩΣΙΑΣ

του Νικολάου Νικολαΐδη*

Από 18/9 μέχρι 5/10/91 η Ένωση Ποντίων Αξιωματικών «Αλέξανδρος Υψηλάντης» πραγματοποίησε αποστολή με λεωφορείο πούλμαν στη Νότια Ρωσία διανύσασα 9.500 χιλιόμετρα. Έτσι επισκέφθηκε τις πόλεις Οδησσό, Μαριούπολη, Νοβοροσίσκ, Γκελεντζίκ, Σότσι, Σοχούμι, Τιφλίδα, Τσάλκα και Συμφερούπολη και παράδωσε στους εκεί Ελληνικούς Συλλόγους συνολικά 6.500 καινούργια βιβλία Δημοτικού Σχολείου και εξωσχολικά, 13 γραφομηχανές με ελληνικά στοιχεία, 80 κιλά αγιογραφικές εικόνες, 50 κιλά τουριστικούς οδηγούς όλων των διαμερισμάτων της χώρας και 30 κασέτες βυζαντινών ύμνων. Συγκινητικώτατες ήταν οι στιγμές παραδόσεως αυτών στους εκπροσώπους των συλλόγων. Για παράδειγμα: ο πρόεδρος του συλλόγου Μαριούπολης αγκάλιασε τη γραφομηχανή και φιλώντας την ανελύθη σε δάκρυα, παρασέρνοντας σ' αυτά και μερικούς από την αποστολή μας! Σε κάποια στιγμή είπε: «αδέλφια όλην την νύχταν θα γράφω να μαθάνω».

Στην Οδησσό επισκεφθήκαμε τον ιερό ναό της Αγίας Τριάδος και η μικρή μας χορωδία έψαλε βυζαντινούς ύμνους και «τη Υπερμάχου», ενώ ο πρόεδρος του συλλόγου κρύφθηκε πίσω από μια κολώνα και έκλαιε από συγκίνηση στο άκουσμα, ύστερα από 80 χρόνια, των ύμνων. Τέτοιες σκηνές ήταν καθημερινές σ' όλη την διάρκεια της αποστολής μας.

Διαπιστώσαμε για μια ακόμα φορά ότι οι ανάγκες των Ελλήνων της Ρωσίας σε κάθε είδους μέσα μαζικής ενημερώσεως είναι πολύ μεγάλες και επιτακτικές. Επικοινωνούν μεταξύ των με τα λιγοστά τηλέφωνα και η επικοινωνία αυτή είναι μαρτυρική από την κατάσταση του δικτύου. Καμιά εφημερίδα στην ελληνική γλώσσα δεν εκδίδεται, κανένα θέατρο ελληνικό δεν λειτουργεί, κανένας, έστω ιδιωτικός, ραδιοφωνικός σταθμός δεν υπάρχει. Κανένας ελλαδικός δάσκαλος και ιερέας δεν βρίσκεται κι ας πέρασαν από την αρχή της περυστρόικα πέντε ολόκληρα χρόνια, χρόνια που το ελληνικό κράτος και η Ιερά

Έλληνικό γλέντι στη Μαύρη Θάλασσα, στα ερείπια της αρχαίας ελληνικής πόλης Γοργιπίας (σήμερα: Ανάπα)

Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος ώφειλαν να εκμεταλλευτούν, αντί να καλύπτονται στρουθοκαμηλικά πίσω από την κατάσταση της οικονομίας και την υποτιθέμενη αδυναμία επικοινωνίας και συνεννόησης με τα Πατριαρχεία Μόσχας και Γεωργίας. Κι αυτό παρά τό γεγονός ότι ο Ελληνισμός της Ρωσίας θρησκευεται βαθιά και σε κάθε περίπτωση ζητά την βοήθεια της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας η οποία και απουσιάζει σαν να μην υπάρχει, όπως πολλοί μας είπαν εκεί. Ποιός όμως από την Ελληνική Κυβέρνηση και ποιός από την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος θα εγκύψει με σοβαρότητα πάνω στα θέματα αυτά που η επίλυσή τους είναι επιτακτική εθνική ανάγκη;

Στο Σοχούμι αναγέρθηκε Ελληνορθόδοξος Ναός (Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης) που θα είναι έτοιμος να λειτουργήσει σε ένα χρόνο. Πώς όμως θα λειτουργήσει, αφού δεν υπάρχει ελληνορθόδοξος ιερέας, ιερατικά βιβλία και σκεύη; Ήδη κάποιιοι από την αποστολή μας υποσχέθηκαν μια κολυμβήθρα και ένα Άγιο δισκοπότηρο. Φθάνουν όμως αυτά; Και δεν είναι μόνο το Σοχού-

μι. Διερωτάται κανείς, δεν υπάρχει σ' ολόκληρο τον ελληνικό κλήρο ένας νέος Κοσμάς;

Επισκέφθηκε ο Πρωθυπουργός την Ανάπα και το Γκελεντζίκ και υποσχέθηκε ότι θα στείλει 15 δασκάλους. Μέχρι τη στιγμή που χαράζονται οι γραμμές αυτές κανένας δάσκαλος δεν πήγε. Αν κάτι πέτυχαν οι Έλληνες στην πορεία του βίου τους, το πέτυχαν με την ιδιωτική πρωτοβουλία λίγων ανθρώπων που στα στήθη των φώλιαζε η αγάπη για τον ομοεθνή και ομόθρησκό τους, και όχι με την πρωτοβουλία του ελληνικού κράτους που είναι ανύπαρκτο σε τέτοια εθνικά θέματα. Για παράδειγμα: Στην Οδησσό, με πρωτοβουλία του εκεί Ελληνικού Συλλόγου «ΕΛΛΑΔΑ», εδώ και χρόνια άρχισε κάτι να γίνεται για το μουσείο της Φιλικής Εταιρίας. Το παλιό κτίριο που συνεδρίαζαν οι φιλικοί και ο περιβάλλον χώρος είχαν μετατραπεί σε σκουπιδότοπο και μόνο μια επιγραφή εντοιχισμένη — ποιός ξέρει ποιός την τοποθετήσε κι αυτή — μαρτυρούσε την ιερότητα του κτιρίου. Έγιναν τα σχέδια αναπαλαιώσεως και με βάση αυτά έγινε το Νοέμβριο 1988

μια συνάντηση της Δημοτικής Αρχής Οδησού με Έλληνες ιδιώτες κι αποφασίστηκε τότε να αρχίσουν οι εργασίες για τη ανέγερση των κτιρίων του αναμνηστικού συνόλου στην πάροδο «Κράσναγια» τον Δεκέμβριο 1988. Μάλιστα η ελληνική πλευρά ανέλαβε την ανέγερση των κτιρίων αφιλοκερδώς και την εξασφάλιση όλων των υλικών που λείπουν από την Σοβιετική αγορά, η δε Δημοτική Αρχή ανέλαβε να εξασφαλίσει δωρεάν στέγη και τροφή στο ελληνικό τεχνικό προσωπικό.

Από τότε μέχρι σήμερα τίποτε το ουσιαστικό δεν έγινε, εκτός βέβαια από την αποστολή 30 τόννων μαρμάρων και κεραμιδιών από τον διαχειριστή της Γενικής Εμπορικής Τεχνικής Εταιρίας Γ.Ε.Μ.ΤΕΧ.ΕΠΕ κ. Γεώργιο Ενεσλίδη. Και να σκεφθεί κανείς ότι το σημερινό μουσείο της Φιλικής Εταιρίας, που ιδρύθηκε το 1979 με πρωτοβουλίες των Ρωσικών Αρχών στην οδό Λάστοτσκιν, επισκέφθηκε κοινοβουλευτική αντιπροσωπεία με επικεφαλής τον τότε πρόεδρο της Βουλής κ. Γιάννη Αλευρά και η Ένωση Γυναικών Ελλάδος, αλλά πέραν τούτου ουδέν.

Είναι καιρός να ασχοληθεί το Υπουργείο Πολιτισμού με το όλο θέμα αλλά και με την αναστήλωση-αναπαλαίωση όλων των ελληνικών ιερών ναών της Κριμαίας, του Σοχούμι, κ.λπ. που από το διάβα του χρόνου κινδυνεύουν να κατεδαφισθούν. Είναι κι αυτοί ελληνική κληρονομιά κι η διάσωσή τους είναι Ελληνική υπόθεση και όχι Ρωσική. Απ' όλα τα μέρη της Νότιας Ρωσίας και Γεωργίας, όπου κατοικούν Έλληνες, εκπέμπονται κραυγές για τα παραπάνω θέματα, κραυγές που κάποτε πρέπει να ακουστούν από το Ελληνικό Κράτος, το οποίο περιορίστηκε και περιορίζεται να διατηρεί στη Μόσχα Πρεσβεία και Προξενείο, φαίνεται για εθιμοτυπικούς και μόνο λόγους. Αν στους λόγους αυτούς προσθέσει κανείς και τις φήμες που κυκλοφορούν εκεί για μερικούς αρμοδίους του προξενείου μας, ότι με 2.000 ρούβλια εκδίδουν την βίζα, τότε αντιλαμβάνεται κανείς το πόσο σοβαρά λειτουργούμε σαν μητροπολιτική Ελλάδα.

Σήμερα που σ' όλη τη Ρωσία είναι διάχυτη η συμπάθεια προς τους Έλληνες, ακόμα και από τους Γεωργιανούς και Αρμενίους, δεν μπορεί το Ελληνικό κράτος, η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος και οι Έλληνες επιχειρηματίες να μένουν αδρανείς. Οι τελευταίοι, που για να δραστηριοποιηθούν πρέπει να ατενίζουν στο κέρδος, ας λά-

Στό Έλληνικό Κέντρο Πολιτισμού του Σοχούμι. Ο πρώτος δεξιά εικονιζόμενος είναι ο Γεώργιος Μουσαύλωφ, ο Έλληνας βουλευτής του τοπικού κοινοβουλίου της Άμπχαζίας.

βουν σοβαρά υπ' όψιν τους ότι οι υπάρχουσες σήμερα ευκαιρίες τείνουν να χαθούν οριστικά, ευκαιρίες που πάνε να προλάβουν οι Τούρκοι και άλλοι, που χωρίς να έχουν το δικό μας ενεργήματα της παρουσίας εκεί γηγενούς ελληνικού στοιχείου άρχισαν να τις εκμεταλλεύονται. Για παράδειγμα, πρώτον η Γιάλτα, το παγκοσμίου φήμης θέρετρο, όπου τουρκική τεχνική εταιρία κτίζει ξενοδοχείο 1000 κλινών με 800 εργατοτεχνίτες που μετέφερε εκεί από την ανατολή, και δεύτερον το Σότσι, το στολίδι αυτό της Μαύρης Θάλασσας, όπου και πάλιν οι τούρκοι άρχισαν να αγοράζουν ιδιοκτησίες σε εξευτελιστικές για τα ελληνικά δεδομένα τιμές με την κάλυψη συμπατριωτών τους, ξεπερνώντας έτσι την απαγόρευση μεταβιβάσεως γης σε αλλοδαπούς. Ας έχουν ακόμα υπ' όψιν τους ότι ένα υψηλό ποσοστό από τους συμπατριώτες μας εκεί είναι επιστήμονες παρότι υπέστησαν τους διωγμούς του αιμοβόρου Στάλιν και ότι αρκετοί από αυτούς κατέχουν πόστα στον Ρωσικό κρατικό μηχανισμό. Όμως απαραίτητη κρίνεται η διεκρίνηση ενός φαινομένου, το οποίο και χαρακτηρίζει τη θέση, στάση και έκφραση των Σοβιετικών πολιτών και ιδίως των μειονοτήτων, μία των οποίων είναι και η Ελληνική. Η ευρεία μάζα δεν γνωρίζει την ύπαρξη διαφορετικού κόσμου απ' αυτόν στον οποίο γεννήθηκε, μεγάλωσε και ανήκει. Το ίδιο σχεδόν συμβαίνει με πολλούς ιθύνοντες, ακόμα και ανθρώπους που προβλήθηκαν κοινωνικά και μορφωτικά. Όλοι αυτοί είναι εμποτισμένοι από την κομμουνιστική ιδεολογία στην οποία αντιδρούν ήδη με κάποιο τρόπο δειλό και συγκρατημένο, χωρίς όμως και να έχουν ξεκαθαρίσει τις ιδεολογικές περιοχές μέσα στις οποίες θα επιθυμούσαν να κινηθούν. Διότι δεν τις γνωρίζουν, ούτε καν τις υποψιάζονται. Υπήρξε τότε και τέτοια

η απομόνωση του σοβιετικού πολίτη από τον ελεύθερο κόσμο, ώστε τώρα η περεστρόικα να τον βρίσκει ανέτοιμο σε γρήγορες αλλαγές και ζαλισμένο από το δυνατό φως που διαδέχθηκε το μαύρο σκοτάδι, τον ιδεολογικοπολιτικό μεσαίωνα στον οποίο ζούσε. Έτσι συναντούμε κατά κανόνα άτομα αρκετά πρόθυμα να συναναστραφούν με το ξένο στοιχείο, επιφυλακτικά όμως στη συνεργασία μαζί του. Και δύσκολα στην ικανότητα προσαρμογής σε νέες καταστάσεις. Το φαινόμενο αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο στις μειονότητες, ακόμα και στο ελληνικό στοιχείο, το οποίο αποστερήθηκε την πίστη προς τη ζωή ύστερα από τα δεινά που υπέστη από το καθεστώς, που εξώρισε το μεγαλύτερο μέρος στις ερήμους του Καζαχστάν και τις αφιλόξενες στέπες των Ουραλίων και της Σιβηρίας, στις οποίες και υπέκυψε το μεγαλύτερο μέρος από τις τρομερές κακουχίες. Ο κόσμος αυτός εξακολουθεί ακόμα να επηρεάζεται από τα αποτελέσματα της πλύσεως εγκεφάλου που του έγινε και να υπόκειται στην επίδραση μιας φοβίας η οποία κυριαρχεί στη ζωή του, με όλα τα γνωρίσματα της ασκηθείσας επάνω του μακροχρόνιας βίας. Έτσι, ούτε εμπιστεύεται ούτε προσεγγίζει εύκολα τον πολίτη της Δύσης. Εκφράζεται υπέρ του κοινωνικού συστήματος στο οποίο ανήκει και αφήνει στους ανενήμερωτους την εντύπωση μιας σκληρής αγκιστρώσεώς του στην κομμουνιστική ιδεολογία, την οποία ουσιαστικά απεχθάνεται και φοβάται. Πάνω στις διαπιστώσεις αυτές είναι χρήσιμο να τοποθετείται ο οποιοσδήποτε δυτικός που έρχεται σε επαφή μαζί τους, ώστε να διακρίνει εύκολα να πέραν της επιφανείας και να αποφεύγει τις τυχόν παρεξηγήσεις.

* Ο Ν. Νικολαΐδης είναι αντιστράτηγος (Δ) ε.α.

Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΩΝ ΑΠΟΔΗΜΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

του Χρήστου Δ. Λάζου

Είναι γνωστό ότι η μεγάλη πληθυσμιακή παρουσία του απόδημου ελληνισμού έχει δημιουργήσει ένα αξιόλογο λογοτεχνικό ρεύμα στις χώρες εκείνες, στις οποίες μετανάστευσαν οι Έλληνες, ρεύμα που έχει επικεντρώσει το ενδιαφέρον του —όπως είναι φυσικό άλλωστε— πάνω στα κάθε μορφής προβλήματα που έχουν άμεση σχέση με τη ζωή και τη δράση του έλληνα μετανάστη. Είναι λογικό ότι η λογοτεχνική αυτή παρουσία είναι πολύ πιο αξιόλογη στις ΗΠΑ, όπου βρίσκεται ένας πολύ μεγάλος αριθμός Ελλήνων, πρώτης και δεύτερης γενιάς. Η λογοτεχνική παρουσία των ελλήνων συγγραφέων είναι αυτή που έχει εκφράσει, μέσα από τα έργα τους, τις ελπίδες και τους καύμους των μεταναστών.

Όμως, εκτός από τις ΗΠΑ, και στις άλλες ηπείρους και χώρες που δέχτηκαν έλληνες μετανάστες έχει αναπτυχθεί μια αξιόλογη λογοτεχνική παρουσία, όπως στην Αυστραλία, Νότιο Αφρική και στις Ευρωπαϊκές χώρες γενικά. Πολλοί από αυτούς τους απόδημους έλληνες συγγραφείς έχουν σταδιοδρομήσει ικανοποιητικά και στην Ελλάδα.

Σήμερα, που αυτή η εξάπλωση του ελληνισμού σ' όλο τον κόσμο είναι τεράστια, είναι αναγκαίο και ιδιαίτερα συναρπαστικό να προσπαθήσουμε να σκιαγραφήσουμε αυτή την αδρή, γεμάτη όνειρα και ελπίδες, προσωπικότητα του έλληνα μετανάστη, που αντλώντας κουράγιο από την βιολογική του υπόσταση —σαν κρίκος μιας ακατάβλητης από τις κακουχίες φυλής— ατενίζει το μέλλον της, φτάνοντας με όποιον τρόπο μπορεί στις ξένες ακρογιαλιές, τις γεμάτες σκοπέλους και υφάλους.

Όμως ο έλληνας μετανάστης, σαν θέμα φιλολογικό και γενικότερα πολιτιστικό, δεν απασχόλησε μόνο τους έλληνες συγγραφείς αλλά και τους ξένους, οι οποίοι μετέφεραν μέσα στα έργα τους τις εμπειρίες και τη δράση του έλληνα μετανάστη όσο και των παιδιών του.

Και όχι μόνο στη ρεαλιστική φιλολογία αλλά και στην αστυνομική, τη λογοτεχνία τρόμου και φαντασίας, καθώς επίσης και στον κινηματογράφο. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι σήμερα έχουμε μια πλήρη εικόνα του έλληνα μετανάστη, όπως την έχουν σκιαγραφήσει στο χαρτί ή στο πανί συγγραφείς ξένοι ή ελληνικής καταγωγής.

Ουσιαστικά η εικόνα αυτή, όπως την έχουν περιγράψει οι έλληνες συγγραφείς, δεν είναι τίποτα περισσότερο ή λιγότερο από την βασανιστική σκιαγράφιση ενός ατελείωτου εσωτερικού και εξωτερικού μαρτυρίου, ενός γολγοθά, που ο κάθε μετανάστης καλείται από τη μοίρα του να ανέβει και να σταυρωθεί. Και στο σημείο αυτό διακρίνουμε τό πρώτο στοιχείο αναφοράς: **την απελπισία**, αυτή που πηγάζει από την αποδοχή του γεγονότος ότι ο «ξένος» δεν είναι παρά ένα αντικείμενο, ένα σώμα μόνο για χρήση, ένας αποδιοπομπαίος που ευκαιριακά υπάρχει σαν ανθρώπινο άτομο, σε μια κοινωνία που τον απορρίπτει. Απελπισία από τη γνώση του αδιεξόδου, της αδυναμίας για ενσωμάτωση σ' ένα σύστημα αλλότριο και ψυχρό.

Ένα άλλο δραματικό στοιχείο είναι η προσπάθεια που καταβάλλει ο μετανάστης ώστε να μην αποκοπεί βιολογικά και συνειδησιακά από τη φυλετική του κληρονομιά. Βιολογικά επιδιώκοντας να συνάψει δεσμούς με ομοεθνείς του, και

συνειδησιακά προσπαθώντας να διατηρήσει ζωντανή τη φυλετική του μυθοπλασία, τα ήθη και τα έθιμά του. Έτσι ενώ ζει και συναναστρέφεται ξένους σε ξένο τόπο, θέλει να παραμείνει εκείνος που ήταν πριν. Να λοιπόν ένα δεύτερο στοιχείο του μετανάστη: **ο διχασμός**, που τον κάνει σαν ένας άλλος κολοσσός της Ρόδου, με το ένα πόδι να πατά στη γενέτειρά του και το άλλο στη νέα του πατρίδα. Ένας διχασμός που χαρακτηρίζει εξ ολοκλήρου τους μετανάστες της πρώτης γενιάς, λιγότερο αυτούς της δεύτερης, και φυσικά πολύ λίγο ή σχεδόν καθόλου αυτούς της τρίτης, οι οποίοι γεννήθηκαν στον τόπο της αποδημίας και έχουν πολιτογραφηθεί σαν υπήκοοι της νέας πατρίδας.

Τα δύο παραπάνω στοιχεία είναι άμεσα συνυφασμένα με τη θέση και το ρόλο που διαδραματίζει ο μετανάστης στο χώρο όπου εγκαταστάθηκε. Είναι ένας χώρος ψυχρής υποδοχής, κοινωνικής περιφρόνησης, όπου δεν μπορεί να βρει εύκολα δουλειά, να επιβιώσει αυτός και η οικογένειά του, ένα περιβάλλον που τον ωθεί στην **περιθωριοποίηση**, ένα τρίτο στοιχείο της φυσιογνωμίας του μετανάστη. Μια περιθωριοποίηση που έχει δυσμενείς επιπτώσεις σ' όλο το φάσμα της ζωής του: στην ψυχολογική του ισορροπία, τη σεξουαλική του ενεργητικότητα, την οικογενειακή αρμονία, τις συζυγικές και εξωσυζυγικές του σχέσεις κλπ. Προσπαθώντας να αποστέρξει το πρόσωπό του από αυτό που τον απωθεί, το ξένο περιβάλλον δηλαδή, εκβάλλει την καταπιεσμένη του υπαρξιακότητα εκεί όπου μπορεί να αυτοπροσδιοριστεί μέσα από παραδοσιακούς θεσμούς και συνήθειες. Τις συναναστροφές στα ελληνικά καφενεία, τις θρησκευτικές συγκεντρώσεις, τις βεγγέρες μαζί με άλλες ελληνικές οικογένειες, καθώς και στις διάφορες πολιτικές ίντριγκες, μια φαιδρή αντανάκλαση της πατριδοκαπηλίας που μεταφέρει στην ψυχή του.

Αυτά όλα συνεπικουρούμενα από την έντονη αδιαφορία του στο να μάθει να μιλά τη γλώσσα του τόπου στον οποίο ζει, τον οδηγούν —πρόσθετο στοιχείο αυτό— στην **αλλοτρίωση**, οπότε, χωμένος στο καθούκι του σαν τη χελώνα, εγκαταλείπεται, αυτοαναίρεται και αυτοκαταστρέφεται. Γιατί ο μετανάστης αναγκαστικά είναι μια τέτοια προσωπικότητα, αφού προέρχεται από κοινωνικές ομάδες που δεν έχουν ψυχικές αντιστάσεις, με πολιτικά αδιέξοδα, με κοινωνική υποβάθμιση και οικονομική δυσπραγία. Με λίγα λόγια: φτώχεια και αγραμματώσυνη, παράμετροι που επιδρούν ανασταλτικά πάνω στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του.

Να λοιπόν τα χαρακτηριστικά του έλληνα μετανάστη όπως τα είδαν, τα έζησαν και τα αποτύπωσαν στα μυθιστορήματά τους οι απόδημοι έλληνες συγγραφείς. **Απελπισμένος**, αφού βρίσκεται μπροστά σε πολλαπλό αδιέξοδο, **Διχασμένος**, ανάμεσα σε δύο τόπους, δύο πατρίδες, **Περιθωριοποιημένος**, αφού τον απορρίπτει το κοινωνικό του περιβάλλον, και τελικά **Αλλοτριωμένος**, βρισκόμενος ανάμεσα σε γρανάζια που δεν σταματούν να τον συνθλίβουν.

Όμως η ελπίδα δεν χάνεται σχεδόν ποτέ: υπάρχει και τρεμοπαίζει σε κάποιο αξόδευτο καντηλέρι, εκεί βαθειά στην ψυχή του, μια ελπίδα που το γνωρίζει ή το διαισθάνεται, ότι θα λάμψει κάποτε και θα τον δικαιώσει.

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

του Νίκου Ζουρνατζίδα

Οι Έλληνες του Πόντου εγκαταστάθηκαν στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας στα μέσα του 8ου αιώνα π.Χ. Η πρώτη πόλη ήταν η Ηράκλεια, αποικία των Μεγαρέων, έπειτα η Σινώπη, αποικία των Ιώνων της Μιλήτου, και μετά όλες οι υπόλοιπες πόλεις.

Ο κύριος όγκος άρχισε να έρχεται στην Ελλάδα το 1922 πάνω σε μια συμφωνία για την ανταλλαγή των πληθυσμών. Μαζί τους έφεραν τα ήθη, έθιμα και τις παραδόσεις τους.

Λέγοντας ήθη εννοούμε την ψυχική ποιότητα των ατόμων που αποτελούν μια κοινωνία.

Έθιμα εννοούμε τις πράξεις που ενδιαφέρουν το σύνολο των ατόμων τα οποία κατοικούν σ' ένα τόπο. Οι πράξεις αυτές είναι κοινωνικά ή θρησκευτικά καθήκοντα, τα οποία είναι απαραίτητα για να διατηρηθεί ένα σύνολο. Τα έθιμα διατηρούνται με την παράδοση και παραμένουν αναλλοίωτα σε κάθε λαό για μεγάλο χρονικό διάστημα, αν και πολλές φορές η κοινωνική μορφή, η οποία κατέστησε αναγκαία την εμφάνιση και ύπαρξή τους και τα δικαιολόγησε, πέρασε χωρίς να υπάρχει ελπίδα να επανέλθει.

Τα ήθη και έθιμα έπαιξαν σπουδαίο ρόλο στη δημιουργία, διατήρηση και εξέλιξη του χορού.

Για τους Πόντιους ο χορός ήταν συνυφασμένος με τη ζωή τους. Από τα πρώτα τους βήματα μάθαιναν και χορό συμμετέχοντας στις διάφορες κοινωνικές εκδηλώσεις. Δεν υπήρχε συγκεκριμένη ηλικία κατά την οποία μάθαιναν χορό, ούτε ο χορός διδασκόταν από χοροδιδασκάλους, όπως γίνεται σήμερα. Ήταν προσωπική υπόθεση του κάθε παιδιού, να αποφασίσει πότε θα μάθει και πότε θα πάρει το θάρρος να χορέψει δημόσια.

Οι πιο σημαντικές γιορτές που γίνονταν οι χοροί ήταν όλες οι χριστιανικές: Χριστούγεννα, Πάσχα, Πρωτοχρονιά, Φάτα, το πανηγύρι του χωριού, ονομαστικές γιορτές κλπ.

Ο χορός το καλοκαίρι στηνόταν συνήθως στην πλατεία του χωριού, όπου λάμβανε μέρος όλος ο κόσμος. Το χειμώνα, που έκανε κρύο ή είχε ακατάλληλο καιρό, σε πολλά χωριά του Πόντου ο χορός γινόταν σε μια αίθουσα την οποία ονόμαζαν *ΜΟΤΟΣ* (το πρώτο Ο αν το μεταβάλλουμε σε Ε γίνεται *ΜΕΤΟΣ*, είναι το μετόχι), δηλαδή ήταν ένα οίκημα που ανήκε στην εκκλησία και στο οποίο γίνονταν οι διάφορες εκδηλώσεις (γάμοι, βαπτίση, γιορτές κλπ.).

Οι χοροί του Πόντου είναι κυκλικοί, εκτός του *Κοτσαγκέλ*.

Δεν υπάρχει κορυφαίος, όπως ακριβώς και στους αρχαίους κυκλικούς χορούς. Όταν χόρευαν πολλά άτομα, μπορούσαν να σχηματίσουν πολλούς ομόκεντρους κύκλους.

Πολλές φορές ο χορός στηνόταν αυθόρμητα, χωρίς καμία ιδιαίτερη αιτία. Μοναδική προϋπόθεση η παρουσία μουσική και η ψυχική διάθεση.

Το κάλεσμα για τους χορούς στα μικρά χωριά γινόταν με το άκουσμα των οργάνων ή διαδίδετο μεταξύ των χωρικών, ενώ στα μεγάλα βγαίνανε δύο-τρία παιδιά και διαλαλούσαν (ντελάληδες) στους δρόμους το γεγονός.

Τα πανηγύρια συνήθως κρατούσαν δύο ημέρες, παραμονή και ανήμερα. Πολλές φορές όμως μπορούσε να συνεχιστεί για ημέρες από διάφορα άτομα, γυρνώντας από σπίτι σε σπίτι και από χωριό σε χωριό (το αίσθημα της φιλοξενίας ήταν και είναι πολύ ανεπτυγμένο στους Πόντιους).

Οι Ποντιακοί χοροί είναι ομαδικοί, γι' αυτό η έναρξη δεν γινόταν από ένα συγκεκριμένο άτομο αλλά από ομάδα ατόμων.

Στους ανοικτούς χώρους, όπου χόρευαν πάρα πολλά άτομα, τα όργανα στα οποία έδειχναν προτίμηση ήταν ο *ζουρνάς*, το *αγγείο*, η *τουλούμ* (άσκαυλος) και το *νταούλι*, λόγω της μεγάλης ηχητικής έντασης των οργάνων αυτών.

Εάν δεν υπήρχαν αυτά τα όργανα, τότε χρησιμοποιούσαν μία ή και περισσότερες λύρες ταυτόχρονα. Ας σημειωθεί ότι η λύρα είναι το πιο διαδεδομένο μουσικό όργανο στους Πόντιους.

Αυτά συνέβαιναν στον Ανατολικό Πόντο.

Στον Δυτικό Πόντο τα όργανα που χρησιμοποιούσαν περισσότερο ήταν το βιολί, το κλαρίνο, ο ζουρνάς, το νταούλι και λιγότερο η λύρα.

Οι οργανοπαίχτες βρίσκονταν πάντα μέσα στον κύκλο. Πολλές φορές περιφέρονταν παρακολουθώντας τους χορευτές και ακολουθώντας το ρυθμό της μουσικής, για να μπορούν όλοι να ακούν διαδοχικά. Όταν ο οργανοπαίχτης κουραζόταν, διάφορα, νεαρά ως επί το πλείστον, άτομα τον έπαιρναν στους ώμους και τον περιέφεραν αυτά για να τον ξεκουράζουν.

Οι μουσικοί που μπορούσαν να στήσουν χορό σε ανοικτούς χώρους ήταν περιζήτητοι, γιατί αυτό απαιτούσε μια ιδιαίτερη ικανότητα και δεν ήταν μόνο θέμα μουσικής δεξιοτεχνίας.

Ο οργανοπαίχτης έπρεπε με το ύφος του, τις κινήσεις του, τις λεκτικές προτροπές του, να μπορεί να ξεσηκώνει τους χορευτές.

Όταν ο μουσικός ήθελε να πληρωθεί από κάποιο άτομο, γονάτιζε παίζοντας μπροστά του και αυτός, αν ήθελε, του κολλούσε στο μέτωπο με σάλιο ή του έβαζε στο στήθος ή στο όργανο διάφορα χαρτονομίσματα (*καρσιλάεμαν*).

Αυτός ήταν συνήθως και ο τρόπος πληρωμής.

Όσοι δεν χόρευαν κάθονταν γύρω-γύρω και παρακολουθούσαν, όπως τα άτομα προχωρημένης ηλικίας. Οι σεβασμιοί, όπως ήταν ο παππάς, ο πρόεδρος (*μουχτάρης*), ο δάσκαλος και οι γέροντες, συνήθως κάθονταν μέσα στον κύκλο για να παρακολουθούν πιο άνετα.

Μερικές φορές ένα γλέντι τελείωνε με έναν καυγά, στον οποίο μάλιστα ορισμένες περιοχές δώσανε και ειδική ονομασία (*ΓΑΡΜΑΓΑΛ*), και βέβαια δεν έλειπαν και οι τουφεκιές στον αέρα.

Στα παλιά χρόνια, πριν το 1900, σε πολλά χωριά στο εσωτερικό του Πόντου, οι κοπέλλες σε ηλικία γάμου και οι νιόπαντρες δεν χόρευαν με τους άνδρες σε δημόσιους χώρους, γιατί αυτό εθεωρείτο ντροπή. Ιδίως το να μπει μια παντρεμένη με τον άντρα της στο χορό και να της κρατάει κάποιος άλλος το χέρι, αυτό εθεωρείτο όχι πρέπον. Οι ελεύθερες κοπέλλες και οι αρραβωνιασμένες, όταν ο χορός γινόταν σε δημόσιους χώρους, κρύβονταν πίσω από θάμνους ή

ηλικιωμένες γυναίκες, γιατί ήταν ντροπή ακόμα και να βλέπουν. Βέβαια στην Τραπεζούντα και στις άλλες μεγαλουπόλεις, ο κόσμος ήταν πιο απελευθερωμένος.

Τα τραγούδια με τα οποία άρχιζε το γλέντι ήταν ως επί το πλείστον τα επιτραπέζια, τα οποία δεν είχαν συγκεκριμένο δίστιχο, αλλά μπορούσαν να τραγουδάνε διάφορα δίστιχα σε απεριόριστο αριθμό.

Οι ρυθμοί

Οι βασικοί ρυθμοί του Ποντιακού τραγουδιού είναι δύο: ο *πεντάσημος*, ή *5/8 (τικ)* και ο *εννεάσημος* ή (*ομάλ*). Υπάρχουν όμως και άλλοι ρυθμοί. Ο στίχος αποτελείται από δύο ημίστιχα.

Τραγουδούσε πρώτα ένας το πρώτο ημίστιχο και μετά το επαναλάμβαναν όλοι μαζί.

Το ίδιο συνέβαινε με το δεύτερο ημίστιχο. Βέβαια υπήρχαν και ολοκληρωμένα τραγούδια, τα οποία ανήκαν στον ακριτικό, στον ερωτικό κύκλο κλπ. Η μεγαλύτερη ποικιλία τραγουδιών ήταν τα επιτραπέζια και μετά ακολουθούσαν τα τραγούδια σε χορό *ομάλ* και *τικ*.

Σε πολλά μέρη του Πόντου που συνόρευαν με άλλες περιοχές υπήρχαν επιδράσεις και γι' αυτό παρατηρούμε να υπάρχει ο χορός με τα μαντήλια της Καπαδοκίας στους Μετεντζήδες, που συνόρευαν μαζί της και χρησιμοποιούσαν τα ίδια όργανα.

Στην περιοχή της Νικόπολης βρίσκουμε τους *καρσιλαμάδες*. Και μέσα στον Πόντο ζούσαν και άλλοι λαοί όπως Αρμένιοι, Λαζοί κλπ.

Ο Ανατολικός Πόντος συνορεύει με τον Σοβιετικό Καύκασο και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να δεχθούν την επίδραση των χορών τους, έτσι ώστε σήμερα να μη γνωρίζουμε σε ποιους ανήκουν ορισμένοι χοροί που χορεύονταν εκεί από τους Ποντίους.

Εδώ γίνεται μια καταγραφή των χορών που χορεύτηκαν από Ποντίους, ανεξάρτητα από την καταγωγή τους και από τις επιδράσεις που δέχτηκαν.

Οι ποντιακοί χοροί στην Ελλάδα σήμερα

Όταν μιλάμε για τους Ποντιακούς χορούς και τα τραγούδια, αλλά και για κάθε άλλο πολιτιστικό στοιχείο, θα πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ότι:

Ποντιακό είναι κάθε τι που δημιουργήθηκε στην ευρύτερη περιοχή του Πόντου, με όλες τις επιδράσεις και τις παραλλαγές τους. Είναι φανερό ότι στη διαμόρφωση των διαφόρων παραλλαγών έπαιξαν σημαντικό ρόλο το φυσικό, πολιτιστικό και κοινωνικό περιβάλλον.

Ιδιαίτερα ο λαϊκός χορός που είναι δημιούργημα του λαού και άρα κυρίαρχο μέσο έκφρασής του, έχει τη δυνατότητα να δημιουργεί προϋποθέσεις για

προσέγγιση και αλληλογνωριμία των λαών.

Οι αγροτικές κοινωνίες, όπως ήταν ως επί το πλείστον στον Πόντο, ήταν κλειστές και ήταν εύκολο να κρατηθεί η αυθεντικότητα των παραδόσεων.

Αντίθετα, οι σημερινές βιομηχανικές κοινωνίες είναι ανοιχτές. Έτσι δίνουν τη δυνατότητα στις πόλεις να συγκεντρώνουν μεγάλο αριθμό ατόμων με διαφορετικά τελείως ήθη, έθιμα και διαφορετικές παραδόσεις. Τα άτομα αυτά ζουν, εργάζονται και διασκεδάζουν στους ίδιους κοινωνικούς χώρους, με αποτέλεσμα ο πολιτισμός τους να χάνει την ιδιαιτερότητά του και να αποκτά μια ενιαία κατά το πλείστον μορφή.

Οι χοροί χάνουν την ιδιαιτερότητα που είχαν στην περιοχή προέλευσής τους. Η ποικιλία των ρυθμών τους περιορίζεται στο ελάχιστο, γίνονται πιο γρήγοροι —αποτέλεσμα ίσως της εποχής της ταχύτητας— όπως συμβαίνει σε όλες σχεδόν τις χώρες.

Στους ποντιακούς χορούς παρατηρούμε ακριβώς το ίδιο φαινόμενο που παρατηρείται και στις διάφορες περιοχές της Ελλάδας, δηλαδή μια μουσική να χορεύεται διαφορετικά από ένα χωριό στο άλλο και να έχει διαφορετική ονομασία ή μικρή μουσική παραλλαγή.

Ο Πόντος είναι μία από τις πλουσιότερες περιοχές σε ποικιλία χορών και τραγουδιών. Οι χοροί του υπερβαίνουν τον αριθμό 40 και σίγουρα υπάρχουν και άλλοι που δεν έχουν καταγραφεί ακόμα.

Ο μεγάλος αριθμός και η ποικιλία των Ποντιακών χορών οφείλεται στο γεγονός ότι ο Πόντος χωρίζεται οριζόντια σε δύο μέρη από την οροσειρά του Παρυάρδη (*Παρχάρ*) που είναι συνέχεια της οροσειράς του Καυκάσου. Έτσι έχουμε τον Παραλιακό Πόντο και τον Μεσογειακό.

Πολλά ποτάμια εξάλλου ξεκινούν από το Νότο και κατευθυνόμενα προς Βορρά εκβάλλουν στη Μαύρη Θάλασσα. Αυτό είχε σαν συνέπεια, η επικοινωνία μεταξύ των περιοχών αυτών να είναι δύσκολη και πολύ περιορισμένη και να γίνεται μόνο σε μικρές περιόδους του χρόνου, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν διαφορετικοί χοροί και πολλές παραλλαγές.

Πολλοί από τους χορούς αυτούς, κυρίως του Δυτικού Πόντου, χάθηκαν και τούτο διότι:

α) Στον Δυτικό Πόντο, πολλές περιοχές έχασαν βίαια το γλωσσικό τους ιδίωμα και αναγκάστηκαν να μιλούν τουρκικά, και

β) Τα μουσικά όργανα που ακούγονταν περισσότερο ήταν το βιολί, το κλαρίνο, το ούτι και τραγουδούσαν περισσότερο στα τουρκικά.

Όταν ήρθαν στην Ελλάδα οι Πόντιοι του Ανατολικού Πόντου που μιλούσαν Ποντιακά και παίζανε λύρα, το κατ'εξοχήν Ποντιακό μουσικό όργανο (και βέβαια είχαν καλύτερους λυράρηδες), επεκράτησαν των Δυτικών και αυτό είχε σαν συνέπεια να ατονήσουν τα τραγούδια και οι χοροί του Δυτικού Πόντου.

Ας σημειωθεί ότι και μερικοί χοροί του Ανατολικού Πόντου ατόνησαν.

Στον Ελλαδικό χώρο, μερικοί χοροί, όπως το *Κοτσάρι* ή *Σερανίτσα* ή *Λεσίνα* κλπ., έχασαν τον τοπικό τους χαρακτήρα και χορεύτηκαν από όλους τους Ποντίους, ενώ άλλοι, όπως ο χορός *Τάμσαρα*, *Τίταρα*, *Εταιρέ* κλπ, διατήρησαν την ιδιαιτερότητά τους.

Σήμερα η εκμάθηση των χορών στις πόλεις γίνεται από τους Ποντιακούς Συλλόγους, το σύνολο σχεδόν των οποίων διαθέτει χοροδιδάσκαλους και χορευτικά συγκροτήματα, ενώ στα χωριά που έχουν αμιγή ποντιακό πληθυσμό μαθαίνονται μέσα από τη διασκέδαση, όπως δηλαδή γινόταν και στο φυσικό τους χώρο. Και στα χωριά όμως που έχουν μικτό πληθυσμό, χορεύονται περισσότερο οι Ποντιακοί χοροί.

Επειδή οι Πόντιοι στην Ελλάδα δεν ζουν σε ένα ενιαίο και συγκεκριμένο χώρο, όπως στον Πόντο, όπου θα μπορούσαν να αναβαπτίζονται, θα πρέπει, αν θέλουν να διατηρήσουν την πολιτιστική τους ιδιαιτερότητα, να δείξουν ιδιαίτερο σεβασμό στην κλασική μορφή των χορών τους, που ως μη λησμονούμε

ότι είναι η κυριότερη συνιστώσα της λαϊκής παράδοσης.

Δυστυχώς πολλοί χοροδιδάσκαλοι δεν φαίνεται να κατανοούν αυτή την αναγκαιότητα. Έτσι παρατηρείται έντονα το φαινόμενο της παραποίησης της παραδοσιακής μορφής των χορών εν ονόματι της «καλλιτεχνικής χορογραφίας».

Βέβαια μέσα σ' όλα αυτά μπορούμε να διακρίνουμε το γεγονός ότι σήμερα οι χοροί αφομοιώνονται πολύ πιο εύκολα και χορεύονται και από μη Ποντίους, πράγμα που ήταν πολύ δύσκολο όταν είχαν την παραδοσιακή τους μορφή.

Για τους Ποντιακούς χορούς δεν υπάρχει εκτεταμένη βιβλιογραφία. Από τις σημαντικότερες, αν όχι η σημαντικότερη, δημοσιεύσεις είναι η διατριβή του Κιλ Πάτρικ, καθηγητή στο πανεπιστήμιο του Λος Άντζελες, η οποία δημοσιεύτηκε στην Αγγλική γλώσσα σαν παράρτημα (12) του Αρχείου του Πόντου.

Ιδιαιτερότητες των Ποντιακών χορών

Σαν γενικά χαρακτηριστικά των Ποντιακών χορών, ο Κιλ Πάτρικ αναφέρει τα παρακάτω:

1) Μικρά βήματα· δεν καλύπτεται μεγάλος χώρος.

2) Τα πόδια κρατούνται το ένα κοντά στο άλλο, χωρίς να εκτείνονται πέρα από το σώμα. Γενικά περισσότερο περιορισμένα.

3) Τα πόδια πιέζουν το έδαφος χωρίς να απομακρύνονται πολύ από αυτό.

4) Ο πρωτοχορευτής δεν κάνει αυτοσχεδιασμούς που δεν μπορούν να γίνουν απ' τους υπόλοιπους. Έτσι αρκετές φορές οι χορευτές σχηματίζουν κλειστούς κύκλους.

5) Τα βήματα των χορευτών είναι γενικά περίπλοκα, ιδιαίτερα στον γρήγορο ρυθμό.

6) Δεν υπάρχει χτύπημα ποδιού, ή χτύπημα στο πάτωμα, ή στο σώμα με το χέρι.

7) Η κίνηση του κορμιού τονίζεται μερικές φορές με την κίνηση των ώμων.

8) Η κάμψη και η περιστροφή του κορμιού είναι κοινή σε αρκετούς χορούς.

9) Τα κρατήματα των χεριών αλλάζουν κατά τη διάρκεια του ίδιου χορού σύμφωνα με τη μορφή του χορού και πρέπει να είναι ελεύθερα να κινούνται γρήγορα πίσω και μπροστά.

10) Τα χέρια κρατιούνται κοντά στο σώμα, έτσι ώστε να υπάρχει ελάχιστος κενός χώρος ανάμεσα στους χορευτές και περισσότεροι χορευτές να χορεύουν σε μικρότερο χώρο.

11) Οι χορευτές κινούνται προς τα δεξιά σε πολλούς χορούς, καθώς επίσης μπροστά και πίσω σε αρκετούς χορούς, ή αποκλειστικά προς τα αριστερά.

12) Απαλοί και έντονοι τρόποι κίνησης ασκούνται στον ίδιο χορό, ταυτόχρονα από διαφορετικούς χορευτές.

Ο τρόπος κίνησης στους Ποντιακούς χορούς ποικίλει από τα πιο άτονα, αργά, ξεκούραστα, αβίαστα, συρτά βήμα-

τα, στα πιο έξαλλα, έντονα, με φυσικές (σωματικές) απαιτήσεις και βίαια βήματα και κινήσεις.

Η μουσική συχνά παίζεται χωρίς χορό, το αντίθετο όμως δεν συμβαίνει ποτέ. Ακόμη και για την εκμάθηση των χορών θεωρείται καλύτερο κάποιος λυράρης να παίζει για τους χορευτές, παρά να χρησιμοποιούν δίσκους ή κασσέτες.

Και παρακάτω:

«Στην αρχή ήταν η προσπάθεια να μάθω τα βήματα και μετά, αφού τα έμαθα, άρχισα να βαριέμαι και να γίνομαι ανυπόμονος. Απορούσα πώς αυτοί οι άνθρωποι χόρευαν όλο το βράδυ και πώς ένας τους χορός μπορούσε να διαρκέσει σχεδόν μία ώρα. Συνήθισα στην Αμερική σε μεγαλύτερη ποικιλία χορών, σε γρηγορότερο ρυθμό, οι οποίοι δεν διαρκούσαν πάνω από 3 λεπτά. Την τρίτη εβδομάδα της προσπάθειάς μου, άρχισα να καταλαβαίνω πως η ευκολία με την οποία μπορούσα να χορεύω, να ξεκουράζομαι και να απολαμβάνω την κίνηση ήταν εκπληκτική. Το αίσθημα της ζεστασιάς και της ένωσης με τους υπόλοιπους χορευτές ήταν μοναδικό και με έφερνε σε αμηχανία.

Αρκετά αργότερα άρχισα να καταλαβαίνω ότι ανακάλυπτα μ' έναν περιορισμένο αλλά πραγματικό τρόπο μερικά σαν από υπνωτισμό αποτελέσματα που συνόδευαν πολλούς ελληνικούς χορούς.

Βέβαια προέκυπταν αρκετές απορίες, όπως: Πώς όλοι οι χορευτές ήξεραν ότι ο χορός τελείωνε, προτού εγώ να καταλάβω ότι οι μουσικοί θα σταμάταγαν; Οι χορευτές κατέβαζαν τα χέρια, γύριζαν στα τραπέζια τους, οι μουσικοί όντως είχαν σταματήσει και εγώ ήμουνα ο μόνος που είχα μείνει στην πίστα.

Άκουγαν κάτι στην λύρα που εγώ δεν άκουγα.

Όταν άρχισα τα μαθήματα για λύρα και είχα μάθει φωνητική μελωδία πάνω στη λύρα και σκέφτηκα ότι ο τρόπος (μουσικός) ήταν καθарός, κατάλαβα ότι πολλοί ορχηστρικοί τόνοι έμοιαζαν να είναι τελείως έξω από την τροπική μορφή (μουσικοί) και συχνά ακουγόntonουσαν σαν λάθη όταν τα έπαιζα, ενώ ο δάσκαλός μου μπορούσε να τους δώσει έτσι ώστε να γίνονται τέλεια δεκτοί από τον κόσμο.

Όταν είδα πως χόρευαν οι Πόντιοι τον ελληνικό σκοπό που λέγεται «Αιγιώτισσα», δεν αναγνώρισα τον χορό. Η «Αιγιώτισσα» είναι ένα Καλαματιανό σε 7/8, το οποίο διαιρείται σε ένα μακρύ και δύο σύντομα χτυπήματα, δηλαδή 3-2-2. Στις Ποντιακές ταβέρνες, η λύρα τόνιζε τον σκοπό σαν να ήταν 2-2-3 και οι χορευτές άρχιζαν με γρήγορα βήματα παρά με το αργό βήμα που συνδέεται με το τρίτο χτύπημα...».

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΟΥ ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΣΜΟΥ αποτελεί ένα σημαντικό έργο για την φύση της Σοβιετικής Ένωσης και την εξέλιξη της ρώσικης επανάστασης. Την ώρα που ο σοβιετικός ολοκληρωτισμός πνέει τα λοίσθια, αυτό το πρωτοποριακό βιβλίο καταγράφει τις φιλοσοφικές, ιστορικές, οικονομικές και πολιτισμικές αιτίες της μετεξέλιξης.

Ο Κώστας Παπαϊωάννου (1925-1981) υπήρξε ένας μεγάλος φιλόσοφος και θεωρητικός που έζησε και διδάξε στη Γαλλία. Οι Εναλλακτικές Εκδόσεις εγκαινίασαν την έκδοση των απάντων του στα ελληνικά αρχίζοντας από την διεισδυτική κριτική του στο μαρξισμό με τα βιβλία Ο μαρξισμός σαν ιδεολογία και το Κράτος και φιλοσοφία.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Εναλλακτικό βιβλιοπωλείο «Κομμούνα», Θεμιστοκλέους 37, Αθήνα, τηλ. 3602644
Εναλλακτικό βιβλιοπωλείο «Πράξη», Αρμενοπούλου 24, Θεσσαλονίκη, τηλ. 202349.

τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας μετέχοντες

Ἐπιμέλεια: Τασούλα Καραγεωργίου

καημένη Μακρυγιάννη νά ἔξερεις
γιατί τό τζάκισες τό χέρι σου

τό τζάκισες γιά νά χορεύουν σείκ
τά κωλόπαιδα

Ντίνος Χριστιανόπουλος

(Ἀπό τή συλλογή «Μικρά ποιήματα»)

Ὁ ἀκέραιος κύρ Ἀλέξανδρος

Θαμνώδη ρήματα καί φύλλα καταπράσινα τῆς γλώσσας.
Μεγάλος ἄνθρωπος κι ἀνέσπερος Ἕλληνας πού κράτησε

τόν πόνο στό σωστό του τό ὕψος
ἀγνοώντας καί δημοτικισμούς καί ἐξελικτισμούς καί μόδες

ἀγνοώντας τά ἐκάστοτε μορμολύκεια
τήν ἀσίγαστη γενικότητα τῶν πιθήκων
ἀγνοώντας τόν αἰώνα τῆς καλπάζουσας ἐξυπνάδας
ὁ ἀνοξειδωτος.

Ἦδη τά θύματα τῆς Προόδου πού πρόωρα σκουριάζει
πᾶνε στήν πατρίδα του τή Σκιάθο
κι ἀγοράζουν ἐλπίζοντας οἰκόπεδα
πᾶνε γιά λίγο ἀεράκι λίγη θάλασσα καί φρέσκο φεγγάρι.

Μά εἶν' ἀδύνατο νά κοροϊδέσουμε τή ρημαγμένη φύση
μέ ξυπόλητα Σαββατοκύριακα καί μέ τροχόσπιτα.

Ὁ ἀκέραιος κύρ Ἀλέξανδρος
ἐκεῖνος ὁ περιούσιος Παπαδιαμάντης
καί τό κεράκι μας ἀκόμα δέν τό θέλει.

Νίκος Καροῦζος

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

Τό ἐπ' ἐμοί, ἐνόσφ ζῶ καί ἀναπνέω καί σωφρονῶ, δέν
θά παύσω πάντοτε, ἰδίως δέ κατά τάς πανεκλάμπρους
ταύτας ἡμέρας, νά ὑμνῶ μετὰ λατρείας τόν Χριστόν μου,
νά περιγράψω μετ' ἔρωτος τήν φύσιν καί νά ζωγραφῶ
μετά στοργῆς τά γνήσια ἑλληνικά ἔθνη. «Ἐάν ἐπιλάθω-
μαί σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθείη ἡ δεξιὰ μου, κολλη-
θείη ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου, ἐάν οὐ μή σου μνη-
σθῶ».

(Ἀπό τόν «Λαμπριάτικο Ψάλτη»)

Κανάρης

Ὅλη ἡ βουλή τῶν προεστῶν στό μῶλο συναγμένη
εἶπε πῶς ὄξω στή στεριά τοὺς Τούρκους θά προσμένη.

Τότε ἔβγαλα τό φέσι

καί νά μιλήσω θάρρεψα προβάλλοντας στή μέση:
«— Τίποτα, ἀρχόντοι, δέ φελά. Μονάχα τό καράβι!»
Σά μ' ἄκουσε ἓνα ἀπ' τά τρανά καλπάρια μας ἀνάβει
καί τό φαρμάκι χύνει:

«— Ποιός εἶναι αὐτός, καί πῶς τόν λέν, πού συμβουλές
μας δίνει;»

Νά τά Ψαρά πῶς χάθηκαν. Κ' ἐγώ φωτιά στό χέρι
πῆρα καί πέρα τράβηξα κατά τῆς Χιός τά μέρη
κ' εἶπα ἀπό κεῖ —δέ βάσταξα!— μέ χεῖλια πικραμένα:
«Νά πῶς μέ λέν ἐμένα!»

Ἄλξ. Πάλλης

"Ανευ Σχολ(ε)ίων

Επιμέλεια: Χρήστος Δάλκος

ΔΙΟΝ. ΚΟΚΚΙΝΟΥ, «Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ», τ.3 σελ. 366-67.

Είς τήν Κωνσταντινούπολιν

Ἡ πρώτη προστριβή Στράγκφορντ καί Πύλης. – Μεταστροφή τῶν πνευμάτων εἰς τήν Πετρούπολιν. – Συνάντησις τῶν αὐτοκρατόρων Ρωσσίας καί Αὐστρίας εἰς Τσέρνοβιτς. – Ὁ Κάννινγκ ἀπαγορεύει εἰς τόν Στράγκφορντ νά μεταβῆ εἰς Τσέρνοβιτς. – Ὁ ρώσσοσ αὐτοκράτωρ ρυμουλκεῖται ἐπὶ τῆς πολιτικῆς γραμμῆς τοῦ Κάννινγκ. – Προβάλλει ὡς ἀνάγκη ἢ λύσις τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος.

ΕἰΣ ΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΝ οἱ Εὐρωπαῖοι διπλωμάται οἱ ἐπανεληθόντες ἀπὸ τήν Βερόναν δέν εἶχαν πλέον ν' ἀσχοληθοῦν μόνον μέ τὰ ἀποφασισθέντα εἰς τό συνέδριον ὡς πρὸς τήν ρωσσοτουρκικὴν διαφοράν, ἀλλὰ καί μέ τήν διαμορφωθείσαν ἀκολούθως ἐκ τῆς πολιτικῆς τοῦ Κάννινγκ κατάστασιν.

Ὁ Μέττερνιχ, ἀφοῦ ἔχασε τήν ἀνευ συζητήσεως συνεργασίαν τῆς Ἀγγλίας πού τοῦ εἶχε παράσχει ὁ Κάστελριγ καί εἶδε νά ἐπηρεάζωνται ἐκ τούτου ἡ Γαλλία καί ἡ Πρωσσία, ἐβλεπε μεγαλυτέραν τήν ἀνάγκην νά κρατήσῃ, στενότερον τόν ἀνανεωθέντα εἰς τὰς συσκέψεις τῆς Βιέννης καί εἰς τήν Βερόναν σύνδεσμόν του μέ τόν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον. Καί ἐκεῖνο πού ἦτο ἠναγκασμένος νά ἐπιδιώξῃ τό ταχύτερον ἦτο ἡ ἐξομάλυνσις τῆς ρωσσοτουρκικῆς διαφοράς διὰ τῆς ἀποδοχῆς ὑπὸ τῆς Πύλης τῶν τριῶν ὄρων, ὥστε νά μὴ ὑπάρχῃ πλέον ζήτημα διὰ τήν Ρωσσίαν. Ὁ Στράγκφορντ, πού εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς τήν πρεσβείαν του διὰ νά ἡγηθῆ ὅπως καί κατὰ τό παρελθόν πάσης διπλωματικῆς προσπαθείας πρὸς κατευνασμόν καί τῆς Πύλης, χάρις εἰς τήν ἐξαιρετικὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Τούρκων καί τήν ἀναγνώρισιν τῆς φιλίας του, ὤφειλε τώρα νά πολιτευθῆ σύμφωνα πρὸς τὰς ὁδηγίας τοῦ Κάννινγκ, ἐκτελῶν τό καθήκον του ὡς Ἀγγλοῦ πειθαρχοῦντος εἰς τὰς ἐντολάς τοῦ ὑπουργείου του. Διέβλεπεν ἐκ τούτου ὅτι ἐκινδύνευε νά χάσῃ τό μέγα του κύρος ἀπέναντι τῆς Πύλης.

Καί ἡ πρώτη προστριβή ἐπῆλθεν. Ἡ Πύλη ἐπληροφορήθη ὅτι, λόγῳ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν ἑλληνικῶν ἀποκλεισμῶν ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς διοικήσεως τῆς Ἐπτανήσου, τῆς εὐνοίας πρὸς τήν ἑλληνικὴν ναυτιλίαν καί τῆς ἐλευθερίας τοῦ εἰσαγωγικοῦ εἰς τήν Ἑλλάδα ἐμπορίου, ἐπρομηθεύοντο οἱ Ἕλληνες ὄπλα καί πολεμοφόδια ἐκ Μάλτας, ἐκ Κέρκυρας καί ἐξ αὐτοῦ τοῦ Λονδίνου. Ἐπειτα ὁ Ὁμέρ πασσάς τῶν Ἰωαννίνων ἐγνωστοποίησεν εἰς τήν Πύλην ὅτι ὁ Κάλλαμος, τόν ὁποῖον εἶχε παραχωρήσει ἡ Ἰόνιος Πολιτεία εἰς τούς Ἕλληνας ὡς ἄσυλον, εἶχε καταστή τόπος προπαρασκευῆς καί ὀρμητήριον ἐπαναστατικῶν σωμάτων, τὰ ὁποῖα ἔδρων εἰς τήν Αἰτωλοακαρνανίαν. Ὁ ρεῖζ ἐφέντης διεμαρτυρήθη δι' ὅλα αὐτά εἰς τόν Στράγκφορντ, ὁ ὁποῖος ἐπροσπάθησε νά δικαιολογήσῃ τὰ ληφθέντα διὰ τόν Κάλλαμον μέτρα, ἀναφέρων ὡς προηγούμενον παλαιότεραν συνθήκην διὰ τούς Σουλιάτας. [...]

Σχολικό βιβλίο ἱστορίας δέσμης

5. Ἡ ἐξωτερικὴ διπλωματία κατὰ τό 1824
Ἡ Ἀγγλορωσικὴ ἀντίθεση πάνω στό ζήτημα τῆς Ἑλλ. Ἐπανάστασης

Ἐκτιμήσεις καί ἐνέργειες τοῦ Μέττερνιχ

Ὁ Μέττερνιχ εἶχε χάσει πιά τή συνεργασία τῆς Ἀγγλίας, πού τοῦ εἶχε παράσχει ὁ Κάστελριγ, καί ἐβλεπε τήν ἀγγλικὴ ἐπίρροη νά ἀπλώνεται στή Γαλλία καί τήν Πρωσσία. Γι' αὐτό θεωροῦσε ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νά κρατήσῃ κάτω ἀπὸ τήν αὐστριακὴ ἐπίρροη τόν τσάρο Ἀλέξανδρο. Τό πρῶτο μέλημά του ἦταν νά ἐξομαλύνῃ τή ρωσσοτουρκικὴ διαφορά.

Τό πράγμα ὅμως δέν ἦταν εὐκόλο. Πρῶτο, γιατί ὁ Πρεσβευτῆς τῆς Ἀγγλίας στήν Πύλη Στράγκφορντ πολιτευόταν σύμφωνα μέ τίς ὁδηγίες τοῦ Κάννινγκ, ὁπότε ὁ Μέττερνιχ ἔχανε τό κύρος πού εἶχε στήν Πύλη, καί δεύτερο γιατί ἡ Πύλη πληροφορήθηκε τίς ἐνέργειες τῆς Ἀγγλίας, ἰδιαίτερα πάνω στό θέμα τῆς εὐνοίας πού εἰδείξε ἡ ἀγγλικὴ Κυβέρνηση γιά τήν ἑλληνικὴ ναυτιλία, τήν ἐλεύθερη εἰσαγωγὴ ὀπλων καί πολεμοφοδίων ἀπὸ τὴ Μάλτα, τὴν Κέρκυρα καί ἀπὸ τό ἴδιο τό Λονδίνο. Ὁ Ρεῖζ ἐφέντης, ὁ τούρκος Ὑπουργός Ἐξωτερικῶν, διαμαρτυρήθηκε ἐντονα γι' αὐτό. Στράφηκε μάλιστα καί ἐναντίον τῆς Ρωσίας, ἐπειδὴ ἡ μεταφορὰ τοῦ ρωσικοῦ σταριοῦ γινόταν ἀπὸ ἑλληνικὰ καράβια μέ ρωσικὴ σημαία.

(Τελικὰ ποῖος ἔχασε τό κύρος του; Ὁ Στράγκφορντ, ὁ Μέττερνιχ, ἢ ὁ «συγγραφέας» τοῦ σχολικοῦ βιβλίου;)

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗ ΙΔΕΑ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΙΔΕΑ

Β' ΜΕΡΟΣ

του πρωτοπρεσβ.
Γεωργίου Δ. Μεταλληνού

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

1. Κρίνοντας με τὰ ρωμαίικα-οικουμενικά κριτήρια τήν Έπανάσταση του '21, διαπιστώνουμε τήν ουσιαστική ιδεολογική έκτροπή της. Όλα τὰ επαναστατικά κινήματα τῆς Τουρκοκρατίας είχαν ὡς ἀπώτερο στόχο τήν ἀνάσταση καί ἀποκατάσταση τῆς αὐτοκρατορίας. Νά «φτιαχθεῖ τό ρωμαίικο» ἦταν ὁ κοινός τοῦ Γένους πόθος. Ὁ Μεγαλοϊδεατισμός τοῦ Γένους ἦταν οἰκουμενικός μέ ἐπίκεντρο τήν Πόλη. Ἡ ἀνάσταση τῆς Ρωμανίας καί ὄχι κάποιας ἐπαρχίας. Αυτό ὁμως σήμαινε: ἀνάσταση ὄλων τῶν Ρούμ (Ρωμηῶν) καί ὄχι μόνο τῶν Ἑλλαδικῶν. Ὁ οἰκουμενικός αὐτός πατριωτισμός ἐνέπνεε καί τόν Ρήγα, ὁ ὁποῖος πιστός στήν αὐτοκρατορική ἰδέα σχεδίαζε στούς χάρτες του ὀλόκληρη τήν αὐτοκρατορία τῆς Νέας Ρώμης, τό «οἰκουμενικό κράτος», ἀπευθυνόμενος σ' ὄλους τούς λαούς της καί ὄχι μόνο στούς Ἑλλαδικούς ἢ τούς (φυλετικά) Ἑλληνες. Ἡ σχεδιαζόμενη ἀπό αὐτόν «Ἑλληνική Δημοκρατία» εἶναι πολυεθνική καί οἰκουμενική. Εἶναι δέ αὐτοκρατορία, ἀλλά μέ αὐτοκράτορα τό Λαό της. Διότι θά εἶχε ἀστικό χαρακτήρα (κατά τό γαλλικό σύνταγμα τοῦ 1793). Παρά τίς γαλλικές ἐπιδράσεις, δηλαδή, δέν εἶχε ἐγκλωπῶθεῖ ὁ Ρήγας τήν ἐθνική ἰδέα, ἀλλά ἔμενε «βυζαντινός» στή συνειδήσή του, δηλαδή Ρωμηός. Τό κύριο αἶψιο μάλιστα τῆς ἀποτυχίας του ἦταν, ὅτι προέβαλλε τήν αὐτοκρατορική-οἰκουμενική ἰδέα σέ ἐποχή ἐπικρατήσεως τοῦ πνεύματος τοῦ ἐθνικισμοῦ. Ὁ Ρήγας δέν σχεδίαζε διάλυση τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλά μετατροπή της σέ πολυεθνική ἀστική δημοκρατία, μέ τήν κατάλυση τῆς ἐξουσίας τοῦ Σουλτάνου.

Μιά ἐπανάσταση ὁμως τῆς «Ρωμιοσύνης» στήν Ἀνατολή καί στή Δύση θά στρεφόταν ἐναντίον τῶν Φράγκων βασιλέων, ὅπως καί τοῦ Σουλτάνου. Γι' αὐτό «ἔπρεπε» νά συντριβεῖ ἐν τῇ γενέσει της. Ἔτσι, ἐξουδετερώθηκε ὁ Ρήγας, ἔχοντας ἀντικατασταθεῖ στό

ἐπιτελεῖο τοῦ Ναπολέοντος μέ τόν Κοραῆ, πού μιλοῦσε γιά ἐπανάσταση τῶν «ἀρχαίων» Ἑλλήνων, ὄχι μόνο κατά τῶν Τούρκων, ἀλλά καί τῶν «Ρωμαίων» (τῆς Ἐθναρχίας) τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἔτσι, τεκμηριώνεται χωρίς κανένα κενό –πιστεύω– ἡ θέση τοῦ π.Ι. Ρωμανίδη, ὅτι ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση «ἐπετράπη» τότε μόνον, ὅταν ἐξασφαλίσθηκε ὁ ἀρχαιοελληνικός καί ἀντιρωμαίικος (ἀντιαυτοκρατορικός) προσανατολισμός της.

2. Ἡ αὐτοκρατορική ἰδέα –τό «εὐρύ Γένος»– ἦταν ἡ μόνιμη καί ἀμετάτρεπτη ιδεολογία τῆς Ρωμαίικης Ἐθναρχίας, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τό ὁποῖο συνέχιζε στήν πράξη τῆ

«Βυζαντινή» αὐτοκρατορία. Γι' αὐτό καί ἐξηγοῦνται οἱ ἀρχικοί διαταγμοί του γιά ἐπανάσταση τῶν «Ἑλλήνων» στήν ἐλλαδική ἐπαρχία, διότι τό Φανάρι γνώριζε καλά τὰ σχέδια τοῦ Ναπολέοντος, ἀλλά καί τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀνακτοβουλίων. Ἡ προϊύσα κατὰπτωση τῆς Ὄθωμανικῆς ἐξουσίας ἦταν αἰσθητή στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα καί ἡ Ἐθναρχία γνώριζε, ὅτι ἡ αὐτοκρατορία περιερχόταν, ἀργά ἀλλά σταθερά, στά χέρια τῶν Ρωμηῶν. Γι' αὐτό ἤδη ἀπό τά τέλη τοῦ 18ου αἰ. εἶχε διατυπωθεῖ ἡ θέση, ὅτι ἡ αὐτοκρατορία θά μεταστοιχειωνόταν σέ Ἑλληνική-Ρωμαίικη μέ τήν ἐκ τῶν ἔσω μεταλλαγῆ της. Οἱ Χριστιανοί (Ρούμ καί Ἀρμένιοι) ἦσαν, ἄλλωστε, περίπου 20 ἑκατομ., ἐνῶ οἱ

Έλληνες άστοί του 18ου αϊ. Η άνοδος της ελληνικής άστικής τάξης συνέβαλε αποφασιστικά στην ιδεολογική προετοιμασία της εθνικής επανάστασης.

Τούρκοι δέν ξεπερνούσαν τά 8. Όσο και άν φαίνεται λοιπόν μη ρεαλιστική ή προσδοκία της Έθναρχίας, έναντι της εθνικής Ίδεας, ή εθνικιστική επανάσταση των Νεοτούρκων (κατά των άλλων εθνοτήτων) βεβαιώνει τό αντίθετο!

Άλλά και ή Ύψηλή Πύλη γνώριζε την προσδοκία της Έθναρχίας για άνάσταση της Ρωμανίας και έτσι κατανόησε τόν άγώνα του '21. Δέν είναι άρα άνεξιτήγητο, ότι άντέδρασε με τόν άπαγχονισμό του Γενάρχη των Ρούμ. Ό Οικουμενικός Πατριάρχης ήταν για τόν Σουλτάνο ό άρχηγός του μιλλετίου των Ρούμ και όχι μόνο των Γιουβανλάρ. Έπαθε ύπέρ όλου του Γένους και όχι μόνο «ύπέρ Δημητσάνης», όπως έγραφε τό 1831 ό ιερομόναχος καθηγητής της Ίονίου Ακαδημίας Κων/νος Τυπάλδος-Ίακωβάτος (+1867). Ό Γρηγόριος Ε΄, με τούς συναθλητές του Μητροπολίτες και Λαϊκούς, ως και ό Ρήγας Βελεστινλής, έκτελέσθηκαν από την Πύλη για την άυτοκρατορική ιδέα και την σχεδιαζόμενη άνάσταση της Ρωμανίας.

Όπως όμως ή Γαλλική Έπανάσταση άλλαξε πορεία και διά του Ναπολέοντος και των μεγαλοαστών πού τόν ύποστήριξαν έλαβε άλλο χαρακτήρα, έτσι και ή άρχικά Ρωμαίικη Έπανάσταση του 1821 έχασε βαθμιαία τόν άυτοκρατορικό χαρακτήρα της και έγινε εθνική για νά καταλήξει εθνικιστική, άποβλέπουσα στην άποκατάσταση «άπίσης της ελληνικής φυλής», κατά τή γνωστή διατύπωση του ριζοσπάστη της Κεφαλονιάς

Ίηλία Ζερβου-Ίακωβάτου (+1894). Δέν πρόκειται για οικουμενικό μεγαλοϊδεατισμό, αλλά για άλυτρωτικό μεγαλοϊδεατισμό, τήν έδαφική δηλαδή επέκταση του «Έλληνικού» Κράτους σ' όλόκληρο τόν ιστορικό χώρο για την άποκατάσταση του Έλληνικού Έθνους και όχι της ρωμαίικης παγγένειας. Η άυτοκρατορία, έτσι, από πολυεθνική γινόταν μονοεθνικό κράτος.

3. Η εθνική όμως ιδέα δέν μεταδόθηκε μόνο στους Έλληνες, αλλά και στους άλλους λαούς της Ρωμαίικης Έθναρχίας. Έτσι, άναπτύχθηκαν οι βαλκανικοί εθνικισμοί και όλοι οι Βαλκανικοί λαοί θά δημιουργήσουν τή δική τους Μεγάλη Ίδέα, επίσης εθνικιστική, με στόχο πάντα την άυτοκρατορία και τήν Πόλη, όχι όμως ως πολυεθνική σύγγενεια, αλλά μόνο έδαφικά, ως μεγάλο εθνικό κράτος. Η Όρθοδοξία, ό παλιός «σύνδεσμος» των λαών της άυτοκρατορίας, θά ύποταχθεί σόν εθνικισμό και θά καταντήσει μέσο για τή στηριξη του και από ένωτική δύναμη θά μεταβληθεί σε παράγοντα διασπάσεως. Αυτό δείχνει και ή άλλαγή της γλώσσας: Άντί του όρθου «έν Ελλάδα (έν Βουλγαρία, έν Σερβία κ.λπ.) Έκκλησία», καθιερώνονται τά άντιρωμαίικα: «Έλληνική Έκκλησία» (Ίάκωβος Ρίζος Νερουλός, 1832), «Βουλγαρική Έκκλησία», «Σερβική Έκκλησία», κ.λπ. Μόνο δέ οι Όρθόδοξοι Άλβανοί θά διατηρήσουν τόν δικέφαλο στην σημαία τους, ενώ οι

παρίστριες χώρες, με τήν ένωση τους σέ εθνικό κράτος (1859 έ.), θά πάρουν τό όνομα «ROMANIA». Τό όνομα της άυτοκρατορίας θά δοθεί δηλαδή σέ ένα τμήμα της, χάνοντας τήν κυριολεκτική του χρήση.

Η εθνική ιδέα –περαιτέρω– άντίκειται στή ρωμαίικη-άυτοκρατορική, διότι στηρίζεται σέ κάτι, πού ή Ρωμαίικη άυτοκρατορία απέκλειε έξ όρισμού, τή φυλετική βάση. Η κατάτμηση της Ρωμαίικης Οικουμένης σέ εθνοότητες, με βάση τή γλώσσα –άφου ή πίστη έμενε ή ίδια– δέν μπορεί νά συμβιβαστεί ποτέ με τό όρθόδοξο φρόνημα. Πρώτοι διδάξαντες, άλλωστε, σ' αυτό είναι οι Φράγκοι, οι όποιοι ταύτισαν τά λατινικά με τούς Ρωμαίους και τά Έλληνικά με τούς Γραικούς. Η εθνική άρχή άνανοηματοδότησε, έτσι, όλες τις ως τότε χρήσεις. Ό φυλετισμός (ρατσισμός) θά γίνει τό κριτήριο των εθνικών μας προσανατολισμών και σχέσεων. Τό γεγονός, έξ άλλου, ότι στά 1872 καταδικάσθηκε πανορθόδοξα ό φυλετισμός σέ σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη, άποδεικνύει πόσο επικίνδυνο θεωρήθηκε τό νέο πνεύμα για τούς όρθόδοξους λαούς της Χερσονήσου του Αϊμου, μετά μάλιστα τό πραξικοπηματικό έλλαδικό άυτοκέφαλο (1833) και τή βουλγαρική Έξαρχία (1870), πού σήμαιναν και τήν πνευματική, και όχι μόνο γεωγραφική, διάλυση της Ρωμανίας.

4. Με τήν επικράτηση του φυλετικού-εθνικιστικού πνεύματος τό βάρος της ένότητας δόθηκε, κατά τά επικρατήσαντα στην Εύρώπη, στή γλώσσα και όχι στην πίστη (όρθοδοξία). Δέν

π. ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ

ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ
ΣΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

ἀναρωτηθήκαμε όμως ποτέ, πώς ή Έλβετία, ενώ έχει τρεις επίσημες γλώσσες (γερμανικά, γαλλικά, ιταλικά), δέν κατοικείται από Γερμανούς, Γάλλους ή Έταλούς, άλλ' από Έλβετούς. Η επίκράτηση δέ τής ελληνικής γλώσσας ως επίσημης γλώσσας τής Ανατολικής Ρωμανίας δημιουργεί και σέ μās τούς Έλλαδικούς σύγχυση, ώστε νά μή μπορούμε σήμερα νά συνειδητοποιήσουμε τήν οικουμενικότητα τής Ρωμανίας και τόν πολυεθνικό της χαρακτήρα. Έξ άλλου, ή άποδοχή τής γλώσσας ως βάσεως τής εθνικής ένότητας διευκολύνει καταχρήσεις του φυλετικού-έθνικού πνεύματος. Αυτό δέν γίνεται σήμερα στό λεγόμενο «μακεδονικό»; Χαλκεύθηκε μιά άνύπαρκτη γλώσσα για τήν άποκατάσταση μιάς κατασκευασμένης ένότητας. Κάτι τέτοιο όμως μένει έντελώς μετέωρο στά όρια τής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Η ιδέα τής αυτοκρατορίας, ως αφετηριακή ιστορική βάση, είναι ή μόνη ικανή νά ανακόψει τόσον τόν Σκοπιανό, όσο και τόν Τουρκικό έπεκτατισμό. Διότι ό ισχυρισμός, ότι τά νησιά του Αιγαίου τά κατέλαβε τό Έλληνικό Κράτος από τήν Όθωμανική αυτοκρατορία, καταρρίπτεται αυτόματα, μέ βάση τό ιστορικά δικαιωμένο έπιχείρημα, ότι ή **Όθωμανική αυτοκρατορία** τά κατέλαβε, κατακτώντας τήν αυτοκρατορία τής Ρωμανίας. Η Ρωμανία, άλλωστε, είναι τό ΜΟΝΟ κράτος, στό οποίο ολόκληρο τό Αιγαίο ήταν ένωμένο σέ μιά κρατική ένότητα.

5. Τό έθνικο-φυλετικό πνεύμα δημιούργησε -περαιτέρω- τήν σύγχρονη έννοια τής πατρίδος (έλληνική

πατρίδα, βουλγαρική, σερβική, άλβανική, ρουμανική κ.ο.κ.). Η δημιουργία τών άλλων βαλκανικών κρατών-πατριδων άπετέλεσε έκπληξη για τούς «έθνικούς» μεγαλοϊδεάτες Έλληνες, διότι αυτοί θεωρούσαν όλα τά εδάφη τής Ρωμανίας/Βυζαντίου έλληνικά. Άλλά τήν ίδια άποψη είχαν και οι άλλοι βαλκανικοί λαοί, πού, όπως έλέχθη, έπλασαν τή δική τους Μεγάλη Ίδέα. Έτσι, από άδελφοί βρεθήκαμε αντίμετωποι και διεκδικητές τής ίδιας αυτοκρατορίας, μέ άποτέλεσμα νά έξατμισθεί ή αυτοκρατορική ιδέα και νά αντικατασταθεί ή από μιά **εϋρύτερη εθνική** (άλυτρωτισμός) ή μιά **στενότερη εθνική** ιδέα (μικρό κράτος). Οι Έλλαδικοί άρχισαν νά βλέπουν στήν Ανατολή μόνο Έλλαδικούς, οι Σλαϋοί μόνο Σλαϋους κ.ο.κ. Η πατρίδα μέ τήν εθνική χροιά έγινε ό τάφος τής αυτοκρατορίας. Αυτό έννοούσε ό Α. Τογνβее γράφοντας για τούς Έλληνες, ότι «έκαναν (μέ τό '21) μίαν άφρονη ένέργεια και έχασαν ολόκληρη αυτοκρατορία!» Ουσίασαν δηλαδή τήν αυτοκρατορία στό (έθνικό) κράτος.

Η Ρωμανία, ως αυτοκρατορία, δέν γνώριζε κάποια ένότητα πού έξουσίαζε τις άλλες. Γνώριζε μόνο ισότιμους πολίτες και όμόπιστους άδελφούς. Ο δυτικός έθνισμός είναι φυλετικός, ρατσιστικός, εγωιστικός. Μία φυλή μπορεί νά δυναστεύει άλλες μέ τή δουλοπαροικία ή τήν άποικιοκρατία. Ο νεώτερος πατριωτισμός δέν είναι οικουμενικός, αλλά έθνικιστικός. Στην αυτοκρατορία όμως ύπήρχε άλλη αντίληψη για τήν πατρίδα, πού έπικεντρωνόταν στόν τόπο καταγωγής (τοπικισμός). Αυτό δέ πού

συνέδεε κάθε ρωμηό μέ τούς καταγομένους από άλλους τόπους, ήταν ή κοινή πίστη (όρθοδοξία). Αυτό συμβαίνει και σήμερα στό χώρο τής διασποράς και γίνεται φανερό σέ μιά διορθόδοξη Λειτουργία. Ύπέρ τούς «έθνισμούς» και τήν τοπικότητα βιώνεται ή όμοδοξία. Μέ τήν επίκράτηση του εύρωπαϊκού έθνικισμού ή **οικουμενική πατρίδα** κομματιάσθηκε σέ επί μέρους πατριδες και ή Μ. Ίδέα έγινε στενή πατριωτική-έθνική. Η ιστορική περίοδος τής Μεγάλης Ρωμανίας (330-20ός αι.) λησμονείται και άνατρέχουμε σέ «έθνικά» ιστορικά δικαιώματα στά εδάφη της, παραβλέποντας τήν ένότητα όλων τών Ρωμηών **μέσα σ' αυτήν**. Λύσεις, όπως αυτή του 1922 και τής Συνθήκης τής Λωζάννης (1923), στηρίχθηκαν στήν άρχή τών έθνοτήτων και κατεδίκασαν σέ λήθη τήν έννοια τής Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Άλλοίμονο όμως άν νεκρωθεί και ή ιστορική μνήμη!

6. Η Έκκλησία μέ τή λατρεία της διασώζει εις πείσμα τής διπλωματίας τήν ένότητα και οικουμενικότητα τής Ρωμανίας, μέ ένωτικό σύνδεσμο τήν όρθοδοξία. Η Έκκλησία είναι «τό Βυζάντιο μετά τό Βυζάντιο» κατά τήν ώραία διατύπωση του ρουμάνου Ν. Γιόργκα. Η αυτοκρατορία συνεχίζεται έτσι μέ ένα άλλο τρόπο ύπαρξεως μέσα στην Έκκλησία, και μαζί ή **υπερεθνικότητα** και **υπερφυλετικότητά** της. Δέν είναι, συνεπώς, καθόλου ουτοπικός ό λόγος για τή Ρωμανία σήμερα, όπως κάποιοι νομίζουν. Διότι αναφέρεται σέ ύπαρκτη και σήμερα πραγματικότητα, στά μοναστήρια και τούς ναούς μας. Γι' αυτό παραμένει ή εκκλησιαστική δομή και πράξη ως ύπαρκτη συνέχεια τής Ρωμανίας, ουσιαστική κιβωτός τής ταυτότητάς μας και έλπίδα για τό μέλλον μας!

Τό '21 έγινε «ύπέρ πίστεως» πρωταρχικά, διότι ή Μεγάλη Ίδέα μας είναι ή **πίστη**. Η πίστη καθόριζε και καθορίζει πνευματικά τις διαστάσεις τής Ρωμηοσύνης, ή οποία πάντοτε ύπέγκειται τών συνόρων της. Σύμβολο του Γένους / Έθνους μας έγινε ό σταυρός, πού ένσαρκώνει τήν πίστη τής Όρθοδοξίας εις Χριστόν σταυρωθέντα και άναστάντα. Σύμβολο τής Ρωμανίας όμως είναι ό Δικέφαλος, πού ένσαρκώνει τήν οικουμενικότητα και ένότητά της. Η Πόλη και τά Όρθόδοξα Πατριαρχεία όριοθετούν πνευματικά και σήμερα τή Ρωμανία, πού συνεχίζει, έτσι, τήν ύπαρξή της, ως **όρθόδοξη Οικουμένη**, νικώντας τήν έθνική κατάτμηση, πού μās έπέβαλε ή Εϋρώπη.

Έλληνες άστοί του 18ου αι.

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΔΥΣΗ ΣΤΗ ΝΕΩΤΕΡΗ ΕΛΛΑΔΑ

Οι πρώτοι Έλληνες «ένωτικοί»

του Χρήστου Γιανναρά

Οι ελληνικές μεταφράσεις έργων του Θωμά Ἀκινάτη από τόν Δημήτριο Κυδώνη, στά μέσα τού 14ου αἰώνα, εἶναι συμβατικό ὄροσημο, ἀλλά καί πραγματική ἀφετηρία ζυμώσεων καί ἐξελιξέων, πού ἐπηρεάζουν ἀποφασιστικά τήν ἱστορική πορεία τού γένους τῶν Ἑλλήνων στούς ἐπόμενους αἰῶνες.

Τό 1364 ὁ Δημήτριος Κυδώνης ἀσπάζεται καί ἐπίσημα τόν ρωμαιοκαθολικισμό. Ἐχει ἤδη μεταφράσει στά ἑλληνικά δύο μεγάλα ἔργα τού Ἀκινάτη (τήν *Summa contra Gentiles* — πού τήν τιτλοφορεῖ: *Κατά Ἑλλήνων βιβλίον* — καί τήν *Summa theologiae*, ὅπως καί ἄλλα μικρότερα σέ ἔκταση κείμενα τού κορυφαίου Σχολαστικοῦ. Γιά τή μεταστροφή του δέχεται γραπτά συγχαρητήρια καί παροτρύνσεις ἐμμονῆς στήν καινούργια του πίστη ἀπό τόν ἴδιο τόν πάπα Οὐρβανό Ε΄. Ἀπό νεαρή ἡλικία ὁ Κυδώνης εἶναι ὑπουργός καί προσωπικός φίλος τού αυτοκράτορα Ἰωάννη Καντακουζηνοῦ, καί ἡ ἐπίδραση πού ἀσκει στήν ἑλληνική κοινότητα καί πολιτική ἐνδιαφέρει καίρια τούς ρωμαιοκαθολικούς. Στό σπίτι του συχνάζουν καθημερινά οἱ Δομνηκανοί μοναχοί πού ἔχουν ἰδρύσει μοναστήρι στό Πέραν, αὐτοί κατευθύνουν καί ἐνισχύουν τό μεταφραστικό τουλάχιστον ἔργο τού Κυδώνη.

Ὁ ἀδελφός τού Δημητρίου, Πρόχορος Κυδώνης, ἱερομόναχος στή Μεγίστη Λαύρα τού Ἁγίου Ὄρους, εἶναι ἐπίσης λατινομαθής καί ἐπιδίδεται στή μετάφραση ἔργων τού Αὐγουστίνου, τού Ἰερώνυμου, τού Βοήθιου καί τού Θωμά Ἀκινάτη. Ἀνήκει στήν ομάδα τῶν φανατικῶν πολέμιων τού Γρηγορίου Παλαμᾶ καί καταδικάζεται γιά τίς θεολογικές του ἀπόψεις ἀπό τή Σύνοδο τού 1368 στήν Κωνσταντινούπολη.

Σέ μεταφράσεις τού Αὐγουστίνου

ἔχει προηγηθεῖ ἕνας ἄλλος Ἕλληνας μοναχός, ὁ Μάξιμος Πλανούδης (τέλη τού 13ου - ἀρχές τού 14ου αἰώνα). Ἡ ἑλληνική μετάφραση τού *De Trinitate* σώζεται σέ τέτοιον ἀριθμό χειρογράφων στίς ἀγιορειτικές βιβλιοθήκες καί ἀναφέρεται τόσο συχνά σέ θεολογικά κείμενα τῆς ἐποχῆς, ὥστε εὐκόλα νά συμπεραίνεται ἡ ἐπίδραση πού ἄσκησε τό αὐγουστίνειο αὐτό ἔργο στούς Ἕλληνες θεολόγους.

Στά τέλη τού 14ου αἰώνα, τό ρεῦμα τῶν λατινοφρόνων Ἑλλήνων βρῖσκει τήν ηγετική του ἐκπροσώπηση στό πρόσωπο τού Μανουήλ Καλέκα († 1410). Λατινομαθής καί αὐτός, φίλος τού Δημητρίου Κυδώνη, στρατεύεται μέ τή γραφίδα του στήν ὑπεράσπιση τῶν θέσεων τῆς δυτικῆς θεολογίας καί τελικά μεταστρέφεται στόν ρωμαιοκαθολισμό, γιά νά περατώσει τόν βίο του ὡς Δομνηκανός μοναχός σέ μοναστήρι τῆς Μυτιλήνης.

Στόν ἴδιο κύκλο τῶν μαθητῶν τού Δημητρίου καί Πρόχορου Κυδώνη, ἀνήκουν καί οἱ ἀδελφοί Ἀνδρέας καί Μάξιμος Χρυσοβέργης. Μεταστρέφονται καί οἱ δύο στόν ρωμαιοκαθολικισμό, γίνονται Δομνηκανοί μοναχοί, σπουδάζουν στή Δύση, συγγράφουν ἑλληνικά ἔργα μέ σχολαστική μεθοδολογία καί ρωμαιοκαθολικές θέσεις, καί ἀμείβονται μέ τιμητικά ἀξιώματα ἀπό τούς πάπες τῆς Ρώμης.

Ἀνάλογη πορεία — ἀπό τήν ἀπερίοριστο θαυμασμό γιά τή Δύση στήν τελική μεταστροφή στόν ρωμαιοκαθολικισμό — ἀκολούθησε καί ὁ μητροπολίτης Νικαίας Βησσαρίων (1402-1472). Γεννήθηκε στήν Τραπεζοῦντα, σπούδασε στήν Κωνσταντινούπολη καί στόν Μυστρά, ὅπου καί μαθήτευσε στόν διάσημο τότε πλατωνιστή φιλόσοφο Γεώργιο Γεμιστό - Πλήθωνα. Ἡ μόρφωση καί ἡ

Τό κείμενο εἶναι προδημοσίευση ἀπό τό βιβλίον «Ὁρθοδοξία καί Δύση στή Νεώτερη Ἑλλάδα» τού Χρ. Γιανναρά πού θά κυκλοφορήσει ἀπό τίς ἐκδόσεις «ΔΟΜΟΣ».

εὐφυΐα του τόν ἀνέδειξαν στήν περίοπτη ἐκκλησιαστική θέση τού μητροπολίτη Νικαίας. Μέ αὐτό τόν τίτλο ἔλαβε μέρος στή σύνοδο Φερράρας - Φλωρεντίας (1438-1439), ὅπου ἄν καί μέλος τῆς ὀρθόδοξης ἀντιπροσωπείας πῆρε ἀμέσως τό μέρος τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν καί πολέμησε μέ πάθος γιά τήν ὑποταγή τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἀνατολῆς στήν παπική Δύση. Ἐπιστρέφοντας στή μητρόπολή του ἀγωνίστηκε γιά τήν ἐφαρμογή τῶν ἐνωτικῶν ἀποφάσεων αὐτῆς τῆς συνόδου, ἀλλά ἡ λαϊκή ἀντίσταση πού συνάντησε τόν ἀνάγκασε νά ἐπιστρέψει στήν Ἰταλία καί νά ἐγκατασταθεῖ ὀριστικά ἐκεῖ. Ὁ πάπας Εὐγένιος Δ΄ τόν ἀντάμειψε γιά τήν πιστότητα τῆς ἀφοσίωσής του στή Δύση καί τόν ἀνακήρυξε καρδινάλιο. Τό 1463, ὅταν πιά ἡ Κωνσταντινούπολη εἶχε ἀλωθεῖ ἀπό τούς Τούρκους, ὁ πάπας Πίος Β΄ τόν ἀναγόρευσε λατῖνο Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Φανατικός ὑπερασπιστής τού Θωμά Ἀκινάτη, ἔγραψε ἐναντίον τῶν ἐκκλησιαστικῶν θέσεων τού ἐπισκόπου Ἐφέσου Μάρκου τού Εὐγενικοῦ, ἀντλώντας κυρίως ἀπό τήν ἐπιχειρηματολογία τού Δημητρίου Κυδώνη.

Οἱ ἀδελφοί Κυδώνη, ὁ Μανουήλ Καλέκας, οἱ ἀδελφοί Χρυσοβέργη, ὁ καρδινάλιος Βησσαρίων, εἶναι οἱ εὐδιάκριτες καί ἀντιπροσωπευτικές ἀπολήξεις ἑνός ὀλόκληρου ρεύματος, πού ἀπό τίς ἀρχές κιόλας τού 14 αἰώνα διατρέχει τήν ἑλληνική διάνοση. Εἶναι τό ρεῦμα ἡ ἡμερίδα τῶν «ένωτικῶν», μέ ἀνταπόκριση ὄχι εὐκαταφρόνητη καί στόν λαό. Δύσκολο νά ξεχωρίσει κανεῖς σέ ποῖο ποσοστό αὐτό τό ρεῦμα ἐκφράζει μιά πρώτη καί ἀπροκάλυπτη ἀλλοτρίωση τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνείδησης τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων, καί σέ ποῖο ποσοστό διερμηνεύει τόν πανικό μπρο-

‘Ο Μητροπολίτης Βησσαρίων, ή μεγαλύτερη ίσως μορφή τών ένωτικών με τήν πτώση τής Πόλης καταφεύγει στην Ρώμη προσχωρώντας στον παπισμό· συνέβαλε ιδιαίτερα στην καλλιέργεια τών ελληνικών γραμμάτων.

‘Αντίβαρο του Βησσαρίωνος υπήρξε ο άνθωνωτικός ήσυχαστής άγιος Μάρκος Εύγενικός, μητροπολίτης Έφεσου.

στά στην έπερχόμενη καταστροφή: ‘Η αυτοκρατορία έχει ουσιαστικά καταρρεύσει, ή έδαφική της συρρίκνωση είναι τραγική, τό ίδιο και ή στρατιωτική της αποδυνάμωση. Τό μεγαλύτερο μέρος τών ελληνικών πληθυσμών της βρίσκεται κιόλας κάτω από τό πέλμα τής όθωμανικής βαρβαρότητας. Ένας πολιτισμός δύο χιλιάδων χρόνων — ό άξονας τών πολιτισμικών μορφωμάτων του τότε γνωστού κόσμου — βρίσκεται κυριολεκτικά στό χείλος του άφανισμού. Οί άσιατικές όρδες τών ‘Οθωμανών είναι στά μάτια τών Έλλήνων άμεση άπειλή παλινδρόμησης στον πρωτογονισμό. Καί ή μόνη έλπίδα στρατιωτικής βοήθειας — έλπίδα πραγματική ή φαντασιώδης — είναι άποκλειστικά ή Δύση, πού έκβιάζει άπροκάλυπτα ζητώντας τή θρησκευτική ύποταγή τής ‘Ανατολής προκειμένου να κινητοποιηθεί ένάντια στη βαρβαρότητα.

Τό ρεύμα τών «ένωτικών» ή δυτικόφιλων είναι έτοιμο να ύποκύψει τόν έκβιασμό τής Δύσης για να σωθεί ό πολιτισμός, να άποτραπεί ό έξανδραποδισμός τών χριστιανικών πληθυσμών τής ‘Ανατολής. ‘Η αντίθετη μερίδα, τών «άνθωνωτικών», διαβλέπει — μέ έκπληκτική μέσα στην έφιαλτική εκείνη σύγχυση όξυδέρκεια — ότι ή άντιστροφή τών όρων του έκκλησιαστικού «εύαγγελίου», και του ελληνικού πολιτισμού πού ένσαρκώνει ή Δύση, είναι άπειλή άσύγκριτα πιό επικίνδυνη, από τήν τουρκική βαρβαρότητα. Στο δίλημμα άνάμεσα σε μία σωστή καταστροφή και σε μία λάθος σωτηρία, οί άνθωνωτικοί τολμούν να προκρίνουν τήν πρώτη. Γι’ αυτό και προτιμούν «φακίόλιον βασιλεύον Τούρκων, ή καλύπτραν λατινικήν».

‘Αλλά τό φιλενωτικό ή δυτικόφιλο ρεύμα δέν είναι μόνο καρπός μιάς σκόπιμης έπιλογής, δέν έχει ως άποκλειστικό κίνητρο τήν ιστορική σκοπιμότητα. ‘Ο θαυμασμός για τή Δύση και ή συνακόλουθη άγνοια τών ζωτικών διαφορών τής έκκλησιαστικής όρθοδοξίας από τόν ρωμαιοκαθολικισμό, είναι παράγοντας άποφασιστικός για τή διαμόρφωση του φιλενωτικού ρεύματος. Αυτό φαίνεται καθαρά, όχι μόνο στις παραδειγματικές περιπτώσεις τών λογίων πού μεταστρέφονται στον ρωμαιοκαθολικισμό, αλλά και άλλων πού δέχονται τίς δυτικές επιδράσεις και τίς υιοθετούν δίχως έπίγνωση τής παρέκκλισης από τήν έκκλησιαστική έμπειρία. Έκλαμβάνουν τήν άλλοτρίωση ως γνησιότητα και άρνούνται τήν άμεσότητα τής έκκλησιαστικής έμπειρίας για χάρη τών συλλογιστικών σχημάτων — κατά τό πρότυπο τής δυτικής σχολαστικής.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής τής έμμεσης ή και άθέλητης άλλοτρίωσης είναι οί μεγάλοι άντίπαλοι του άγίου Γρηγορίου του Παλαμά στον 14ο αιώνα. ‘Ο μοναχός Βαρλαάμ ό Καλαβρός (άπό τήν Καλαβρία τής Νότιας ‘Ιταλίας), υπέρμαχος του άποφατισμού τής έκκλησιαστικής θεολογίας και σφοδρός πολέμιος του Σχολαστικισμού, πού όμως τελικά προσχώρησε στον ρωμαιοκαθολικισμό. ‘Ο επίσης μοναχός Γρηγόριος ‘Ακίνδυνος, Βούλγαρος τήν καταγωγή, άρχικά άγαπημένος μαθητής του Παλαμά και άργότερα αντίπαλός του και πολέμιος του ήσυχασμού. Καί ένας τρίτος μοναχός, ό Νικηφόρος Γρηγοράς, άμειλικτος έχθρός του Βαρλαάμ και δεινός επικριτής τών καινοτομιών τής Ρώμης, και τελικά ό σπουδαιό-

τερος πολέμιος του Παλαμά και τών ήσυχαστών.

Καί οί τρεις αυτοί μοναχοί δέν ήταν τυχαίες προσωπικότητες, δέν παρασύρθηκαν από άβασάνιστο και άφελή θαυμασμό για τήν Δύση. Είχαν παιδεία σπάνια για τήν εποχή τους και είχαν εγκαιρα άντιληφθεί τή σφαλερότητα τών θέσεων και μεθόδων τής δυτικής θεολογίας. ‘Ο Βαρλαάμ ήταν λατινομαθής και γνώστης τών έργων του σχολαστικισμού, λαμπρός μαθηματικός και ένας από τούς ιδρυτές τής σύγχρονης άλγεβρας. ‘Η διαλεκτική του δεινότητα τόν έκανε διάσημο, τόσο ως καθηγητή στο Πανεπιστήμιο τής Κωνσταντινούπολης, όσο και ως εκπρόσωπο τών όρθόδοξων Έκκλησιών σε έπίσημες θεολογικές συζητήσεις με τούς ρωμαιοκαθολικούς. ‘Εξαιρετη παιδεία είχε και ό ‘Ακίνδυνος, γνώριζε τά συγγράματα του ‘Ακινάτη (ίσως όχι από τό πρωτότυπο), αλλά ήταν και βαθύς γνώστης τών ελληνικών Πατέρων — οί σύγχρονοί του εκτιμούσαν ιδιαίτερα τή θεολογική του κατάρτιση. Τό ίδιο και ό Νικηφόρος Γρηγοράς, μαθητής του φιλοσόφου Θεόδωρου Μετοχίτη, που ξεχώριζε άνάμεσα στους θεολογικούς συμβούλους του αυτοκράτορα ‘Ανδρόνικου Β’ και διατηρούσε δική του όνομαστή Σχολή στην Κωνσταντινούπολη.

‘Η περίπτωση και τών τριών αυτών λογίων μοναχών είναι πολύ χαρακτηριστική, γιατί φωτίζει τόν τρόπο με τόν όποιον ή δυτική επίδραση άλώνει τίς όρθόδοξες συνειδήσεις. Κανένας από τούς τρεις δέν είχε τήν πρόθεση να κάνει παραχωρήσεις στη ρωμαιοκαθολική άλλοτρίωση τής έκκλησιαστικής πίστης. Βάσιζαν όμως τή αντίθεση τους προς τή Δύση στις δυτικές προϋποθέ-

σεις της θεολογικής αναζήτησης: Στην ατομική νοητική σύλληψη και στην αντικειμενικά ὀρθή συλλογιστική — ὄχι στην προτεραιότητα της ἐκκλησιαστικής ἐμπειρίας, στή βιωματική μαρτυρία τοῦ ἐνιαίου σώματος. Αὐτή ἡ θεμελιώδης ἀσυνέπεια θά ἀποδειχθεῖ στοὺς ἐπόμενους αἰῶνες — ὡς σήμερα — τό χαρακτηριστικό γνώρισμα τοῦ ἐκδυτικισμοῦ ὀρθόδοξων θεολόγων καὶ λογίων. Ἐκφράζεται μέ τὴν ἐπιμονή σέ μιὰ «δογματική» ὀρθοδοξία, στήν ὀρθοδοξία τοῦ γράμματος τῶν θεολογικῶν διατυπώσεων. Ἄλλὰ μιὰ τέτοια ὀρθοδοξία δέν ἀφήνει περιθώρια παρά μόνο γιὰ τὴν ατομική νοητική πρόσβαση στήν «ἀλήθεια» τῆς, τὴν ὀρθολογική τεκμηρίωση τῆς ἐγκυρότητάς τῆς. Καὶ ἡ νοητική ἐκδοχή ἀναπόφευκτα ὀλισθαίνει κάποτε καὶ στήν παραβίαση τοῦ γράμματος τῆς διατύπωσης, ὅταν τό ἀπαιτεῖ ἡ μεθοδολογική-συλλογιστική ὀρθότητα — ὅπως στήν περίπτωση τοῦ Βαρλαάμ, τοῦ Ἀκίνδου, τοῦ Γρηγοῦρα.

Ἀντίθετα, γιὰ τὸν Γρηγόριο Παλαμᾶ καὶ γιὰ κάθε ὀρθόδοξο ἐκφραστή τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως, ἔχει ἀπόλυτη προτεραιότητα ἡ ἴδια ἡ πραγματικότητα καὶ ἡ ἐμπειρική τῆς πιστοποίηση, ὄχι οἱ λέξεις καὶ τὰ ὀνόματα: *«Κᾶν τις ἐπὶ τῶν πραγμάτων ὁμοφωνῆ πρὸς τὰς λέξεις οὐ διαφέρωμαι... Οὐ γάρ ἐν ῥήμασιν ἡμῖν, ἀλλ' ἐν πράγμασιν ἡ ἀλήθεια τε καὶ εὐσέβεια κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον... Οὐτε περὶ τῶν λέξεων ὁ σκοπὸς ἐμοί, ἀλλ' ἅπας ὁ ἀγὼν περὶ τῶν πραγμάτων, οὐτε περὶ ὀνομάτων καὶ συλλαβῶν διαφέρωμαι, ἀλλὰ τῶν πραγμάτων εὐσεβῶς ἀνακηρυχθέντων».*

Ἡ ατομική κατανόηση καὶ ἡ λογική ἀνάλυση δέν ἀποκλείονται ἀπὸ τὴν πρόσβαση στό «εὐαγγέλιο» τῆς Ἐκκλησίας — ὁ Παλαμᾶς δέν καταφεύγει σέ κάποιον ἀνορθόλογο «μυστικισμό» γιὰ νά καταδείξει τὴν προτεραιότητα τῆς ἐμπειρίας. Ἀντίθετα, εἶναι ἐκπληκτικός γνώστης καὶ χρήστης τῆς ἀριστοτελικῆς λογικῆς καὶ μεθόδου. Ἄλλὰ εἶναι καὶ ὁ τελευταῖος στήν ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ πού διασώζει τὴν ἐλληνική ἐκδοχή τῆς ἀριστοτελικῆς μεθόδου, τὸν ἀποφάτικο χαρακτήρα τῆς λογικῆς τοῦ Ἀριστοτέλη, τὴν ἐμμονή καὶ τοῦ Σταγειρίτη στήν προτεραιότητα τῆς ἐμπειρίας — τὴν ὑποταγή τοῦ «ὀρθῶς διανοεῖσθαι» στό «ἀληθῶς κοινωνεῖν».

Γι' αὐτό καὶ τὰ θέματα τῆς λεγόμενης «ἠσυχαστικῆς» διαμάχης εἶναι αὐτά πού κρίνουν καιρία καὶ ἀποκαλυπτικά τὴ διαφορά τῆς Ὀρθοδοξίας ἀπὸ τὴ Δύση, τό χάσμα ἀνάμεσα στήν ἐκκλησια-

στική ἐμπειρία καὶ στή «θρησκευοποίηση» τοῦ χριστιανισμοῦ ἀπὸ τοὺς Δυτικούς. Ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς ὑπερασπίζεται δύο θεμελιώδεις θέσεις πού ἀρνοῦνται οἱ δυτικοὶ καὶ οἱ δυτικόφρονες: Τὴ διάκριση οὐσίας καὶ ἐνεργειῶν, διάκριση πού θεμελιώνει τὸν ἐμπειρικό χαρακτήρα τῆς γνώσης, τὴ δυνατότητα ἐμπειρικῆς γνώσης τοῦ Θεοῦ μέσω τῆς προσωπικῆς σχέσης μαζί Του — τὴ θεμελίωση τῆς ὄντολογίας στήν ἐμπειρία, ὄχι στὸν ἀφηρημένο στοχασμό. Καὶ τὸν ἄκτιστο χαρακτήρα τῆς θείας Ἐνέργειας, δηλαδή τὴν ἐμπειρική καὶ πάλι δυνατότητα μέθεξης τοῦ ἀνθρώπου στήν ἄκτιστη Θεότητα, τὴ δυνατότητα νά μετέχει ὁ ἄνθρωπος μέ τις σωματικὲς του αἰσθήσεις στήν ἐνεργούμενη Χάρη τῆς Θεοφάνειας, νά γίνεται αἰσθητὰ κοινωνός τῆς ζωῆς τοῦ ἁκτίστου.

Ἔτσι, ἡ «ἠσυχαστική» διαμάχη τοῦ 14ου αἰῶνα συνοψίζει καὶ ἀποκαλύπτει τὴ διαφορά τῆς Ὀρθοδοξίας ἀπὸ τὴ Δύση ὡς ἀντιπαράθεση τῆς ἐμπειρίας στήν ἀφηρημένη θρησκευτική «πεποίθηση». Ἡ ἱστορική ἐμπειρία πού θεμε-

λιώνει τό «εὐαγγέλιο» τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι μιὰ πραγματική ἐμπειρία Θεοφάνειας καὶ Θεογνωσίας, πραγματική σχέση κοινωνίας τοῦ κτιστοῦ μέ τό ἄκτιστο, μέθεξη τοῦ ἀνθρώπου στήν ὄντως ζωή τῆς ἀφθαρσίας, ἀθανασίας καὶ ὑπαρκτικῆς πληρότητας.

Στόχος τῆς Ἐκκλησίας δέν εἶναι οὔτε ἡ ἠθική «βελτίωση» τοῦ ἀτόμου, οὔτε ἡ κατοχύρωση τῶν ἰδεολογικῶν του βεβαιότητων, ἀλλὰ ἡ «θεοποιὸς μέθεξις» τοῦ ἀνθρώπου στήν ἄκτιστη ζωή τῆς Θεότητος πού τοῦ προσφέρεται ὡς Χάρη-χάρισμα. Καὶ αὐτὸν τὸν ἐμπειρικό στόχο τὸν ὑποκαθιστᾷ ἡ Δύση μέ νοητικά σχήματα, μεταφυσικὲς ὑποθέσεις, συλλογιστικὲς κατασκευές, δικανικὲς συναλλαγές — διαστρέφει τὴν ἐκκλησιαστική ἐμπειρία σέ ἰδεολογική θρησκευτικότητα.

Τό χάσμα ἐμφανίζεται ἀγεφύρωτο ὄχι στό ἐπίπεδο τῶν διατυπώσεων, ἀλλὰ τῆς ζωῆς καὶ τῆς πράξης: *«Εἴπερ οὐκ ἐν τοῖς ῥήμασιν ἡμῖν, ἀλλ' ἐν τοῖς πράγμασιν ἡ ἀλήθεια».*

Ο ΞΕΝΙΤΕΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΩΝ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΑΡΠΗ 6

ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ ΟΜΟΛΟΓΟΥΜΕΝΗΣ ΣΤΑΥΡΟΦΑΝΤΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΑΡΠΗ
ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗ ΒΕΡΟΛΙΝΗ

«ΡΩΜΑΝΙΑ», «ΕΝΔΙΑΜΕΣΗ ΠΕΡΙΟΧΗ», Ή «ΔΥΣΗ»;

Το πρόβλημα της ταυτότητας στη σύγχρονη ελληνική εθνική συνείδηση

ΜΕΡΟΣ Β΄

Η «ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ»

του Θόδωρου Ζιάκα

Μιλήσαμε στο προηγούμενο άρθρο για τη «ρωμανική» ταυτότητα. Στο παρόν δεύτερο άρθρο αυτής της σειράς (που έχει ως θέμα τις διάφορες εκδοχές «υπερεθνικής» ταυτότητας) θα ασχοληθούμε με την υποτιθέμενη «ελληνοτουρκική ταυτότητα». Θεωρητικός της είναι ο καθηγητής της ιστορίας των διεθνών σχέσεων στο πανεπιστήμιο της Οτάβας Δημήτρης Κιτσιόκης (γιός του παλιού πολιτικού της Αριστεράς Νίκου Κιτσιόκη).

Το Ανατολικό Ζήτημα κι ο «ελληνοτουρκισμός»

Στο κέντρο της θεωρίας του καθηγητή Κιτσιόκη είναι το «Ανατολικό Ζήτημα».

Ο κ. Κιτσιόκης συμφωνεί με την άποψη του Πιέρ Βαλτζ (1942), ότι χαρακτηριστικό του Ανατολικού Ζητήματος «είναι σχεδόν πάντοτε η σύγκρουση μεταξύ μιας ηπειρωτικής δύναμης, η οποία προσπαθεί να πετύχει έξοδο προς την θάλασσα, και μιας ναυτικής, η οποία προσπαθεί να έχει υπό την κατοχή της όλα τα σημαντικά σημεία των ακτών και των νήσων και να μονοπωλήσει τη θαλασσοπολία». Επομένως, λέει, η ύπαρξη μιας «ενιαίας Αιγηίδος» είναι «αναγκαία προϋπόθεση για οποιαδήποτε λύση, όσο το δυνατόν σταθερή, του Ανατολικού Ζητήματος... Εάν μια μεγάλη αυτοκρατορία ανασχηματιζόταν στις δύο όχθες του Αρχιπελάγους, θα ήταν δυνατόν να έχουμε στη νοτιοανατολική Ευρώπη μια νέα εποχή ειρήνης και γαλήνης» (*).

Ξεκινώντας από την εκτίμηση αυτή, ο κ. Κιτσιόκης προτείνει τη δημιουργία ελληνοτουρκικής ομοσπονδίας.

Η κρατική ένωση Ελλάδας - Τουρκίας δεν είναι ωστόσο αποκλειστικά δική του πρόταση. Έχει πολλούς επιφανείς υποστηρικτές, μεταξύ των οποίων τον πρώην δικτάτορα κ. Γεώργιο Παπαδόπουλο, τον πρώην αγωνιστή της Αριστεράς και σημερινό υπουργό επικρατείας κ. Μίκη Θεοδωράκη και τον τούρκο πρόεδρο κ. Τουργκούτ Οζάλ. Αν κρίνουμε δε από την τοποθέτηση του κυβερνητικού εκπροσώπου, που χαρακτήρισε «όραμα» την ελληνοτουρκική ομοσπονδία, πρέπει να πιστέψουμε ότι ούτε ο κ. Μητσοτάκης είναι κατ' αρχήν αντίθετος.

Πειραματικό πεδίο των ομοσπονδιακών σχεδίων είναι η Κύπρος. Η ομοσπονδιακή λύση του Κυπριακού τείνει να εμφανιστεί σαν λύση «πυλώνας» για το σύνολο των «ελληνοτουρκικών διαφορών». Ας προστεθεί επίσης ότι οι ΗΠΑ ανέκαθεν ευνοούσαν λύσεις βασισμένες στην «ελληνοτουρκική φιλία» και πολύ ευχαρίστως θα έβλεπαν μια τουρκική «ομοσπονδία», ως βάση της «Νέας Τάξης» στην Ανατολική Μεσόγειο. Δεν είναι τυχαίο ότι ήδη η Τουρκία έχει επενδύσει με «ομοσπονδιακή» φρασεολογία τη στρατηγική της, τόσο απέναντι στους κούρδους όσο και σε σχέση με τα Βαλκάνια.

Σ' αυτή την πρόταση έρχεται να προσφέρει θεωρητική τεκμηρίωση ο έλληνας καθηγητής της Οτάβας. Υποστηρίζει ότι η πρόταση περί ενιαίου τουρκοελληνικού κράτους είναι επιθυμητή, ρεαλιστική και βιώσιμη, γιατί υπάρχει *ελληνοτουρκική ταυτότητα* με βαθιές ρίζες στην ειδική πολιτιστική ενότητα της Ανατολικής Μεσογείου, τη διαμορφωμένη μέσα από τις ιστορικές πραγματοποιήσεις της ενιαίας Αιγηίδος (Περσική αυτοκρατορία, Ελληνική, Ελληνοβυζαντινή, Αραβική, Μογγολική, Τουρκική). Αποκαλεί δε την ειδική αυτή πολιτιστική ενότητα «Ενδιάμεση Περιοχή».

Το Ανατολικό Ζήτημα είναι «εσωτερική σύγκρουση της Ενδιάμεσης Περιοχής». Σύγκρουση που «προέρχεται από τη διαμάχη των κυριωτέρων λαών που κατοικούν σ' αυτή την περιοχή, με σκοπό την ενοποίηση σε μια οικουμενική αυτοκρατορία».

Η «Ενδιάμεση Περιοχή»

«... η Ευρασιατική ήπειρος, της οποίας η Ευρώπη δεν είναι παρά μια από τις πολλές χερσονήσους της, διαιρείται, λόγω της χιλιετούς ιστορίας της, σε τρεις μεγάλες πολιτιστικές περιοχές: α) τη Δύση ή τη Δυτική Ευρώπη, που περιλαμβάνει επί πλέον σήμερα τη Βόρειο και Νότιο Αμερική, την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία, β) την Ανατολή ή Άπω Ανατολή, που περιλαμβάνει τρεις χερσονήσους: την Ινδία, τη Νοτιοανατολική Ασία (με την Ινδονησία) και την Κίνα (με την Κορέα και την Ιαπωνία), γ) την Ενδιάμεση περιοχή που βρίσκεται μεταξύ Ανατολής και Δύσης... Η Ενδιάμεση λοιπόν περιοχή περιλαμβάνει τη Σοβιετική Ένωση (εκτός από τις Βαλτικές χώρες), τα έξι Βαλκανικά κράτη (εκτός από την Κροατία), όλες τις αραβικές χώρες (από το Μαρόκο ως την Αραβική χερσόνησο), την Αιθιοπία, το Ιράν και το Αφγανιστάν, το «Ιρακινό» Πακιστάν δυτικά του Ινδού ποταμού (Βελουχιστάν και Παχτού) και τέλος το κινέζικο Τουρκεστάν. Κατοικείται κυρίως από τους Σλάβους Ορθοδόξους, τους Έλληνες, τους Τουρκο-Μογγόλους, τους Άραβες, τους Εβραίους και τους Πέρσες».

Η επιχειρηματολογία του κ. Κιτσιόκη συνίσταται στα ακόλουθα:

Η «Ενδιάμεση Περιοχή» είναι «γη συνθετική». Εδώ συντίθεται η Ανατολή με τη Δύση και παράγεται μια ιδιαίτερη πολιτιστική ταυτότητα. Η άποψη του Ηράκλειτου, για την αρμονία ως ενότητα των αντιθέτων, αντανάκλα το συνθετικό αυτό πνεύμα. Κατά τον Αριστοτέλη, οι έλληνες είναι «κράμα ασιτών και ευρωπαίων». Η ισχυρή αντιδυτική συνείδηση των βυζαντινών (που προτιμούσαν να παραδοθούν στους Τούρκους παρά να δεχθούν τη δυτική θρησκευτική κυριαρχία) αντανάκλα επίσης την «ενδιάμεση», πολιτιστική τους ταυτότητα. Το ίδιο εκφρά-

ζει και το Κοράνι όταν λέει ότι το Ισλάμ είναι «ενδιάμεση κοινότητα».

Συνείδηση «ενδιαμεσότητας» έχει και ο άλλος μεγάλος λαός της «ενδιάμεσής περιοχής»: οι ρώσοι. Κατά τον **Νικόλαο Δανιλέφσκι** (1869), το Ανατολικό Ζήτημα προέκυψε από την αντίθεση ελληνικού και ρωμαϊκού πολιτισμού. Διάδοχος του πρώτου είναι ο ελληνοσλαβικός πολιτισμός και του δεύτερου ο δυτικός (γερμανορωμαϊκός). Ο ανατολικός ελληνικός πολιτισμός σώθηκε χάρις στην τουρκική κατάκτηση. Κατά τον **Βλαδίμηρο Σολόβιεφ** (1883), ο χριστιανισμός έλυσε την αντίθεση Ανατολής - Δύσης, δημιουργώντας μια συνθετική ταυτότητα. Χαρακτηριστικά της Ανατολής είναι η αναζήτηση του απόλυτου, η πνευματικότητα, η ανοχή και η πνευματική ελευθερία, η ευτυχία στη σταθερότητα, στη διαρκή ισορροπία. Χαρακτηριστικά της Δύσης είναι η κίνηση, ο υλικός πολιτισμός, η έλλειψη πνευματικής ανοχής και η υλική ελευθερία, η πρόοδος χάρη στη δράση. Με τη σύζευξη Ανατολής (Θεού) και Δύσης (ανθρώπου) προέκυψε ο *Θεανδρισμός*, ως λύση της αντίθεσης. Τέλος κατά τον **Βλαδίμηρο Λαμάνσκι** (1868), ο οποίος μελέτησε ειδικά την ιστορία της βενετικής πολιτικής, ο ελληνοσλαβικός κόσμος έχει διαφορετική πολιτιστική ταυτότητα από τη Δύση.

Η συνείδηση της πολιτιστικής «ενδιαμεσότητας» είναι έντονη, κατά τον κ. Κιτσίκη, και στο νεώτερο ελληνισμό. Είναι το «φαινόμενο του ελληνοτουρκισμού». Η προέλευσή του ανάγεται στον 18ο και στον 15ο αιώνα. Εκπρόσωπος του από τουρκικής πλευράς είναι ο σοφός νομομαθής **Σιμάβναλι Μπεντρεντίν** (αρχές 15ου αιώνα). Από ελληνικής πλευράς: ο **Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς** (1269 - 1359)· ο **Γεώργιος Τραπεζούντιος** (1395 - 1484)· ο **Γεώργιος Αμοιρούτζης** και ο εξάδελφός του **Ζαγανός ή Μαχμούτ** (στρατηγός και πρωθυπουργός του Πορθητή)· τα εκατομμύρια των εξισλαμισθέντων ελλήνων· ο γενιταρισμός· τα εκκλησιαστικά προνόμια· οι φαναριώτες, ο Ρήγας Φεραίος και οι διάφορες μορφές της «ανατολικής παράταξης», που φτάνουν μέχρι τους συγχρό-

νους οπαδούς της ελληνοτουρκικής ομοσπονδίας. Ιδεολόγοι του «ελληνοτουρκισμού» είναι, κατά τον κ. Κιτσίκη, οι εκπρόσωποι του νεοελληνικού εθνισμού **Ίων Δραγουμής** και **Αθανάσιος Σουλιώτης**.

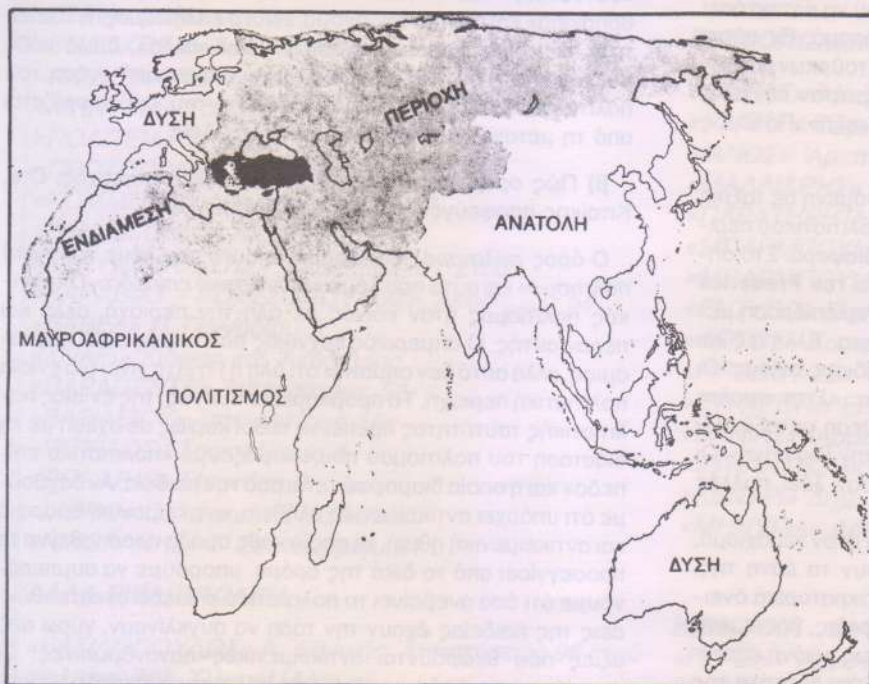
Παραπέμπει επίσης ο κ. Κιτσίκης σε μελέτες που κατά τη γνώμη του αποδεικνύουν την πολιτιστική ενότητα της «Ενδιάμεσης Περιοχής». Του αμερικανικού βυζαντινολόγου - τουρκολόγου **Σπύρου Βρυώνη**, σύμφωνα με τον οποίο τα Βαλκάνια, η Μικρασία, η Μέση Ανατολή, η Αίγυπτος, αποτελούν από την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου κοινό πολιτιστικό χώρο. Αναφέρει δε ως χαρακτηριστικά παραδείγματα την τουρκική κουζίνα που είναι βυζαντινή και την τουρκική μουσική που είναι απόγονος της βυζαντινής.

Η σημασία των εθνικών και θρησκευτικών διαφορών

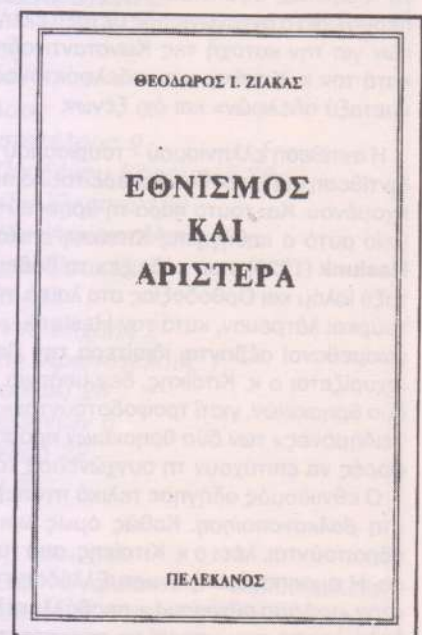
Ο κ. Κιτσίκης ισχυρίζεται ότι οι εθνικές και οι θρησκευτικές διαφορές δεν αίρουν την «ελληνοτουρκική ταυτότητα».

Απορρίπτει με αγανάκτηση την άποψη ότι ο τούρκος ήταν «βάρβαρος κατακτητής». Πρόκειται να λείπει για «δυτική προκατάληψη». Οι τούρκοι ήταν δίκαιοι, επιεικείς και ανεξίθρησκοι. Προσπάτησαν την Ορθοδοξία και έσωσαν τον ελληνικό πολιτισμό.

Η νεώτερη κρίση στην «Ενδιάμεση Περιοχή» οφείλεται, κατά τον κ. Κιτσίκη, στην όξυνση του *κοινωνικού ζητήματος*. Ανάγεται στη δυτική διείσδυση και στον προσηταιρισμό των ελλήνων από τους δυτικούς. Δύση και Ρωσία διεκδικούσαν την κληρονομιά της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η Δύση εκμεταλλεύτηκε τον εθνικισμό, που στρεφόταν όχι μόνο κατά του Σουλτάνου αλλά και κατά της Ρωσίας. Δόγμα της: η ακεραιότητα της οθωμανικής αυτοκρατορίας και συγχρόνως η ενθάρρυνση των εθνοτήτων. Οι έλληνες καθώς είχαν γίνει η *αστική τάξη* της οθωμανικής αυτοκρατορίας επιχείρησαν, κατά το

Η «ενδιάμεση περιοχή» του Δ. Κιτσίκη

Ο Άλ. Ύψηλάντης περνά τον Προΰθο

παράδειγμα των γιακωβίνων, να θέσουν υπό την κυριαρχία τους την αυτοκρατορία, με αποτέλεσμα να θεωρηθούν από τους τούρκους ως «προδότες της πατρίδας». Οι ωμότητες που προέκυψαν ήταν φυσικό αποτέλεσμα της μεγαλοϊδεατικής εθνικιστικής πολιτικής του Ελευθερίου Βενιζέλου. Ο ελληνικός μεγαλοϊδεατισμός και η απόπειρα του να κατακτήσει τη Μικρασία, αφύπνισαν τον τουρκικό εθνικισμό. Εν πάσει περιπτώσει ο ανταγωνισμός μεταξύ ελλήνων, τούρκων και ρώσων για την κατοχή της Κωνσταντινούπολης, ήταν πάντοτε, κατά τον κ. Κιτσίκη, μια «αδελφοκτόνος διένεξη». Πόλεμος «μεταξύ αδελφών» και όχι ξένων.

Η αντίθεση ελληνισμού - τουρκισμού αναγόμενη σε ταξική (αντίθεση συμφερόντων) στερείται, λοιπόν, πολιτιστικού περιεχομένου. Και τούτο παρά τη θρησκευτική διαφορά. Στο σημείο αυτό ο καθηγητής Κιτσίκης επικαλείται τον **Frederick Haslunk** (1929), που «έδειξε» τη βαθειά αλληλεπίδραση μεταξύ Ισλάμ και Ορθοδοξίας στα λαϊκά στρώματα. Έλληνες και τούρκοι λάτρευαν, κατά τον Haslunk, τους ίδιους αγίους. Οι μωαμεθανοί σέβονται ιδιαίτερα την Παναγία. «Στην ουσία», ισχυρίζεται ο κ. Κιτσίκης, δεν υπάρχει αντίθεση μεταξύ των δύο θρησκειών, γιατί τροφοδοτούνται «από την ίδια πηγή». Οι «ειδήμονες» των δύο θρησκειών προσπάθησαν, λέει, πολλές φορές να επιτύχουν τη συγχώνευσή τους.

Ο εθνικισμός οδήγησε τελικά την περιοχή στον τεμαχισμό, στη *βαλκανοποίηση*. Καθώς όμως ωριμάζουν τα έθνη της, παραιτούνται, λέει ο κ. Κιτσίκης, από τα αυτοκρατορικά όνειρα. Η ομοσπονδιακή ένωση Ελλάδας - Τουρκίας, βασισμένη στον «ισότιμο εθνικισμό», προβάλλει πλέον ως η μόνη κατάλληλη μορφή που μπορεί να αποκαταστήσει την ενότητα της περιοχής.

Το πρόβλημα της πολιτιστικής ταυτότητας

Τα επιχειρήματα του κ. Κιτσίκη είναι ασύστατα.

α) Το επιχειρήμα της «*συνθετικής γης*»: Για να προσδιοριστεί κάτι ως «σύνθεση» απαιτείται επακριβής ορισμός των συστατικών του. Τι είναι «Ανατολή» και τι είναι «Δύση»; Οι νεφελώδεις γενικότητες του Σολόβιεφ δεν αποτελούν απάντηση. Αλλά και αν σήμαιναν κάτι, δεν βλέπει κανείς πώς θα στήριζαν την άποψη Κιτσίκη. Η «συνθετική» ταυτότητα για την οποία μιλάει ο Σολόβιεφ είναι προφανώς χριστιανική και όχι ισλαμική. Η αρμονία ως ενότητα αντιθέτων δεν έχει επίσης καμιά σχέση με το θέμα. Στη ρήση αυτή του Ηράκλειτου οι κινεζοί ταισιόστες (Άπω Ανατολή) θα αναγνώριζαν θαυμάσια την ταυτότητα της δικής τους πολιτιστικής παράδοσης. Ούτε η άποψη του Αριστοτέλη περί «κράματος» αποτελεί επιχειρήμα. Το πρόβλημα δεν είναι μόνο να αποδειχθεί ότι υπάρχει κάποια «ενδιάμεση περιοχή», αλλά ότι ανήκουν σ' αυτήν, συγχρόνως, τόσο οι Έλληνες, όσο και οι τούρκοι, τόσο τα ορθόδοξα όσο και τα ισλαμικά έθνη. Κι αυτό κάθε άλλο παρά αποδεικνύεται με τα λεγόμενα του κ. Κιτσίκη.

Η «συνθετική» άποψη αποτελεί υπεκφυγή από το πρόβλημα. Ανάγει την πολιτιστική ταυτότητα του γεωγραφικού ενδιαμέσου στις ταυτότητες των γειτόνων τους, οπότε ο συλλογισμός αποκαλύπτεται φαυλοκυκλικός. Σε ένα σύστημα αναφοράς που είναι σφαιρικό και όχι επίπεδο, οι όροι «Ανατολή» και «Δύση» υποδηλώνουν **σχέση** και όχι αντικειμενικά ορόσημα. Εξαρτώνται από τον «παρατηρητή». Τους όρους «Ανατολή» και «Δύση» τους θέτει το **πολιτισμικό υποκείμενο** που βρίσκεται ανάμεσά τους, πράγμα που σημαίνει ότι η **ταυτότητά του είναι που θεσμίζει τον πολιτιστικό κόσμο σε «Ανατολή» και «Δύση**». Το ζήτημα τίθεται ως εξής: Γιατί η διαχωριστική γραμμή Ανατολής - Δύσης εμφανίστηκε και παραμένει στο Αιγαίο; Γιατί δεν είναι οποιοδήποτε άλλο σημείο του κόσμου; Η απάντηση είναι ότι εδώ πρωτοεμφανίζεται πολιτιστικό υποκείμενο με **οικουμενικό οριζόντα** και άρα με φαινομενικά «συνθετική» ταυτότητα. Η ταυτότητα αυτή έχει «σώμα και θρησκεία» και προπαντός όνομα: είναι ο **ελληνισμός**. Η ταυτότητά του είναι βεβαίως σχέση με τον «άλλο», όπως κάθε συλλογική ετερότητα, είναι όμως και διαχρονική σχέση του πολιτισμικού υποκειμένου με τον εαυτό του, οπότε ορίζεται από τη μετοχή σε μια **καθορισμένη παιδεία**.

β) Πώς ορίζεται η πολιτική ενότητα μιας περιοχής; Ο κ. Κιτσίκης αποφεύγει επίμονα το ερώτημα.

Ο όρος *πολιτισμός* περιλαμβάνει αυτό που λέμε, «*τεχνικό πολιτισμό*» και αυτό που λέμε «*πολιτιστικό επίπεδο*». Ο τεχνικός πολιτισμός ήταν κοινός σε όλη την περιοχή, αλλά και πέραν αυτής. Ο σημερινός τεχνικός πολιτισμός είναι παγκόσμιος, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι όλη η Γη είχε γίνει μια ενιαία πολιτιστική περιοχή. Το πρόβλημα, επομένως, της ενιαίας πολιτιστικής ταυτότητας πρέπει να τεθεί κυρίως σε σχέση με τη διάσταση του πολιτισμού που ονομάζουμε «πολιτιστικό επίπεδο» και η οποία διαμορφώνεται από την παιδεία. Αν δεχθούμε ότι υπάρχει αντικειμενική αλήθεια, αντικειμενική ομορφιά και αντικειμενική ηθική, τα οποία κάθε ομάδα προσπαθεί να τα προσεγγίσει από το δικό της δρόμο, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι όσο ανεβαίνει το πολιτιστικό επίπεδο οι κατευθύνσεις της παιδείας έχουν την τάση να συγκλίνουν, γύρω από αξίες που θεωρούνται αντικειμενικές - πανανθρώπινες. Οι συγκλίσεις αυτές δημιουργούν το πολιτιστικό επίπεδο ως κοινή πολιτιστική ταυτότητα, οι δε αξίες που αποτελούν την

πεμπουσία της, διαφυλάσσονται και καλλιεργούνται από συγκεκριμένες **παραδόσεις**. Ως τέτοιες παραδόσεις προβάλλουν: *σουφισμός και τζιχάντ*, στο χώρο του Ισλάμ, *ησυχασμός και κοινοτισμός*, στο χώρο της Ορθοδοξίας.

Υπάρχει ελληνική ταυτότητα, αλλά και ελληνοσλαβική. Υπάρχει αρμενική και εβραϊκή. Υπάρχει επίσης αραβική, περσική και τουρκική, αλλά και ισλαμική. Τις διαμορφώνει η μετοχή σε κάποια κοινή παιδεία. Ταυτότητα όμως που να περιλαμβάνει Ορθοδοξία και Ισλάμ, ελληνισμό και τουρκισμό, χωρίς να καταργεί τη μια από τις δύο πλευρές, δεν υπάρχει.

Ο κ. Κιτσικής αποφαίνεται ότι οι δύο θρησκείες αντλούν «*από την ίδια πηγή*». Δεν έχουν όμως την ίδια γνώμη οι πιστοί των δύο θρησκειών. Για τους μωαμεθανούς οι χριστιανοί ήταν «*άπιστοι*» και η ύπαρξή τους κατ' οικονομίαν γινόταν δεκτή. Για τους χριστιανούς τα περί «*κοινής γνώμης*» είναι πελώρια βλασφημία. Πηγή του χριστιανισμού είναι ο ίδιος ο ενανθρωπίσας Θεός, ενώ πηγή του Ισλάμ ο Διάβολος αυτοπροσώπως. Για τους ορθόδοξους ραγιάδες το Ισλάμ ήταν «*η βασιλεία του Αντιχρίστου*», ο δε Μωάμεθ το ίδιο το «*βδέλυγμα της ερμύσεως*» (υπενθυμίζω τη σχετική διδασκαλία του Αγί-

ου Κοσμά του Αιτωλού). Είναι αυτά ενδείξεις κοινής παιδείας; Για ποια ταύτιση στην «*ουσία*» μπορεί να γίνεται λόγος;

Ο ισχυρισμός του καθηγητή Κιτσικής είναι τόσο εξωφρενικός, όσο και ο άλλος ισχυρισμός του ότι οι τούρκοι ήταν πολιτισμένο έθνος. Το πρόβλημα δεν είναι τι πιστεύει για τους τούρκους ο έλληνας καθηγητής της Οπάβας, αλλά τι πιστεύουν τα έθνη που είχαν την ατυχία να γνωρίσουν στο πετσί τους το «*υψηλό πολιτιστικό επίπεδο*» των τούρκων (: δικαιοσύνη, ανεξίθρησκεία, επιείκεια κ.λ.π.), δηλαδή οι έλληνες, οι αρμένιοι, οι κούρδοι και τα άλλα έθνη της περιοχής. Γιατί ο κ. Κιτσικής δεν λαμβάνει καθόλου υπόψη, τι λένε επ' αυτού οι έλληνες του Πόντου, της Ιωνίας και της Κύπρου;

Ρωμανική και ισλαμική ταυτότητα

Η ρωμανική ταυτότητα, βασισμένη στην ελληνο-ορθόδοξη παιδεία, ήταν σχέση μεταξύ των λαών της περιοχής κάτω από **ελληνική πνευματική ηγεμονία**. Δεν ήταν μονόπλευρα μια σχέση με την Ανατολή ή με τη Δύση. Η ρωμανική ταυτότητα (και η σχετική παιδεία) έχασε, με τη φραγκική κατάκτηση, τη

Μπορείτε να βρείτε την «*έλλοπία*» στην περιοχή Άθωνων και στη Θεσσαλονίκη στα παρακάτω σημεία πώλησης:

ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ ΑΘΗΝΩΝ:

«*ΠΑΡΟΥΣΙΑ*» Σόλωνος 94
 «*ΘΕΜΕΛΙΟ*» Σόλωνος 84
 «*ΠΥΡΙΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ*» Σόλωνος και Ίπποκράτους 16 γωνία
 «*ΔΩΔΩΝΗ*» Άσκληπιού 3
 «*ΓΡΗΓΟΡΗΣ*» Σόλωνος 71
 «*ΤΟΛΙΔΗΣ*» Σόλωνος 71
 «*ΕΣΤΙΑ*» Σόλωνος 60
 «*ΕΝΔΟΧΩΡΑ*» Σόλωνος 62
 «*ΑΙΟΛΟΣ*» Σόλωνος 114
 «*ΜΗΝΥΜΑ*» Σόλωνος 83
 «*ΠΟΛΙΤΕΙΑ*» Άσκληπιού 1
 «*ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ*» Γραβιάς 3-5
 «*ΚΟΜΜΟΥΝΑ*» Θεμιστοκλέους 37
 «*ΒΙΒΛΙΟΓΟΝΙΑ*» Άκαδημίας 57
 «*Α-Ω ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ*» Άκαδημίας 57 Στοά
 «*ΚΑΡΑΒΙΑΣ - ΡΟΥΣΣΟΠΟΥΛΟΣ*» Άκαδημίας 58
 «*ΒΑΒΕΛ*» Π. Γενναδίου 5
 «*ΧΝΑΡΙ*» Κιάφας και Άκαδημίας
 «*ΠΑΡΑΠΕΝΤΕ*» Ίπποκράτους 52
 «*ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ*» Ίπποκράτους 15ε
 «*ΠΙΤΣΙΛΟΣ*» Σοφοκλέους 4
 «*SOLARIS*» Μποτάση 6
 «*LIBRO*» Π. Ίωακείμ 8 (Κολωνάκι)
 «*ΝΙΚΟΛΑΚΗΣ*» Γ' Σεπτεμβρίου 91

ΑΛΛΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

«*ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ*» Λ. Έθνικής Άντιστάσεως 96 (πρώην Λεωφ. Βασ. Όλγας) (Δάφνη)

«*ΗΧΩ*» Λ. Κηφισίας (Άμπελόκηποι)
 «*ΚΙΒΩΤΟΣ*» Δραγάση 1 (Πειραιάς)

ΠΕΡΙΠΤΕΡΑ

Βερανζέρου & Άκαδημίας, Πλ. Κάνιγγος
 Πλ. Όμόνοιας 18
 Πλ. Όμόνοιας και Σταδίου 65
 Σόλωνος 66
 Λ. Βουλιαγμένης 212 - Πλ. Καλογήρων Δάφνη
 Ύμηττου 3, πλατεία Ύμηττου
 Πλ. Έθνικής Άντιστάσεως 3-5, Άνω Ήλιούπολη
 Κοτσιά 1, Κάτω Ήλιούπολη

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

«*ΛΟΞΙΑΣ*» Ίσαύρων 7
 «*ΡΑΓΙΑΣ*» Τιμισκή 41
 «*ΙΑΝΟΣ*» Άριστοτέλους 7
 «*ΜΑΛΛΙΑΡΗΣ*» Άριστοτέλους 9
 «*ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ*» Προξένου Κορομηλά 38
 «*ΜΠΑΡΜΠΟΥΝΑΚΗΣ*» Έγνατία 150
 «*ΜΠΑΡΜΠΟΥΝΑΚΗΣ*» Άριστοτέλους 4
 «*ΕΝΤΥΠΟ*» Πατριάρχου Ίωακείμ 4
 «*ΛΩΤΟΣ*» Καστρισιού 11
 «*ΗΡΟΔΟΤΟΣ*» Ίωάννου Μιχαήλ 2
 «*ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ*» Άριστοτέλους 7
 «*ΒΑΝΙΑΣ*» Άρμενοπούλου 26
 «*ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ*» Καμβουνίων 6
 «*ΚΕΝΤΡΙ*» Δημ. Γούναρη 22
 «*ΜΗΝΥΜΑ*» Δέλλιου 6

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Έναλλακτικό Βιβλιοπωλείο
 «*ΠΡΑΞΗ*» Άρμενοπούλου 24, Ροτόντα, Θεσ/νίκη, τηλ. 202349

δυτική της συνιστώσα. Έχασε επίσης με την αραβική κατάκτηση την ανατολική της συνιστώσα. Μέσω του οικουμενικού πατριαρχείου έμεινε μόνος ο κορμός της. Η ρωμανική ταυτότητα διατηρήθηκε, αλλά ακρωτηριασμένη.

Η τουρκοκρατία αντιστοιχούσε κι αυτή σε μια ειδική πολιτιστική ταυτότητα όπου η ισλαμική παράδοση ήταν κυρίαρχη. Η πολιτική κυριαρχία του Ισλάμ αντιστοιχούσε σε μια αντίστοιχη πνευματική ηγεμονία του. Δεν είναι μόνο οι Άραβες και οι Πέρσες ή τα κεντροασιατικά τουρκικά φύλα, που έτσι κι αλλιώς δεν είχαν ενσωματωθεί ποτέ στο πνευματικό κλίμα της Ρωμανίας. Είναι και οι μικρασιατικοί λαοί, που σαφώς άλλαξαν πολιτιστικό στρατόπεδο. Εγκατέλειψαν την Ορθοδοξία και υιοθέτησαν το Ισλάμ. Απομακρύνθηκαν από την ελληνική πνευματική ηγεμονία και τέθηκαν κάτω από την αραβική. Ανάμεσά τους και ένας ανυπολόγιστος αριθμός ελλήνων χριστιανών. Είναι ο χώρος της πνευματικής «τομής» των δύο θρησκειών, ο ειδικός εκείνος πολιτιστικός χώρος όπου η **ισλαμική παιδεία ηγεμονεύει πάνω στην ορθόδοξη**. Σ' αυτόν ανήκουν τα φαινόμενα «λατρείας των ιδίων αγίων» κλπ. Σ' αυτόν ανήκει και η παραγνωρισμένη, αλλοτριωμένη βεβαίως, αλλά υπαρκτή, *ανατολική συνιστώσα του ελληνισμού* (η οποία δεν ταυτίζεται με ολόκληρο τον ελληνισμό της τουρκοκρατίας, όπως εντελώς αυθαίρετα υποστηρίζει ο καθηγητής Κιτσιόκης). Ως σύγχρονο φιλόσοφο αυτής της ειδικής περιοχής θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε τον ελληγκαυκάσιο Γεώργιο Γκουρτζιέφ (1877-1949), που υποστήριζε την αποκρυσταλλική θεωρία της «*κοιτικής πηγής*» χριστιανισμού και ισλαμισμού.

Στα όρια της ελληνιστικής περιμέτρου έχουμε λοιπόν δύο ριζικά διαφορετικές διεθνικές παραδόσεις και άρα δύο «ενδιάμεσες περιοχές»: τη **ρωμανική** και την **ισλαμική**.

Η πρώτη «περιοχή» ανήκει στην ιστορία. Στην ιστορία ανήκει επίσης και η δεύτερη. Ο δυτικός πολιτισμός έχει διεισδύσει αρκετά βαθειά στην ελληνιστική περίμετρο και ο σημερινός ισλαμικός φουνταμενταλισμός δεν πρέπει να συγχέεται με την παραδοσιακή ισλαμική παιδεία. Μέσω του δυτικού τεχνικού πολιτισμού περνάνε στο χώρο του Ισλάμ πρότυπα μιας άλλης, διαμετρικά αντίθετης, παιδείας. Δεν είναι ο δυτικός τεχνικός πολιτισμός απλό «ένδυμα» που ένας λαός μπορεί να το φορέσει χωρίς να αλλάξει την κουλτούρα του, την παιδεία του (την ταυτότητά του), -όπως πίστευε ο θεωρητικός του σύγχρονου τουρκικού εθνισμού **Ζιιά Γκεκάλπ** (1876-1924, κούρδος την καταγωγή και στο κλίμα της σουφικής παράδοσης). Ο σημερινός ισλαμικός φουνταμενταλισμός δεν αντιπροσωπεύει, όπως το παλιό Ισλάμ, μια ειδική σχέση με τον ελληνισμό, τον ιουδαϊσμό και τον χριστιανισμό, μια σχέση περήφανης κυριαρχίας, την τρίτη και υψηλότερη βαθμίδα της Αποκάλυψης. Αντιπροσωπεύει μια ταπεινωτική και βαθειά πλεγματική σχέση με τον δυτικό πολιτισμό και τον σιωνισμό, από την οποία αδυνατεί να διαφύγει.

Η ενιαία «ενδιάμεση περιοχή» υπάρχει, λοιπόν, μόνο στη φαντασία του κ. Κιτσιόκη. Η ελληνιστική περίμετρος είναι σήμερα ακρωτηριασμένη και πλήρως αλλοτριωμένη. Δεν έχει ταυτότητα. Τα απομεινάρια της, οι διάφορες συνιστώσες της, χωρίς τη μεταξύ τους ζωοποιοί σχέση, μάταια αγωνίζονται να βρουν τη «χαμένη τους ταυτότητα».

Το Ανατολικό Ζήτημα και η τουρκοκρατία

Αλλά πώς υπεισέρχονται σ' αυτά οι τούρκοι; Εδώ πρέπει να θυμηθούμε την παρατήρηση του Αριστοτέλη, ότι η βασική αδυναμία των ελλήνων είναι ότι δεν μπορούν να φτιάξουν

κράτος. Και η αιτία είναι κατά βάθος υγιής: θέλουν να αυτοδιοικούνται κατά αυτόνομες μικρές ομάδες (*κοινοτισμός*). Όταν επιτέλους τους έφτιαξε ο Αλέξανδρος κράτος, το διέλυσαν εν ριπή οφθαλμού. Το κράτος της Ρωμανίας το είχαν φτιάξει οι Ρωμαίοι και στεκόταν στα πόδια του στο βαθμό που διατηρούσε το ρωμαϊκό πνεύμα. Μόλις η ελληνοποίηση προχώρησε σε κάποιο βαθμό, άρχισε να μπάζει βαρβάρους μισοφόρους (μεταξύ των οποίων και τούρκους) απ' όλες τις μεριές. Οι Τούρκοι, αν πρόσφεραν κάτι στην πολυεθνία της ελληνιστικής περιμέτρου, ήταν η ικανότητά τους να στηρίζουν κράτος. «Βοσκοί λαών» από φυλετική νοοτροπία, αποδείχτηκαν ικανοί να κουμαντάρουν μίαν απέραντη κρατική μηχανή. Ήταν μια πολεμική ομάδα που εκτός από το σπαθί της τίποτε άλλο δεν έφερε στον πολιτισμό. Ήταν «το σπαθί του Ισλάμ». *Άραβες χωρίς Άλγεβρα και Αριστοτέλη*, κατά τον Πούσκιν.

Με πολιτιστικούς όρους δεν μπορούμε, λοιπόν, να θεωρήσουμε τους τούρκους έθνος της ελληνιστικής περιμέτρου. Οι τούρκοι έκλεψαν την εθνική τους ύπαρξη και ταυτότητα από τους ντόπιους, μαζί με το έδαφος, την ελευθερία και τον πλούτο τους. Η εθνική τους υπόσταση στηρίζεται στη γενεοκτονία και το ψεύδος. Το Ανατολικό Ζήτημα δεν μπορεί να τίθεται με αφηρημένο τρόπο. Πρόκειται για την **τουρκοκρατία** πάνω στην ελληνιστική περίμετρο. Η τουρκοκρατία ξηλώθηκε από τον αραβικό κόσμο και τα Βαλκάνια, παρέμεινε όμως στη Μικρασία. Το ερώτημα είναι: θα ανατραπεί και εκεί, με την εθνική αφύπνιση και απελευθέρωση των γηγενών λαών, ή θα αποκατασταθεί και πάλι στα Βαλκάνια και τη Μέση Ανατολή; Και οι δύο τάσεις βρίσκονται ήδη σε ανάπτυξη.

Το λάθος του καθηγητή Κιτσιόκη είναι ότι παραγράφει τα εγκλήματα του τουρκισμού σε βάρος των λαών της περιοχής. Τα θεωρεί ως μηδέποτε γενόμενα και ταυτίζει τους τούρκους με τα θύματά τους, τους μικρασιατικούς λαούς. Πιστεύει ότι η χούφτα των τούρκων που ήρθαν από την κεντρική Ασία και ο τρόπος κοινωνικής εξουσίας που αυτοί έφεραν (η ρατσιστική παράδοση του «λύκου της στέπας») αφομοίωσε τους μικρασιατικούς λαούς. Πράγμα που ουδώς συμβαίνει, όπως δείχνει το παράδειγμα του κούρδικου λαού. Είναι βέβαιο ότι την απελευθέρωση των κούρδων θα την ακολουθήσει η ίδια διεκδίκηση και από τις υπόλοιπες εθνότητες της Μικρασίας.

Η ενιαία Αιγής είναι οπωσδήποτε προϋπόθεση για τη λύση του Ανατολικού Ζητήματος. Πρέπει να ανατραπούν οι τεχνητές διαχωριστικές γραμμές που έχουν χαραχτεί για να χωρίζουν την Ελλάδα από τη Μικρασία και τις δύο από τα Βαλκάνια. Η εκπλήρωση όμως του αιτήματος περνάει μέσα από την **οριστική ανατροπή της τουρκοκρατίας και την απελευθέρωση όλων των μικρασιατικών λαών**.

Τα έθνη της περιοχής σίγουρα έχουν ωριμάσει και δεν διακατέχονται πλέον από αυτοκρατορικά όνειρα. Μιλώντας για τους ρωμανικούς λαούς τούτο αληθεύει. Δεν αληθεύει όμως για τους τούρκους. Οι τούρκοι ονειρεύονται πάντα την αναβίωση της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Γι αυτό, όσο δεν αναγνωρίζουν τις γενεοκτονίες που έχουν διαπράξει, δεν αποκαθιστούν τα θύματά τους και δεν εγκαταλείπουν τα αυτοκρατορικά όνειρα, οι λαοί της περιοχής δεν μπορούν να τους συμπεριλάβουν στα σχέδια τους για μια νέα ενοποίηση του γεωπολιτικού τους χώρου.

Με αφορμή το βιβλίο του Ισμαήλ Κανταρέ «Αισχύλος ή ο αιώνια χαμένος»

ΜΕΡΟΣ Β'

του Γιώργου Παπαγιαννόπουλου

Αλβανοί και Ιλλυριοί

Τι είναι οι Αλβανοί ή Αρβανίτες; Απόγονοι των Ιλλυριών, άρα αυτόχθονες όπως η επίσημη κρατική Αλβανική προπαγάνδα (αλλά και ο Κανταρέ) διαδίδει;

«Σχετικά με την καταγωγή τους άλλοτε είχε γίνει πολύς λόγος για ιλλυρική. Όμως μεταπολεμικά οι εγκριτότεροι βαλκανιολόγοι I. I. Russu, M. D. Savić, V. I. Georgiev, κ.ά. υποστηρίζουν ότι πρόκειται για Θράκες. Συνακόλουθα δεν γίνεται δεκτή και η αυτοχθονία των Αλβανών, την οποίαν παλαιότερα είχαν αποκλείσει επίσης διάδημοι βαλκανιολόγοι όπως οι G. Weigand, Th. Capidan, Al. Rosetti κ.ά.»⁵

Τότε;

«Οι Αρβανίτες δεν είναι ξεχωριστή φυλή. Είναι το αποτέλεσμα μιας επιμεξιάς διαφόρων φυλών, που βρέθηκε κατά καιρούς σ' αυτά τα μέρη (Αλβανία και Ήπειρο). Ανάμεσα στις φυλές που συγχωνεύονται και τελικά δίνουν τις περίφημες φάρες είναι Ιλλυριοί, Ηπειρώτες, Έλληνες άποικοι, Ρωμαίοι και Ιταλιώτες που εγκαταλείφθηκαν σ' αυτά τα μέρη. Οι λαοί αυτοί έζησαν αρκετά χρόνια ο ένας δίπλα στον άλλο και συγχρωτίστηκαν, διαμορφώθηκαν συγκεκριμένοι πολιτισμοί κατά τις διάφορες ιστορικές εποχές, που επηρέαζαν και τους άλλους γύρω. Η διαμόρφωση των Αρβανιτών γίνεται κάτω από την επίδραση της εισβολής των βαρβάρων από τον 3ο-4ο μ.Χ. αι. και μετά»⁶.

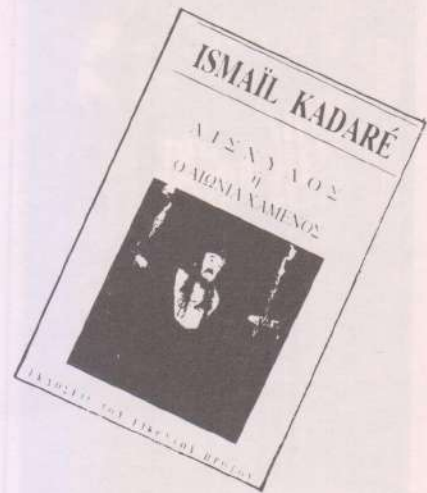
Πότε εμφανίζεται η Αλβανική γλώσσα;

«Μετά τον 11ο αιώνα διεισδύει στην Βόρειο Ήπειρο από βορειοανατολικά προς νότο ένα νέο γλωσσικό ιδίωμα, που οφείλεται στην άφιξη από τα ενδότερα της χερσονήσου του Αίμου πληθυσμών τους οποίους οι συγγραφείς αποκαλούν Αλβανούς, αν και το εθνονύμιο τούτο δεν μαρτυρείται στην γλώσσα τους, οι δε ίδιοι αυτοαποκαλούνται σκιπετάρ»⁷.

Κατά τόν καθηγητή της γλωσσολογίας Γ. Μπαμπινιώτη: «Η Αλβανική, γνωστή μόλις από τον 15ο αι. μ.Χ. από μια μετάφραση του κατά Ματθαίου Ευαγγέλι-

ου, διακρίνεται στην Γκεκική (Βόρεια Αλβανική) και στην Τοσκική (Νότια Αλβανική). Οι Αλβανόφωνοι σε ορισμένες περιοχές της Ελλάδος μιλούν ένα ιδίωμα της Τοσκικής, τα Αρβανίτικα. Η Τοσκική μιλιέται επίσης και στην Κάτω Ιταλία. Η παλιότερη άποψη, ότι η Αλβανική συνεχίζει πιθανώς την αρχαία Ιλλυρική, σήμερα δεν είναι ευρύτερα αποδεκτή. Ο Krahe απέδειξε ότι η Αλβανία δεν συνδέεται με την Ιλλυρική. Την Ιλλυρική συνεχίζει στην Κάτω Ιταλία η Μεσσαπική γλώσσα.»⁸

Η προσπάθεια του Ισμαήλ Κανταρέ να μεταθέσει 10 αιώνες ωριότερα την συμβίωση Ελλήνων και Αλβανών στα Βαλκάνια, η αγωνιώδης προσπάθεια του να ονομάσει όλους τους κατοίκους εντός της σημερινής Αλβανίας Αλβανούς και απόγονους των Ιλλυριών — ενώ τα παραδείγματα που φέρνει για αποδείξεις στους ισχυρισμούς του αναφέρονται όλα στους ορσεεϊβίους Αλβανούς του Βορρά — η αποφυγή οποιασδήποτε νύξης για την ύπαρξη ελληνικού πληθυσμού με ελληνική εθνική συνείδηση κατά πλειοψηφία στη Βόρειο Ήπειρο (γνώστης του γεγονότος μιας και είναι ο ίδιος Βορειοηπειρώτης), η εξομοίωση λόγω γεωγραφικής γειτνίασης των «βαλκανικών λαών» προς το ελληνικό έθνος χωρίς αυτό να έχει αποδειχθεί ποτέ και πουθενά, υποβαθμίζει την κατά τα άλλα φιλότιμη προσπάθειά του να αναδείξει τις διαστάσεις της ανθρώπινης ψυχής μέσα από τα έργα του Αισχύλου. Ας δούμε ένα παράδειγμα: «Δεν ήταν εύκολο να προσανατολιστείς μέσα σ' αυτόν τον πλούσιο γαλαξία, τον οποίο αποτελούσε η προφορική αρχαϊκή ελληνική μυθολογία και ποίηση, μέσα σ' αυτήν την πυκνή ζώνη, όπου αγγίζονταν, χτυπιούνταν, ακρωτηριάζονταν, διαστέλλονταν ή απορροφούνταν, η μια μετά την άλλη, όλες οι πάμπολλες εκδοχές που τραγουδούσαν με διαφορετικό τρόπο διάφοροι ραψωδοί. Και ήταν ακόμη λιγότερο εύκολο να πειθαρχήσεις αυτό το χάος, αυτό το είδος της καλλιτεχνικής μανίας, να την υποτάξεις στη λογική και στη συνοχή που απαιτούσε η τραγωδία. Χρειαζόταν γι' αυτά, πνεύματα και θελήσεις μεγαλοφυείς,

όπως ήταν πράγματι αυτές των Ελλήνων τραγικών. Χωρίς την παρέμβαση τους, αυτή η μυθολογία και αυτές οι εποποιίες, μέσω της διαδικασίας της συνεχούς διαφοροποίησης, συγκοπής και διαστολής, θα είχαν σιγά-σιγά μετατραπεί σε μια μάζα εξερθρωμένη σε αναρίθμητες παραλλαγές. ΑΥΤΗ ΗΤΑΝ Η ΤΥΧΗ ΠΟΥ ΣΕ ΓΕΝΙΚΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ ΚΑΙ ΘΗΡΟΥΜΕΝΩΝ ΤΩΝ ΑΝΑΛΟΓΙΩΝ ΕΛΑΧΕ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΕΠΟΠΟΙΪΑ, Η ΟΠΟΙΑ, ΜΗ ΕΧΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΝΑ ΚΑΤΑΧΩΡΗΘΕΙ ΣΤΟ ΧΑΡΤΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΛΗΛΗ ΣΤΙΓΜΗ, ΕΦΤΑΣΕ ΜΕΧΡΙ ΤΟΝ 20ο ΑΙΩΝΑ ΣΟΒΑΡΟΤΑΤΑ ΑΚΡΩΤΗΡΙΑΣΜΕΝΗ, ΚΑΜΜΙΑ ΦΟΡΑ ΑΝΕΠΑΝΟΡΘΩΤΑ» (Τα κεφαλαία δικά μου).⁹ Και άλλο ένα: «Εδώ και πολύ καιρό είναι ευρύτατα παραδεκτό ότι η αρχαία ελληνική λογοτεχνία ήξερε να επωφελείται από τα έργα τέχνης, που ανθίζουν γύρω από τα ελληνικά εδάφη, ότι, για παράδειγμα, έχει δανειστεί από τους ασσυρο-βαβυλωνιακούς και τους αιγυπτιακούς μύθους, από αρχαϊκά ποιήματα όπως το Γκιλγαμές και πράγμα αυτονόητο, ΑΥΤΟ ΤΟ ΕΚΑΝΕ ΣΕ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟ ΒΑΘΜΟ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ ΠΟΥ ΑΝΑΒΑΥΖΑΝ ΣΤΑ ΦΥΣΙΚΑ ΣΥΝΟΡΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΕΙΤΟΝΕΣ ΤΗΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ»¹⁰.

Οι πραγματικές ιστορικές σχέσεις Ελλήνων - Αλβανών

Οι πολιτιστικές συγγένειες μεταξύ Ελλήνων και Αλβανών δεν χρονολογούνται σε καμμία περίπτωση από την αρχαιότητα. Αυτές ανώνονται στην βυζαντινή περίοδο και μετά, αφού είναι γνωστό τοις πάσι, ότι:

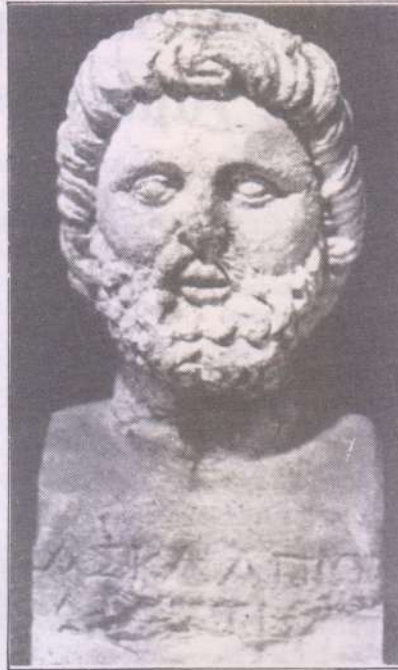

ΘΕΑ ΑΘΗΝΑ· «ΕΥΗΜΕΡΟΣ ΑΘΗΝΑΙΟΣ ΕΠΟΙΕΙ» από 'Απολλωνία Β. Ήπειρου

α) Κατά την αρχαιότητα η σημερινή Αλβανία κατοικείται από τα ελληνικά ηπειρωτικά φύλα και τους Ιλλυριούς, όπως προαναφέρθηκε.

β) Επί Ρωμαϊκής κατάκτησης προσετέθησαν Ρωμαίοι (Δυρράχιο) και εκλατινίσθηκε γλωσσικά ένα τμήμα του πληθυσμού.

γ) Κατά την πρώτη βυζαντινή περίοδο, η Νότιος και Κεντρική σημερινή Αλβανία κατοικείται από Έλληνες Ηπειρώτες, κατά πλειοψηφία Ελληνόφωνους, πλάι-πλάι με εκλατινισθέντες γλωσσικά και με εναπομείναντες Ρωμαίους, μέχρι την εισβολή και κατοχή των εδαφών από τους Σλάβους (Σέρβους, Βούλγαρους) από τον 6ο αι. μ.Χ. και ύστερα και την μετεγκατάσταση νέων πληθυσμών από άλλες περιοχές της Χερσονήσου του Αίμου, την συγχώνευση διαφόρων φυλών και την εμφάνιση των Αλβανών ή Αρβανιτών. Η ενότητα του χώρου αυτή την περίοδο με το υπόλοιπο τμήμα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας αποδεικνύεται και από τα όσα υπολείμματα εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής γλύτωσαν από την καταστροφική mania του 45χρονου «Λαϊκοδημοκρατικού» σταλινικού μονοκομματισμού ενάντια σε ό,τι δεν μπορούσε να ελεγχθεί, τα οποία υπολείμματα είναι όμοια με αυτά της Ηπείρου και της Μακεδονίας. Σύμφωνα με τον Αλέξανδρο Μέξη, αντιπρόεδρο σήμερα της Αλβανικής Βουλής και βουλευτή του Δημοκρατικού Κόμματος: «Η εκκλησιαστική

ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ· 2ος αι. π.Χ. από Δυρράχιο (Φωτ. Κ. Γίγα).

αρχιτεκτονική στη Νότιο και Κεντρική Αλβανία ήταν της ίδιας επιρροής με την Ήπειρο και την Μακεδονία με κάποια ιδιαίτερα τοπικά χαρακτηριστικά»¹¹.

δ) Η Αλβανική γλώσσα εμφανίζεται στην περιοχή κατά την ύστερη Βυζαντινή περίοδο (κατά την άποψη δε του Γ. Μπαμπινιώτη γραπτώς μόλις τον 15ο αι., δηλ. τον αιώνα της κατάρρευσης του Βυζαντίου). Έκτοτε ενισχύονται οι σχέσεις Ελλήνων - Αλβανών που θα πολλαπλασιαστούν λόγω του κοινού για την περιοχή οθωμανικού ζυγού — και που δεν έχουν ουδεμία σχέση με την διατύπωση του συγγραφέα ότι: «δομές πολύ βαθύτερες και αρχαικές, βεβαιώνουν κι αυτές αναγνώριση την ύπαρξη ενός πολιτισμικού ιλλυριο-αλβανο-ελληνικού υπόβαθρου»¹².

Απεναντίας, ως προς τον οθωμανικό ζυγό έχει δίκαιο ο συγγραφέας όταν, αντιδιαστέλλοντας την ως εκείνη τη στιγμή πολιτιστική ζωή, γράφει πως: «μια ακόμη μαύρη νύχτα, περισσότερο σκοτεινή από κάθε προηγούμενη, έπεσε συγχρόνως επάνω στους Έλληνες και τους Αλβανούς, επάνω στην ωραία και μαγική χερσόνησο των τεχνών: η οθωμανική νύχτα»¹³.

Και θα πρόσθετα πως είναι λόγω αυτής της νύχτας που η προσέγγιση θα αυξηθεί και μπορούμε από ένα σημείο και μετά να μιλάμε για κοινούς αγώνες, με την εξαίρεση των εξισλαμισθέντων Αλβανών που έγιναν στήριγμα της τουρκικής εξουσίας («Τουρκαλβανοί»):

«Η κρατική καθυστέρηση, ο σκοταδισμός και η αποσύνθεση αυτή της τερατώδους δύναμης δεν εμπόδιζε αυτούς τους πρίγκηπες να επιδιώκουν την υποστήριξη των οθωμανικών αποσπασμάτων σε κάθε ξεκαθάρισμα των λογαριασμών τους. Όσο αυτοί ζητούσαν και έπαιρναν βοήθεια, είναι προφανές ότι έδιναν και ανταλλάγματα. Στην αρχή περιορίζονταν σε υποσχέσεις και δηλώσεις, τις οποίες μέσα στον παραλογισμό και την ελαφρότητα τους, είχαν ίσως την πρόθεση να μη σεβαστούν. Κατόπιν χάρισαν τα ονόματά τους, και ορισμένοι ακόμη και την πίστη τους. Οι πλέον άφρονες ήταν οι Αλβανοί κόμητες και βαρόνοι, αυτές οι εξημμένες κεφαλές που άλλαζαν τα ωραία τους ονόματα σε Μεχμέτ και Αλή, και αντάλλαζαν τους τίτλους τους, του «κόμητα» και του «δούκα», με αυτούς του «πασά» και του «βεζύρη». Στην αρχή, γέλαγαν μ' όλα αυτά, όπως καγχάζουμε όταν ντυνόμαστε αστεία με καρναβαλιστικές μάσκες, βέβαιοι ότι θα τις ξεφορτωθούμε μόλις τελειώσει η γιορτή. Και έτσι, γελώντας και διασκεδάζοντας απερίσκεπτα, βάδισαν στο χαμό τους»¹⁴.

ε) Ολόκληρη η αντίσταση της περιοχής γίνεται από κοινού και οργανώνεται αρχικά από τους ευγενείς της περιοχής: Ηπειρώτες, Λατίνους, Αλβανούς με κορυφαίο τον Γεώργιο Καστριώτη (Σκεντέρμπεη), Ηπειρώτη ορθόδοξο χριστιανό πρίγκηπα (1405-1468) — με ελληνικό όνομα, πατέρα Έλληνα (Ιωάννης Καστριώτης), με ελληνίδα γυναίκα και μητέρα Σέρβα¹⁵, επίσης Χριστιανή— και εθνικό ήρωα της Αλβανίας σήμερα, ο οποίος αντιστάθηκε στην οθωμανική κατάκτηση οχυρωμένος και προστατευμένος στο φυσικό έδαφος της Αλβανίας, προασπιζόμενος όχι κάποια εθνική αλβανική συνείδηση, ανύπαρκτη ως τα μέσα του 19ου αι., αλλά ένα χριστιανικό τμήμα της καταρρέουσας Βυζαντινής αυτοκρατορίας, με τον ίδιο τρόπο που αντίστοιχα αντιστάθηκε παλαιότερα η αυτοκρατορία της Νίκαιας, ο Κροκόδειλος Κλάδης στο Μωριά αργότερα, οι Χειμαρριώτες κ.λ.π. Αυτή η κοινή αντίσταση των χριστιανών στην Αλβανία διαμορφώνει κοινό μέτωπο και ενισχύει τις σχέσεις των πληθυσμών αυτών μεταξύ τους.

Στη συνέχεια, μετά τον Γιώργο Καστριώτη, το βασικό ρόλο στην αντίσταση κατά των οθωμανών παίζουν οι Χειμαρριώτες, κάτοικοι της πανάρχαιας γης των Χαόνων, οι Σπαρτιάτες της Βορείου Ηπείρου και υποστηρικτές όλων των χριστιανών πληθυσμών της σημερινής Αλβανίας. Κατορθώνουν η Χει-

ΤΟΥΜΑΣΗΣ

ΝΑΥΤΙΚΑ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ Ε.Π.Ε.

**Αυτομέδοντος 3, 116 35 Αθήνα
Τηλ.: 7015.656 Fax.: 7015.086 ΤΙχ.: 210780**

Περιεχόμενα

- 1 Εισαγωγικό Σημείωμα *Βαγγέλης Κοροβίνης*
2 Καφενείο «Η ωραία Ελλοπία» (Σχόλια)
- ΚΥΠΡΟΣ**
5 Συνέντευξη του Αρχιεπισκόπου Κύπρου Χρυσόστομου στην «Ελλοπία» *Δημήτρης Καλουδιώτης*
- ΒΑΛΚΑΝΙΑ**
14 Ελλάδα και Βαλκάνια *Τάσος Φιλανιώτης*
17 Ανάγκη σταθερού άξονα φιλίας και συνεργασίας μεταξύ Ελλάδος και Σερβίας *Γιώργος Παπαγιαννόπουλος*
20 Ορθοδοξία και γεωπολιτική στην καθ' ημάς Ανατολή *Κωνσταντίνος Χολέβας*
22 Η στάση μας στο «Μακεδονικό» και η κατάσταση στα Βαλκάνια *Θόδωρος Ζιάκας*
26 Η ελληνική μειονότητα στη Ρουμανία *Ένωση Ελλήνων Ρουμανίας*
- ΤΟΥΡΚΙΑ**
28 Τουρκικός επεκτατισμός και ελληνικός κοσμοπολιτισμός *Γιώργος Καραμπελιάς*
34 Τουρκολαγνεία και μισελληνισμός ενός βρετανού πανεπιστημιακού *Μιχαήλ Δανίκας*
35 Τουρκία και Ευρώπη *(Αναδημοσίευση)*
36 Τι μας χωρίζει από τους Τούρκους *Μανώλης Δεληγιαννάκης*
38 Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις με βάση τα Τουρκικά σχολικά βιβλία. Β' Μέρος (τελευταίο) *Αχιλλέας Λαζάρου*
- ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ**
42 Οι ευθύνες των Μεγάλων δυνάμεων για την καταστροφή του ελληνισμού της Ανατολής *Βλάσης Αγτζίδης*
- ΠΟΝΤΙΑΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ**
44 Οι διωγμοί των Ελλήνων του Πόντου (1908-1918) βάσει των ανεκδότων εγγράφων των κρατικών αρχείων της Αυστροουγγαρίας. Α' Μέρος. *Πολυχρόνης Κ. Ενεπεκίδης*
- ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΕΣΣΔ**
48 Με τους Πόντιους της Νότιας Ρωσίας *Νικόλαος Νικολαΐδης*
- Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ**
50 Η μορφή του Έλληνα μετανάστη μέσα από τα έργα των αποδήμων Ελλήνων συγγραφέων *Χρήστος Δ. Λάζος*
- ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ**
52 Συμβολή στην έρευνα του χορού των Ελλήνων του Πόντου *Νίκος Ζουρνατζίδης*
56 Της ελληνικής παιδείας μετέχοντες *Τασούλα Καραγεωργίου*
57 Άνευ σχολ(ε)ίων *Χρίστος Δάλκος*
- ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ**
61 Ορθοδοξία και Δύση στη νεώτερη Ελλάδα Οι πρώτοι Έλληνες «ενωτικοί» *Χρήστος Γιανναράς*
58 Από την Αυτοκρατορική Ιδέα στην Εθνική Ιδέα. Β' Μέρος (τελευταίο) *π. Γεώργιος Μεταλληνός*
- ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΘΝΟΣ**
64 Το πρόβλημα της ταυτότητας στη σύγχρονη ελληνική συνείδηση. Η «ελληνοτουρκική ταυτότητα» *Θόδωρος Ζιάκας*
- ΚΡΙΤΙΚΗ**
69 Με αφορμή το βιβλίο του Ισμαήλ Κανταρέ «Αισχύλος ή ο αιώνια χαμένος». Β' Μέρος (τελευταίο) *Γιώρ. Παπαγιαννόπουλος*